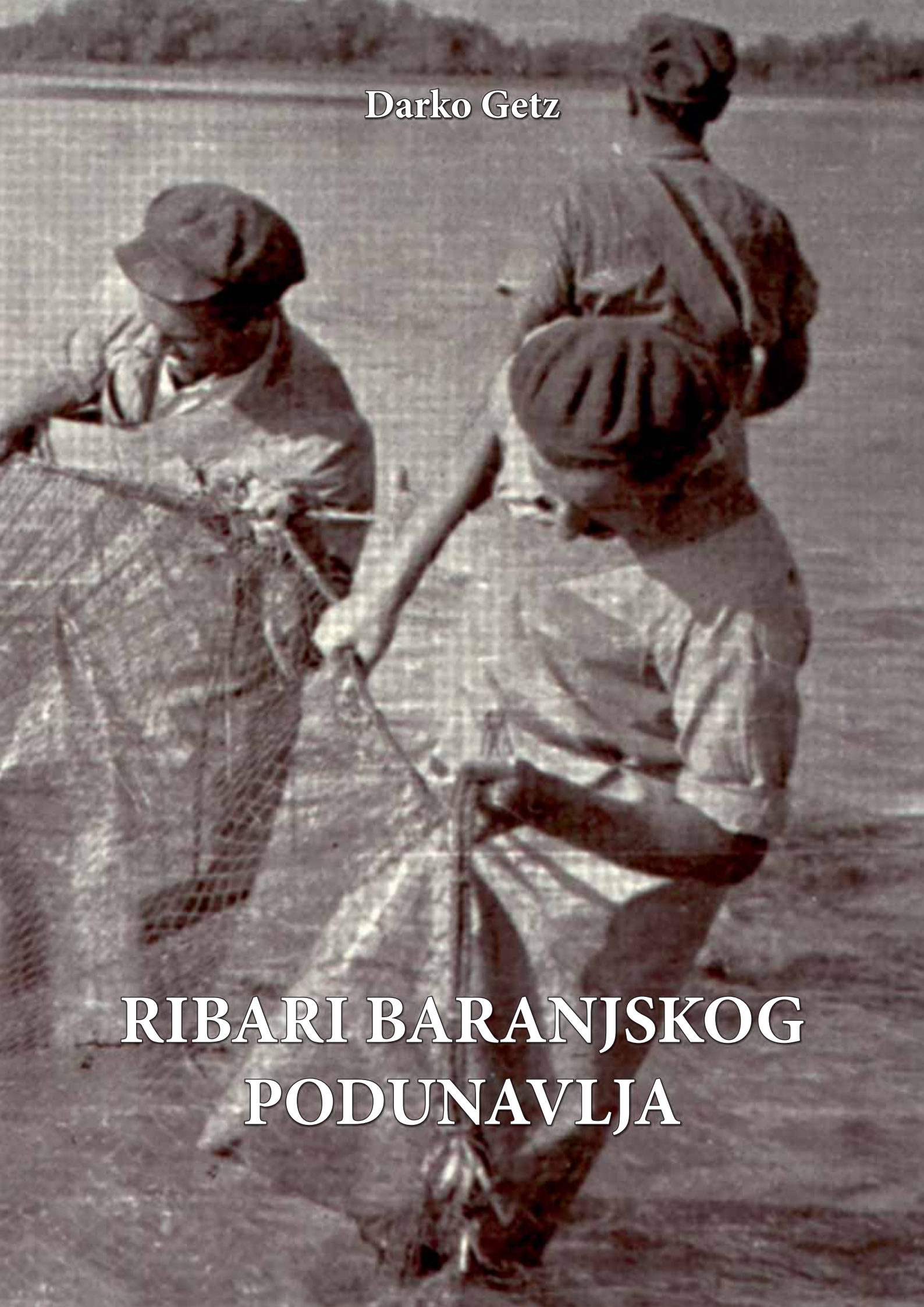

Darko Getz

RIBARI BARANJSKOG
PODUNAVLJA

Darko Getz /RIBARI BARANJSKOG PODUNAVLJA

(Prilog poznavanju kronologije i uzroka nestanka organiziranog riječno-ritskog ribarstva u Baranji s posebnim osvrtom na ribare iz sela Kopačeva, 1967.-1984./1997./- povijesni pregled opstojnosti riječnog ribarstva na području Baranje s posebnim osvrtom na Kopački rit)

Darko Getz

RIBARI BARANJSKOG PODUNAVLJA

Prilog poznavanju kronologije i uzroka nestanka organiziranog riječno-ritskog ribarstva u Baranji s posebnim osvrtom na ribare iz sela Kopačeva, 1967.-1984. (1997).

Osijek, 2022.

Knjiga posvećena ribarima Kopačeva i vremenu u kojem smo živjeli!

Autor

Nakladnik
DARKO GETZ

Urednik
BORISLAV KLASAN, mag. ing. agr.

Lektor
MILICA JOŠNIK, prof.

Recenzenti:
prof. dr. sc. ANĐELKO OPAČAK (Osijek)
dr. sc. JAKAB FERKOV (Mohač, Mađarska)

Sažeci:
prof. IVANA KIRIN (engleski)

Priprema i tisak
GRADSKA TISKARA OSIJEK

ISBN 978-953-49905-0-6 (tiskano izdanje)
ISBN 978-953-49905-1-3 (e-knjiga)

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek
pod brojem 150511051 (tiskano izdanje).

© Fotografije korištene u knjizi su iz autorove arhive

Tiskano uz potporu:
Osječko-baranjske županije Osijek

Copyright © Darko Getz

Sva prava pridržava. Niti jedan dio ovog izdanja ne može biti objavljen ili pretiskan bez prethodne
suglasnosti nakladnika i vlasnika autorskih prava.

I. UVOD 13

Dolazak Nijemaca s Rajne, cehovi (esnafi), kalfe, majstori, šegrti,	13
Sredstva i način ribolova, praćenje vodostaja	16
Nadolazak poplave i ribe	17
Ribolov ovisan o trajanju poplave	21
Forland najvažniji čimbenik u opstojnosti faune riba	21
Osnivanje Ribarstvo „Kopačevo“, raskid s Ribocentrom „Apatin“	22
Ribarenje, inventar ribara	24
Smuđevi iz Dunava; jesenski ribolov na Sakadašu	26
Primopredaja ribe,- “manipulacija“	28
Suradnja sa šumarima; ribari šumski radnici, „trstikari“, turistički, vodiči... ..	30
Ribari Kopačkog rita, – osobno	31
Gašenje gospodarskog ribolova u Kopačkom ritu; Ribarstvo na sudu	33
Ribolov po odobrenju Republičkoga zavoda za zaštitu prirode	36
Služba čuvanja i zaštite Parka prirode Kopački rita; (ribočuvari, čuvari, šumski milicioneri, psi za zaštitu)	38
Promjene u ekosustavu, hidromelioracije, rentna politika	41
Ribnjaci nasuprot riječnom ribarstvu; gašenje Ribocentra u Apatinu	42
Škodljive barske ptice i ribokradice	43
Ribokrađa	45
Športski ribolov na štetu gospodarskoga ribolova	47
Međuopćinski fond za unapređivanje ribarstva (MFUR)	47
Presudio je Zakon o zaštiti prirode	48
Prirodna nepogoda, „zijek“ ribe	49
Isprovocirani „zijek ribe“, pomor ribe u Staroj Biljskoj Dravi u 1976.	50
Politika odvage, besćutnost prema prirodi	53
Oportuna politika Osječke Vodoprivrede	54

II. (NE) REALIZIRANE IDEJE UNAPREĐENJA RIJEČNO - RITSKOGA RIBARSTVA 57

Ribolovni reviri u funkciji ekstenzivnoga ribarstva	57
Gospodarstvena i ekološka zapuštenost poplavnog područja	59
Kopački rit, upravljani prirodni ekosustav	60

III. RAZDOBLJE OKUPACIJE BARANJE 63

Sakadaš, mjesec kolovoz 1991. g., rat samo što nije počeo	63
Ribarstvo i ribarenje u „SAO-krajini“	64

IV. MIRNA REINTEGRACIJA 67

Jezero Sakadaš i Novi kanal „izvan“ granica Parka prirode?	67
Faunistički status Kopačkoga rita, ekosustav pod utjecajem čovjeka	67
Groblje u Kopačevu i Apatinu	68

V. OSVRT NA ZNANSTVENA ISTRAŽIVANJA 69

Pregled istraživanja ihtiofaune, ekološki i drugi čimbenici	69
Istraživanja nakon 1945.godine do Domovinskog rata 1991	73
Operativno–naučni centar u Bilju (ONC)	73
Istraživanja Istraživačkog razvojnoga centra za ribarstvo (IRC-a)	74
Manjkavi iskazi ulova Ribocentra-Apatin i OOUR-a „Kopačevo“	76
Optimalni uvjeti za ihtiofaunu po IRC-u	78
Ekološka poredba: jezero Palić - Ludoš -Kopački rit	79
Fitoplankton Kopačkog rita	80
Novija istraživanja Drave, Dunava i Kopačkog rita	81
Sektorska studija-Park prirode Kopački rit - Plan upravljanja, 2002	84
Zaključci	88

VI. TUMAČ OZNAKA I OBJAŠNJENJA DIJELOVA TEKSTA 91

VII. IZVORNICI (Literatura) 115

Povijesni uvid u opstojnosti riječnog ribarstva na području Baranje i Kopačkoga rita.	123
--	-----

VIII. POPIS RIBARA U STALNOM RADNOM ODNOSU I RIBARA SEZONACA, TE OSTALI DJELATNICI OOUR-A „KOPAČEVO“- BILJE, 1972.-1979..... 127

Curriculum vitae Darko Getz	128
Fotografije	129

PROSLOV UREDNIKA

Dunav! Ta moćna rijeka na čijoj obali leže čak četiri glavna grada, cijelim svojim tokom od Schwarzwalda u Njemačkoj do Delte Dunava u Rumunjskoj povezuje deset europskih država. No ipak, u tom svom silovitom lutanju nije „zaboravio“ dotaknuti i našu Baranju. Taj prekrasni kutak na Zemlji u kojem je formirao jedinstveni ekosustav nizinskih šuma, ritova, bara, „jezera“, rukavaca i kanala s obiljem biljnih i životinjskih vrsta, danas je poznat kao Park prirode Kopački rit.

No vratimo li se malo u prošlost ovog prostora možemo zabilježiti tragove života ljudi u baranjskoj ravnici koji sežu daleko u prapovijest. Ovaj kraj je oduvijek bio iznimno atraktivan zbog svojih bogatih prirodnih resursa, plodne zemlje, kvalitetnih hrastovih šuma, obilja divljači i mnoštva ribe. Autorov osvrt na baranjske ribare vezan je za događanja koja su zabilježena unazad tri stoljeća od kada je Baranja oslobođanjem od Osmanske vlasti ušla u sastav Habsburške monarhije, odnosno Austro-Ugarske. Ustroj novih država u Europi doveo je do unapređenja gospodarskih aktivnost, uvođenja novih tehnologija koje su djelovale i na agrar te indirektno izazvale ekološke promjene u ondašnjem izvornom panonskom krajoliku. U tom vrtlogu gospodarskih promjena našla se i Baranja i njeni vodotoci. Tako je tijekom 19. stoljeća Dravi i Dunavu skraćen tok, a protok vode im je znatno ubrzan. Samo je Dunav od mađarsko – hrvatske granice pa do ušća Drave kod Aljmaša skraćen za 19 kilometra. Baranja je tijekom hidromelioracija izgubila oko 44.000 hektara plavnih površina, odnosno ritova i bara koje su bile od životne važnosti za opstojnost riblje faune. Drugim riječima poznata prirodna plavna područja isušena su i pretvorena u poljoprivredno zemljište. U konačnici na mjestima na kojima su nekada prevladavali ritovi, bare i „jezera“ bogata ribom danas se nalaze poljoprivredne površine. U zimskom periodu kada su poljoprivredne površine uglavnom izorane, u ekološkom smislu cijelo područje postaje „antropogena pustinja“, a tijekom vegetacijskog razdoblja nalazimo biljne vrste karakteristične za stepska područja.

Takav civilizacijski razvoj ima i svoju visoku cijenu. Podatak da je današnja godišnja produkcija riba zbog spomenutih hidro-tehničkih intervencija manja od jedan posto u odnosu na stanje ribljeg fonda prije početka navedenih promjena, zvuči posve nestvarno. Negativni utjecaj na sav ostali živi svijet može se samo pretpostavljati.

Stoga je jasno vidljivo da zaštita prirode i njeno promišljeno i održivo upravljanje kroz održivi razvoj postaje ključno za nas ljude. Samo razumijevanje naše prošlosti može dovesti do ispravnih odluka u budućnosti. Ljudski razvoj i napredak nisu slučajni. Čovjek često mnoge suvremene tehnološke spoznaje i opća znanja uzima zdravo za gotovo kao nešto što je oduvijek tu među nama, no istina je posve suprotna. Svakom izumu koji je unaprijedio čovječanstvo prethodilo je nebrojeno pokušaja i pogrešaka. Upravo je znanje utemeljeno na iskustvu najvažniji resurs za čovjekov opstanak u budućnosti. Stoga ova knjiga ima iznimnu važnost za razumijevanje današnjeg stanja plavnog područja Dunava te treba poslužiti kao literatura svakom dobronamjernom činu koji za cilj ima određivanje budućih zahvata na ekosustavu spomenutog područja.

Darko Getz sa sjetom se sjeća starih „alasa“ *(halasa, riječnih ribara), ali pri tome ne napušta ideju da se riječno ribarstvo u Kopačkom ritu može obnoviti, jer po njemu su kao i po ostalim znalcima ove struke, ribari oduvijek bili čuvari ekosustava Kopačkoga rita isto kao i kormorani, orlovi štekavaci kao i mnogobrojne druge životinjske vrste koje se hrane ribom. Kao razlozi nestanka organiziranog riječnoga ribarstva navodi se smanjenje ribljeg fonda, sezonski karakter riječnog ribarstva, razvoj suvremene ribnjačarske proizvodnje, promjenjivost intenziteta godišnjeg plavljenja, a samim time i produkcije ribe, što je po njemu samo djelomice istina. Istina je da se za ribare iz Baranje, a posebno one iz Kopačeva nije dovoljno založila država, niti lokalna vlast, ni svojevremeno LŠG „Jelen“ kao

korisnik područja, niti sve one institucije vezne za riječni ribolov, a koje su mogle pomoći da se ova gospodarska djelatnost održi do danas.

Ostaje nam intimna sjeta da su stari „alasi“, ribari u punom smislu riječi ljudi rijeke i rita, te da unatoč društvenim, ekološkim prilikama i neprilikama i dalje imaju pravo ribariti u Kopačkom ritu. Predaja kaže da baranjski ribar po rođenju nije položen u kolijevku, već u ribarski „čikl“ kojeg je njihala voda moćnog Dunava. Odlazak s ovog svijeta, lica izbornog od vjetra i sunca, stari alasi dočekivali su u dubokim ribarskim čizmama, vukući konopcima prepune ribarske mreže svojim ogrubjelim rukama. Život ih nije mazio, ali su kruh za svoju obitelj zarađivali pošteno.

Ovom bih prilikom izrazio svoje duboko poštovanje autoru na izdavanju ove knjige u vlastitoj nakladi, jer živimo u vremenu kada se znanje i dobra knjiga ne cijene. Također, izrazio bih svoju prijateljsku ljubomoru na životno iskustvo i vrijeme koje je autor kroz svoj životni vijek proveo na opisanom prostoru.

Gospodine Darko Getz, hvala Vam na ovoj prekrasnoj knjizi u kojoj dijelite svoje (sa) znanje o ovom svijetu, hvala Vam na prijateljstvu.

Urednik Borislav Klasan

PREDGOVOR

Knjiga je napisana sa željom da se ne zaboravi jedno zanimljivo razdoblje vezano za Baranju, Kopački rit, ribu i ribare koji su tada živjeli. Kako smo napomenuli, naš dolazak u taj kraj nekako se poistovjetio s trenutkom proglašenja Kopačkog rita Upravljanim prirodnim rezervatom. Ta zakonska odredba bila je uvod u postepeni nestanak ribara i riječnog ribarstva. Je li baš tako moralo biti? Istina, Zakon je u prvo vrijeme podržavao održivi razvoj, dozvolio je nazočnost i utjecaj čovjeka; šumara, lovca i ribara u suglasju s postojećom florom i faunom. Međutim splet političkih i društvenih okolnosti u kojem je značajnu ulogu odigrao i zaštitarski pokret prirodoslovaca, doveo je do izmjena zakona koji u novim niveliranim izdanjima, prirodu (ekosustav) Kopačkog rita prepušta samoj sebi odnosno postojećoj flori i fauni i da se razvija bez nazočnosti čovjeka kao u pradavna vremena. To pak nameće pitanje, da li je u toj relativno očuvanoj prirodi bilo bolje sa čovjekom ili bez njega. Znanstvenici i znanost za sad nemaju pravi odgovor. Sve upućuje da je u prošlosti fauna bila raznolikija i bogatija po broju vrsta i množini istih od današnje. Relevantni podaci na žalost govore da je iščezavanje ribara na tlu Baranje započelo u razdoblju socijalističke Jugoslavije i nastavilo se u Hrvatskoj. To nas potiče na razmišljanje i pretpostavku da se Baranja nalazi na margini korisnih pomaka u razvoju gospodarstva pa i onoga riječno-ribarskoga.

Podsjetimo se, za vrijeme Austro-Ugarske i Kraljevine Mađarske, a u smislu svoga gospodarskoga, društvenoga, kulturološkoga, antropološkoga, demografskoga i prirodnoga okvira, kao bitna sastavnica, Baranja je imala zavidni status. Primjerice, za vrijeme uprave Habsburga, imala je prostor uspješnog razvoja na provođenju europskog obrasca gospodarstva; pa je bila primjer najsuvremenije tehnologije obrade tla, iznimno visokog stupnja stočarske proizvodnje, imala je vrhunsku tehnologiju prerade šećerne repe, ali i mesa, mliječnih proizvoda te iznimno reprezentativno, u svijetu poznato lovište „Belje“. Sukladno tomu može se zaključiti da je i riječno ribarstvo imalo visoku razinu. Dolazimo do 1911. godine kada Ribarski pogon Veleposjeda u susjednom Apatinu (Ribo-centar) zapošljava čak 400 ribara! U nekim vremenima baš od ribolova na Dunavu i Dravi i Kopačkom ritu, živjelo je, za pretpostaviti, oko tisuću osoba vezanih za ribolov, preradu ribe i prodaju.

Baranja je prednjačila u pogledu znanosti, kulturi i u drugim područjima gospodarstva. Kako smo već istaknuli, u razdoblju Austro-Ugarske monarhije izgrađen je Mađarski dom u selu Kopačevu, zanimljive fasade i panonskoga stila, a u Dvorcu u Bilju, zaostavštini glasovitoga princa i vojskovođe Eugena Franje Savojskog, postojao je Narodni muzej s velikim brojem izložaka, posebice s preparatima ptica i sisavaca. U okviru samoga Muzeja-djelovala je Biološka stanica „Albertina“ oko koje su se okupili najeminentniji europski ihtiolozi, ornitolozi i limnolozi 19-og i 20-og stoljeća: počevši od Nandora Homonayia, Ervina Wojnarovicha, Tibora Hortobagyia, Mihayla Rotaridesa, A. Brehma, J. Heckla i drugih. Godine 1943. nadvojvoda i princ Albrecht Habsburg, suvlasnik Beljskog veleposjeda proglašava Dunavsko-Dravski kut, (ili Dravski trokut) zaštićenim prirodnim rezervatom (Naturschutzgebiet). Najvrijednije kulturno-povijesne građevine u Baranji nastale su za vrijeme Austro-Ugarske, pa tako i Dvorac u Kneževu uz kojega je podignut industrijski pogon za izradu i popravke strojeva Beljskog veleposjeda. U tom pogledu nisu mu bile ravne ni Državne željeznice u Zagrebu.

Nažalost na svjetskoj povijesnoj pozornici 1914. g. nadvio se mrak i tragedija Prvoga svjetskog rata. Velika razaranja i ljudski gubici doveli su do trenutka kada se rat morao zaustaviti. Dogodilo se to u jesen 1918. godine, točnije 3. studenoga kada je u Vili Giusti nedaleko Padove, u ime Austro-Ugarske kapitulaciju potpisao general Viktor Weber pl. von Webenau, a u ime Kraljevine Italije kapitulaciju je primio general Pietro Badoglio (budući maršal i talijanski premijer). Primirje je službeno stupilo na snagu slijedećeg dana. Sve što se poslije događalo bilo je zapravo diktat i ucjena pobjednika nad pobijeđenima.

I tu počinju prvi prijevori, jer Mađarska, tim blago rečeno protunarodnim ugovorom potpisanim u Versaillesu 4. lipnja 1920. gubi čak dvije trećine državnog teritorija i preko 3,5 milijuna svojih stanovnika. Razumljivo da je i Baranja doživjela velike lomove, bila je podijeljena na onaj veći dio koji je pripojen Kraljevini SHS *(zapravo Srbiji) i onaj manji koji je ostao u sastavu srednjovjekovne Baranjske županije u Kraljevini Mađarskoj. Od toga vremena započinje stagniranje ovog prostora koje će se nastaviti i poslije Drugoga svjetskog rata (1945.-1960.) ali nažalost i u današnjoj Hrvatskoj.

Usporedo s propasti Austro-Ugarske ruši se i dignitet Baranje, postaje u neku ruku, „kolonija“ iz koje se pokušava uzeti i iskoristiti sve ono što dopuštaju ekološki i drugi resursi. Iz toga konteksta ne možemo isključiti kulturne i povijesne vrijednosti Baranje ostavljene skokovitim propadanjem *85. (vidi tumač napomena) neviđenom na ovim prostorima u svojoj tisućljetnoj prošlosti. To vrijedi i za Dvorac u Bilju, ali i onaj Eszterhazijev u Dardi, te ranije spomenuti kompleks Pogona održavanja strojnog parka zajedno s Dvorcem u Kneževu i njegovim Arhivom, ali ujedno i perivojima u Bilju i u Kneževu. Teško je za razumjeti taj suvremeni osmansko-balkanski pristup materijalnim i kulturnim vrijednostima ovog kraja. I najnovije razdoblje nije baš obećavajuće za Baranju, jer upornim nezanimanjem metropole prema njoj, brojni spomenici odlaze u nepovrat, na žalost i štetu uljudbenih normi.

U kontekstu ovih činjenica, možda je ipak, i usprkos novom valu upravljanja, došlo vrijeme preispitivanja Trijanonskoga ugovora? U Europi se na mnogim političkim forumima sve češće raspravlja o korigiranju pojedinih regula nastalih iz sveukupnosti Versailleskog sustava koji je zapravo (p)ostao sindrom brojnih nesporazuma, prijevora, ali i mogućih sukoba. Nažalost iz toga konteksta ne možemo zaobići ukidanje riječnoga ribarstva u Baranji i Kopačevu.

I na kraju, za izdavanje ove knjige, zahvalio bih se svojim prijateljima i znancima: prije svega Borislavu Klasanu nekadašnjem suradniku u časopisu Glas lova i ribolova, zatim prof. Davorinu Taslidžiću na povijesnom tumačenju versajskih ugovora, posebice recenzentima: dr. sc. Jakabu Ferku i prof. dr. sc. Anđelku Opačku, lektorici Milici Jošnik te prevoditeljici sažetka na engleski jezik prof. Ivani Kirin. Zahvaljujem se Ivi Getz Dugalić (prof. psihologije) na kolacioniranju teksta, zatim Ivani Podunajec na pomoći kod prevođenja s njemačkog jezika, Osječko - baranjskoj županiji na potpori, te dragim prijateljima Janosu Kettoshiju i Davidu Karakašu iz Kopačeva, kao i svima drugima koji su indirektno pomogli izdavanju ove knjige.

Autor Darko Getz

RIBARI BARANJSKOG PODUNAVLJA

Prilog poznavanju kronologije i uzroka nestanka organiziranog riječno-ritskog ribarstva u Baranji s posebnim osvrtom na ribare iz sela Kopačeva, 1967.-1984. (1997.)

I. UVOD

Naš dolazak u Baranju i Kopački rit *56. (vidi tumač napomena) istovremeno se poklopio s proglašenjem ovoga područja Upravljanim prirodnim rezervatom. *47. (vidi tumač napomena). Bio je to ujedno i početak kraja riječnog ribarstva koje je postojalo u ovom dijelu Panonske nizine gotovo od ranog neolitika. Više nije bilo vremena da se nešto popravi i vrati u prijašnje stanje. Toliko se toga skupilo, a što je bilo protiv ribara i ove gospodarstvene djelatnosti u Baranji, da se jednostavno ništa nije moglo popraviti, poduzeti, promijeniti. Stoga ovaj rad treba shvatiti i kao stanoviti oproštaj s jednim prohujalim vremenom u kome su jednu veću rolu u gospodarstvu Baranje i Bačke odigrali riječni ribari iz okolice mjesta Draža, Batine, Apatina, Bačkog Monoštora, Luga, Vardarca i posebice Kopačeva.

O riječnim ribarima Baranje malo je pisano, najčešće u svezi nekoga problema koji se odnosio na plasman ribe, ribi ili štete koje bi pretrpjeli ribari od lokalnih ribokradica. Vrijeme koje smo odabrali za naš rad neizostavno ima i političku konotaciju, u kojem se kao „lajtmotiv“ nameće tema sukoba ribara iz Kopačeva i ribiča (udičara) Osijeka i Belog Manstira koji su tražili ista prava ribolova koja su imali profesionalni ribari. Nisu se mogli pomiriti i sa činjenicom da je ribarima bilo dozvoljeno loviti u ondašnjem Upravljanom prirodnom rezervatu *38. (vidi tumač napomena), a njima nije. Mnogi sporovi bi tako završavali na Sudu, u Saboru ili Općinskim vijećima. Trajalo je to do 1984. kada Republički zavod za zaštitu prirode *(rang današnjeg Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja, Uprava za zaštitu prirode; nap. aut.) donio Rješenje o potpunoj zabrani profesionalnog i športskog ribolova na području Parka prirode i Posebnog zoološkog rezervata *01. (vidi tumač napomena). Bio je to konačni udarac organiziranom riječnom ribarstvu, a što je nesumnjivo velika šteta i nepravda prema ljudima ovoga kraja. Uz to, da dodamo, prekinut je kontinuitet jedne zanimljive gospodarske aktivnosti i obrta, tradiciji s korijenom koji vuče u daleku prošlost.

Prilikom pisanja ovog teksta poslužili smo se: našim zabilješkama za razdoblje od 1967. do 1991. godine, usmenim informacijama ribara, statističkim podacima Ribolovne centrale iz Apatina, dnevnicima ulova OOUR-a ribarstvo „Kopačevo“ (razdoblje 1973.-1979.) i konačno radovima mnogih istraživača iz ranijih razdoblja 18., 19., i 20. stoljeća (vidi popis literature). Zadržali smo riječnik, riječi, izraze, fraze, sinonime u duhu jezika ondašnjega vremena za koje mislimo da su i danas u upotrebi Baranjaca.

Dolazak ribara Nijemaca s Rajne, cehovi (esnafi), kalfe, majstori, šegrti

Povijest Ribolovnoga centra (ili Ribocentra) u Apatinu u uskoj je vezi s razvojem riječnog ribarstva Vlastelinstva „Belje“. Tako će, adjunkt i aktuar J. Payr (1824.) pisac jednoga povećega teksta o Vlastelinstvu „Belje“ navesti, da nekih pola sata hoda od Uprave u Bilju, postoji naselje Kopačevo u kojem se stanovnici „bave poljodjelstvom i stočarstvom, a glavno im je zanimanje ribarstvo“. Ribu love uz napolicu na Kopačkom jezeru te imaju najpovoljnije uvjete za ribolov na cijelom području Vlastelinstva. Ribarenje je djelomice u režiji Vlastelinstva, a djelomice u zakupu ribara i njihovih družina. U Kopačevu (Kobatsachu; nap. aut.) je postojala kraljevska mitnica što dokazuju potvrde datirane na godinu 1736. Ovjerene su bile po kraljevskom mitničaru Jakobu Rhock Michi Matzkovitzu.

Prema Ferkovu J. (2006.) postoji i podatak da je predstavničko vijeće Baranjske županije i općine Kopačevo zadužilo službenoga bilježnika da ribarima osigura pravo ribolova, uz naknadu za tamošnju livadu i sjenokos, a koju je u proljeće 1879. uništila poplava. Tu je još i odluka ministra unutrašnjih poslova, koji predosjeća da će poplava ugroziti kmetski posjed, te dozvoljava ribarenje. Nadalje, iz toga vremena (1887.) postoji dokument da su se na zahtjev dožupana smanjile ovlasti Vlastelinstva „Belje“. Kopačanima je bilo dozvoljeno ribariti uz naselja oko nasipa Kiriš, Čorna, Lug i Toplica, napose uz mali Dunav. Vlastelinstvo će ga 1888. godine proglasiti kućnom radinošću. U to vrijeme raspolaže sa 4.727 k. jutara i 319 četvorna metara ribolovnih površina. ***02.**

Početakom 18. stoljeća (između 1739. i 1768.) u Apatin dolaze Nijemci iz područja rijeke Rajne. Donijeli su nove tehnike ribolova, novi način pletenja mreža, način ribarenja i ono najvažnije - ribarenju su dali društveni i socijalni značaj. Pokrenuli su osnivanje cehova (esnafa). Ceh je imao svoj statut, cehmajstora biranog najčešće na godinu dana, koji je obavljao i inspekcijske poslove, npr. ocjenjivao kvalitetu ribe, određivao cijenu, pregovarao u svezi zakupa nekoga ribolovnog područja, uvjetovao zajedničko pojavljivanje na tržištu, vodio brigu o podmlatku, obuci i napredovanju od šegrt, kalfe do ribarskoga majstora; brinuo se za socijalni položaj svojih članova i njihovih obitelji u slučaju neke nesreće i slično. Imali su preko ceha stanoviti utjecaj na religijske običaje, pravo sudjelovanja u vjerskim svečanostima i sl. Od velikoga značaja bile su njihove insignije, zastava, grb, pečat, cehovska ladica, statut i razne uredovne knjige. Franjo Josip I. izdao im je povelju s pravom ribarenja od grada Mohača do Oršave. U ribarskom cehu nalazimo imena raznih naroda i narodnosti: Nijemaca, Mađara, Rumunja, Čeha, Srba i Hrvata (Šokaca). Vrijeme dolaska Nijemaca neki još nazivaju „zlatnim dobom“, po znalcima ribarenja, to je ujedno razdoblje najvećeg prosperiteta i uloge riječnoga ribarstva u gospodarstvu onog vremena. ***37.** Takvo stanje traje sve do kraja 19. stoljeća kada dolazi do promjene u agrarno-rentnoj politici, favorizirati će se isušivanja močvarnih inače ribolovnih površina. To će se nastaviti sve do 80-ih godina 20. stoljeća. Nakon toga, riječno ribarstvo dobiva sporednu ulogu u gospodarstvu Baranje.

Ribarski ceh u Apatinu definitivno nestaje 1880. godine, nakon čega dolazi do osnivanja ribarskih zadruga i zakupa ribolovnih revira od pojedinaca ili grupa ribara. Godine 1911. Vlastelinstvo „Belje“ osniva Ribarsku centralu u Apatinu koja sa svojim ribarima koristi postojeće ribolovne vode a ujedno se bavi i otkupom, preradom i prodajom ribe. Dokumenti pokazuju da je u Ribolovnoj centrali tada radilo 400 ribara. Izgrađena je kuća za smještaj činovnika, zatim još jedna zgrada sa stanom za upravitelja, zatim nekoliko trščanih ledara ukopanih u zemlji s duplim zidovima od drveta i slojevima pilovine. Led se uzimao iz Dunava tijekom zime. Riba se redovito odvozila Dunavom u svježem stanju i prodavala na ribarskim tržnicama u Austriji, Češkoj i Mađarskoj.

Ribu su lovili priučeni i obučeni ribari s položenim ispitom za ribarskoga početnika (šegrt), poneki za kalfu ili ribarskoga majstora. U razdoblju prije I. svjetskoga rata ribarilo se pod patronatom Vlastelinstva „Belje“ budući da je ono bilo posjednikom većeg dijela Baranjsko-bačkog podunavlja. Vlastelinstvo će u Apatinu, kako smo spomenuli, izgraditi sabirnu stanicu (centralu) koja će preuzimati ribu. Riba se pohranjivala u živom stanju u velike plutajuće barke „tikvare“ ili se zimi stavljala u ledenice i iznosila na tržište kada su cijene bile povoljnije. U ranijem razdoblju Vlastelinstvo će izgraditi sabirni ribnjak uz današnju cestu Osijek-Bilje. ***55.**

Ribarilo se u grupama. Svaka ribarska grupa ribarila je u određenom reviru u kojemu se nalazila ribarska kuća sa spavaćim prostorijama, blagovaonom i skladištem za različite ribolovne alate. Postojale su: Ribarska stanica „Batina“ u mjestu istoga imena s površinom ribarenja od 1215 ha., zatim „Bački Monoštor“ (4300 ha.), „Sunjok Čarda“ (875 ha.), „Kazuk-Siga“ (1438 ha.), „Harčaš“ (1600 ha.), „Tikveš“ (1470 ha.), „Apatin“ (433 ha.), „Milšval“ (1150 ha.), „Mali Petreš“ (450 ha.), „Hulovo“ (5240 ha.), „Kopačevo“ (4360 ha.), „Staklara“ (1460 ha.), „Bogojevo“ (1243 ha.), „Dalj“ (520 ha.) i matica rijeke Dunav (6028 ha.). Svaki ribolovni revir bio je podijeljen na ribolovne lokalitete. Ribolovnom

reviru „Kopačevo“ pripadao je ribolovni predjel Hordovanj s polovicom Kopačkoga jezera, zatim kanal Čonakut sa Sakadašem, Biljsko jezero (Bellyi to), odnosno Stara biljska Drava u Biljskom ritu. Raspolagalo se s oko 25.000 ha. Korisne produktivne ribolovne površine, od ukupno 31.500 ha. prikazane u knjigama ribolovnog katastra. Od druge polovice 20-og stoljeća koristio se naziv „Dunav I“. *68.

Nakon I. svjetskoga rata, versajskim i drugim ugovorima između država pobjednika, Habsburzi gube veći dio beljskoga veleposjeda pa tako i Ribolovnu centralu. Nekako u isto vrijeme osniva se Državno dobro „Belje“, s manjim prekidom između 1941. do studenoga 1944. godine, kada je ponovno u posjedu Kraljevine Mađarske i (nepriznatoga) vlasnika princa i nadvojvode Albrechta Habsburga. Područje ribarenja je tok Dunava od mađarske granice do ušća Drave s plavnom zonom rijeka.

Dolaskom Titovih partizana u Baranju u studenom 1944. godine, Ribarska centrala prelazi u nadležnost Komande područja Sombor i to traje do konačnog oslobođenja 1. svibnja 1945. Pogonom ribarstva rukovode razni politički komiteti, narodni odbori i vojna zapovjedništva. Sva riba odlazi za potrebe Narodno-oslobodilačke vojske. Bilo je to nesigurno razdoblje, vrijeme preživljavanja. Sve vezano za ribu svodilo se na njen izlov i distribuciju prema određenim vojnim i civilnim lokalitetima od važnosti za sustav uspostave vlasti. Ponovnim ustrojem Državnoga dobra „Belje“ (15. svibnja 1945.) poslovati će se pod nazivom Poduzeće za ulov i preradu ribe „Dunav“ sve do 1. listopada 1952. kada ulazi u sustav Uprave saveznih lovišta, a od 1964. u Lovno-šumsko gazdinstvo „Jelen“ - Beograd, Upravu za lovstvo, šumarstvo i ribarstvo-Apatin (Ribocentar). *80. Privremeno postaje neovisnim pogonom sa samostalnim raspolaganjem financijskim sredstvima što će se kasnije pokazati nedostatnim.

U spomenuto vrijeme dijelove Kopačkog rita koristi POPR „Šaran“, no ne zadugo, jer će se 14. srpnja 1961. obaviti primo predaja(?) prema kojoj će LŠG „Jelen“ postati jedini korisnik svih ribolovnih voda Kopačkoga rita, Stare biljske Drave, Erdutskoga Dunavca, a 1. travnja 1965. još i Topoljskog dunavca kojega će preuzeti od PIK-a „Belje“. U svezi te „primo-predaje“ postoji pomalo šaljiva zgoda koju nam je svojevremeno ispričao nekadašnji direktor Drago Lenardić. *03.

Osnivanjem Državnoga dobra „Belje“ započinje i obnova ribarskih postaja-stanica. U radni odnos primani su priučeni ribari koji će kasnije polaganjem ispita steći zvanje profesionalnoga ribara. Riba se lovila na Dravi i Dunavu, te na poplavnom području od mađarsko-jugoslavenske granice do Bogojeva. U međuvremenu u Osijeku je Odlukom Gradskog narodnoga odbora (od 1. veljače 1946.) osnovano spomenuto Poduzeće za otkup i promet ribom (POPR) „Šaran“ koje je preuzimalo ribu od sedam ribarskih zadruga s područja Osijeka i Baranje. Otkup – preuzimanje je bilo svakodnevno. Među ostalim ribu je predavala i Ribarska zadruga iz Kopačeva koja je u to vrijeme zapošljavala oko 40 ribara, jednoga manipulantu i poslovođu. Promet se kretao od 50 do 70 tona godišnje. Kopački rit je bio podijeljen na područje koje su koristili ribari Ribolovnog centra Apatin i ribari Ribarske zadruge iz Kopačeva, odnosno POPR „Šaran“. Granica je bila nešto istočnije od grede Hordovanj, točnije jednu trećinu Kopačkog rita koristila je Ribarska zadruga iz Kopačeva, a dvije trećine Ribocentar Apatin.

„Dragovoljne“ primo-predaje lovnih i ribolovnih revira toga vremena u korist LŠG „Jelen“-a bile su uobičajena pojava. Što je vlast smislila to je i provela bez po muke i bez mnogo protivljenja. LŠG „Jelen“ će takvim primo-predajama zaokružiti posjed i lijevom obalom Drave i lijevom i desnom obalom Dunava zajedno s prostranim zaobaljem prekrivenim šumom do poznate veličine od 52.000 ha. Ukupna površina ribolovnog katastra iznosila je 31.782 ha.

Godine 1972. Sektor za ribarstvo Uprave šuma „Apatin“ (odnosno Ribolovna centrala, Ribocentar Apatin), odlukom radnika i njihovih predstavnika izlazi iz sustava LŠG „Jelen“-a i spaja se s PIK-om „1. Maj“ – Apatin. *48. Zbog toga će Općinska skupština Belog Manastira donijeti odluku o povratu baranjskih ribolovnih voda u okrilje Općine, odnosno zabrani ribolova Ribocentru Apatin.

Istovremeno LŠG „Jelen“-u je preporučeno da formira radnu jedinicu za ribarstvo. Ona je osnovana 28. lipnja 1973. pod nazivom Osnovna organizacija udruženoga rada za ribarstvo i zaštitu prirode „Kopačevo“ (OOUR Kopačevo). U stalni radni odnos primljena je ribolovna grupa iz Batine (šest ribara), iz Kopačeva (deset ribara) i s Hulova (tri ribara). Njima će se pridružiti još 20 „sezonača“ iz Kopačeva. OOUR-a će u početku imati: upravitelja i zamjenika koji će ujedno obavljati poslove primo-predaje ribe (manipulacija) te dva čuvara. OOUR-a „Kopačevo“ ukida se 1979. Od toga datuma ribari postaju djelatnici Ribnjaka „Podunavlje“ koji se nalazio u sustavu SOUR-a PIK „Belje“, Poljoprivreda „Mirkovac“ iz Mirkovca. Ribarenje u Posebnom zoološkom rezervatu „Kopački rit“ traje do donošenja Rješenja Republičkoga zavoda za zaštitu prirode iz Zagreba u rujnu 1984. Kada se ukida. *24.

Sredstva i način ribolova, praćenje vodostaja

Riba se lovila različitim ribolovnim alatima. Posebni su bili za otvorenu rijeku i posebni za zatvorene vode (bare, jezera, mrtvaje - stare riječne meandre). Dijelili su se na povlačne: alov, setka, buvar, vlak, laptaš, keca, te stajaće: maraža-metlica, vrške različitog broja oka, jednokriline i dvokriline, kombinirane, tu su još sačmarice, rogači, prestor mreže i udičarske: šaranski struk, somovski struk, pampurače. U Kopačkom ritu riba se najčešće lovila stajaćim alatom, raznim vrškama, nešto manje mrežama metlicama, prestorskim mrežama, stanovitim pregradama koje su se postavljale na glavne vodotoke kao što su bili kanal: Nadhat, Hulovo, Pačfok, Dombofok, Žemža, Galješnica, Renovo i drugi. Prestori bi se aktivirali prije početka opadanja vodostaja. U ranijim razdobljima za ribolov se koristio vrlo dugačak pletar od trstike tzv. „wejs“, sličan starinskom „reketzu“. *70. Vodostaj se pratio drvenim kolčićima pobodenima u liniji do najnižeg mjesta lica vode. Kasnije će kolčiće zamijeniti pouzdaniji radio-prijemnik na baterije koji bi se uključivao u vrijeme emitiranja stanja vodostaja radiopostaja u Budimpešti (u 13 sati) i Beogradu (u 12 sati). Za praćenje i bilježenje vodostaja duž postaja Dunava od Linza do Apatina bio je zadužen desetar grupe. U dnevnik bi upisivao trenutno stanje vodostaja i kada bi uočio značajniju promjenu, odnosno opadanje po vodomjernim postajama Dunava, izdao bi naredbu o zatvaranju fokova odnosno „kapija“.

Pad vodostaja uzvodno na Dunavu, bio je znak sveopće uzbune u ribarskim postajama (stanicama). Ribari bi bez obzira na vremenske prilike, često po nevremenu krenuli prema „kapijama“ i započeli ih zatvarati mrežama ili prestorskim vrškama. Donjaci na postraničnim krilima prestora opterećivali bi se olovom, a mreže za zatvaranje kapija teškim lancima (svaka karika lanca težila bi oko 1. kg.). Gornjak bi se zatezao između stupa-pilota nabijenih u tlo u razmaku od jednog metra. Na drvenu konstrukciju prestora učvrstila bi se prestor vrška, odnosno njih dvije ili tri ovisno od širine kanala (foka). To su inače bile najveće vrške koje bi mogle zadržati više stotina kilograma ribe. Kasnije bi zatvorene „kapije“ i prestori imali funkciju odvrćanja ribe („tjeranja“) prema prema Kopačkom jezeru i mjestima veće dubine. Tu bi se zadržavala do nadolaska naredne poplave. U međuvremenu lov ribe bi se nastavio na Kopačkom jezeru kao u kakvom većem ribnjaku. Za izlov ribe bili su u ribolovnom smislu, najpogodniji brojni dunavski meandri–dunavci kao što su: Zmajevački, Sigetski, Topoljski dunavac itd. Ribarilo se i zimi. Mreže bi se tada podvlačile pod led. Za tu vrstu ribolova najefikasniji su bili apatinski ribari.

Najdublje mjesto u Kopačkom ritu, do izgradnje Novoga kanala i jezera Sakadaš (do 70-ih) bilo je Kopačko jezero. Još 1944. godine imalo je zavidnu dubinu *(na pojedinim mjestima bilo je dublje od 4 metra; nap. aut.). Uz ovakvu dubinu i površinu od 350 ha predstavljalo je idealno mjesto za ribolov i krtoženje ribe. Lovila se alovom često dužim od 200 metara. Posluživalo ju je desetak ribara *(vidi fotografiju). Mreža bi se izvlačila postepeno, satima. Osim onih koji bi vukli „kanap“, dva su ribara pritiskivala vučnu užad tzv. „donjak“ i održavale „štapac“ u okomitom položaju kako bi se ribi zapriječilo podvlačenje pod mrežu. Jedan bi ribar bio na jednoj strani mreže, a drugi na drugoj i

pritiskivao donjak prema tlu. Ribari u čamcu (ili laptašu) pazili su da mreža lagano klizi dnom jezera. Ukoliko bi se naišlo na podvodni panj, dio mreže se morao, uz veliki oprez, izdignuti iznad panja i ponovno spustiti iza njega. U takovim prilikama potegači bi prestali vući mrežu. Zapravo smisao toga polaganoga povlačenja trebao je smirivati ribu i dovesti ju, sužavanjem prostora mreže do obale. Zatim bi se meredovima prenosila u veće čamce laptaše ili ribarske barke te otpremala do postaje „Hulovo“, a odavde manjim brodićem *(„Vidra“) do Apatina.

Nadolazak poplave i ribe

Nadolaskom poplave proljećem i početkom ljeta, riba bi nagrnula u Kopački rit. Ulazak izgladnjele ribe na „polja“ s hranom uz istovremeno čuvstvo mriješćenja je toliko bio silovit, da ju formalno ništa nebi moglo zaustaviti. Zaobilazila bi nagomilane nanose granja, lišća do oborenih stabala. Jato jezera bilo je u stanju smotati svaku mrežu i prebiti kolce na koje su mreže vezane. Mnoge su u savladavanju prepreka izgubile život, no što je to prema onoj množini koja će poplavom ući u ova prostranstva koja su u prošlosti zapremala gotovo 62 posto teritorija Baranje. Bio je to svojevrsni „stampedo“, nešto što tjera ova bića da se što prije domognu plitkih površina pokrivenih šašem, trstikom, u kojoj će naći potrebnu hranu i mjesto za snubljenja i polaganja jajašca - ikre.

Razlivena voda ubrzo bi Kopački rit preobrazila u veliko slatkovodno jezero iz kojega će se mjestimično zapažati krošnje vrbovih stabala, poneka šumom obrasla „greda“ ili prepoznatljiva obalna terasa uz Dunav ili Dravu. Za vrijeme katastrofalnih poplava u godinama: 1853., 1876., 1926. i 1965.-oj *(nešto manjeg opsega 1972. nap. aut.), poplava bi dosegla krajnje točke najviših kota plaveći pri tome u inundaciji ritske livade i dalje u zaobalju oranice, pašnjake, polja i dijelove naselja kao što su Vardarac, Kopačevo, Bilje i Podravlje. Drava se u takovim prilikama spojila s Dunavom i nije ju bilo moguće prepoznati u „jezeru“ kojem se nisu mogle raspoznati obale.

Velike poplave ***40.** ugrozile bi veći dio Baranje, a u Bačkoj gradić Apatin i druga mjesta i sela uz lijevu obalu Dunava. U vrijeme poplave 1965., koja je zbog veličine plavljenja i šteta što ih je prouzročila dobila pridjev „katastrofalna“ zabilježen je vodostaj: plus(+) 825 centimetara. Tijekom poplave u 1926. pod vodom našla su se naselja: Tikveš, Zlatna Greda, kompleks zgrada Lovačkog dvorca, okolne pustare Sokolovac, Jasenovac, Mirkovac. O tom događaju ostala nam je upisana oznaka vodostaja otisnuta na mramornoj ploči zgrade Uprave Mirkovac koja je također bila djelomice pod vodom. Ispod prozora na prvom katu još se i danas nalazi poveliki čelični klin s metalnim prstenom na koji su djelatnici uprave vezali čamce, jedino moguće sredstvo prijevoza u toj prilici. U zgradu se ulazilo kroz prozor. U starijim tekstovima *(vidi Gec D, Prilog poznavanju gniježđenja patke divlje, *Anas platyrhynchos* L. ,na području Kopačkog rita, Larus, vol. 24, 1972.) iz vremena prije klimatskih promjena nalazimo opis naplavlivanja Kopačkoga rita. Stoji: Plavljenje Kopačkoga rita nastaje zbog topljenja snijega i obilnih padalina u području Alpa i Tatri. Poplave nisu redovite i mogu se javiti u svim godišnjim razdobljima. Kada vodostaj Dunava dosegne 150 cm (prema vodomjeru u Apatinu, „0“ kota je 78,84 m.n.m.) voda će ulaziti kroz Hulovski kanal koji povezuje Dunav s Kopačkim jezerom. Poraste li na 300 cm, poplavljeni će biti najniži dijelovi rita: Bijelo i Viktorijino jezero, zatim bare: Keresteš (Krstine), Sarvaš, Isinj, Martić, Švarc graben itd. Tereni u blizini Maloga Bajera koji su više nadmorske visine *(ali su još uvijek ispod 83,00 m.n.v., nap. aut.) s barama: Kan, Olajo i Linjak, biti će poplavljeni nakon što vodostaj dosegne 400 cm. Vodostaj iznad 500 cm. pretvoriti će veći dio Kopačkog rita u veliko jezero nalik na ono hipotetsko Panonsko more iz davne prošlosti. Voda će zahvatiti prostor od glavnoga nasipa „Zmajevac–Kopačevo“ (32 km.) na zapadu pa do same rijeke Dunav na istoku i rijeke Drave na jugu. Izvan dosega poplave ostati će obalna terasa Dunava i Drave i neke više „grede“ u ritu kao što je Remeta. Velika poplava s obilježjem „katastrofalna“ događa se pri vodostaju iznad +700 cm. s tendencijom prema + 800 cm. U takvim situacijama prijeti probijanje nasipa i naplavlivanje cijelog zaobalja Baranje. Lice vode je tada u visini krune nasipa.

Najviši vodostaj Dunava zabilježen je 24. i 25. lipnja 1965. godine i iznosio je prema vodomjeru u Apatinu + 825 cm. Poplave traju različito vrijeme. Prema podacima nekadašnjeg Godišnjaka vodostaja Hidrometeorološke službe za razdoblje 1936.-1946., 1951.-1960., rijeka Dunav je plavila Kopački rit u prosjeku 3,2 puta godišnje. Trajale su u prosjeku 101,5 dana u godini.

Pojava poplave nije isključivo vezana za određeno godišnje doba. Osnovom saznanja ribara postoji nekoliko pojavnih oblika ovoga fenomena. Tako nakon blage srednjo-europske zime, bez obzira na oborine, poplave se javljaju u II., III., i IV. mjesecu. Najčešće su kratke (od 15 do 30 dana). Nasuprot tome, ako je u Alpama zima bila oštra i dugotrajna s dosta oborina i većim sniježnim pokrivačem, poplava će nastupiti u V.-om i VI.-om mjesecu i trajati će dulje od mjesec dana. Ako je zima u Europi bila oštra i dugotrajna, a proljeće i ljeto kišovito, s obilnim oborinama u planinskom području, nastaju velike polave koje traju od III. do početka VIII. mjeseca.

Poplave se mogu javiti i zimi kada sante leda pregrade Dunav *(najčešće kod poznate „daljske krivine“ - kod mjesta Dalj, nap. aut.). U tim slučajevima voda će se razliti zaobaljem Dunava i Kopačkim ritom. Traje sve dok ledolomci ne probiju barijeru. Zimske poplave pogibeljne su za jelensku divljač.

U prošlosti su zimske poplave bile prava nevolja za stanovnike pored Dunava. U jednoj poplavi u 18.-om stoljeću formalno je zbrisan gradić Apatin (Bukvić, 1969.). Na desnoj obali poznata je ona iz 1926. i spomenuta iz 1965. godina, koja je zbog uspora Drave preplavila manje-više samo južni dio Baranje. Nasipi uzvodno nisu bili probijeni pa nije bilo veće štete u području Tikveša i Zlatne grede.

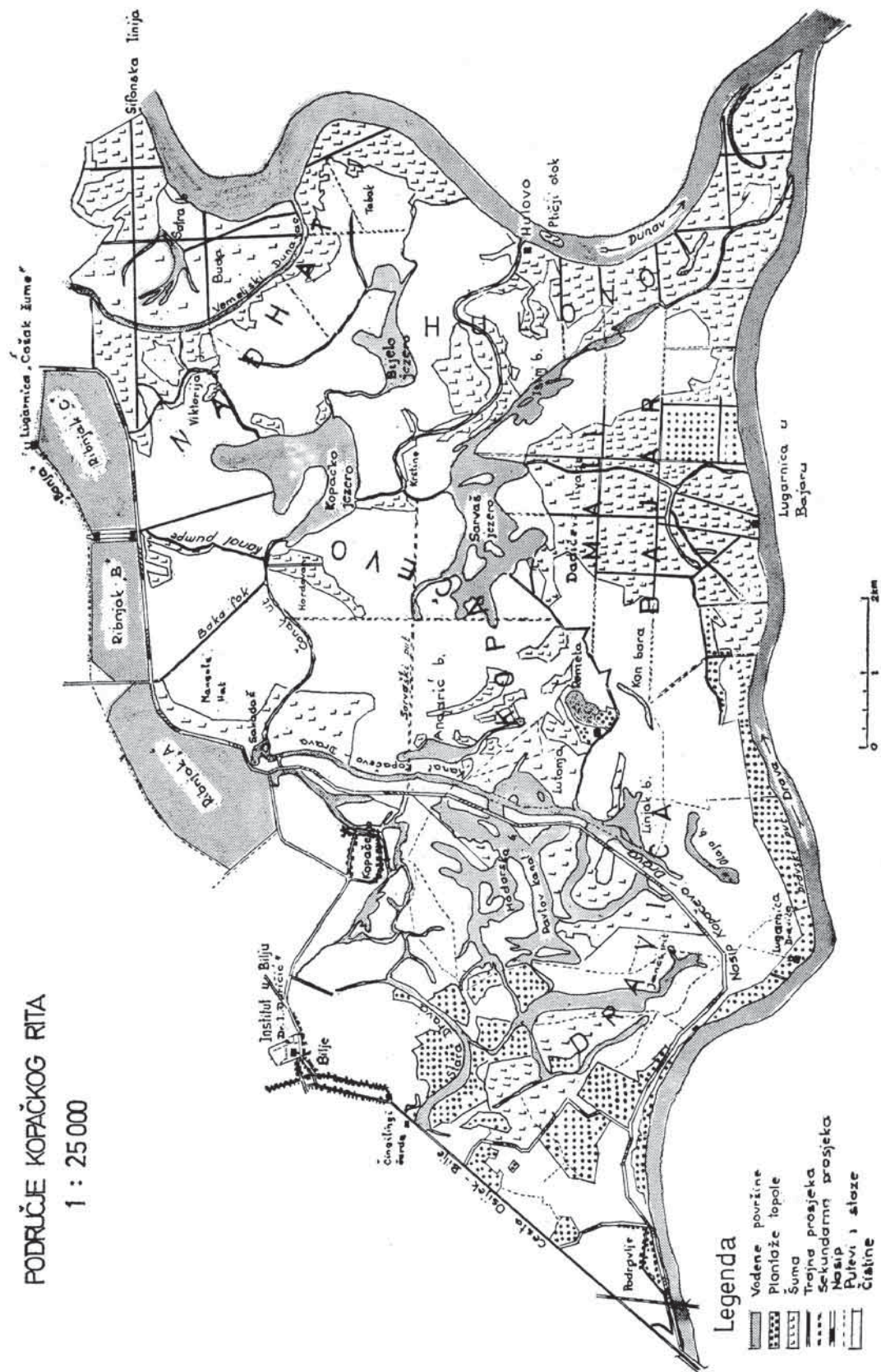
Voda utječe u Kopačko jezero iz četiri pravca. Najjači dovodnik i odvodnik je kanal Hulovo, a iza njega kanal Renovo (ili Pustafok) više kao odvodnik. *46. Kanal Hulovo protočan je cijele godine i rijetko kada zaledi. Izgled kanala navodi da je u prošlosti bio održavan. Obala je znatno viša i naliči na dugačku „gredu“. Razlike u nadmorskoj visini vidljive su i po vegetacijskom obraštaju. Biljne zajednice su „kserofitnije“ od fitocenoza na nižem terenu koje su duže pod vodom. Ostali kanali: Žemža, Galješnica, Dombofok, Kovaczfok, Paczfok, Arvafok i dr. znatno su kraći i primaju vodu (poplavu) tek kod poplave iznad + 300 cm. Sa sjeverne strane Kopačko jezero prima vodu kanalom Nagyhat. Ovaj je povezan s većim Vemeljskim dunavcem koji na 1407 riječnom km. (kod Kormanja) prima vodu Dunava, a kod 1392 rkm. (kod Tabaka) vraća u Dunav. Za niskog vodostaja Nadhat ostaje bez vode tako da se prekida veza s Kopačkim jezerom. U kanalu nakon poplave ostaju manje barice koje će tijekom jeseni poslužiti za napajanje i kaljužanje divljači. Okularno liči na neprotočni kanal, zatrpan granama, panjevima, listincem, komunalnim otpadom i sl. materijalom koji donosi Dunav. Ribari bi ga povremeno čistili, dakako ručno.

Sa zapadne strane u Kopački rit dolazi manja količina vode iz Stare Biljske Drave, koja je preko vodotoka Okruglica i seoskog kanala uz selo Kopačevo povezana s jezerom Sakadaš, Čonak utom i dalje Kopačkim jezerom. U izrazito ribo- korisni vodotok ubraja se i Novi ili Osječki kanal (18 km.) nastao tijekom gradnje nasipa „Drava–Dunav“ (1966.-1971.).

Nedaleko od kanala Hulovo *(kod Kopačkog jezera; nap. aut.) nalazi se početak kanala Renovo ili Puszta fok. Utječe u Dravu od prilike dva kilometra uzvodno. U izuzetnim slučajevima kada su i Drava i Dunav visoki, nastaje uspor vode stoga će poplavna voda preko Renova ući u Kopački rit. U takvim situacijama vodostaja Drave aktiviraju se lijevo–obalni kanali kao npr. Ciganski i Bogaz, koji sudjeluju u plavljenju područja Malog Bajera. Prema tome, voda iz Kopačkog jezera istječe dijelom kanalom Hulovo, a dijelom kanalom Renovo, koji sabire vodu iz (depresija) bara: Keresteš, Sarvaš, Isinj, Crna bara, Šwartz graben itd. Sve su one spojene u jedinstveni otjecajni vodotok. *45. Nakon evakuacije vode rit se prema jeseni postepeno suši. Bez vode ostaju postepeno svi tereni iznad 80 m.n.v. Gotovo nikada ne presuši Kopačko jezero, kao ni Novi kanal, jezero Sakadaš, kanal Hulovo i jednim dijelom Renovo (do nekadašnje ribarske kuće), te Čonakut.

PODRUČJE KOPAČKOG RITA

1 : 25 000

Gec D.

Pregledna karta užeg područja Kopačevskog rita (Crtao: D. Gec)

Hidrološka karta Kopačkog rita; vodostaj (poprilici) + 300 prema vodomjeru u Apatin K „0“ = 78,84 m.n.m.

U svezi naplavlivanja i otplavlivanja od značaja je lokalitet Međaja koji se nalazi nekih kilometar uzvodno kanalom Hulovo. Na tom mjestu kota terena je znatno viša poput blagog grebena zbog čega će tijekom evakuacije vode doći do prekida protoka vode. Zovu ga još i „prijelaz“. Kada se to dogodi riba nije u mogućnosti niti ući ni izaći iz rita. *43.

Rano-proljetne vode „siromašne“ su ulovom komercijalno vrijedne ribe. U rit će ući mnogo tzv. „bijele ribe“: podusta, plotica, uklija, bodorki, jezeva itd. Znalo je pridoći ponešto i štuke. Ribari bi rekli da je riba krenula na „pašu“. Rano – proljetna riba počesto bi zaudarala po „katranu“ *(fenolu, visoko-molekularnom alkoholu; nap.aut.). Najkorisnije razdoblje za ribolov bilo je od mjeseca svibnja do početka kolovoza. U kasno proljetno-ljetnom ribolovu lovio se krupni šaran, smuđ i som, često vrlo krupni primjerci. Poneki som bi za velike poplave znao zalutati u svinjac Kopačana *63. Jesenskih poplava gotovo da nije bilo. Ribari bi tada ribarili na Novom kanalu gdje bi se u mrežama našao bogat ulov srebrnoga karasa - babuške. Zimi se rijetko ribolovilo, međutim ne i na Dunavu. Tako je neko vrijeme za OOUR „Kopačevo“ ribolovio neki Milovanović iz Vukovara o kojem će još biti riječi.

Ribolov ovisan o trajanju poplave

Manje – više svaki stariji i iskusniji ribar ili ihtiolog potvrditi će da se nakon dugotrajnije poplave *90, - riba javlja u većoj množini. Da je to tako pokazuje i statistika ribolova vođena u nekadašnjoj Ribolovnoj centrali Apatin. Premda brojčane vrijednosti ne izgledaju spektakularne, ako ih usporedimo s ulovima u ribnjacima, a gdje se riba redovito hrani, štiti od bolesti i predatora itd., dokazuju da se radi o području izuzetne ihtiološke vrijednosti i eksploativnosti. Prema izračunima ondašnjih stručnjaka za ribarstvo (Crvenčanin–Pinčir, 1965.): 1 hektar rita „proizveo“ je 92-166 kg. ribe, uz varijaciju od 42,6 do 254,4 kg (Gucunski i Mikuska, 1979.), ili 15- 25 kg. (Bojčić i dr., 1982.) . Po Antalfiju–Tölegu (1974.) na 100 kg. ulovljene ribe, u vodi još uvijek preostaje 3 ili 5 puta više ribe koja se nije ulovila.

Vratimo se evidenciji ulova ribe R.C. Apatin. U razdoblju od 1914. - 1935. i 1945.-1972., ulovljeno je sveukupno 14.912.032 kg. ribe, najviše bijele ribe: * (tzv. I. i II. miješane i bjelice, odnosno po vrstama: deverike, keseg, bodorki, linjak, crvenperke, uklije, grgeča, bolena, jaza, podusta itd.), a 45 % „crne ribe“, ribe veće kvalitete i vrijednosti kao što su: kečiga (moruna, pastrug), smuđ, som, šaran, štuca. Kasnije će se taj omjer i dalje mijenjati zbog promjena u ekosustavu, a u korist manje vrijedne bijele ribe s dominacijom pristiglih vrsta iz Kine i bivšega SSSR-a. Pri tome mislimo na: babušku (srebrni karas), sivog i bijelog tolstolobika, amura i druge vrste riba koje su se pojavile 60.-ih godina prošloga stoljeća u Hrvatskoj i Baranji.

Nakon „poplavnih“ godina ulov je prelazio 1000 tona godišnje, tako je bio; 1924. godine bio 1567 tona, 1925. - 1328 t, 1926. - 1169 t, 1927. - 1435 t, 1931. - 1214 t, 1948. - 1160 t, 1955. - 1102 t. 1956 g. - 1009 t. i onda razdoblje 1965.-1967. s ulovima od 1135 i 1000 tona ribe. Naprotiv u „sušnim“ godinama izostanka poplave ili se javila u nekoliko kraćih intervala (do 30 dana), ulov bi bio znatno manji i kretao se oko 300 do 400 tona godišnje.

Forland - najvažniji čimbenik u opstojnosti faune riba

O razlozima ulaska ribe na poplavno područje Kopačkoga rita postoje razna mišljenja. Tako u Hidroprojektovoj dokumentaciji melioracije Biljskoga i Kopačkoga rita iz 1954 godine *04. koje u dijelu ribarstva potpisuje poznati ribarski stručnjak dr. Josip Plančić, nalazimo: „riba ulazi na poplavno područje zato što je rijeka u vrijeme visokoga vodostaja redovito mutna, hladna, pa ona bježi u čišću, ritsku, gdje voda stagnira, a mutež se sliježe na dno“, zatim „voda je u ritu znatno toplija“ i kao glavni razlog navodi potrebu riba za mriješćenjem, jer je rit obrastao raznolikim vodenim biljem na koje riba

odlaže ikru. „Budući da voda na poplavnom području stagnira, to je ona čista, a nije odviše duboka, pa se brže ugrije. Sve to povoljno djeluje na tok mriješćenja i na brzi razvoj embrija u ikri. Mladunci koji se razvijaju iz oplođene ikre nalaze vrlo povoljne uvjete za razvoj, jer pored čiste, mirne i tople vode, imaju prirodnu hranu, razne vrste beskralješnjaka među kojima posebno značenje ima zooplankton. Kada vodostaj započne opadati, vraća se u riječnu maticu, a s njome i ogromna množina mlade ribe pa je to način prirodnoga poribljavanja rijeke“.

Prema tome glavno područje za proizvodnju ribe u velikim nizinskim rijekama nije riječno korito već prostrano plavno područje. Ono je osnovni uvjet bogatstva ribom naših nizinskih rijeka stoga se može zaključiti, da veličina ribljih populacija zavisi o veličini poplavnoga područja i o duljini trajanja poplave.

Plančić uspoređuje ulove R.C. Apatin s vodostajem. Tako je 1923. poplava trajala: 120 dana, pa je ulov već naredne godine (1924.) bio 1.566 tona, 1924. poplava traje: 169 dana i ulov je 1.327 t., 1926. traje: 150 dana i ulov doseže 1.149 tona, 1927. traje 130 dana: ulov je 1.435 tona. Zatim dolaze godine kratkotrajnih poplava: 1928., 1929., 1930., (traju 50 do 80 dana): tako da ulovi padaju na 493 do 846 tona godišnje. Slično ponavljanje ulova u odnosu na trajanje poplave nalazimo: 1955. do 1957. i 1965. Do 1966. g. Po Plančiću povoljan je vodostaj onaj iznad 4,5 metara koji se zadržava 4 do 5 mjeseci u ritu.

Plančićeva razmišljanja utemeljena su i iskustvom starijih ribarskih stručnjaka i ihtiologa koji su pratili ribarstvo nizinskih rijeka poglavito Dunava, Tise, Drave i Save. Nažalost, od nekadašnjeg ogromnoga plavnoga područja spomenutih rijeka, a koje je prema nekima bilo veličine 3,5 milijuna hektara s godišnjom produkcijom od 50.000 tona slatkovodne ribe, malo je ostalo. Preostala je Delta Dunava, zatim neke manje površine u Bugarskoj (Srebarna), u Austriji Auwald, u Mađarskoj Gemenc i u Hrvatskoj Kopački rit i Dravski ritovi koji su praktično danas bez vode i bez većeg ihtiološkog značaja. Osim klimatskih promjena uzrok promjena su i raznorodne intervencije u prostoru poriječja, tako da razmišljanja i opažanja istraživača prošlog stoljeća imaju danas manje – više povijesni značaj.

Premda je duljina trajanja poplave onaj presudan faktor u odnosu na reprodukciju riba, ne manjeg značaja je i vrijeme u godini kada se javlja. Poplava u mjesecima travnju, svibnju i lipnju nije ekvivalent poplavi u studenom i prosincu. Zimi će visoki vodostaj eventualno izazvati migraciju štika i nekih vrsta tzv. „bijeke“ ribe prema plavnoj zoni. U reproduktivnom pogledu ništa se ne događa. Nasuprot tome u proljetno - ljetnom razdoblju mrijesti se štika i grgeč, a kasnije sve ostale šaranke (ciprinide) i na kraju u lipnju i srpnju som. Ako je za proljetnih mjeseci bilo dosta sunčanih dana što je pak pripomoglo zagrijavanju vode, na kraju sezone imati ćemo obilni mlađ štuke. Tako zvane „štukine godine“ javljaju se (po prilici) u Kopačkom ritu svake četvrte godine. Pojava se pratila na jezeru Sakadaš i Novi kanal, 1967. do 1984. Jednogodišnjih štukica bilo je mnogo tako da su ribokradice s blinkerom meps br. 1 ili 2 znali uloviti, za sat - dva, do 100 i više ribica dužine od 15 do 25 cm. *(vidi sliku 14., Čonak ut, 1973.)

Osnivanje Ribarstva „Kopačevo“, raskid s Ribocentrom „Apatin“

Atmosfera sastanka početkom prosinca 1972. godine u Lovno - šumskoj upravi Apatin, Sektor za ribarstvo – Apatin (skraćeno Ribocentar), bila je sve drugo nego dobra. Dotadašnje razumijevanje šumara „Jelen“-a prema problemima ribarstva kao da je nestalo, na pomolu je bio izvjesni sukob kojemu se nije naslućivao kraj. Ribari su predbacivali šumarima da su zaboravili 50-e godine, kada je ribarstvo (sve do 60-ih) izvlačilo „Jelen“ iz poslovnih neprilika. Radilo se o prihodu od ribolova koji je pokrivao rashode šumarstva i lovstva. U kuloarima „Jelenovoga“ vodstva većina prijedloga i programa razvoja ribarstva okvalificirana je „vrećom bez dna“ kroz koju će dalje „curiti“ koje kakvi krediti i financijske pomoći bez vidnih rezultata. Međutim nitko od rukovoditelja „Jelen“-a nije imao

hrabrosti reći to javno. Propadanje ribarstva pratili su sve slabiji ulovi kvalitetne ribe, gubitak tržišta zbog razvoja ribogojstva koje je osvojilo i lokalno tržište. Na sastancima kolegija, zatim sastancima upravitelja i u neslužbenim druženjima voditelja ondašnjih OOUR-a, prijedlozi i zahtjevi upravitelja ribarstva jednostavno nisu mogli proći. Tako je Sektor za ribarstvo Apatina predlagao: obnovu Tvornice za preradu ribe, uvođene nove tehnologije obrade ribe, strojeve koji će moći formirati riblji fašir bez kostiju, odnosno vakumiziranu šniclu koju je moguće lako pripremiti kao jelo. Zatim tu su još bile konzerve crvenperki sa solidnom prodom u Makedoniji, zatim spomenuta je prerada ribljih otpadaka i uginule ribe u riblje brašno i ulje. Predlagala se obnova Ribarskih postaja, popravak ribarske ograde u Kopačkom ritu, nabavka novih motornih čamaca, uspostava radio veze s manipulacijom na Sakadašu itd., a što je sve bilo nužno za neko normalno funkcioniranje ribarstva. Šumari „Jelen“-a bi na prijedloge „Ribocentra“ davali načelna suglasja međutim kada je trebalo aktivirati sredstva počelo je s odugovlačenjem, prioriteti su i dalje davani lovstvu i šumarstvu. Iznervirani, a još više njihov upravitelj, donose odluku o prelasku OOUR-a ribarstva „Apatin“ u PIK „1. Maj“, prvoj (ili drugoj) po veličini poljodjelskoj firmi u Bačkoj. U ondašnjem biltenu „Jelen“-a pokušao se taj odlazak prikazati korisnom inicijativom, nekim zajedničkim dodirnim točkama ribarstva kao grane gospodarstva s poljodjelstvom, odnosno „1. Majom“, koji je po logici stvari trebao već ranije imati pogon ribarstva i kojima to spajanje može biti od obostrane koristi? Za razliku od prethodnoga generalnoga direktora „Jelen“-a Adalberta Tićaka *05. novi je direktor bio pragmatičar, nastojao se riješiti (po njemu) nepotrebnoga balasta, svih OOUR-a koje su donosile gubitke, nadasve Instituta u Bilju za koji se tvrdilo da nije odgovarao potrebama operative, dakako i personala koji je većim dijelom pripadao nekorisnoj administraciji. U tom kolu za izbacivanje iz „Jelen“-a našlo se Ribarstvo „Apatin“.

Međutim, prije prelaska u PIK „1. Maj“, potpisivanja primo - predajnih dokumenata u svezi osnovnih sredstava i sitnoga inventara, osoblja, određeni dio djelatnika „Ribocentra“ pronašao je radno mjesto u drugim OOUR-ima u „Jelen“-u gdje je opstanak bio sigurniji i manje izložen nepravilnostima. U tom krčmarenju na „jelenovski“ način ostalo je nepoznato, da li je upravitelj Ribocentra (Stevan Pinčir) znao da će se ovim izdvajanjem iz „Jelen“-a pokrenuti pitanje gospodarenja ribolovnim vodama u Baranji (Republici Hrvatskoj) ili se ponadao da će sve ostati po starom te da će ribolovne vode (pa i Kopački rit) ostati u nadležstvu Ribocentra Apatin. Intimno gledajući moglo bi se pomisliti da su neki računali na suosjećaj i jedinstvo „Jelenovaca“ baranjskih i bačkih pa stoga nebi trebalo biti većih problema u pogledu korištenja dosadašnjih, zajedničkih ribolovnih revira. No da su takove procijene bile pogrešne ubrzo će pokazati vrijeme i slijed događanja koji su bili na pomolu.

Već u 1972. godini, nakon spomenute integracije „Ribocentra“ u PIK „1. Maj“, Općina Beli Manastir pokreće pitanje upravljanja i korištenja baranjskih voda. Nekako u isto vrijeme traži se rješenje za ribare Kopačeva koji su ribu do tada predavali „Ribocentru“ pa se predlaže „Jelen“-u osnivanje ribarske jedinice koja bi osim organizacije ribolova preuzela ribare u stalni ili povremeni radni odnos, te čuvanje i zaštitu Kopačkoga rita.

Službeno, OOUR za ribarstvo „Kopačevo“ osnovan je 1973. godine. Poneki kroničar bi mogao još zabilježiti da pri osnivanju OOUR-a nije bilo slavlja, potpisivanja nekih dokumenata ili nazdravljanja kako to inače biva u takovim prilikama. Ribari su se okupili na obali Sakadaša, zatim je dogovoreno vrijeme preuzimanja ribe (manipulacije) koja je određena za 7 sati svakoga dana osim nedjelje, odnosno po potrebi i u drugo vrijeme. Ugovor o preuzimanju ribe sklopljen je s Ribarstvom „Osijek“, kasnije sa sličnom ribarskom tvrtkom u Srijemskoj Mitrovici, a mnogo kasnije i s Ribarstvom u Novom Sadu.

Nekako u isto vrijeme započeli su pregovori u svezi primo - predaje inventara na koji je polagalo pravo 12 ribara u stalnom radnom odnosu. Nova OOUR-a preuzela je 30-ak ribarskih vrški u raspadajućem stanju, dva polovna ribarska čikla, jedan stariji čamac laptaš i dakako sve ribarske zgrade (stanice) na desnoj obali Dunava od kojih osim one u Batini i na Hulovu ni jedna

nije zadovoljavala uvjete boravka i stanovanja. Stoga je OOUR-a „Kopačevo“ umjesto da se nateže s „Ribocentrom“ zatražila kredit od „Jelena“ koji je trebao pokriti troškove uređenja ribarskih stanica, nabave najlonskoga konca za izradu vrški i jednoga većega alova. U pomoć osnovanoj OOUR-i priskočili su „sezonci“ iz Kopačeva koji su imali vlastiti ribolovni pribor, zapravo svaki od njih imao je sve što mu je potrebno za ribarenje na vodama Kopačkoga rita.

Vez za čamce nalazio se na obali jezera Sakadaš, a ribarski motori, gorivo i neki dijelovi opreme bit će pohranjeni u neto nabavljenom starom autobusu koji je bio smješten neposredno uz glavni nasip. Unutrašnji prostor, u kojem više nije bilo sjedala ni motora, poslužio je kao priručno skladište; ribari su u njemu ostavljali vanbrodske motore, kanistere s gorivom, vesla, kabanice i drugu nužnu opremu. Ulovljenu ribu držali su u ritu, u mrežama zvanim „čuć“, kasnije u manjim i većim mrežama nazvanim „mreža – krevet,“ i barkama. Radi sigurnosti od krađa, zaposlili su umirovljenoga mještanina Kopačeva Totha Imru zvanog „Žandar“ koji je dežurao tijekom noći.

Ribarenje, inventar ribara

Nakon odvajanja od „Ribocentra“ i formiranja OOUR za ribarstvo „Kopačevo“ bile su nužne promjene u organizaciji rada i poslovanja. Ribari su bili podijeljeni u dvije grupe, na jednoj strani bili su ribari u stalnom radnom odnosu, a na drugoj tzv. „sezonci“. Statusno gledajući veća prava i privilegije u odnosu na odabir revira - mjesta ribolova, predaje ribe itd. imali su ribari u stalnom radnom odnosu. Međutim, ta nepisana statusna pravila i ponašanja pri kojima su prednost imali ribari u stalnom radnom odnosu, a koja su važila u „Ribocentru“ ubrzo će preoblikovati nove okolnosti, rekli bi u konačnici tržište koje je zahtijevalo finiju manipulaciju ulovljenom ribom, preuzimanje u dogovoreno vrijeme i potrebu za vrijednijim vrstama ribe. To je pak promijenilo fizionomiju ribara, prestao se uvažavati kolektivizam, ribarenje po grupama, po ribolovnim stanicama, ispunjenje zakonskih prava ribara u stalnom radnom odnosu, diplome po kojim bi netko bio šegrt, kalfa ili ribarski majstor s većim privilegijama. Drugim riječima, novovijek riječno – ritski ribar ne prihvaća tradicijske i institucijske okvire i stege, htio je biti ribar slobodnjak, individualac, koji svoje umijeće ribarenja dokazuje uspješnim ulovima ribe za koji dobiva novac. Ne želi da mu se naređuje i određuje, ni gdje će riboloviti, ni u koje vrijeme, ni na koji način, dakako uz uvažavanje zakonskih propisa o ribolovu i tržištu.

Vratimo se malo u prošlost i objasnimo to detaljnije. Do poprilici sedamdesetih godina ribari u „Ribocentru“ imali su status ribara – radnika s radnim mjestom na imenovanim ribolovnim postajama. Po naredbi predradnika, odnosno kako se onda govorilo desetara ribolova ili grupovođe, bili bi raspoređeni na razne poslove u postaji. Tako bi neki dobili zadatak popravljanja (krpanja) mreža, drugi bi se trebali pobrinuti za ispravnost prestorskih pilota, treći za popravak čamaca, zatim nabavu živežnih namirnica *(najčešće u obližnjem Aljmašu), neki su bili zaduženi za spremanje ručka, nabavu drva za loženje itd. No veći dio ribara bio je u dnevnom ribolovu koji je osim zadatka potezanja jedeka i izvlačenja ribe bio zadužen za razvrstavanje ribe. One vrijednije i žive stavljao bi se u ribarske barke, a ostale u kašete koje bi krajem dana ili ranim jutrom oteglio ribarski brodić „Vidra“ u Apatin. Obavljali su i poslove vezane za lovstvo i šumarstvo, često bi čamcima sabirali trupce ili ogrijevno drvo koje bi ugrozila poplava. Taj kolektivni raspored poslova po nalogu desetara ribolova, u novijim prilikama nove firme, (OOUR-a „Kopačevo“) jednostavno nije funkcionirao. Uočilo se, da se ribari u stalnom radnom odnosu ponašaju kao radnici u tvornici i da zapravo one korisno – funkcionalne osobnosti pravoga ribara, treba tražiti među „sezoncima“. No kako smo rekli, za razliku od spomenutog ribara - radnika, ribar-sezonac je bio individualista, neka kombinacija strastvenoga lovca, osobenjaka, često i takmičara koji se želio istaći svojim bogatim ulovom, pokazati ostalima što sve može ribar koji si sam određuje pravila ribolova. U njemu se krilo znanje (često) naslijeđeno od oca, osobno iskustvo i želja da bude najbolji. Službenoga proglašenja pobjednika, u nekom zamišljenom natjecanju nije bilo, međutim sadržaji čamca poredanih prije preuzimanja ribe (manipulacije) na Sakadašu dokazivali su i pokazivali tko je najbolji. Tako na

primjer, čamac pun somova ili šarana, izmiješan sa smuđevima ili onaj drugi gotovo prazan s ponešto bijele ribe, dao je naslutiti o kakvom se ribaru radi. Oni manje uspješni, nezadovoljni, znali bi se izvlačiti na uvjete ribolova, neposjedovanju ribolovnog alata: vrški, mreža, na slabo imovno stanje, što je zapravo djelomice bila i istina, međutim, pri tome se zaboravlja na rizik, odlučnost i strast koja goni pavog ribara koji kreća u ribolov, bez obzira na kišu, hladnoću i druge vremenske neprilike. Neki to nisu imali u sebi.

Drugim riječima, od ribara u novim okolnostima tražila se osobna sposobnost i umijeće lova ribe, a kolektivni ribolov samo u ponekim situacijama. Pravila kolektivnog ribarenja i zajedničkog djelovanja ribarskih grupa pod nadzorom desetara ribolova otišla su u prošlost. Više nisu važila. Sve se, dakle, svelo na osobnu kreativnost i snalažljivost koja je kod nekih bila na zavidnoj visini. Uspješni ribari imali su dvostruko pa i trostruko veća mjesečna primanja od onih drugih koji su gotovo ostajali bez mjesečnih primanja živeći od skromne akontacije Firme u iščekivanju kolektivnog jesenjeg ribolova na Sakadašu i Novom kanalu

U vrlo neizvjesnoj situaciji našla se ribolovna ekipa u Batini i kasnije ona na Hulovu. Da bi kako – tako preživjeli veći su dio kvalitetne ribe prodali „ispod ruke“ lokalnim gostioničarima, a svojoj novo-osnovanoj firmi Ribarstvu „Kopačevu“ dostavljali bi manje vrijednu bijelu ribu po koju se još morala doći hladnjačom, pa se ubrzo postavilo pitanje njihove isplativosti. Dok još ribarstvo nije bilo ustrojeno kao jedinica udruženoga rada, mjesečni dohotci stalnih ribara mogli su se provući u ukupnom prihodu LŠG „Jelen“-a. Kako se situacija bitno promijenila, opstanak OOUR-a ovisio je od uspješnoga ribarenja i prodaje ulova, stoga se Ribarska stanica „Batina“ morala ukinuti. Dio ribara otišao u mirovinu, neki su pronašli posao u drugim firmama, a samo nekoliko je završilo na Zavodu za zapošljavanje. Za Ribolovnu stanicu „Hulovo“ i ribare koji su tamo boravili pokušao se zadržati stari model kolektivnoga ribarenja i podjela ulova na broj sudionika, što u konačnici, u novim okolnostima ribarenja, nije prošlo ***52.**

Život ponekih ribara u novim okolnostima poslovanja nesumnjivo nije bio lagan. Tek što bi se spustila večer, mnogi će umjesto u krevet krenuti u rit. U mrkloj noći uz baterijsku lampu i rojeve komaraca uzeli bi, motor, kanister s benzinom, veslo i nestali u mrkloj noći Kopačkoga rita. Događalo se da ih je pratila kiša i jak vjetar koji bi skretao čamac s plovidbenog puta. Na pošti udaljenoj pet, šest pa i više kilometra podizali bi mreže, uzimali iz njih ulovljenu ribu i stavljali u čamac, kasnije u barke ili spomenute „čućeve“. Svaka mreža ili vrška bila bi nakon ribolova ponovno vraćena u vodu, pri tome se morala ispravno razapeti između držača (kolaca) i prilagoditi je lovu ribe. I to često u potpunom mraku. Radili bi užurbano u nadi da će na vrijeme stići na Sakadaš, na mjesto preuzimanja ribe. Progonila bi ih pomisao da moraju stići prvi, jer se događalo da kupac nije htio preuzeti ribu po ugovoru već samo onu kvalitetniju uz nešto manje bijele ribe, dakako od onoga koji bi se prije zatekao na „mjeri“, pa se svako kašnjenje moglo pretvoriti u gubitak, posebice ako se radilo o ribi koja nije mogla preživjeti u „čuću“ ili barki. Ukoliko nije bilo kupaca za vrijedniju ribu preuzet će je manipulant i kasnije spremiti u hladnjaču u Bilju, a onu bijelu, I. ili II. kategorije, miješanu, bjelicu, ukoliko nije bilo malih (kupaca) preprodavača ostavit će divljim svinjama ili bi ju ribar odnio kući kao dodatak hrani za svinje. Nakon primo - predaje slijedio je ponovni povratak u rit. U situacijama opadanja vodostaja trebalo je što hitnije izabrati novu lokaciju i u što kraće vrijeme premjestiti ribolovni alat. I tako iz dana u dan.

Koliko su ti ljudi spavali, odnosno koliko su vremena imali za odmor, teško je reći. Znamo samo da bi se nakon povratka obitelji primili uobičajenih poslova u domaćinstvu. Veći dio bavio se još povrtlarstvom; uzgojem paprike, rajčice i drugog povrća pod plastenikom, neki su imali stoku, što je iziskivalo dodatne napore. I danas se često pitamo od kuda im snaga za sve to. Život im nesumnjivo nije bio lagodan, stoga nije bilo za čuditi da su neki našli opuštanje i utjehu u piću – „palinki“. No ne trajno!

Ribari su pratili poraste vodostaja Dunava i na osnovu pojavnosti viših plavnih valova, mogli su procijeniti o kakvoj se poplavi radi, stoga su dan - dva ranije ako su prilike obećavale povoljnu poplavu, kolima i traktorima dovozili vrške i postavljali ih na očekivana mjesta nadolaska poplave i

kretanja ribe. Na nekim mjestima vrške su formalno pobodene u suho tlo, u zemlju ili na plićinama. U drugom slučaju kada se naslutilo opadanje vode, prenosili bi vrške na najdublja mjesta odvodnih vodotoka i kanala kojim bi riba pokušala pobjeći u Dunav (ili Dravu) odnosno na dublja mjesta u ritu. Od tih predradnji obavljenih na vrijeme ovisio je ulov. Pojavnost ribe u prirodi, u ritu nije čekala ribare, oni su se morali prilagođavati situaciji bez obzira na svoje obaveze u obitelji i društvu, na loše vrijeme, na dan ili noć.

U vrijeme postojanja OOUR za ribarstvo „Kopačevo“, kao plovila i sredstvo ribolova koristili su se čamci – čiklovi *74, kojima su krme motora bile preuređene za nosače vanbrodskih motora popularno nazvanih „Lama“ *(asocijacija na prve švedske vanbrodske motore; nap. aut.), tj. motore Tomos „T-3,5“ i Tomos „T-4“. Stoga je OOUR-a nastojala da se svakom ribaru u stalnom radnom odnosu nabavi spomenuti motor i čamac, zatim desetak većih vrški, konac za pletenje i popravak mreža, uz sve to po par visokih gumenih čizmi iz Kombinata „Borovo“, koje su se pokazale boljima i trajnijima od onih, ribičkih, uvoznih. Od sintetskog konca i sintetskih neuređenih mreža mogli su si izraditi mreže metlice, maraže, samolovke i sl. mreže. Sintetske neuređene mreže raznih dimenzija oka mogle su se nabaviti u Italiji i na domaćem tržištu po relativno povoljnim cijenama.

Tijekom godine ribari su lovili ribu individualno, samo u jesen pojavom babuški formirala se grupa ribara na alovu koji se koristio prema potrebi za ribolov na jezeru Sakadaš ili Novom kanalu. Novac koji se dobio od prodaje ribe, dijelio se na jednake dijelove. Rano - proljetna ribarenja bila su slaba, jer se lovila najčešće bijela riba koja gotovo da nije imala kupce. Osim toga riba bi u to vrijeme imala miris po katranu *(po alkoholu fenolu; nap. aut.) pa nije bila za jelo. Najbolje vrijeme ribolova bilo je od početka lipnja pa do srpnja, kada se lovio i krupni som. Osim soma u mrežama bi se našlo dosta krupnoga šarana, nešto smuđa i štuke za koje uvijek bilo mušterija *51.

Ribarenje na samom Kopačkom jezeru počelo se smanjivati od 70.-ih, ne samo zbog sve većeg broja (zakonom zaštićenih) ribojednih ptica posebno kormorana kojima je jezero bilo glavno lovište, sabiralište i gnijezdilište, već i zbog oplićavanja jezera. Nekako istovremeno s napuštanjem jezera kao ribolovišta, na sreću, pojavila se babuška (srebrni karaš) za kojom je interes pokazala veletrgovina u Novom Sadu, nešto manje u Srijemskoj Mitrovici i Osijeku pa je pozornost ribara bila usmjerena na mjesta gdje se zadržava. A to je spomenuto jezero Sakadaš i Novi kanal. Babušku su rado kupovali i prekupci koji će ribom snabdijevati sva manja mjesta u Baranji i dijelom u okolici Osijeka.

Smuđevi iz Dunava; jesenski ribolov na Sakadašu

Kopačevski ribari manje - više bili su, nazovimo ih tako, „ritski ribari“, orijentirani na ribolov u samom Kopačkom ritu, dijelu Vemeljskoga dunavca i obližnjim barama uključujući i Semenču. Na otvorenom Dunavu lovili su Apatinci „Ribocentra“ koje je preuzela OOUR „Kopačevo“. Poimence ribari: Balaž, Šeremešić, Čižmar i Vulić. Njihov ulov nije odgovarao tržištu, jer bi se u lovini našla pretežno bijela riba. Rijetko krupni som, šaran, štika i smuđ, za kojeg bi tvrdili da ga više nema u Dunavu, a što je opovrgao poznati športski ribič Zlatko Kuba specijalista za lov te vrste ribe. U svojoj vikendici na ušću Drave imao je poveliku ledenicu punu smuđeva pa bi nam se u šali ponudio za „sezonce“ uz naravno, prikladnu zaradu.

Da je smuđeva itekako bilo u Dunavu dokazao je ribar Milovanović Nikola zvani „Cigo“ iz Vukovara kojega Ribarstvo Kopačevo unajmilo kao „sezonce“ na određeno vrijeme za ribolov na otvorenoj rijeci. Gotovo cijeli siječanj 1977. godine Milovanović je donosio smuđeve u Aljmaš na mjesto primo - predaje. Moramo mu priznati da je bio specijalista za lov ove vrste riba. U ponekim prilikama ulovio bi tridesetak i više smuđeva težine od 5 - 10 kg.; neki primjerci bili su duži od jednoga metra. Ribu je lovio mrežom zvanom „bolont“. *(radilo se o nekoj vrsti setke; nap. aut.). Po njegovom uvjerenju mjesec prosinac i siječanj su najbolji za ribarenje. Riba je tada mirna, tvrdio je, krtoži,

trebalo ju je samo pronaći što je on očigledno znao. Da mu u ledenoj vodi ne promrznu ruke, vrludajući često čamcem između santi leda, premazivao bi ih mašću jazavca koju je osobno spravljao. Nažalost suradnja je bila kratka, krenule su priče da ribu prodaje za svoj račun mimo naše Firme. Nesumnjivo da se od ovoga ribara moglo mnogo čega naučiti, između ostaloga kako se love smuđevi na otvorenoj rijeci u zimskim mjesecima.

Sa stajališta opstojnosti Ribarstva „Kopačevo“, babuška ili srebrni karaš, bila je Bogom dana riba. Masovno se pojavila 60-ih godina (neki tvrde i ranije), no 70-ih je njena populacija u Kopačkom ritu bila vrlo stabilna, po svemu sudeći odgovarali su joj ekološki parametri posebice oni u Novom kanalu i jezeru Sakadaš. Radilo se o redovitoj i ujednačenoj pojavi veće količine ove ribe, okularno između 60 do 130 vagona (1 vagon = 10.000 kg. ili 10 tona). Računamo da se u jesensko - zimskom ribolovu izlovilo više od polovice populacije (evidentirani ulovi: godina 1975. izlov 68.469 kg., 1976. - 130.821 kg., 1977. - 44.314 kg., 1978. - 136.558 kg., 1979. - 127.117 kg., 1980. - 125.087 kg.). U kilogramu ribe našlo bi se četiri, rjeđe pet babuški. Bile su jednake dužine, težine; oko pet primjeraka ribe težilo je oko 1 kg. Svježe ulovljena bila je presvučena finom srebrnasto zelenkastom sluzi, kasnije bi ona u (mreži - čuvarici) tzv. „krevetu“ ili barkama nestala, preostala bi joj srebrnasta krljušt kojom bi trljajući se u malom prostoru proizvele zvuk šuškanja što je bio dokaz ribe ulovljene prije nekoliko dana. No i tako srebrnasta nije izgubila na kvaliteti, možda samo na izgledu. Ukoliko bi se produžio njen boravak u „krevetu“ gubila bi osim sluzi i krljušt tako da se počela zapažati gola koža. Stradale bi i peraje, imale su izgled kao da su rukom iscijane, a sve zbog toga, što je riba bila zbijena na manjem prostoru gdje je međusobno dodirivanje imalo učinak struganja. Iz toga razloga prodavala se po nižoj cijeni.

U jesen i pred zimu lovila se alovom, kolektivno. Do izražaja bi došli ribari – radnici koji bi potezali jedeke mreže prema naputcima iskusnoga ribara. Za stalne ribare bila izvjesna pouzdanica, posljednja nada da će bogatim ulovima namiriti predujme koje im je Tvrtka posuđivala tijekom godine tijekom I. i II. kvartala godine. Manji nesporazumi između stalnih ribara i „sezonaca“ bili su izglašeni, pa se i sezoncima dozvoljavalo da sudjeluju u kolektivnom ribolovu, odnosno da i njihova riba prođe manipulaciju, jer je kupaca bilo dovoljno. Konačno, veći dio dohotka od ulova ribe u razdoblju od početka II. do kraja VI. mjeseca ostvaren je ribolovom sezonaca, pa nebi bilo pošteno da ih se u vrijeme obilnoga ribolova isključi iz zarade.

Najveća količina babuške ulovila se u jezeru Sakadaš, nešto manje u sredini Novog kanala, a najmanje na kraju nekadašnje Linjak i Isinj bare. U jednom „metu“ *(izvlačenju mreže) našlo bi se poneki puta više tona ribe. Uz babušku ulovilo bi se još oko 5 - 10 posto štuke, nešto bandara i crvenperke. Babušku su preuzimali kako smo rekli: Ribarstvo „Osijek“, Ribarstvo „Sremska Mitrovica“ i Ribarstvo „Novi Sad“. Ono je imalo na Dunavu vrlo veliku tikvaru (možda i dvije); odmah do mosta ispod Petrovaradinske tvrđave. U sezoni ribolova kamioni Novoga Sada već bi se za rana našli na Sakadašu. U OOUR-ov „tamić“ „Kopačeva“ riba se utovarivala noću pod baterijskim lampama*⁷⁵. Utovar je trebao početi što ranije, jer je službena manipulacija u Petrovaradinu započela radom u 5 sati i trajala svega pola sata, tako da je naš vozač kamiona - hladnjače morao požuriti da stigne na vrijeme. U 5,30 h. dežurni manipulant završio bi s preuzimanjem ribe i napustio tikvaru. Riba se više nije mogla predati. Stoga je utovar na Sakadašu tekao vrlo brzo.

Ovakav veliki interes veletrovaca za babuškom iz Kopačkoga rita protumačen je kašnjenjem ribolova na ribnjacima.

Najveća količina ulovljene babuške završavala je na tržnici Novoga Sada. Bila je cijenjena i tražena. Neki trgovac Đoko (ili Đorđe) radio je kao za dvojicu, jer bi se na tržnici, dolaskom kamiona iz Baranje, stvorio red kupaca dugačak desetak metara. Svi kupci kao da su željeli kupiti isključivo babušku iz Kopačeva. Babuška je na koncu isplatila sve dugove OOUR-a, uz sve to ribari su pristojno zaradili tako da su mogli lakše „progurati“ rano – proljetne mjesece i veći dio razdoblja lovostaje koji je praktično trajao četiri mjeseca.

Ponekih godina, ulov šarana bio je ispod statističkog prosjeka, a zatim se 1976. pojavio u velikoj množini tako da ga je ondašnja OOUR „Kopačevo“ prodavala ribičkim društvima kao šaranski mlad. Taj šaran prozvani „bajko“ - šaranom, dužine između 20-25 cm. (težine oko 250 g.) dovodio je na pomisao da je uzgojen u nekom ribnjaku odnosno da je odnekuda došao.

Primopredaja ribe - „manipulacija“

Manipulacija ili primo - predaja ribe nalazila se nekih tridesetak koraka od staroga autobusa naslonjenog gotovo na baranjski nasip „Kopačevo – Zmajevac“, nasred pješčanoga platoa koji se blago spuštao prema jezeru i ribarskim čamcima na mjestu gdje se još i danas nalazi skupina starih vrba i novo izgrađena drvena rampa za plovila Javne ustanove Parka prirode. Tada još nije bilo pješčanoga brijega na kojem će potkraj 1985.-e biti izgrađena Turistička kuća „Sakadaš“ po nacrtima poznatoga osječkoga arhitekta Mitevskoga, *(a devastirana tijekom Domovinskoga rata; nap. aut.). Dakako ni asfaltiranoga prilaza „ukrašenog“ znakovljem za ceste i puteve koji važe za urbanu sredinu. Na završetku rampe podno nasipa, nalazio se utabani pješčani plato, neka vrsta okretišta za manje automobile i slična vozila. Stvarao je privid čvrste površine preko koje bi bez problema mogao proći tenk, buldožer, kamion šleper i sl., a što nije bilo točno *06. Bila je to, ako tako možemo reći, pješčana zamka za sva teška vozila, koja bi krenuvši rampom prema jezeru formalno utonula u pijesak.

Na privezu čamaca uvijek se nalazilo desetak čiklova, isto toliko ribarskih barki i čamac laptaš s Dizelovim motorom *(vidi fotografije) dužine 9 m. Malo dalje od obale na povećem panju nalazila se limena kada veličine plastičnog bazena za kupanje, u koje su se potapale ribarske mreže u katran *(u žargonu „katranisanje“). Palenjem vatre ispod posude katran bi se otopio, vrške bi se stavljale u otopinu, a zatim razapele i sušile na zraku. Tako im se produljivao vijek trajanja. Bio je tu još i jedan stalno tinjajući vrbov panj, oko kojeg bi se okupljali ribari i pridošlice tijekom preuzimanja ribe. Zimi i ljeti. Tek kada bi se okupilo više ljudi, netko od njih ubacio bi pokoji suharak u vatru koja bi se rasplamsala u punom sjaju. Neposredno uz panj nalazilo se dvadesetak ušiljenih vrbovih prutki koje su služile za pečenje ribe, posebice štika *07. (štuke na ražnju; riblji specijalitet Kopačana; nap. aut.).

Tijek ljetno – jesenje manipulacije odvijao se ovim redosljedom: Oko 6 sati, nekad i kasnije, došao bi manipulant Mirko. Postavio bi vagu - kantar između dva drvena stupa *(vidi fotografiju 13), a zatim bi pregledao ulov i nakon toga započeo s odvagom odnosno preuzimanjem (zaprimanjem) ribe. Kako bi koji ribar izmjerio ribu, odnosio bi ju do kamiona - hladnjače i uz pomoć drugoga ribara istresao u bazen ili u kašete, ili u jutane vreće i cekere malih prekupaca. Poneki ribar imao bi i pomagača najčešće nekog poznanika iz sela koji bi mu razvrstao ribu, npr. u jedan „čuć“ stavljao bi samo šarane, u drugi babušku, a u treći prvu miješanu itd. Onda bi tako razdvojenu ribu, zajedno s ribarom donosio do vage. Gotovo redoviti pomagač ribara bio je Rom Branko iz Kopačeva. Imao je veću porodicu pa je mu je riba kao nagrada za trud i pomoć ribaru dobro došla. Sjećamo se, da je imao više od desetoro djece, mnogima nije znao ime.

Riba na Sakadašu prodavala se na veliko, izuzetno maloprodajno po zamolbi slučajnih namjernika. Kasnije će u Dvorcu u Bilju, proraditi prodavaonica ribe *08. Uz ribnjačkoga šarana mogla se u ribarnici kupiti i razna riječna riba. Posjećivali su je Osječani, Biljani, Dardani i ostali stanovnici okolnih mjesta. Velika potražnja za ribom nastala bi oko Božića. Svi su tada tražili štuku iz salamure koja ribljem paprikašu daje poseban ukus.

Oko osam sati preuzeta je i posljednja riba. Vrijeme je odmicalo te je žagor ribara i trgovaca postajao sve tiši. Neki bi se u međuvremenu vratili kući, drugi bi ponovno krenuli u rit. Trgovci ribom su po pravilu prvi napuštali Sakadaš. Tako bi Peteri Joška s jednom vrećom ribe na „ramu“ mopeđa i drugom na pak - tregeru pokušao se uz guranje i pomaganje ribara domoći ceste na nasipu i krenuti put Podunavlja, Mirkovca, Suze, Karanca i drugih sela u Baranji koje je opskrbljivao ribom. Nešto

ranije Sakadaš je napustio Nikola. Za koji sat biti će u Tenji. Trokolica s Tomosovim motorom začudo ga je dobro služila. Na kraju bi ostao još vozač službene OOUR-ine hladnjače Lazić. Uvijek nervozan požurivao bi manipulant da mu ispiše otpremnicu, jer mu je do Srijemske Mitrovice trebalo oko dva sata vožnje. „I već kasni“, znao je reći

U pola devet sunce se već podiglo iznad šume ***28**. Nesnosno zujanje komaraca gotovo da je prestalo. Bliže vrbama uz vodu, pored vatre, panja za koji smo rekli da je gorio noću i danju ostao bi manipulant i upravitelj dogovarajući poslove za idući dan. Malo dalje uz bicikl zastao bi ribar Balog. Izgledom i ponašanjem moglo bi se pomisliti da mu boravak na Sakadašu više prija od odlaska kući. Blago opijen palinkom *(boca mu je bila pored pedale uz nogu) zabavljao je prisutne recitirajući pjesmice o drugu Titi, Jovanki i ljubičici plavoj na nekom usitnjenom falš mađarsko - srpskom jeziku zbog koje je mjesec dana ranije odležao u osječkom zatvoru, zbog verbalnoga delikta. Neko bi vrijeme tako zabavljao nazočne, a onda bi ti isti, svojevrсна publika kao po nekom dogovoru napustila „pozornicu“ i otišla kuću. Ne samo zato što im je Balog dojadio s poznatim pjesmicama o našem „Joži“ kojeg je on duhovito u pripitom stanju ocrtavao riječima samozvanog pjesnika, već što su ih čekali važniji poslovi koje su morali obaviti. Na kraju ostao bi sam, on i njegov bicikl, koji mu je pomagao održati ravnotežu. Znao je reći, - „ako me ne želite nositi kući onda me ostavite uz bicikl, jer ću u protivnom pasti“. Netko bi znao viknuti s nasipa na mađarskom „ide ti baba“. Na te riječi bi se otreznio kao gromom ošinut, ostavio bi bicikl na tlu, pa u čamac i za tren bi se našao na Čonakutu koji mu je garantirao sigurni odlazak u rit, močvaru. Tako je potencijalna opasnost od ljute supruge odklonjena. Sutradan se ničega nije sjećao, što više nije imao ni glavobolju. Noćni ritski zrak u čamcu u kojem bi se našao potpuno ga je otrijeznio.

Nakon 11 sati nastupila bi zapara. Temperatura zraka zaigrala bi iznad +33 C stupnja, zelenilo šume i ustajale vode na obližnjem ribnjaku prekrila bi fina koprena vlažnog i ustajalog zraka koja bi pojačala sparinu. Nastupilo je vrijeme za odmor. Cesta Sakadaš – Podunavlje je opustjela no ne i život na obližnjim beljskim ribnjacima. Nekih sto koraka od manipulacije, preko puta ceste nalazila se veća kolonija crvenih čaplji. *(na tabli „A 2“). Netko je izbrojao stotinjak gnijezda, u svakom po četiri do pet mladunaca okrenuta kljuna prema nebu u iščekivanju roditelja koji bi im u intervalima donosili hranu. A oni, roditelji, zbunjeni pohlepom svojih mladunaca ispustili bi hranu u gnijezdo i odmah nestali kao da nisu htjeli nazočiti proždrljivosti svoje „djece“, prizoru nemilosrdne borbe za preživljavanjem. To štektanje, zapravo prosjačenje hrane postajao bi slabije noću, a već zorom pojačalo bi se do maksimuma koji bi na osciloskopu poprimio gotovo pravu liniju s neznatnim odstupanjima do pred noć. Da nije bilo mladunaca i njihovog glasnog štektanja rijetko tko bi zapazio koloniju i ptice u njoj.

Namjernika – turista bilo je malo. Tu i tamo mogao bi se opaziti poneki Nijemac s dalekozorom i fotoaparatom u ruci. Neprimjetno bi se pomiješao s ribarima i škljocajući fotoapartom bilježio zanimljive prizore. Već samo to okupljanje, razgovor najčešće na mađarskom jeziku, mjerenje ribe i sve ostalo što se zbivalo na Sakadašu nesumnjivo bilo je turistički privlačno i vrijedno da se zabilježi fotografijom. Poneki puta bi naišla roda Ket i ***09**, kojoj nisu smetali ni ribari ni turisti.

Gotovo bez daška vjetrova nadošla bi večer. Sunce je i dalje pržilo, mladunci čaplji su pojačano štektali, a jata kukaca započela je svoje uprizorenje. Jato trzalaca veličine manjeg oblaka uzdiglo se iznad ribnjaka. Drugo jato bi „zaplesalo“ pored vrbaka u pravcu jezera, treće uz glavni nasip u pravcu Sifonske linije, četvrto itd. Rojenje, ljubav ovih bića bila je u tijeku. Taj živopisan svijet nekog čudnoga „naroda“ izvan konteksta svih ovozemaljskih pravila ponašanja, zabrana, nama neshvaćenih i nedostupnih krenuo bi u avanturu koja će trajati dan, dva, određenije onoliko vremena koliko im je suđeno. Uskoro će se pojaviti i Mjesec jedva primjetljiv na još uvijek sjajnom večernjem nebu. U nekom trenutku zasjenilo bi ga jato ptica u potrazi za noćenjem. Prošla je ponoć. Pristižu i ribari, neki na biciklu, neki pješke. Samo ponekoga dovezao bi auto. Kao po pravilu uputili bi se prema starom autobusu, nedugo nakon toga, zaveslaj i buka odlazećeg motornoga čamca. Krug bi se zatvorio.

U vrijeme poplave, visokoga vodostaja u ritu, sve bi se izmijenilo. U vodenom prostranstvu prividno bi nestao Čonak ut, kanali Hulovo, Poroslo, Gorba, Šlajz kanal, Jezerski put i drugi poznati kanali i vodotoci. Kretanje ribara biva pravolinijsko, prema sjeveru preko greda i dola u pravcu Nadhata ili ono u pravcu Drave na jugu preko Fizeša, Andarić bare. U istom pravcu moglo se doći do Remete ili nešto istočnije do Malog Bajera, Renova ili vikend naselja na desnoj obali Drave čije su se vode preko Ciganskoga bogaza i drugih kanalića spojile s vodama Kopačkog rita. U toj osobnoj predodžbi krajobraza svaki je znao put, kuda ide, gdje će se pojaviti riba i gdje bi se trebale postaviti mreže.

Opisana scenografija Sakadaša nije se promijenila sve do 1984. godine, kada se „Jelen“ odlučio posvetiti posjetilačkom turizmu. Za tu potrebu izgradio je Turističku kuću i uredio okoliš. Bager je te godine izvadio iz jezera gomilu pijeska koji će poslužiti kao temelj buduće turističke kuće. Tako je dio krajobraza Sakadaša otišao u povijest.

Suradnja sa šumarima (ribari u funkciji šumskih radnika, u izradi trskih snopova, turistički vodiči)

Počesto se pitamo otkuda nekim ribičima takav jal i mržnja prema ribarima? Neosporno je da su ribari lovili veće količine ribe, no ni jedan po nama poznati ribar nije se obogatio, odnosno postao imućan s poteškim bankovnim računom, kućom poput prigradske vile, biznisom u gradu, odnosno, dobro plaćenim mjestom na Sudu ili državnoj upravi i slično. Ne poznajemo ni jednoga ribara iz toga vremena koji je mogao otići s familijom na godišnji odmor na Jadran ili otputovati u inozemstvo. Svi oni, ribari iz Kopačeva, Apatina ili Draža bili su samo težaci, seljaci, paori, spremni raditi od jutra do u kasnu noć. Nisu birali poslove, osim ribolova bavili su se još, povrtlarstvom ili stočarstvom. Konačno na ribarenje im je otpalo najmanje vremena jer je bilo sezonskoga karaktera. Spomenuli smo zimske mjesece. Tada ribolova gotovo da nije bilo, zatim dolazi proljeće, a s njime rano - proljetne vode s pretežno bijelom ribom za koju nije bilo kupaca. Nakon toga dolaze mjeseci lovostaje itd. Za ribolov bili su korisni i dozvoljeni: VI., VII., VIII., IX., i X. mjesec kada se lovila pretežno babuška. Novac zarađen ljetno – jesenskim ribolovom babuški morao je pokriti ostalih sedam mjeseci, što opet nije bilo dovoljno, tako da su oni siromašniji potražili dodatni posao u šumarstvu i lovstvu eventualno na drugim ribolovnim područjima Hrvatske.

Na sreću suradnja sa šumarima bila je poslovično dobra. Premda su „Jelenovi“ šumari načelno okrenuli leđa ribarstvu Ribocentra, baranjske ribare nisu zaboravili tako da bi im u neprilici osigurali poslove koje su šumski radnici izbjegavali. Radilo se o izradi trskih snopova. Obično bi kasno u jesen i početkom zime zaprimili pogodni revir i ovisno o vremenskim prilikama išli u sječu. Posao nije bio normiran, plaćao se snop kojem bi kupac na licu mjesta odredio cijenu. Neki su snopovi bili vrijedniji od drugih. Moralo se paziti da u snop ne uđe prošlogodišnja trstika slabije konzistencije što bi se odmah prepoznalo. Posao s trskom trajao je najčešće do konca veljače eventualno ožujka što je ovisilo od vremenskih prilika. Dolazak poplave prekinuo bi trskarenje i ribari bi krenuli u ribolov.

U poslovima vezanim za lov i lovstvo donosili bi kolima hranu koja se stavljala u hranilice ili ako se radilo o kukuruzu, klipovi bi se razbacivali na mjestima gdje se okupljala divljač. Poneki puta trebalo je s prosjeke ukloniti neko manje stablo ili granu, odnosno nešto ručno pokositi, odrezati i tu bi se našli ribari Kopačeva koji bi časkom riješili problem. Lovcima su pružali uslugu prijevoza čamcem jer su dobro poznavali teren. Njihovi čamci su prigodice poslužili i za dopremu odstrijeljene divljači. No uz sve te odgovorne poslove našlo se vremena za druženje sa šumarima uz kotlić fišpaprakaša i mađarsku palinku. Nije im bila strana ni trampa. S lokalnim lugarom mijenjali bi ribu za nazime *(divlje prase starosti od 3 - 12 mjeseci). Time bi upotpunili skromni „meni“ koji se najčešće sastojao od dva, rjeđe tri jela većinom spravljena od ribe. Riba se jela gotovo svakodnevno bilo u fiš paprikašu ili perkeltu, pečena, na ražnju ili u pećnici. Tu i tamo zamijenila bi se grahom ili čobancem. U tom ugošćavanju prednjačili su ribari s Hulova.

U nekim prilikama ribari su bili u ulozi turističkih vodiča. Prevozili su turiste do Kopačkoga jezera, na Hulovo ili Dunavom do Ptičjeg otoka. Najčešći gosti bili su Nijemci, nešto rjeđe Austrijanci. Poteškoća oko sporazumijevanja gotovo da nije bilo, jer su mnogi od njih znali i njemački jezik. Mađarski im je bio materinji, a hrvatsko - srpski su učili u školi.

Novac su u ponekim prilikama zarađivali čišćenjem i održavanjem kanala Hulovo, Čonakut, Nađhat, Pačfok i drugih plovnih putova. Radovi su djelimice bili sufinancirani državnim fondovima *10. Radilo se o vrlo zahtjevnim radovima. Poneki puta bili su u situaciji izvaditi iz kanala cijelo stablo. Za vađenje većih stabala koristila se specijalna naprava tzv. „ganspil“ *11.

Posao je poneki puta trajao mjesec i više dana. Nakon obavljenih radova moglo se ponovno ploviti kanalom. Nažalost to ne bi dugo trajalo, jer bi se nakon svake veće poplave kanal ponovno „zapušio“. Odnokud bi doplovilo veliko stablo zajedno s još većim korijenom, ili bi se u kanal srušila golema prastara crna ili bijela topola. Na nju bi se nahvatalo granje, lišće i drugi otpad i ako se sve to ne bi uklonilo na vrijeme, nastala bi prirodna brana. Vrlo ugrožen bio je (fok) kanal Nađhat i šumski most preko njega. Nalazio se na većoj krivini Vemeljskoga dunavca na koju je protok vode nanosio razni otpad, manja stabla, grane, razni građevinski materijal, stare natrule čamce, plastične boce i sl. Pojava sakupljanja nanosa sličila je onoj na Hulovskom kanalu. Šumari su trebali postaviti odbojnice. Zašto to nisu uradili, vjerojatno im je bilo jednostavnije angažirati ribare, konačno spomenuti kanal važan je samo ribarima, funkcionirao je kao prolaz ribe prema Kopačkom jezeru i unutrašnjosti rita.

Stariji i bolesni ribari ostajali bi zimi kod kuće. Umjesto da sjeku trstiku popravljali su oštećene mreže ili bi pleli nove. Kada krene ribolov malo je bilo vremena za takove poslove.

Ribari Kopačkog rita, – osobno

Riječni ribar, alas (halas) iz toga vremena, odjećom je pomalo nalikovao na proletera Vajmarske republike, nosio je staro i istrošeno odijelo, na glavi je imao šilt - kapu, a samo neki izlizani stari šešir. Ono što ga je razlikovalo od ostalih radnika Baranje bile su visoke ribarske čizme, često zafrknutoga oboda da se moglo lakše hodati na suhom. Grubih često ispucanih šaka zbog stalnog kontakta s vodom, najčešće neobrijani preplanuloga lica odavali su pravog panonca i nesumnjivog pripadnika i rezidenta kopačevskog krajobraza. Ne ulazeći u privatni život pojedinaca, poznato je da je većina njih bila oženjena, s jednim ili dvoje djece, oni stariji bili su vlasnici obiteljske kuće i okućnice, zapravo bašće za uzgoj raznih povrtlarskih kultura. Raznim rasadama već su od ranog proljeća snabdjevali osječku tržnicu, dobro im je išao uzgoj paprike i to one ljute od koje se spravljač čuveni mađarski fiš-paprikaš. Većina Kopačana su mađarskoga porijekla, osim materinjeg mađarskog jezika većina se dobro služila tzv. Hrvatsko – srpskim jezikom. Samo poneki su znali i njemački. Nakon ribarenja našli bi se svi na okupu, na Sakadašu i ribari i kupci i oni nezaobilazni kibiceri često i turisti Nijemci. Dakako, opet, uz čašu (ili flašu) palinke koju bi im kupci prigode poklonili računajući na prijateljsko razumijevanje i obostrano zadovoljstvo druženja i dakako nezaobilazni „radaš“ *(ráadás - nešto pridodato), neuračunati dodatak u količini ili težini prodane ribe na vagi, koji bi tako formalno i prigodice pojačao prijateljstvo kupca i ribara. Većina njih koristila se biciklom, a samo su poneki išli pješke.

Dogovori u svezi ribolova obavljali su se na Sakadašu. Ono što je bilo najvažnije za upravitelja i manipulanta je, predmijevanje ulova po mogućnosti za nekoliko dana unaprijed. Dok se za kasno - jesenje dane mogao predvidjeti ulov, jer se isključivo lovila babuška (na jezeru Sakadaš i Novom kanalu), to nije važilo za razdoblje proljeća i ranog ljeta. Naime, nadolaskom proljeća i prvih poplava krenula bi tzv. bijela riba koja se gotovo nije mogla prodati. Kupovali bi ju najčešće samo prekupci. Prodajna cijena je bila toliko mala da je jedva pokrivala nadnicu ribara, pa se praktično nije isplatilo riboloviti. Stoga je dio ribara ostao na poslovima u šumarstvu, a dio je nastavio s izradom snopova trstike. Na sreću stariji kopačevski ribari znali su da će se to nepovoljno razdoblje promijeniti pa

su ignorirajući rano proljetnu situaciju i dominaciju spomenute bijele ribe započeli s uređenjem i popravcima ribolovnih alata za krupnu ribu. Šaran će u međuvremenu pobuđen višom temperaturom vode, svjetlom i drugim ekološkim parametrima započeti kretanje ritskim vodotocima u potrazi za hranom i dijelom zbog mrijesta. Pojava šarana bilo je olakšanje za Firmu koja će započeti sa svrsishodnom trgovinom. Uz šarana u čamcima ribara sve se češće mogla zapaziti štuka, po koji smuđ, bandar, manji som, sve u svemu radilo se o nekom korisnom šarenilu ulova. Na prijelazu iz mjeseca svibnja u lipanj počeo je mrijestiti som. Ako je bila veća poplava, najviše bi ga ulovili u području Nađahata, kod bare Semenče, te vodotocima i barama oko Renova. Ponekih dana zaprimila bi se tona somovine, tako da su i one veće trgovačke kuće kao što je Ribarstvo „Osijek“ i ono u Novom Sadu smanjile kvotu preuzimanja ribe na tri puta kroz tjedan. Som se stoga morao skladištiti u ribarskim barkama, tako da preuzimanje ribe od ribara nije prekinuto. Ribu koju nije htio preuzeti Osijek i Novi Sad, preuzeo bi Ribocentar u Apatinu. Radilo se o somovima težine od 5 do 30 kg. pa i težim. Iznad 60 kg bili su rijetkost. Najvećeg soma teškog oko 65 kg. koji je prošao manipulaciju OOUR-a ulovio je ribar Marin Balaž vrškom na Dunavu.

Ribari u vremenu kojega opisujemo, bili su raznih godišta. Moglo ih se razvrstati u tri grupe: oni (stariji) rođeni između 1920. do 1925., zatim nešto mlađi, rođeni u rasponu od 1926. do 1940. i oni mlađi rođeni poslije 1950. „Sezonci“ su bili manje – više stariji ljudi, poneki od njih trebao je odavno biti u mirovini. Međutim, kopačkim ribarima očigledno nisu smetale godine, što više oni stariji bili su izvanredni ribolovci kojima nije bilo premca. Dobar dio njih prepoznavao se po nadimku; vjerojatno su ga dobili u ranoj mladosti, pa je tako ribar i trgovac Cevek Imra imao nadimak „Pente“, Faraho Jožef odazivao bi se na nadimak „Pališ“, Toth Imre dobio je nadimak po ocu kojega su zvali „Žandar“, Demeter Janoš bio je „Mucer“, zatim tu je bio još jedan ribar s nadimkom „Repac“. Nadimak je stekao kao politički aktivista iz 50-ih zadužen od Partije za oduzimanje viškova ljetine i stoku. Tako su nekoj Anuški F. na silu htjeli oduzeti krmaču. Dok je ona svoju krmaču držala za uši i vraćala u dvorište, oni iz partijske ovrhe dohvatili su se repa i vukli ju u pravcu izlaza iz dvorišta prema kamionu. Jedan od tih koji je svinju vukao za rep bio je naš ribar koji si je ovim činom priskrbio nadimak.

Mate Ištvan odazivao se preko volje na nadimak „kengur“ odnosno klokane. Dobio ga zbog boravka u Australiji. U jednom trenutku života, negdje 50.-ih godina rasprodao je imovinu i otišao za sinom u obećanu zemlju. Tamo mu se pogoršalo zdravlje, bolovao je od neke atipične astme koja mu je zaprijetila životom i nije mu bilo druge nego vratiti se kući u Kopačevo. Bez ičega, već star skupio je od poznanika nešto novaca za avion do Beograda. Živio je sa ženom kao podstanar, navodno u svojoj bivšoj kući. Smilovao mu se novi vlasnik. Da bi od nečega preživio zaposlio se u Ribarstvu. Bio je skroman čovjek, često bi pričao o životu u Australiji spominjući pri tome klokane (kengure) pa su mu njegovi kolege prišile nadimak „Mate Kengur“.

Jedan od najstarijih ribara bio je „Pališ“. U mladosti nije mu bilo premca u ribarenju. Sada, već u godinama zapamćen je ostao kao majstor za spravljanja čuvenoga mađarskoga, bolje, reći kopačevskoga paprikaša. Vrlo ambiciozan i sposoban ribar bio je Lacko Janoš. Neko je vrijeme obnašao dužnost predsjednika radničkoga savjeta u OOUR-u. Rijetko tko ga je mogao pratiti ulovima ribe. Nije mu bilo teško postaviti vrške na Isinj bari ili u blizini Renova, a onda drugi dan otići u mrkloj noći do njih izvaditi ribu i vratiti se ranom zorom na Sakadaš. Bila je to distanca od prilike 10 km. ako ne i više. Njegovi ulovi ribe zadivili bi ostale.

U grupu učinkovitih i iskusnijih ribara ubrojili bi: Vaš Janoša, spomenutog Faraho Jenea „starijeg“, Horvat Janoša, Valkaj Deneša, braću Šandorke (Janoš i Ištvan), Bogнар Jožefa, Juhas Josipa i Varga Ištvana. Vaš je bio nekako poseban, dojmljive vanjštine, visok, uspravnoga držanja poput vojnika. Malo je govorio i izbjegavao društvo. Takvog smo ga upoznali, no njegovi starije kolege imali su drugo mišljenje spominjući pri tome njegove avature iz mladosti. Kući bi poneki puta ponio nekoliko ribica. Za mačke. To svoje, da se našalimo, „protuzakonito“ prisvajanje OOUR-ve ribe popratio bi teatralnom

gestom ruke uz suzdržan smiješak: „Ovo je za mačke!“. Poznavajući ga, moglo se to protumačiti i nedorečenom mišlju: „za razliku od ostalih ja protivno zakonu prisvajam ovo što nije moje, za dvije mačke i skrbim se za njih umjesto Države“.

Zanimljiv i blagolagoljiv i odličan ribar bio je Horvat Janoš *32. Imao je relativno buran život; spletom okolnosti kao sedamnaestogodišnjak unovačen za kraljevsko - mađarskoga soldata. Nakon završetka II. svjetskog rata našao se u američkom zarobljeništvu gdje je skoro dvije godine obavljao različite poslove vezane za obnovu infrastrukture Zapadne Njemačke.

Horvat je bio dobar poznavatelj Kopačkoga rita, znao je poimence svaki vodotok i baru. Prognozirao je eroziju Majstorovićeve pregrade na kanalu Hulovo *(kod ulaza u Kopačko jezero), bio je gorljivi zagovornik zatiranja kormorana. Sudionik je mnogih zanimljivih događaja. Jedna zgoda ostala je u sjećanju, a odnosila se na potopljeni šlep na Dunavu *12.

Gašenje gospodarskog ribolova u Kopačkom ritu; Ribarstvo „Kopačevo“ na sudu

Za nestanak ribarstva u Kopačkom ritu odgovoran je splet gospodarskih, političkih i ekoloških okolnosti. Poimence: **a)** sve slabiji (i neredoviti) ulovi kvalitetne riječne ribe, **b)** kemijsko i organsko onečišćenje voda Dunava i Stare biljske Drave, a time i mesa ribe, **c)** pojava velikog broja ihtiofagnih ptica posebice velikog vranca, **d)** oplicavanje kanala, vodotoka, bara i „jezera“ **e)** izostanak financijske podrške LŠG „Jelen“ nakon 1971. godine, **f)** novi zakonski propisi iz područja zaštite prirode i slatkovodnog ribarstva, **g)** pojava i jaka konkurencija ribnjaka u Hrvatskoj, **h)** razorna politika ribičkih čelnika iz Osijeka, nešto manja Zajednice športskih ribolovnih društava Baranje i dr.

Presudni razlog u udaljavanju ribara iz Parka (Zoorezervata) leži u politici čelnih osoba ondašnjega društvenoga i političkoga života Baranje i Osijeka. Zadržati protivnici riječnoga ribarstva bile su visoko pozicionirane osobe općine Osijek, zajednica općina Osijek, Suda, Tužilaštva itd. Polazeći od sumanute doktrine da su ribari zatornici ribe, neka vrsta „ekološke katastrofe“, nadograđuju se tako na slična polazišta svojih prethodnika iz vremena osnivanja ribičkih društava u Osijeku (razdoblje 1945.-1960.).

U toj politici i aktivnostima usmjerenih protiv ribara postoje nekoliko ishodišta. Prvo, da su ribari zatornici ribe jer ju love mrežama, drugo, u velikim količinama što asocira na osobno blagostanje ribara, treće, love ju za vrijeme lovostaje, četvrto, na mjestima koje su ribiči smatrali gotovo privatnim posjedom, peto, OOUR ribarstvo „Kopačevo“ bio je u sustavu LŠG „Jelen“-a koji je 60-ih predstavljao moć, političku volju Beograda i Srbije i onih starijih iz vremena Dunavske banovine. Međutim i u tim elitnim ribičkim krugovima nije postojalo jedinstvo, jer su mnogi od njih i dalje podržavali postojeće stanje u Baranji, konkretno sve one koji su upravljali Beljskim lovištem i Baranjom u širem smislu riječi.

Strategija protivnika privrednoga ribolova imala je više pravaca, - jedan je bio u traženju većeg utjecaja Saveza (Centra) na relevantne čimbenike u Saboru, drugi prema općinama i mjesnim zajednicama, treći se može okarakterizirati kao sveopća propaganda upućena pionirima i omladini. Služili su se raznim publikacijama u kojima su ribare proglašavali škodljivim za okoliš i faunu riba, te kako smo rekli „ekološkom katastrofom“!

U svezi toga postoji tekst ondašnjega upravitelja J. Mikuške., koji je ribičiju prikazao na drugačiji način, manje sportskom, a više neetičnom nedoličnom osobnošću suvremenog čovjeku *(vidi tekst pod *84).

Na drugoj strani nailazimo na pritužbe ribara koji se žale na ponašanje ribiča na ribolovnoj vodi, ne rješavanja prijave za krađu ili oštećivanje ribolovnih alata (mreža), otuđivanje (krađu) ribe i druge slične prekršaje. Pred lokalnim sudovima sudilo se nepoznatim prekršiteljima premda se znalo o kome se radi. Tražilo se od podnošitelja prijave *(čuvara, lugara) da budu osposobljeni kao vrhunski kriminalisti, forenzičari što oni nisu mogli biti.

Na nesreću ribiča, a u korist ribara, 70-ih godina sve češće Kopački rit posjećuju ljubitelji prirode, promatrači ptica, botaničari i zoolozi iz Zagreba, Njemačke, Austrije, a osim toga „Jelen“ je tih godina primio u stalni radni odnos dva školovana ekologa koji su se priklonili ribarima iz uvjerenja da je športski ribolov na području Kopačkoga rita *(proglašen 1967. godine Upravljanim prirodnim rezervatom), škodljiv za faunu posebno za ptice močvarice i divljač iz razloga što u velikom broju zaposjedaju mjesta gdje se ona zadržava. Bili su napisali: „osim što uznemiravaju životinje u njihovim svakodnevnim aktivnostima (hranjenju, razplodivanju, migracijama itd.), istovremeno kompetitiraju na hranu koju je zakonodavac namijenio životinjama zaštićenoga područja. Ribičija jednostavno nije kompatibilna sa zaštitom prirode i razvojem turizma“. Ribiči bi sve to osporavali i nastavili s propagandom o štetama koju ribari nanose ribljem fondu pri tome se pozivajući na Zakon o slatkovodnom ribarstvu koji nije primaran za Park, odnosno Posebni zoološki rezervat. Republički zavod za zaštitu prirode, koji je u to vrijeme nadzirao sprovođenje Zakona o zaštiti prirode u Kopačkom ritu, nije mogao ostati indiferentan. Na drugoj strani nije opet mogao ignorirati pritužbe „Jelena“, posebice njegovih zaštitara prirode (diplomiranih inženjera ekologije) čija su izvješća bila objektivno i stručno postavljena.

U takovoj konstelaciji političkih nadmudrivanja, želja športskih ribiča za vodama Kopačkoga rita i protuslovlja ekologije, LŠG „Jelen“ se odlučio na kompromis, započeti suradnju s lokalnom vlasti i športskim ribolovcima. Nažalost tijekom tih pregovora došla je na vidjelo ona prepoznatljiva podvala političara „jedno pričaj drugo radi i s figom u džepu“. Naoko bili su suglasni sa zahtjevima ekologije, iskazano je verbalno razumijevanje za kopačevske ribare, no kada bi se rastali, sve bi krenulo po starom. Suradnja lokalnih političara s „Jelenom“ svodila se na razgovore eventualno na neko prigodno druženje. Za one funkcionare ribičkih društava, „Jelenovci“ bi, da ih malo udobrovolje, organizirali ribički piknik na bari Semenči ili Čarni, Vemelju, Dunavu (Hulovo) ili nekoj drugoj ribolovnoj vodi koje su inače, bile rezervirane za drugove iz SIV-a i drugih organa ondašnje vlasti. U tom privilegiranom lokal - patriotskom društvu našli bi se i mnogi protivnici riječnoga ribarstva i nadasve „Jelen“-a kao firme koju nisu mogli smisliti iz poznatih ideoloških i političkih razloga. Osobni moral tih lokalnih uzvanika, ribiča iz Osijeka pao bi im na nulu čim bi se našli na jednoj od spomenutih bara i „kandijajući“ osjetili jak trzaj pozamašne štuketine. Nije ih smetalo da ju love u Zoorezervatu, van vidokruga članova svojih društava i političkih istomišljenika. U toj ribičkoj ekspediciji Kopačkim ritom znali bi posjetiti Hulovo i ribare koji bi ih ugostili ribljim specijalitetima i dobrom iločkom graševinom. Međutim, sve ih to nije potaklo na neko pozitivnije razmišljanje, naprotiv kasnije će se još jače obrušiti na ribare u lokalnim novinama prozvavši ih zatornicima ribljeg „fonda“ Podunavlja. Ovoj farizejštini kao da nije bilo kraja.

Rješavanje nesporazuma ribara i ribiča pokrenuo je 70.-ih generalni direktor LŠG „Jelen“ Adalbert Berto Tićak. Za pregovarače odredio je Đuru Nikolandića i Getz Darka. Prema Sporazumu s LŠG „Jelen“-om, Savez ribolovnih društava Osijeka i Zajednice športskih ribolovnih društava Beli Manastir, dobili su pravo korištenja lijevo obalnih dravskih prinasipnih bara, odnosno starih riječnih meandara Drave, sve kanale, vodotoke na potezu od mosta u Osijeku do mađarsko – hrvatske granice. Dobili su i Staru Biljsku Dravu, bare u šum. reviru Dravica i dio kanala Renovo do Ribaske kuće. Bili su tu još neki ustupci na dijelu Dunava i njegovih bara i rukavaca. Ribičima je poklonjena ribarska kuća na Puškašu i na Sunjok–Čardi itd. Dok su ribička društva u Baranji bila manje–više zadovoljna, osim onih u Dardi (SRD „Jedninstvo“) koji su se nadali da će im se dozvoliti ribolov na Sakadašu u Zoorezervatu. Nezadovoljni su ostali i ribiči Saveza iz Osijeka jer im nije dozvoljen ribolov na baranjskim vodama, zapravo došlo je do spora između Saveza (Centra) i Zajednice iz Belog Manastira, odnosno radilo se o neslaganju baranjskih ribiča s osječkim. Uz to ribičima iz Osijeka zapela je za oko OOUR-a „Kopačevo“ koja prema njima nije imala pravo ribariti u Upravljanom prirodnom rezervatu, a koju je apropos odobravalu Zajednica ribolovaca Beli Manastir. Da bi spor dobio na značaju i težini i postao društveni problem, Savez (Centar) je krenuo s krilaticom o deset tisuća nezadovoljnih građana

skromnih materijalnih mogućnosti, zakinutih za prava na šport, rekreaciju itd., što je po njima bio dovoljan razlog za uključivanje u problem najviših političkih tijela (Sabora) ili barem suda, a što im se uskoro posrećilo.

Nakon što je zaustavljen „Tamić“ OOUR-a „Kopačevo“ u Bilju i u njemu nađen šaran koji je 1. travnja bio u lovostaji zbog mriješta *81, nastao je sudski spor koji je trajao nekoliko mjeseci. Prijetilo se dokinućem OOUR-a i zabranom ribolova itd. Nakon okončanja spora Rješenjem Privrednoga suda u Osijeku *35, kojim se odbacuje žalba javnoga tužitelja protiv OOUR-a ribarstvo „Kopačevo“ stoji: „zbog privrednoga prijestupa iz čl. 37, stavak 1. i 2. Zakona o osnovama poslovanja organizacija udruženoga rada u području prometa roba i usluga u prometu roba i o sistemu mjera kojima se sprječava narušavanje jedinstva jugoslavenskoga tržišta u tom području, rješavajući (time) žalbu javnoga tužitelja protiv presude Okružnoga privrednoga suda u Osijeku 13. travnja godine 1978. itd., (uz to) razmotrivši prijedlog zamjenika javnoga tužitelja M.J. na sjednici vijeća od 19.12.1978. godine presudio je: žalba javnoga tužioca odbija se kao neosnovana i presuda Okružnoga privrednoga suda u Osijeku potvrđuje se (u korist OOUR-a „Kopačevo“) itd. Nakon okončanog spora sve se trebalo vratiti u normalu, međutim cijeli slučaj doveo je do personalnih promjena unutar Firme.

Pitanje primjene zakona po upravitelju nije bilo pošteno, za jedne je imao represivni značaj, a za druge (isto kao i danas) samo slovo na papiru; uobičajena vertikala ondašnjeg društva. Bolovalo je od korupcije, uzdizanja pojedinaca onih od vlasti i moći, koji za svoje propuste nisu nikada i nikome odgovarali. U „Jelen“-u, pa i na „Belju“ karijera ti je ovisila od nacionalnosti i dakako pripadnosti svemoćnoj Partiji. Biti upravitelj jedne manje firme s diplomom zagrebačkoga sveučilišta, po nacionalnosti Hrvat i ne biti član Partije, ulaziš u klub luzera, na kojeg će se obrušiti svi vidljivi i nevidljivi promotori zakona i zakonskih propisa, a koji su apropos bili elita ondašnjeg socijalističkog društva. Međutim uloga „luzera“ rijetko kome može odgovarati tako ni ondašnjem upravitelju stoga je pokušao naći odgovarajuću zamjenu, osobu s potrebnim (nacionalnim i partijskim) rodoslovljem. Za trenutak pojavio se, ing. R. Vakanjac, međutim i on je ubrzo odustao odgovoren od ondašnjeg direktora, pa je „Jelen“ započeo pregovore s PIK-om „Belje“ (RO Poljoprivreda „Mirkovac“, JUR Ribarstvo „Podunavlje“) o preuzimanju ribara. Ribari su nerado primili vijest o prelasku na „Belje“ ili kako su onda govorili da ih je „Jelen“ prodao. Posebno su bili nezadovoljni „sezonci“ koji su u toj integraciji s „Beljem“ vidjeli stanovito ograničenje u ribarenju. Konačno, uz mnoga natezanja tko što gubi, a tko dobiva, godine 1979. ribari su dobili novoga gazdu PIK „Belje“ i rukovoditelje sa čvrstim političkim i nacionalnim rodoslovljem kojima nitko nije mogao prigovoriti, a još manje ih pozivati na odgovornost. Znajući da čelništvo „Belja“ ne mari za ekologiju i zaštitu prirode, pobuđena je kod ribiča i voditelja beljskog ribarstva nada da će biti u prilici promijeniti sva ona ograničenja koja su važila za Park prirode i Posebni zoološki rezervat, *(a gdje se nalazio i Novi kanal Sakadaš), odnosno da će barem njihov utjecaj u Republičkom zavodu za zaštitu prirode biti veći nego do sada.

Dok su ribari nastavili ribariti pod drugim korisnikom, sada sigurniji za svoju egzistenciju, njihovi čelnici su preuzimanje ribarstva „Kopačeva“ primili kao preuzimanje patronata nad Kopačkim ritom, pa su shodno tome započeli dovoditi svoju klijentelu, poslovne partnere, pasionirane ribiče kojima se lov u Zoo-rezervatu učinio poput ispunjenja neostvarene želje. Za tu priliku ubrzo je nabavljen brodić imenom „Kucin“, zatim nekoliko ribarskih čamaca, a dio ribara se odmah uključio u promicanje povlaštenoga sportskog ribolova. Ribarska zgrada na Hulovu postala je „ribički dom“, polazna točka od kuda se kretalo u ribičiju po Kopačkom ritu. Kada je pojava poprimila šire razmjere, prvi su se pobunili republički i općinski povjerenici za zaštitu prirode i okoliša, neka ribička društva koja su u svemu vidjela podjelu na one od prestiža i one bez takovih prava. Slučaj je završio u Saboru tako da se morao umiješati Republički zavod za prirodu, koji je najprije poslao svoju inspekciju, a onda odlučio beskompromisno dokinuti gospodarski i športski ribolov koji je bio u zamahu. Njega je premjestio na periferiju Parka *(na beljske kanale i vodotoke), zbog čega se sportsko - ribička klijentela „Belja“ osjetila uskraćenom, prevarenom.

Bio je to šok i za sezonske ribare. Zaprijetili su demonstracijom pred Saborom u Zagrebu. Napisali su poveće pismo nešto poput protesne note pozivajući se na svoja stogodišnja prava, pravo na rad, navodeći i druge činjenice u svezi značaja i koristi koje je imao Kopački rit (ekosustav) od njihove nazočnosti u njemu. Konačno oni su povijesno - ekološki dio ekosustava Kopačkog rita. Ništa nije pomoglo, stalni ribari – radnici premješteni su na poslove Ribnjaka „Belja“, a „sezonci“ su dobili pravo ribolova na periferiji Parka. Nije im odobren prolaz baranjskim nasipom pored Sifonske linije već zaobilaznim putem preko Kozjaka što su oni neko vrijeme poštivali, a onda su krenuli po starom, kraćim putem, zbog čega su se sukobili s „Jelenovim“ čuvarima i Upravom Ribnjaka koja više nije željela preuzimati njihovu manje vrijednu, „bijelu“ ribu. Naime, kvalitetnu ribu (smuđ, som, šaram, kečiga) prodali bi „ispod ruke“ lokalnim gostioničarima zbog čega je JUR Ribnjak „Podunavlje“ prekinuo daljnju suradnju s njima.

Sastanci koji će uslijediti, a održavali su se ili u Općini Beli Manastir ili u Zagrebu u prostorijama Republičkoga zavoda za prirodu, poneki puta u sali za „Jelen“-ove goste u Dvorcu u Bilju, zatim u Ribičkom domu na Puškašu, imali su za cilj riješiti status ribara iz Kopačeva, poboljšati uvjete fizičkog čuvanja i upravljanja Parkom i Zoorezervatom, promoviranja PIK „Belja“ kao jedinoga nositelja svih ribolovnih aktivnosti u Kopačkom ritu, te ustupci prema ribičima iz Darde (ŠRD „Jedinstvo“) koje je i dalje tražilo izlaz na Dunav kod Kazuka i pravo ribolova na Sakadašu. Sve to nije prošlo.

Unatoč zavrzlamama i nejasnoćama zakona i stavovima poznavatelja cjelokupne problematike te akterima zbivanja oko ribolova i ribičije tvrdimo, da „Jelen“ nije bio protivnik gospodarskog ribolova u Posebnom zoološkom rezervatu, naprotiv smatrao ga je korisnim, imajući u vidu dugogodišnju suradnju kopačevskih ribara sa šumarima i lovcima. S tim u svezi sastavio listu od 14 ribara koje je predložio za dodjelu trajnog prava ribolova u Kopačkom ritu uz napomenu da se to pravo ne može prenijeti na potomke. U tzv. „Spisku ribara“ sa suglasnošću LŠG „Jelen“-a bili su: Demetar Janoš, Bognar Josip, Lacko Janoš, Vaš Janoš, Munkaš Ištvan, Horvat Janoš, Šandorka Janoš, Faraho Jene (stariji), Juhas Josip, Valkaj Deneš, Cevek Imra, Čapaj Imra, Balog Janoš, Varga Ištvan, a s kojim se, neslužbeno, složio Republički Zavod za zaštitu prirode.

Ribolov po posebnom odobrenju Republičkoga zavoda za zaštitu prirode

U razdoblju od 1984.-1991. godine vodili su se besplodni razgovori o načinu kako riješiti pitanje gospodarskoga ribolova, uz to zadovoljiti ribiče u njihovim sve većim apetitima prema Parku i Posebnom zoološkom rezervatu, zatim kako suzbiti ribokradice i uspostaviti neko prirodno normalno stanje. Nije se zapravo shvatilo da to što se događalo s i u Kopačkom ritu je normalno stanje, a sve ono što bi bilo zamišljeno normalnim *(npr. nema više ribokradica, ribara, zijeva ribe, kormorana itd.; nap. aut.) to ne bi bilo. RO Poljoprivreda „Mirkovac“ i njegova Jedinica udruženoga rada (JUR) Ribnjak „Podunavlje“ dobili su 10 kvalitetnih ribara - radnika koji će pomoći u gospodarstvenom razvoju Ribnjaka, na drugoj strani desetak sezonaca iz Kopačeva pokušalo se snaći u Parku prirode zaobilazeći manipulaciju na Ribnjaku i okolni put preko Tikveša, radeći za svoj račun, pri tome pazeći da ne nalete na inspekciju, miliciju i čuare Rezervata. Konačno gospodarski ribolov u Posebnom zoološkom rezervatu dokinut je Rješenjem iz 1984. godine, pa se od tada ribolovilo samo u posebnim prilikama na primjer kada bi zaprijetio zijev ribe. U takovim prilikama „Jelen“ bi pripremio zahtjev za odlov ribe ***13**, odobrenje bi izdao Republički zavod za zaštitu prirode, ribolov bi obavili ribari - sezonci iz Kopačeva, nadzirali bi ga inspektori za ribarstvo iz općina Beli Manastir i Osijek, a prodaju bi obavila komercijala LŠG „Jelen“-a.

Ovakvim zahtjevima i rješenjima obavljao se ribolov do rata 1991. u Specijalnom zoološkom rezervatu *(u nekoliko navrata). Prvi puta 1986. kada je ulovljeno 10.670 kg. od toga 750 kg. šarana, 1.140 kg. štuke, 80 kg. soma i 8.800 kg. babuške. Drugi puta (5.listopada1987.) ulovljeno je 42.418 kg.

od toga 170 kg. šarana, 5.398 kg. štuke i 36.850 kg. babuške. Dio ribe je prodan ribolovnim društvima, a dio je otišao u prodavaonice. Da li je novac od prodane ribe sjeo na poseban račun u korist istraživanja faune riba, a tako je bilo dogovoreno, nije nam poznato. Učinilo nam se da nakon odlova ribe nitko više nije mario ni pitao za njega pa ni oni koji su se znanstveno bavili istraživanjima ihtiofaune Kopačkoga rita. Pretpostavljamo da je ušao u proračun države.

Bilo je tu još nekih neriješenih pitanja. Npr. „Jelen“ nije bio zadovoljan načinom kako se pokušavalo riješiti ribarenje na području lovišta Tikveš. S druge strane „Belje“ je preuzimanje ribara shvatilo ekskluzivnim pravom upravljanja vodama Kopačkoga rita. Stvar se još više zakomplicirala kada je Republički zavod za zaštitu prirode počeo izdavati dozvole za gospodarski ribolov u Parku prirode. Broj čamaca na privezu u Starom Tikvešu naglo se udvostručio, uz to kretanje nepoznatih ribara lovištem što je postala prava mora za djelatnike „Jelena“ i one starosjedioce naselja Tikveša, koji su (krivo) lovili ribu za vlastite potrebe *(ali i za upravitelja i njegove prijatelje) po nekom nepisanom stečenom pravu iz davnine. U takvim okolnostima mogle su se nehotice „otkriti“ ribičima dotad skrivene bare: (Semenča, Kormanj, razne akumulacije, dijelovi Vemeljskoga dunavca i sl.) rezervirana za drugove iz vlasti i poslovne prijatelje „Jelen“-a.

Da bi se taj novo - gospodarstveni ribolov unutar Lovišta Tikveš zapriječio, „Jelen“ se žali Republičkom zavodu za prirodu *(dopis od 18. svibnja 1984. kojega potpisuje J. Brna šef lovstva i zaštite prirode „Jelen“-a; nap. aut.). U njemu je stajalo: „riba se u Kopačkom ritu lovi u vrijeme mrijesta, zatim prestorskim i drugim mrežama, pregrađuju se vodotoci, ne poštuju dogovori o odumiranju gospodarskoga ribolova, riba se prodaje mimo manipulacije Ribnjaka „Belja“, ne postoji kontrola ribara, „Belje“ ne pokazuje interes u rješavanju postojeće problematike, ne prihvaća se Pravilnik o režimu ponašanja u Zoorezervatu“ itd., pa se stoga kao rješenje predlaže verificiranje Pravilnika o režimu upravljanja i ponašanja na području pod zaštitom, uz to se traži ozakonjenje prava na ribolov za desetak starijih ribara i prihvaćanje stajališta o prirodnom gašenju gospodarskog ribolova u Posebnom zoološkom rezervatu.

Sličnog sadržaja je i dopis Uprave šuma „Tikveš“, koja se žali na novo-pečene gospodarstvene ribare i sportske ribolovce koji ometaju službene osobe zadužene za visoku divljač: promatranje, lov, dopunsku prehranu i mir u lovištu. Šaljući okružnice Republičkom zavodu za zaštitu prirode u maniri okružnica ribičkih društava nastojali su Vlast navesti na zabranu privrednog ribolova. Ribare su optuživali, kako smo rekli, za ribolov u mrijestu, za pregrađivanje puteva ribe, zatim za ugrozu vidri *(u vrškama su nađene uginule vidre) inače strogo zaštićene životinje, što su bili ozbiljni dokazi da se posegne za Zakonom o slatkovodnom ribarstvu i Zakonom o zaštiti prirode. Međutim to nije upalilo. Netko iz vlasti je prozreo namjeru Uprave i nije ništa poduzeto.

U vremenskom razdoblju od 1985. do Domovinskoga rata „Belje“ se odreklo „sezonskih“ ribara iz Kopačeva, pa od tada love i prodaju ribu ilegalno za svoj račun poput pravih ribokradica. Stoga im „Jelen“ i „Belje“ uskraćuju korištenje kraćeg puta preko Sifonske linije tako da su bili prisiljeni prolaziti kroz naselje Tikveš zbog čega su bili izloženi policijskoj i inspekcijskoj kontroli. U međuvremenu pojavili su se spomenuti ribari iz Osijeka i Belog Manastira zainteresirani za otvorene vode Dunava i Drave. Ribolovno pravo ostvarili su rješenjem Općinskoga komiteta za privredu Općine Beli Manastir temeljem članaka 24. Zakona o slatkovodnom ribarstvu i Zakona o upravnom postupku. Uvjet je bio, da ribar stanuje na području općine Beli Manastir i da plaća ugovorenu naknadu za ribarenje koja je onda iznosila 1.000.000 dinara godišnje *(prevedeno 1.000 kuna). Zbog toga će mnogi osječki ribari pronaći privremeno boravište na teritoriju općine Beli Manastir, neki i fiktivno kao podstanari. Bilo je ukupno devet ribara, četiri iz Kopačeva i pet iz Osijeka. Na drugoj strani Zajednica sportskih ribolovnih društava (ZSRD) potaknuta primjerom Osijeka i Valpova želi dokinuti privredni ribolov. U Zaključcima sa sastanka održanoga 15. studenog 1988. na Topolju predlažu obustavu izdavanja dozvola i povrat izdanih ribolovnica osim onih za Park prirode koje je odobrio Republički zavod za

zaštitu prirode (RZZP), a na koje i tako Zajdnica ŠRD nije mogla utjecati. Međutim i to nije prošlo, općinsko rukovodstvo se nije slagalo sa zaključcima ZSRD. Protiv ukidanja gospodarskoga ribolova na Dunavu bili su općinski i republički inspektori, RZZP, LŠG „Jelen“, Ribolovna zajednica, povjerenici za zaštitu prirode, itd. Poneki od ribara s Dunava ishodio si je i dozvolu za ribolov u Parku prirode. Tako iz jednoga ugovora sklopljenoga s Lovno šumskom i poljoprivrednom upravom „Tikveš“ iz Bilja doznajemo za prepozicije ribolova i ponašanja na području Parka: „ribaru se zabranjuje kretanje šumom, vezanje čamaca u Starom Tikvešu, kretanje isključivo asfaltnom cestom, plaćanje koncesije u vrijednost od 30 kg. šarana mjesečno“ *(nije rečeno od veleprodajne ili maloprodajne cijene; nap. aut.).

Verbalna prepucavanja i bitka za javno mnijenje, odnosno osudu gospodarstvenih ribara bila je na vrhuncu 1988. i 1989., kada se, iz sasvim nepoznatih razloga, kao nositelj te kampanje pojavilo ŠRD „Višnjevac“ iz Višnjevca. Kao na tekućoj vrpci fabricirali su protesna pisma, okružnice, žalbe, predstavke i sl. Tekstovi su obilovali optužujućim riječima i oštrog sadržaja*⁵³. Obično bi završavali zahtjevom o zabrani privrednoga ribolova „jer im u protivnom buduće generacije neće oprostiti ovaj ekološki zločin“! I sve tako u tom tonu.

Na drugoj strani nalazimo tekst novinara Miroslava Sajlera *(u Vjesniku od 7. prosinca 1988.) koji zastupa suprotno stajalište. Između ostaloga piše: „stanovnici grada Osijeka rijetko imaju priliku kupiti riječnu ribu, a koja se s druge strane redovito nalazi na jelovnicima sportskih ribolovaca i njihovih prijatelja. Privilegija je to pojedinaca, koji su zaštićeni paravanom rekreacijskoga ribolovca, uz to bave se unosnim biznisom koji im donosi značajne prihode. Oni koji nisu bili u dosluhu s ribičima, nisu imali prilike doći do riječne ribe već su upućeni na ribarnice gdje se može kupiti uzgojni šaran, tolstolobik, amur. „Ono što rade nekih 6.000 registriranih športskih ribolovaca“, navodi Sajler: „daleko je opasnije za riblji fond (nije rekao što??), te dodaje: „ostaje da se konstatira da su športski ribolovci načinili medvjedu uslugu osječkoj općini i njezinom budžetu“. Postavlja pitanje i piše dalje: „kako to da na Dunavu od mađarske granice do Đerdapa ribari 700 ribara i nitko ne postavlja pitanje nestanka ribe osim u Općini Osijek?“.

Ta pomalo čudna situacija, s puno nejasnoća, u kojoj su ribari postali dio nekog većeg društvenoga problema, trajala je još neko vrijeme. Politički gledano, pozadina te aktivnosti ŠRD „Višnjevac“ možda bi se mogla objasniti događanjima koji će uslijediti 1990. i 1991., a kojima je prethodio ratni sukob.

Služba čuvanja i zaštite Parka prirode Kopački rit; (ribočuvari, čuvari, šumski milicionari, psi za zaštitu)

Pojam čuvanja i zaštite privatne i državne imovine civilizacijska je stečevina iz davnih vremena. U vrijeme rata državu i kralja čuvala je vojska, privatnu imovinu moćnika kojekakvi zaštitari ili regularna policija. U Baranji u vrijeme Austro - Ugarske spominju se žandari - perjanici *(s kapama na kojima su bila pjetlova pera; nap. aut.). Za Kraljevine Jugoslavije bili su žandari, lugari, poljari, cestari. Svi s nekim zakonskim ovlastima prisile, čuvanja od krađa, paleži i drugih šteta. Za prošle Juge, imovinu LŠG „Jelen“, (šumu, divljač ribu, faunu i floru) čuvali su: lugari i čuvari koji su prema poslovima bili podijeljeni na čuvare pogona (pilana), stovarišta drvene građe i šume, lovišta, ribe i kasnije Parka prirode i Posebnog zoološkog rezervata. Bilo je obučanih čuvara, što više i pripadnika bivše Milicije koji su iz nekih razloga morali napustiti državnu službu pa su se putem veza i vezica skrasili u „Jelenu“. Da bi ih se nekako razlikovali od običnih, priučenih čuvara, isti su stavljeni u kategoriju „šumskih milicionara“. Formalno, a u skladu sa zakonskim propisima šumarstva, lovstva i ribarstva, zaštite prirode, LŠG „Jelen“ je na popisu imao nekih 30-ak čuvara. Manje – više radilo se o osobama nesposobnima za fizički rad u šumi i prirodi. Da ih se nije zbrinulo u službi čuvanja ostali bi bez posla i miroine. Od takovih čuvara nije se moglo bog-zna što očekivati, ne samo da nisu bili za fizički napor, već jednostavno nisu imali volju

baviti se poslovima za koje nisu nikada pokazivali zanimanje. Među njima bilo je dosta nepismenih ili polupismenih; mnogi od njih nisu znali napisati običan izvještaj ili prijavu, pa bi svoja zapažanja s terena „diktirali u pero“ nekome iz administracije koji je bio voljan pomoći, ispuniti, npr. prijavu, napraviti službenu zabilješku i sl. Međutim, bilo je među njima časnih izuzetaka, koji bi nedostatak pismenosti nadoknađivali voljom, zalaganjem i upornošću. Broj prijava od takovih priučenih i abcioznijih čuvara bilo je malo, ali su bile vjerodostojne za Sud. Nažalost tu njihovu posebnost nije pratila adekvatna nagrada, viši osobni dohodak i sl. Čuvari su u „Jelenu“ po vrednovanju bili u rang - listi čistačica. Plaća im je ovisila od mišljenja članova radničkog savjeta, a ponegdje od upravitelja. Najbolje su bili plaćeni čuvari u LŠU „Darda“, a najslabije u Ribarstvu „Kopačevu“ i LŠU „Tikveš“. Stoga je mnogim čuvarima bio životni san dokopati se darđanske uprave, pa makar morali raditi najniže poslove u šumariji. *(Foto 15, čuvari i ribokradice na kraju Novog kanala, 1970.g.)

Štete od prekršitelja prema imovini „Jelen“-a, odnosno Parka prirode bile su različite, od: krađe drveta u šumi (na panju), ogrjevnoga drveta na stovarištu, pijeska na mjestima dostupnog za odvoz. Tu je još bilo sakupljanje gljiva, ljekovitoga bilja, pijavica, ranije školjki (za izradu dugmeta). Krao se ribolovni alat (mreže, vrške, prestorski lanaci), barke za držanje ribe, čamci i riba spremljena za otpremu. Krivolovci bi ubijali visoku divljač, jelene, košute, divlje svinje te srne. Često i onu trofejno vrlo vrijednu. Najbolji posao (ali ne i plaću) imali su čuvari rasadnika, spomenutih stovarišta drvnoga materijala i mehanizacije. Premda je taj posao bio od značaja za Firmu, u suštini bio je jednostavan, manje zahtjevan i stresan i dakao uvijek uspješan. Nakon osam sati rada, čuvar bi išao kući i posao nastavljao idući dan na istom mjestu na isti način. Nasuprot tome intervencije u prirodi tražile su osobe posebnih fizičko - psihičkih osobnosti, u raznim prilikama, noću za vrijeme nevremena, kiše ili snijega. U trenutku se trebalo odlučiti kako doskočiti prijestupniku, a da pri tome ne nastane šteta po Firmu ili one koje su se tretirale kao krivično djelo. Nekada su bile u pitanju sekunde, jedna manja prosudba mogla je dovesti do gubitka života, ranjavanja i sl. *(Getz, 2006. GLR, Prekoračenje nužne obrane). Ograničeni postojećim zakonskim propisima, s relativno slabom opremom, stanovitom indolentnošću ondašnje Vlasti, te često indiferentnim ponašanjem čelnika svoje uprave, bio je razlog što nisu djelovali organizirano i učinkovito. Često su si sami određivali poslove, vrijeme obilaska terena, mjesta čuvanja - intervencije i sl. Tek kada bi neka pojava poprimila zabrinjavajuće razmjere, *(primjer krivolova tzv. „mesara“, iz Osijeka; nap. aut.) počelo se s organiziranim akcijama u koje bi se povremeno uključila i Milicija, Tužilaštvo i sl.

U „Jelen“-u su postojala dvojaka mišljenja i stavovi u svezi čuvarske službe. Dok je npr. Sektor za lovstvo u Bilju u okviru Zajedničkih službi zastupao mišljenje da čuvarsku službu treba osuvremeniti: nabaviti radio -stanice, barem jedno terensko vozilo (Landrover ili ruski GAZ), obučiti čuvare za vođitelje službenih pasa, podići ju na nivo polu - vojne jedinice, drugi su to smatrali nepotrebnim trošenjem novca. Od te strane došla je krilatica da se šuma i divljač čuva sama, da je dovoljan strah od pretpostavke da se u blizini nalaze čuvari, što je bilo daleko od istine. Neinteresiranost za probleme ribarstva iskazivala je LŠU „Darda“ premda se Novi kanal Sakadaš kao najugroženiji nalazio u nadležnosti njihove uprave.

Tako su, degradirajući službu, postavljali za čuvare osobe koje su izokrenule smisao čuvanja i zaštite. U jednom trenutku imamo situaciju da supruga čuvara *(nazovimo ga) „Mufljuz“ ugovara ribičiju, prima telefonske pozive, a suprug - čuvar, „operativac“ ih odvodi na mjesta ribolova, štiti od eventualno drugih čuvara koji bi mogli naići. *36. Da ti pamet stane!

Za razliku od korumpiranog „Mufljuza“, ostali čuvari odrađivali su svoj posao korektno, držeći se zakonskih propisa i čuvajući posao bez obzira kakav je bio i sa spomenutim ograničenjima. Vrlo revnosan bio je Lajoš Bajer *14, kojega te smicalice neodgovornih upravitelja, pa suca za prekršaje nisu zbunile, bilo mu je jasno da iza svega stoji lokalna politika i interesi onih od vlasti. Znao je reći: „to je moj posao i ja ću ga obavljati kako najbolje znadem u dobroj namjeri i prema zakonu“. Poneki

se od čuvara pokolebao i prestao popisivati ribokradice. Ako Sud *(zapravo „Jelen“ i Država) nije uz nas, čemu sve ovo raditi? Izlagati se bespotrebno neprilikama, sukobljavati se ljudima? Međutim Republički zavod za zaštitu prirode i njegova pravna služba našli su rješenje, pa su se naredne prijave pozivale na članak Zakona o zaštiti prirode, a ne na Zakon o slatkovodnom ribarstvu. Ove prijave više nije bilo moguće odbaciti, ali i tu je Sud i sudac za prekršaje iz Belog Manastira, sklon ribičima, pronašao rješenje, tako da su novčane kazne bile vrlo niske, zapravo mogle su se shvatiti kao stanovite dnevne dozvole za (krivo) ribolov u Zoorezervatu.

Često su se čuvari Zoorezervata našli u vrlo neugodnim situacijama, posebice kada bi prekršitelji odlučili uzeti stvar u svoje ruke i fizički se suprotstaviti. Nakon sukoba s spomenutim Romima, zatim beljskim poljarima s Eblina, zapravo kriolovcima s kopljima za divljač, zatim spomenutom grupom krivolovaca iz Osijeka, te svakodnevnim prijetnjama i napadima ribokradica itd., „Jelen“-u je sugerirano da nabavi pse čuvaru, koji bi bili neka vrsta osiguranja čuvara. Tome je pridonio razgovor s kapetanom Kovačevićem stručnjakom za pse čuvaru u Vojnoj karauli u Belom Manastiru. Pokazane su vježbe sa psima, njihova korist u obrani od napadača. Psi su ulijevali strahopoštovanje, malo je tko od prekršitelja imao je volju suprotstaviti se čuvaru sa psom. Čuvar sa psom bilo je nešto novo, neka posebna respektabilna snaga koja se morala poštivati.

U izvještajima odjela Lovstva šteta od krivolova dosegla je sumu od 100 milijuna dinara. Samo u razdoblju 1971./1972. u krivolovu je ubijeno 117 grla jelenske divljači, 71 grlo srneće divljači i 76 divljih svinja. U 1979. u krivolovu je nastrijeljeno pet jelena iznad 200 CIC bodova. Jedan je takav jelen, u ono vrijeme, vrijedio 30 milijuna jugo dinara. Ništa manjeg značaja bile su štete u ribarstvu. Prema Crvenčanin – Pinčiru ribokradom se godišnje ilegalno otuđivalo 50.000 kg. (ili 3,94 % od ukupnoga ulova) ribe. Zbog toga, kako dalje stoji, za potrebe čuvarske službe (za 7 obučanih čuvara) nabavljena su tri čistokrvna njemačka ovčara, koja su prošla jednomjesečnu obuku u Vojarni za obučavanje pasa u Belom Manastiru.

Novo - formirana čuvarska služba s tri dresirana psa ubrzo je poznjela prve uspjehe. Na obali Dunava u blizini Menteša osujetila je grupu krivolovaca, koji su u panici izgubili orijentaciju, pa su nakon dva dana lutanja Kopačkim ritom završili na obali rijeke Drave nasuprot Nemetina tražeći pomoć od lokalnih ribiča da ih čamcem prebace na slavonsku stranu. Oprezniji su postali i oni nasilni ribiči, nije im više padalo na pamet izrugivati se čuvarima i sprečavati ih u ophodnji. Čuvarska jedinica bila je samostalna, akcije su planirali na licu mjesta tako da je spriječena mogućnost dosluha. Poneki puta se krenulo prema ušću Drave, drugi puta u područje Menteša nasuprot Apatinu ili u šumu Medrovića. Manje – više djelovalo se preventivno, cilj je bio poremetiti aktivnosti krivolovaca i ribokradica u čemu su uspjeli, jer se o njima ubrzo saznalo kako u Baranji i Slavoniji tako i u Bačkoj i Vojvodini. Psi su se pokazali izvanrednim pomoćnicima, funkcionirali su poput onoga psa iz TV serije prozvanog „Inspektor Rex“ *41.

Nažalost o interventnoj čuvarskoj jedinici ubrzo su počele kružiti neistinite priče. Pričalo se da je pas napao ovoga, pa onoga, što nije bila istina, zatim: „ribokradice i ribiči su u strahu zaobilaze Baranju“, pisalo je u novinama. Naslovi novina: „Jelen“ oformio „SS“- odred, kopirajući slične zloglasne naci - postrojbe iz Drugog svjetskog rata itd. Slučaj „Jelenovih“ čuvara s psima došao je na dnevni red nekih saborskih tijela. Premda je bivši Republički zavod za zaštitu prirode (RZZP) pohvalio „Jelen“ i njegovu inicijativu, međutim kada je započelo „talasanje“ brzo se povukao. Dakao, da te glasine nisu odgovarale čelništvu „Jelen“-a tako da na kraju u njihovim Informativnim novinama iz 1980-e nalazimo tekst o ukidanju čuvarske službe sa psima, Pisalo je: „razlozi prestanka rada Službe za obezbeđivanje imovine *(tako se službeno zvala) bilo je ne riješeno financiranje. Republički zavod nije doznao obećana sredstva, pa je trošak teretio OOUR-e, odnosno šumarije“ ili kako se onda govorilo radne ljude. Ustvari „Jelen“ je osnivanje čuvarske jedinice, poput ping-pong loptice, prebacio na RZZP u Zagrebu, koji je ispao osnivač i promotor, ali i onaj koji nije osigurao sredstva za njeno djelovanje

što je bio valjani razlog za njenu likvidaciju i uspostavu prijašnjeg stanja. Čuvari su vraćeni na poslove svojih uprava. Psi su zadržali njihovi voditelji *79. Tako je propala nadasve korisna inicijativa u službi praktične zaštite prirode. Psi služe, kako je poznato, za otkrivanje halucinogenih preparata, oružja, kriminalaca i osobnu zaštitu i sl. Koriste ih osim policije, carina i vojska, te mnoge službe rendžera u nacionalnim parkovima i parkovima prirode.

Promjene u ekosustavu; hidromelioracije, rentna politika

Ribarski stručnjaci (ihtioloz) u pogledu izumiranja riječnog ribolova na najvećim nizinskim rijekama Dunavu, Tisi, Dravi, Savi imaju različita mišljenja. Jedan od razloga je i rentna politika začeta još u 19. stoljeću. Prethodili su joj raznovrsni hidro - tehnički zahvati sa ciljem isušivanja vlažnih ritsko-močvarnih područja i prevođenje istih u oranice i polja za uzgoj kultura. Početak hidro - melioracija u Baranji vezan za gradnju nasipa i započinje s prvim nasipom izgrađenim kod Darde u 1720. O ekologiji se tada nije razmišljalo. Namjera melioracija bila je: obrana od poplava, zatim riješiti se komaraca uzročnika raznih zaraznih bolesti prije svega malarije koja je na nekim mjestima Slavonije, posebno na području Kolođvarskog rita i bare Palače desetkovala stanovnike *(Getz, D. 2012.). U mnogim selima umrlo je više odraslih nego što se rodilo djece. Kasnije će trend isušivanja vlažnih područja postati smjernica gospodarsko - rentne politike, način privređivanja posebno zanimljiv ondašnjem plemstvu i ponekim „novopečenim“ industrijalcima. Uz rentu od zemlje moglo se ugodno živjeti pa bi ondašnji plemići, veleposjednici, na conto rente *42, provodili ugodne dane po europskim metropolama. Kako oni s „Belja“ tako i iz Valpova, Čepina i Donjeg Miholjca. Poimence: Habzburzi, Prandau - Normani, Kapistranovići, Majlati, Draškovići i drugi.

Biolog S. Stanković (1972.) tvrdi da su prije početka opsežnih hidro - melioracija, u dijelovima Podunavlja i Potisja postojale velike prirodne retencije koje bi za vrijeme većih poplava zapremale prostor od 3,5 milijuna hektara s godišnjom produkcijom od 50.000 tona slatkovodne ribe. Za Dunav kaže da je izgubio oko 500.000 ha. plavnoga područja. Rumunjski ihtilog Antipa, koji se također često spominje u svezi nestanka plavnih površina, zastupao je tvrdnju da je područje donjega Dunava (900.000 ha.) svake godine uvećalo riblju masu za 40.000 tona ribe *(prirodna „proizvodnja“ oko 44 kg. po 1 hektaru površine). Plančić spominje mađarskoga ihtologa Repasyia koji je tvrdio, da je rijeka Tisa prije hidro - tehničkih intervencija imala plavno područje od 1.300.800. hektara, a koje se zatim smanjilo na 140.650 hektara; produkcija ribe je opala na jednu stotninu od one količine prije početka radova. Dunavsko - dravsko područje *(Kopački rit i Dravski ritovi) zakinuti su za nekih 44.000 hektara (62 %) izgradnjom „Dravskog nasipa“ (32 km.), nasipa „Drava – Dunav“ (18 km.), te „Zmajevac – Kopačevo“ (32 km.). Koliko se time umanjio ulov ribe može se samo nagađati. Tu je još gradnja nasipa u Bačkoj na lijevoj obali Dunava. Nasipom „Staro selo – Harčaš“ zapriječeno je naplavlivanje Monoštorskog rita (5.000 ha). Rekonstrukcijom pak nasipa kod Zmajevca zatrpane su dvije prinasipne bare („jezera“): Papfeise i Fašgeder koji su zbog obilnog ulova smuđeva dobile pridjev „smuđevska“. Konačno i s Kopačkim jezerom stanje nije najbolje; nakon proboja hulovskoga praga bagerom u 1968.-oj, jezero je te godine presušilo, a kasnije će se sve više zamuljivati nanosom iz Dunava tako da je danas vrlo plitko i neprikladno za zadržavanje ribljih jata osim u vrijeme visokih voda.

U knjizi „Sto godina ribogojstva na tlu Jugoslavije“ (1982.) u poglavlju „Ribogojstvo na otvorenim vodama“, zaključuje se, da ribarstvo na otvorenim vodama konstantno opada, tako da je osamdesetih gotovo izgubilo značaj u opskrbljivanju tržišta ribom, što je utjecalo na broj zaposlenih i zarade. U priloženoj tabeli statistički se navodi godišnji pad ulova u Jugoslaviji. Tako je on u 1957. iznosio: 62,5% (6691 t.), 1963.: 36,4 % (5164 t.), 1967. 34,2 % (6616) , 1971. 16,2 % (3688 t.), 1975. 7,7 % (2517 t.) i 1981. 5,9% (oko 2000 t.). Kako stvari stoje danas nije poznato, ali mislimo da se trend nastavio?

Ribnjaci nasuprot riječnom ribarstvu; gašenje Ribocentra u Apatinu

Drugi razlog koji će uveliko doprinijeti gašenju organiziranog riječnog ribarstva bila je pojava sve većeg broja ribnjaka. Od nekih 4000 ha. ribnjaka u Hrvatskoj krajem Drugog svjetskoga rata (1945.), površina će se do 1990. uvećati na nekih 12.000 ha. Ribnjaci su imali, za razliku od riječnoga ribarstva, sve ono što je moglo zadovoljiti suvremenoga (vele) trgovca, a to je: sigurnu proizvodnju kvalitetne ribe, na prvom mjestu šarana ljuskaša (šupnera) i bezljuskaša (špiglera), zagarantiranu ponudu po rokovima tijekom godine i još za izvanredne prilike i situacije, posebice za Božićne i druge blagdane, a što je bitno u snabdijevanju gradova gdje je uobičajeno potrošnja ribe najveća. Kao primjer navodimo grad Osijek. Po potrošnji ribe bio je u ondašnjoj Jugoslaviji na prvom mjestu. Do 1950.-e na osječkoj tržnici je dominirala riječna riba iz Apatina i Kopačeva. Moglo se u maloprodaji kupiti sve vrste riječne ribe. No ubrzo se sve promijenilo. Nije prošlo ni 5-6 godina i grad Osijek je postao najveći potrošač uzgojene ribe, drugim riječima u desetak ondašnjih prodavaonica ribe, gotovo u svako doba, mogao se kupiti šaran, štuka, pastat (američki somić) ili som. Konkurirati ribnjacima s proizvodnjom od 1500–2000 (pa i više) kilograma ribe po hektaru površine, s vrhunskim marketingom bilo je nezamislivo. Uz to su na snagu stupili strogi zakonski propisi u pogledu manipulacije ribom. Naprotiv u riječnom ribarstvu ništa nije bilo sigurno, počevši od ulova ribe koji je imao sezonski karakter. U rano proljeće, kako smo rekli, lovila se (tržišno) manje vrijedna bijela riba: keseg, bodorke, krupatice, kasnije u travnju jezevi, ponešto podusta, u svibnju došao je na red šaran, mjesec dana kasnije som itd. Uz sve to na snagu su stupili zakoni o lovostaji, tako da su ribari u Baranji, ukoliko su htjeli poštivati zakone, morali prestati s ribarenjem već u veljači, a započeti koncem svibnja, tri mjeseca kasnije. Ranijih godina, dok su baranjske vode bile pod Ribocentrom važili su zakoni susjedne AP Vojvodine (odnosno Srbije), koji se nisu podudarali sa zakonskim propisima Hrvatske i bili su daleko liberalniji. Osim toga inspektori iz Vojvodine bili su skloni „progledati kroz prste“, imali su više razumijevanja za ribare u pogledu lovostaja i drugih zakonskih ograničavanja. Inspekcija iz Hrvatske je u to vrijeme vjerojatno imala naputak o ograničenju ingerencije i kontrole na vodama koje je pokrивao Ribocentar. Ulovljena riba u lovostaji otpremala bi se u Apatin i dalje po Vojvodini i Srbiji, a nešto bi te ulovljene ribe došlo i do Osijeka što je uznemirilo ovdašnje inspektore koji nisu mogli pronaći način kojim bi dokazali da je riba na osječkoj tržnici u lovostaji iz Kopačkoga rita. Forenzika nije bila u primjeni.

Za razliku od športskih ribolovaca, gospodarski ribari su živjeli doslovce od ulova, mjesečne plaće kojom su prehranjivali obitelj. Njih pedesetak (stalnih ribara – radnika) iz Apatina i Kopačeva bili su relativno sigurni u „Jelen“-u, koje im je osigurao redovitu plaću i u vrijeme lovostaja. Dug nastao za ta tri mjeseca ne - ribarenja i onih tijekom zime, vratio bi se ukoliko bi godina bila „dobra“, bogatog ulova i dakako sve je još to zavisilo od realizacije prodaje, odnosno prerade ribe za konzerve i riblje brašno. U 60-im na tržnici u Osijeku se sve rjeđe mogla kupiti riječna riba; ako bi i došla do tržnice u kašetama zatekla bi se mrtva, pomalo degutantnoga izgleda koja bi odbila i ono malo kupaca (ne) poznavatelja riječne ribe. Najveća firma za otkup i prodaju ribe „Osječko ribarstvo“ sedamdesetih je prestalo preuzimati ribu od apatinsko - kopačevskih ribara zbog toga što je u ulovu bilo gotovo 70-80 % „bijeke ribe“. Zanimao ih je još jedino: smuđ, grgeč (bandar), kucin (američki somić), som, eventualno živi šaran, štuka, a početkom jesenjega ribolova i babuška koja se tih godina javila u velikoj količini. S vremenom izvornu riječnu ribu prestali su prepoznavati (i poneki) osječki inspektori krenuvši počesto na nepotrebni uviđaj, jer su se na tržnici, navodno, pojavile zaražene „krastave“ deverike, koje bi bile uvjerljiv dokaz. A radilo se o ribljem ukrašavanju, „ukrasu“ kojim mužjaci snube ženke. Ondašnji tržni inspektori imali su i problem u raspoznavanju babuške za koju su tvrdili da je šaranski mlađ, dakle o lovu ribe ispod zakonski dopuštene mjere itd., itd. Malo pomalo grad Osijek i cijela Hrvatska navikla se na ribnjački šaran. U međuvremenu su se u Ribocentru u gasili pogoni za preradu ribe, najprije odjel za konzerve, pa zatim za riblje brašno, laboratorij itd. Od 771 tisuća konzervi proizvedenih 1971. godine i 13 tisuća kilograma proizvedenog ribljeg brašna za kratko vrijeme sve će završiti u likvidaciji, zatvaranju pogona i otpuštanju radnika. Prepolovljena je administracija; sretni pojedinci

su „prešli“ u šumarstvo ili lovstvo, a mnogi su otišli iz firme. Zgrada za preradu ribe 80-ih bila je već u derutnom stanju, a strojevi prepušteni propadanju. Ondašnji rukovoditelji Ribocentra pokušali su sve to opravdati (hidro - melioracijama), gradnjom nasipa, smanjenjem ulova ribe, povećanim brojem športskih ribolovaca (?), ribojednim pticama, ribokradicama, zagađivanjem voda, neredovitim poplavama što je samo manjim dijelom istina. Da se našalimo, od onoga nekadašnjega Ribocentrovog pogona za preradu ribe, u krugu apatinskog kvarta, ostala je u funkciji jedino obližnja krčma (birsus) imenom „Šaran“ gdje se moglo u svako doba dana i noći naručiti poneki riblji specijalitet uz iločka vina i obaveznu cigansku glazbu koja i nije bila tako loša i svirala se duboko u noć.

U međuvremenu iz napuštenih ribarskih stanica pored Dunava i u Kopačkom ritu odnešeno *(čitaj pokradeno) je sve što je još imalo neku vrijednost, od vojničkih kreveta, bunarskih koluta za izvlačenje vode, teških lanaca za zatvaranje kapija (fokova), brodskega poda, prozora i prozorskih okvira. U kakvom – takvom stanju ostala je ribarska kuća na Hulovu za koju se brinula Radna zajednica zajedničkih službi „Jelen“-a u Bilju kao i ribarska kuća na Petrešu. Nekom privatniku je prodana ribarska kuća u Batini; bila je modernija, imala sve odlike suvremene obiteljske kuće. U međuvremenu ribarsku kuću na Petrešu zaposjeli su privatni ribari iz Osijeka koji su uz pravovaljane dokumente ribarili na Dunavu i ostalim vodama općina Beli Manastir i Apatin. Uzgredno spomenuli bi, da nakon ukidanja Ribarstva „Kopačevo“ (1984.) i postepenoga gašenja Ribolovne centrale u Apatinu, prestaje organizirano riječno ribarstvo. Ne postoje više mjesta službene primo - predaje ribe (manipulacija) i dokumentacija o ulovu ribe koju su OOUR-a prema zakonu morali poštivati itd. Neku evidenciju svakodnevnoga ulova i prodaje ribe nastavili su provoditi ribari pod ugovorom s općinama; o tome koliko je bila pouzdana znade samo dragi Bog.

Škodljive barske ptice i ribokradice

Kao razlog nestajanja ribe u ondašnjem baranjsko - bačkom podunavlju (Dunav I.) spominju se: ribojedne ptice, veliki broj ribokradica i športskih ribolovca. Tako u spomenutoj analizi Crvenčanina-Pinčira (1965.) stoji da grabežljivi kormorani (veliki vranici), čaplje, ronci, orlovi, vidre i ostali, pojedju godišnje ni više ni manje nego 32 vagona ribe (1 vagon = 10.000 kg. ili 10 t.)? Pojedinačno: čaplje, njih 300 (7 vrsta) pojedju dnevno (po ptici) 0,25 kg. ili godišnje 150 t., ronci 1000 *(vjerojatno se misli na ronci i gnjurci zajedno, op. aut.) 0,20 kg dnevno što je godišnje 50 t., zatim sami kormorani (veliki vranici) ima ih 1000 *(u vrijeme izdavanja spomenute publikacije 1965. g ;nap. aut.) pojedju dnevno 0,40 kg., što je godišnje 60 t., tu su još orlovi (štekavci, cipolaši, lunje, škanjci) njih 200, pojedju 0.30 kg. dnevno, godišnje 16 t., vidre bilo ih je navodno 100, dnevno pojedju 0.50 kg., godišnje 5 t., te ostali (divlje patke, guske, čigre, galebovi), još 50 t. godišnje, što je sveukupno 325 tona. Premda je ova kalkulacija nije znanstveno potvrđena, neosporna je činjenica da su spomnute životinje koje se hrane ribom škodljive za ribarstvo. U zatiratelje ribljega mlađa, ikre i same ribe spominju se neke vrste: člankonožaca, vodozemaca, gmazova i sisavaca. Izražen u kilogramima i nije malen.

Kormorani su najopasniji. Populacija im broji *(vjerojatno i danas; nap. aut.) oko 1300- 2000 pari, plus godišnji prirast od 3-4 mlade ptice po gnijezdu, plus nesporno zrele jedinke iz prošlih godina što je ozbiljna prijetnja populaciji riba. Ponegdje su dobili epitet pošasti *(D. Piwernetz. 1996.), (T, Keller, 2010). Od njih nisu bili pošteđeni ni ribnjaci u Poljskoj, Češkoj, Mađarskoj, Njemačkoj. Prema jednom izvješću iz 1996. u Sjevernoj Njemačkoj, Danskoj, Nizozemskoj i Švedskoj evidentirano je 82.000 gnijezdećih parova i oko 300.000 primjeraka ovih ptica. U Njemačkoj, od nekih 2000 pari iz 1920. broj im se povećao deset puta u 1980. g. (na 20.000 pari). U Bavarskoj 8000 kormorana pojedju u prosjeku za 180 dana, uključujući i period reprodukcije, 1400 tona konzumnog šarana iz proizvodnje koja iznosi 2.500 tona godišnje *(H.Zimmerman,1995). Tijekom seobe jata kormorana iz skandinavskih zemalja posjećuju i Kopački rit. Za propast (stečajeve) ponekih ribnjaka u Hrvatskoj okrivljuju se i kormorani. O tome koliko dnevno jedan veliki vranac može pojesti ribe ima mnogo

podataka u literaturi. Danas se spekulira s nekim prosjecima od 0,2 kg. do 0,5 kg. ili možda 5 kg o čemu je svojevrjemenom pisao zoolog A. Brehm hraneći jednoga kormorana iz ruke? Mišljenja stručnjaka se razilaze. U svakom slučaju oni su opasna pojava na ribolovnom području, u stanju su opustošiti svaku tablu ribnjaka ukoliko ih se ne bi plašilo i ubijalo.

Kormorani u Hrvatskoj nisu više pod zakonskom zaštitom, međutim to ne umanjuje problem šteta, *(E.Schreckenbach et al.,1998) jer njihove „kolonije“ (gnijezdilišta) nalazimo u Parku prirode „Kopački rit“ *(koje uživaju zakonsku zaštitu) i kod Đurađa, *(na samoj granici republike Mađarske i Hrvatske, 1970. ; nap. aut.). Uz malo napora kormorani su u mogućnosti doletjeti na bilo koji ribnjak u Baranji i istočnoj Slavoniji i počiniti štetu.

Uvećanje broja kormorana prati, mogli bi tako reći, primjena Zakona o proglašenju Kopačkoga rita Upravljanim prirodnim rezervatom u 1967. godini. U ozbiljnom (znanstvenom) ornitološkom časopisu „Larus“ br. 29-30 iz 1977. godine na stranici 149 nalazimo mišljenje, da bi oni mogli nestati zbog pomanjkanja hrane što se pokazalo netočnim. Hrane je itekako bilo pa je onih 100 pari iz 70-ih, a koje se smatralo nekim optimumom u odnosu na resurs ribe ubrzo narastao na 1000 pari u 1983., te sve do 1373 para u 1990. kada su gotovo zaposjeli Kopačko jezero i okolne vrbike gdje je prebrojano 346 stabla s gnijezdima.

Na veliki broj kormorana i zakonsku regulativu koja ih je štitila u zaštićenim objektima prirode (nacionalnim parkovima, parkovima prirode, ornitološkim rezervatima) pobunile su se uprave ribnjaka tražeći njihovo smanjenje. Napisane su prve tužbe protiv Države *(D. Getz, 2011.). Na sastanku u Požegi 1989. godine kojem su prisustvovali i predstavnici Republičkoga zavoda za zaštitu prirode (rang današnjeg Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja), neformalno je dano „zeleno svijetlo“ za njihovu redukciju u Kopačkom ritu *15.

Legalna dozvola za Posebni zoološki rezervat „Kopački rit“ nije se mogla isposlovati zbog spomenutog Zakona o zaštiti Kopačkoga rita. Noviji zakoni u Republici Hrvatskoj su fleksibilniji pa će se vjerojatno u budućnosti, osim trovanja komaraca *(i drugih dvokrilaca) biti dopušteno ubijanje kormorana, odnosno i druge slične aktivnosti kojima čovjek štiti sebe bez obzira na proklamirane stavove očuvanja prirode, *(i održivog razvoja) i njenih legitimnih korisnika.

Osim kormorana (velikog vranca) na zlu glasu se našla i siva čaplja (*Ardea cinerea* L.). Prema Plančiću jedna siva čaplja može godišnje pojesti oko 100 kg. ribe, dnevno 250- 750 grama. U njenu svojtu glede veličine ubraja se još velika bijela čaplja (*Egretta alba* L.) i čaplja danguba (*Ardea purpurea* L.). Proskribirana je bila i mala bijela čaplja (*Egretta garzetta* L.) koju se optuživalo za napad na riblji mlađ. Vjerodostojni je primjer da je na Ribnjaku „Podunavlje“ (ili „Belje“) pored ispusta vode (šlajsa) mladičnjaka, za kratko vrijeme, pojela ni manje ni više nego 150 malih šarančića. Kasnije će se taj nalaz (dokaz) često spominjati u svezi šteta i od ptica.

U škodljive životinje spominju se gore spomenute vodarice. Pripisuje im se šteta na ribljem mlađu u rastilištima i mladičnjacima. Osim direktne štete zbog ozljeđivanja riba, ptice mogu biti prijenosnici različitih bolesti (*liguloze*, *diplostomoze*, *postdiplostomoze*, *tetrakotiloze*, *klinostomoze*, *kriptokotiloze* i dr.). S druge strane kormorani plaše ribu, izazivaju panični strah kod nje pa se u bijegu, skriva i zapliće u vodeno bilje. Prema mišljenju ribarskih stručnjaka ptice mogu prouzročiti do 50 % gubitka u proizvodnji šaranskoga mlađa.

Prije stupanja na snagu zakona o zaštiti Kopačkoga rita, godišnje se odstreljivalo do 3000 ihtiofagnih ptica. Osim toga rušila su se gnijezda u kolonijama. Za rušenje bili su zaduženi ribari. Na gnijezda s mladima pucalo se iz lovačkih i malokalibarskih pušaka *54. Zatiranjem i progonom ptica močvarica, ribnjačarstva su se zamjerila ornitolozima i zaštitarima prirode. Pišući protesna pisma protiv ribara i uz to obavještavajući međunarodne institucije za zaštitu prirode i životinja potakli su donošenje novog Zakona o zaštiti prirode iz kojega su potekle razne odluke, rješenja, naredbe

i pravilnici koji su započeli štitili močvarice. Poneka ribogojilišta su i tužena sudu, protiv njihovih voditelja pokrenuti su krivični ili prekršajni postupci uz istovremeno pokretanje inicijative o njihovoj zakonskoj zaštiti. Tako je za primjer Ribnjak „Crna Mlaka“ proglašen ornitološkim rezervatom, a Ribnjak „Belje“ je stavljen u granice Parka prirode „Kopački rit“. Pod zakonskom zaštitom našao se dio Ribnjaka „Jelaš“ itd. Ribnjak „Lipovljani“ je u rubnoj zoni Parka prirode „Lonjsko polje“, pa vjerujemo da će se i on uskoro pripojiti Parku zbog postojeće ornitofaune.

Ribokrada

U biologiji postoji pojam ekološkoga vakuma. To je pojava kada iz nekoga razloga biva eliminiran neki predator koji se natjecao (kompeticirao) na određeni izvor hrane i onda na njegovo mjesto dolazi drugi. Eko vakum se odmah popunjava. U konkretnom slučaju za ribu kao hranu u „kompeticiji“ su mnogi beskralješnjaci i kralješnjaci kao napr: vodozemci (vodenjaci, žabe), gmazovi (zmije), spomenute ihtiofagne ptice i dakako ljudi. Neki stručnjaci mišljenja su da je ihtiomasa Baranjskog podunavlja ostala (gotovo) ista ili neznatno smanjena; promijenio se samo sastav ribljih populacija. Nestankom komercijalnog ribolova otvorio se „vakum“ za kormorane, ribokradice, točnije ribare bez zakonskih ovlasti. Crvenčanin - Pinčir procijenjuju da su 60-ih godina prošloga stoljeća ribokradice godišnje odlovili oko 50 tona ribe ili gotovo 4 % od sveukupnog mogućeg ulova. Budući da je u Kopačkom ritu nestalo gospodarskih ribara, 58 % ulova „preuzeli“ su spomenuti kormorani, čaplje (i drugi ihtiofagi) zajedno s ribokradicama.

Povijesno gledajući, ribokrade većih razmjera u području Dunava I. pojavila se istovremeno s industrijskom izradom sintetskih mreža. Već 50-ih godina prošlog stoljeća ribokradice se snabdijevaju mrežama kupljenima u Italiji, Austriji, Mađarskoj i drugim zemljama. Od dvije - tri kile sintetskih mreža mogla se lako napraviti mreža maraža dužine tridesetak i više metara. Potreban je samo noseći konopac gornjak i slični donjak, nešto malo olova i mreža je spremna za upotrebu. Ostalo je da se postavi na prikladno mjesto i drugi dan pokupi riba. U ribarskoj terminologiji za takove mreže postoji skupni naziv „kaćeci“ ili zakačujući alat; riba se na neki način zakvači za oko mreže leđnom perajom i ako se pokuša osloboditi malo pomalo sva se zaplete u mrežu, tako da ju je kasnije gotovo nemoguće osloboditi, a da se mreža ne ošteti. Iz prakse je poznato da dva ili tri veća šarana (od 2 - 3 kg.) mogu smotati i onesposobiti 20-ak metara maraže. S desetak maraža može se uloviti stotinjak i više kilograma ribe. Ako se radi o kvalitetnoj tzv. „crnoj ribi“ smuđu, somu, štuki, jedan dobar ulov mogao je „isplatiti“ desetak i više izgubljenih maraža koje će pronaći ribočuvari tijekom ophodnje. Gubici mreža ribokradica ukalkulirani su u „prihod“ koji je uvijek znatno veći od nastale štete.

Krivoribolov je bio najrentabilniji i najsigurniji za vrijeme poplave, jer je površina naplavine velika i teško ju je kontrolirati. Maraže su postavljane posvuda, no najčešće na poznate puteve riba. Na tim mjestima našle bi se mreže regularnih ribara što je poneki puta zbunilo čuvaru koji su nakon pogrešno oduzetih mreža zatražili da ih se obilježe. S opadanjem vodostaja ribokrada je postajala sve teža i svodila se na igru mačke i miša, čuvara i ribokradica. Čim bi čuvari napustili neko područje naišli bi ribokradice s maražama. Lovinu i mreže sakupljali bi još za mraka ili rano u zoru. Ophodnje čuvara noću bile su rijetke, jer su opasne i pogibeljne zbog opiranja uhićenju i prikupljanja dokaznog materijala. Krivolovilo se kroz cijelu godinu bez obzira na vremenske prilike, pa i zimi kada bi led prekrrio vodene površine. Tada bi ribokradice maraže postavljali pod led, metar - dva lijevo ili desno od procijepa u ledu kojega bi prethodno prosjekli sjekirom ili motornom pilom. Često su mreže postavljali i prije leda. Rezultat krivolova ispod leda bio je polovičan, jer zimi riba manje - više miruje. U takvim mrežama pronalazile su se: kesege, babuške, po koja crvenperka, bandar, te po koji egzemplarni primjerak štuke težak pet i više kilograma (vidi sliku).

Osim maražama riba se krivoribolovila tzv. bacnjem ili butošem, *(rabi se još naziv korpa). Lov butošem poznat je od davnine. Izgleda poput pletene korpe s pukotinom pri vrhu iz koje se vadi poklopljena riba. Njime se love najčešće šarani u mrijestu, u vrijeme kada maticu prati veći broj mužjaka. Dubina vode u takovim prilikama ne prelazi tridesetak centimetara i uz malo sreće moguće je „poklopiti“ i maticu i nekoliko povećih mužjaka u pratnji (od 1-3 pa i više kg.). Ulovljena riba se nakon toga sprema u mrežu „čuć“; često je on zajednički od više ribokradica, pa se lovina kasnije dijeli na jednake dijelove. Jednom prilikom 1972., u jednom velikom „čuću“ kod Biro - foka bilo je gotovo četvrt tone šarana. Nadolaskom čuvarskog čamca anker mreže je popustio pa je „čuć“, pout nekoga čudovišta naglo izronio iz vode na zaprepaštenje čuvara. „Punilo“ ga je nekoliko ribokradica koji su dolaskom čuvara pobjegli glavom bez obzira. Riba je kasnije puštena na slobodu.

Da ribokradice - mrežari nisu bezopasni pokazuje slijedeći slučaj. Nakon dogovora, bolje reći pomirbe „Jelena“ i ondašnje Zajednice športskih ribolovaca, vode Dravskih ritova predane su na upravljanje ribičima. Manje -više sve osim Monjoroške bare koju su „Dardani“ *(čitaj Šumarija „Darda“) htjeli zadržati za sebe. Opravdavali su to zaštitom jelenske divljači, njihovom potrebom za pojilištem itd., međutim istina je bila, da je riba u njoj trebala poslužiti upravitelju i njegovim poslovnim prijateljima ribolovcima za razbibrigu kad oni pože. U bari se nalazilo podosta krupnije ribe i uz malo sreće mogao se uloviti po koji veći primjerak štuke, šarana, linjaka i uz sve to i pastat ili pravi zlatni karaš. Nije to promaklo osječkim ribičima pa su „zapeli“ da im se dodijeli i ta voda. Međutim, ubrzo nakon što im je predana i ta voda na korištenje, na baru su došla s alovom dva djelatnika (ložača) Milicijske stanice iz Osijeka te ju temeljito izlovila ***16**. Osječki ribiči, zapravo njihovi rukovoditelji koliko nam je poznato, nisu protestirali. Protestirao je, možda, poneki od onih običnih dnevnih ribiča u ondašnjoj krčmi „Bijela lađa“ inače napuštene dimom od cigareta i mirisom žestoga alkohola. U ovom bezobraznom krivo - ribolovu prepoznata je i ona druga strana medalje, ne bitno drugačija od one iz Baranje i Kopačkog rita. Jednostavno ekološkom vakumu nije bilo mjesta. Jedni odu drugi nadolaze i uvijek ostaje jedno retoričko pitanje, što je bilo bolje ono prije ili ovo sada?

Bara Monjoroš bila je nekako posebna, privlačna, krajobraz kao iz neke Grimove priče. Okružena vrbovim stablima, vodena površina pak prekrivena raznovrsnim barskim biljkama uključujući lopoče, plavune, rašce i rascvjetane grpke, kao da je bila stvorena za slikare i natur - fotografe. Uz to je bila i idealno zaklonište krupne štuke kojih je začudo ovdje bilo više nego na sličnim barama baranjskog podravlja. Nakon što je izlovljena, nitko ju nije više spominjao.

Na drugom kraju Baranje, ribu su za svoje potrebe (krivo) lovili stanovnici pustare Zlatna Greda i radničkoga naselja Tikveš. Od davnine, jer su se bare i melioracijski kanali Baranjske vodne zajednice nalazili neposredno uz njihove kuće. U njima je bilo ribe koju službeno nitko nije koristio. Nažalost, ondašnji Zakoni o slatkovodnom ribarstvu nisu predviđali bilo kakove ustupke mimo zakona, pa tako ni (krivo) ribolov za vlastite potrebe spomenutih naselja. Tu i tamo naišli bi čuvari Zajednice SRD koji bi zaplijenili poneku vršku, eventualno napisali prijavu ukoliko bi vlasnika zatekli na djelu. Međutim, to se nije dopalo oštećenima i zakinutima pa su se požalili utjecajnim šefovima „Jelen“-a koji su pak u dogovoru sa čelnicima Zajednice SRD zabranili čuvarima da nadgledaju ovo područje. I sve se vratilo na početak, - u normalu.

Osim spomenutih vrškica i s ponekom maražom koju bi šumski radnici „Jelena“ postavili u spomenute kanale, riba se zimi lovila golim rukama na mjestima gdje obilno krtoži. Jedno takovo mjesto bio je Vemeljski dunavac kod Crvenoga križa ***67**. Nisu poznati razlozi zašto je na tom mjestu Dunav (između 1406. – 1407. riječnog km.) stvorio dvostruku krivinu nalik na slovo „S“ uz to produbio korito do nekih 7 - 8 metara, prije nego što je zauzeo poznati pravac prema Kopačkom ritu i svom ponovnom utoku u maticu rijeke. Tijekom zime, na tom će mjestu nekolicina momaka iz Zlatne grede redovito loviti ribu golim rukama. Uz malo sreće u ulovu bi se našlo 30-ak kilograma krupnih šarana, poneki veći smuđ, štuka. Najuspješniji je bio Vlado Bošković. Po njegovom pričanju ribolov bi

se odvijao na slijedeći način. Skinuo bi se gol ^{*}(da kojim slučajem ne zapne gaćama za korijen ili granu pod vodom) i onda bi okomito na noge skočio u dubinu. Znao je dosegnuti 6 i više metara. Pipajući zatim rukama u mutnoj vodi obalu naišao bi na krtog ribe. Rukama bi odabrao onu najveću zatim bi ju zgrabio za glavu i rep, izronio te ju bacio na obalu. To bi ponovio desetak puta prije nego što bi se našao pored vatre da se zagrije i sve to ponovi još nekoliko puta.

Sportski ribolov na štetu gospodarskoga ribolova

Prema spomenutoj studiji Crvenčanina - Pinčira, u korisnike riblje faune navedeni su i sportski ribolovci. Prema njima su ribiči (70-ih) prosječno godišnje, odlovili oko 150 tona ribe. Reklo bi se značajna količina, a što su spomenuti autori smatrali značajnim gubitkom, zapravo štetom nanesenom ribarstvu Ribocentra Apatina. Osim toga u sporu sa „sportašima“, bili su nemoćni da bilo što promijene u svoju korist. Rekreacionim udičarenjem bavio se onda veliki broj mještana Osijeka i Baranje. Sociološki gledano radilo se pretežno o radnicima i službenicima iz brojnih osječkih firmi i institucija. Međutim u populaciji udičara bilo je podosta političara, sudaca, policajaca, liječnika, profesora, književnika, slikara, novinara itd. Da ih ne imenujemo, sve poznate face ondašnjega slavonsko - baranjskoga političkog miljea koje su mogle znatno utjecati na politiku ribolova, posebice udičarskog. Ribička društva i njihovi voditelji promovirali su doktrinu, da su gospodarski ribari škodljivi za faunu riba, da su krivi za nestanak pojedinih vrsta, da ju love u velikim količinama i na neprimjeren način itd. Ako se pogleda bilo koja edicija ribičkih društava toga vremena ne malo prostora posvećuje se ribarima, koji se poistovjećuju s „ekološkom katastrofom“. S takvim stavom nije bilo teško započeti kampanju protiv ribara, koja, kako nam se čini, nije završena sve do danas ^{*}76.

Međuopćinski fond za unapređivanje ribarstva (MFUR)

Razgovori i pregovori do tada sukobljenih strana biti će „rješeni“ 1971. Sporazumom o osnivanju Međuopćinskog fonda za unapređenje ribarstva (MFUR) kojem se pridružio KOR „Sombor“, a koji će, nažalost, propasti dvije godine kasnije (01.01.1973.) iz razloga, kako su to objasnili u Centru ribolovaca Osijek: „zbog nedovoljnoga ulaganja „Jelena“ u poribljavanje i velikoga izlova ribe“.

Međutim, razlozi raskida sporazuma bili su složeniji nego što su ih formulirali voditelji ribiča iz Osijeka. Naime, LŠG „Jelen“, odnosno njegov Ribocentar „Apatin“ osjećao se zakinutim u mnogim pojedinostima dogovora. Rekli su: „mi dajemo bogate ribolovne vode u kojima se riba plodi, razvija na prirodni način do količine (mase) koju određuje stanište (oko 116 kg./ha površine), a oni, ribiči, ju love selektivno, isključivo: štuku, soma, smuđa i šarana, pa Ribocentaru ostaje sadržajno manje vrijedna riba koja se slabo prodaje, odnosno većim dijelom završava kao manje vrijedno riblje brašno“. Osim toga i ondašnji ihtiolozi smatrali su, da je ubacivanje uzgojenoga šarana (šupnera i špiglera) u prirodni ekosustav beskorisno, jer pitomi šaran nije prilagođen divljini, pretpostavljamo da se nije snalazio u pronalaženju hrane i sklanjanju od grabežljivaca i sl. ^{*}17.

Od strane ribiča pokazalo se korisnim postavljanje somovskih i smuđevih „gnijezda“, premda je takvih prirodnih gnijezda bilo u izobilju uz kanale Hulovo, Renovo, Vemelj na čijim obalama su se nalazila stabla vrba kojima se korijenje spuštalo duboko u vodu ^{*}77, pa su kao takova predstavljali idealna mjesta za odlaganje ikre soma, smuđa i drugih vrsta riba. Pa zašto onda uopće investirati u izradu i postavljanje umjetnih gnijezda? Bilo je razloga da se novac uloži u nešto korisnije.

Uz sve to što nije odgovaralo Ribocentru i ondašnjim zaštitnicima prirode bila je svojevrsna nedisciplinarnost i neodgovornost dobrog dijela ribiča koji se jednostavno nisu htjeli pridržavati dogovorenih ograničenja, pa umjesto da ribolove do dogovorenoga mjesta, do „table“, oni bi se uputili na Kopačko jezero, odnosno u ostale dijelove Kopačkog rita, Novoga kanala opravdavajući se nepoznavanjem

terena: „nisu zapazili tablu s ispisanim upozorenjima“ znali bi reći. U vrijeme masovnog nadolaska štuke u jezero Sakadaš, ponašali bi se rasipnički. Tako bi pojedinci bogati ulov ribe (30 i više kg.) odvezli u Osijek gdje bi ju prodali bud zašto ili ju formalno bacali u smeće jer nisu imali kupca, a zatim se ponovno vratili na Sakadaš i nastavili ribolovom. I tako iz dana u dan osiromašivali bi ribolovnu vodu, dok su u isto vrijeme ribari gubili kupce. Prijave protiv takovih nesavjesnih ribiča zasipale su suca za prekršaje i posebno rukovodstva ribičkih društava koja su se našla u procijepu, jer je prekršitelja bilo mnogo, kažnjavati ih ne bi bilo (politički) korisno, moglo bi to prouzročiti opadanje članova i druge neprilike *50.

Ribiči su posebno nervirali i voditelje Lovstva „Jelen“-a. Ne rijetko se na sastancima lovnika moglo čuti, kako „onog“ jelena, šesnaesteraca više nema kod te i te bare, jer su ga poplašili ribiči. Bilo je i slučajeva da su se ribiči našli na vatrenoj liniji, pa je postojala opasnost od ranjavanja ili još veće štete, što je zabrinjavalo voditelje dovodeći ih u položaj da budu sukrivci u nesreći, pa su poneki od njih, iznervirani, dolazili u direktni sukob s njima.

Presudio je Zakon o zaštiti prirode

Bez obzira na opravdane i neopravdane razloge jednih i drugih koji su prouzročili raspad MFUR-a, situaciju bi prije ili kasnije riješio Sabor Republike Hrvatske, pozivajući se na Zakon o zaštiti Kopačkog rita prema kojem ribarima i ribičima više nije bilo mjesto u Specijalnom zoološkom rezervatu Kopački rit. Definitivno će ga napustiti 1984. godine. Nesuglasice oko korištenja baranjskih ribolovnih voda izvan Zoorezervata i Parka prirode nastaviti će se na relaciji ribolovnih centara i zajednica. Zajednica SRD Beli Manastir smatrala je da raspolaže atraktivnijim, bogatijim ribolovnim vodama pa je od Centra ŠRD Osijeka tražen dodatni iznos (tzv. participaciju) na cijenu jedinstvene ribolovnice na koju rukovodstvo osječkih udičara nije pristalo. Stoga će se u buduću dozvole za baranjske vode izdavati selektivno prema zahtjevu pojedinaca. Tako se sukob i neprijateljstvo prenijelo s „Jelena“ na Centar ŠRD u Osijeku odnosno na Zajednicu ŠRD udičara Belog Manastira.

Razlozi ostanka gospodarskih ribara u Specijalnom zoološkom rezervatu koje su zastupali ondašnji ekolozi „Jelena“ su: zaštita i održavanje ribolovnih voda, sprečavanje krivolova na divljač i ribu, uočavanje kretanja nepoznatih osoba pa i onih nečasnih namjera, čišćenje fokova i kanala, odlovom ribe smanjiti će se populacija ihtiofagnih ptica, izlov manje kvalitetne bijele ribe, što pozitivno utječe na sastav (kvantitativno i kvalitativno) ribljeg fonda, ribari pridonose razvoju turizma, zapošljavanju itd. Sve u svemu bili su neuvjerljivi za one druge, protivnike i nisu potakli zakonodavca za izmjenu ili dopunu zakona.

Činjenica je da se gospodarski ribari i ribiči povijesno ne trpe. Zajednički ostanak u Kopačkom ritu izazvao bi niz nesporazuma pa i do fizičkoga razračunavanja zbog krađe ribolovnih alata, ribe za koje bi se krivili ribiči, do onog krivoribolova u vrijeme lovostaje i sl. Zoorezervat bi jednostavno prestao biti pribežištem divljih životinja zbog čega je zakonski zaštićen. Da se to ne dogodi, Republički zavod za zaštitu prirode donosi odluku o prestanku gospodarskog ribolova na području Posebnoga zoološkoga rezervata. Time su okončane sve rasprave, politička prepucavanja i nedoumice od onih da li u Kopačkom ritu moraju biti ribari, jer bez njih ekosustav neće dobro funkcionirati i slično.

Prirodna nepogoda „zijeve ribe“

Pojava „zijeve ribe“ i uginuća u Kopačkom ritu, a koju spominje IRC **(Fakultet poljoprivrednih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, OOUR Istraživačko razvojni centar za ribarstvo)* za razdoblje 1967. - 1991. bila je gotovo redovita pojava. Javljala se gotovo svake godine, nekada početkom ljeta, a najčešće u mjesecu kolovozu i rujnu. Razmjeri uginuća nisu se procjenjivali, više se govorilo o uginulim vrstama ribe, pa se tako spominjala veća količina uginule uklije, crvenperki, plotica, deverika i bodorki, nešto manje grgeča (bandara), štika i smuđeva.

Za ovaj dio Baranje, hvatanje ribe u „zijevu“ **(kao i lov rukama mitarećih divljih pataka ili sakupljanje jaja močvarica, gljiva i sl.)*, bio je odavnine dio tradicije Kopačana, Vardarčana, Lužana, Biljana. Kada bi procurila informacija o pojavi „zijeve ribe“, uzbuđeni mještani, a koji se inače ne bave ribokradom, krenuli bi prema Sakadašu i Novom kanalu. Vrećama na leđima i merodovima u rukama obilazili bi mjesta „zijeve“ i sabirali omamljenu ribu. Sakupljali bi je i ribari, no ne samo onu omamljenu već i mrtvu***18**. To bi pak stvorilo problem čuvarima koji bi u takovim prilikama imali pune ruke posla, zapisujući prijestupnike. Pojavu se jednostavno nije moglo spriječiti.

Kada već spominjemo „zijeve“ zanimljiv je događaj koji se dogodio 1967. na Linjak bari i kanalu Remeta. U mjesecu studenom (24.XI.) led je prekrrio cijelu baru pa se po njoj moglo hodati bez opasnosti da se propadne. Zima se nekako odužila tako da je štika u Novom kanalu ponestalo zraka, te je kao u kakvom „ribljem“ stampeu nagnula u Remetinski kanal gdje je led bio relativno tanak, a dubina vode neznatna (50 do 70 cm.). Tome je pridonio dobar protok vode, a time i njeno zasićenje kisikom. Za „zijeve“ su ubrzo doznali osječki ribiči i dakako ribokradice. Međutim Zakon je bio jasan kako onaj o zaštiti faune i flore Kopačkog rita tako i onaj o športskom ribolovu***57**. Na to su izgleda mnogi zaboravili pa su završili kod suca za prekršaje.

Težina se u prosjeku kretala od 0,5 do 3 kilograma. Svakodnevnim dolaskom ribokradica, riba se prorijedila. Osim toga dobila je veći prostor i vodu obogaćenu kisikom pa se više nije lako lovila rukama. Rafiniraniji ribokradice bi tada postavljali mreže ispred kanala računajući na ribu koja se sprema ući ili izaći iz kanala, a što nije promaklo čuvarima koji su mreže uklanjali i uz put došli do vlasnika mreža radi prijave.

Kao zanimljivost, vezanu uz „zijeve“ ribe u 1976. bila je pojava smuđeva u Novom kanalu. Bilo je to pravo čudo, jer se lokalitet po znalcima navodio kao isključivo stanište štika i babuški. Smuđevi su navodno jako osjetljivi na manjak kisika, pa ih na tom lokalitetu nije moglo biti. Međutim očigledno priroda ima svoje razloge koji se ne uklapaju u naše spoznaje o životu pojedinim vrstama ribe. Manje - više mrtvi smuđevi, okrenuti na leđa, poput bijele pruge pružali su se duž obale kanala i na samom jezeru. Ribari bi ih sakupljali i kasnije predali Ribarstvu Osijeka.

Da ne zaboravimo, za ribu u „zijevu“ bile su zainteresirane još i ribojedne ptice: posebice kormorani. Oni su, kad se pravo promisli, prvi navijestili „zijeve“ okupljajući se na mjestima gdje je započeo. Kruženje u zraku bio je znak da s ribom nije nešto u redu. Mirnu površinu jezera prekrili bi pućci riba koja je ustima vapila za zrakom. S druge strane za vječno gladne kormorane bio je to poziv na lov i gozbu. Trajao bi po nekoliko dana.

Znanstveni osvrt na pojavu „zijeve“ najbolje su do sada opisali stručnjaci I.R.C-a. Po njima, s jedne strane, „zijeve“ uzrokuje nepovoljan fizičko - kemijski režim vode u doba ljetne stagnacije vodostaja, zatim obilje zoo i fito planktona i neprirodno velika masa ribe nagomilana na relativno malom prostoru jezera. U svemu tome značajnu ulogu ima tzv. temperaturna stratifikacija (podijeljenost slojeva vode) koju vjerojatno uvjetuje visina vodostaja i prihranjivanje jezera vodom iz podzemlja, zatim jako zagrijani površinski sloj vode (epilimniji) koji u proljetnom razdoblju iznosi oko + 24,5 °C, nasuprot srednjem sloju (metalimniju) i mnogo hladnijem sloju pri dnu (hipolimniju) s temperaturom od samo +11,1 °C na dubini od 7,5 metara. Nesumnjivo da je pojava povezana s

porastom i opadanjem vodostaja. Tako je početak izotermije utvrđen već u kolovozu kod temperature zraka od + 18.°C , visine vodostaja od 100 cm. i prozirnosti vode od 50 cm.

Analiza koncentracije otopljenoga kisika i njegove sezonske promjene u jezeru Sakadaš pokazuje da rano – ljetno zagrijavanje epilimnija, zatim smanjenje prozirnosti vode, intenzivniji oksidacijski procesi i pritjecanje hladnijih podzemnih voda dovodi do nestanka kisika (anoksije) u sloju vode ispod 5 metara. Proces je slijedeći: tijekom dana količina otopljenog kisika u površinskom sloju povećava se za oko 5 mg. O₂/l, dok u sloju vode na 2 m. za oko 3,5 mg. O₂/l. Noćno hlađenje površinskoga sloja vode dovodi do difuzije kisika u donje slojeve, tako da je i u pridanskom, anoksičnom sloju izmjerena koncentracija kisika od 0,5 mg. O₂/l. što nije dovoljno za zadržavanje ribe.

Noćna difuzija kisika u donje slojeve nije utvrđena u mjesecu srpnju i početkom kolovoza. Razlog je veći temperaturni gradijent, intenzivnije zagrijavanje površinskoga sloja vode. U tom razdoblju temperatura vode kretala se od + 27,2 do + 29,0 °C , a u pridanskom sloju +15,0 °C. Razlike između koncentracije otopljenoga kisika u površinskom sloju i slojevima na 2 i 5 metara bile su u rasponu od 6,0 do 12,0 mg. kisika po litri vode. S početkom izotermije *(ista temperatura u svim slojevima vode) koja je nastupila pri vodostaju od 100 cm. i temperature zraka od +18 °C, utvrđen je deficit kisika i u površinskom sloju, stoga se čini da je to jedan od najkritičnijih momenata za pojavu „zijeva“.

Ukratko pojavu „zijeva“ u jezeru Sakadaš i Novom kanalu Kopačkog rita, s jedne strane uzrokuje nepovoljni fizičko - kemijski režim u doba ljetne stagnacije, obilje fito i zooplanktonskih vrsta, zatim debalans između potrošnje kisika i ugljičnoga dioksida, te znatno povećana ihtiomasa do koje dolazi zbog prekida komunikacije s rijekom Dunavom i Dravom nakon opadanja vodostaja.

Isprovocirani „zijev ribe“ - pomor ribe u Staroj Biljskoj Dravi 1976.

Pojava „zijeva ribe“ prvi puta je službeno zabilježena 12. veljače 1976. godine, kada je autor ovoga napisa evidentirao ozbiljniji pomor ribe na Staroj biljskoj Dravi u Bilju, te o tome obavijestio Republički zavod za zaštitu prirode u Zagrebu, Inspektorijat općine u Osijeku i Belom Manastiru, te druge relevantne čimbenike u ribarstvu i zaštiti prirode.

Na jednoj fotografiji koja je bila priložena izvještaju, vide se športski ribolovci koji razbijajući led, pokušavaju spasiti ribu, nažalost poodavno mrtvu. Tada je utvrđeno uginuće 13 vrsta riba. Boja vode bila je formalno crna kao kava i imala je miris gnojnice. Ovaj podatak spomenuti će Okružno tužilaštvo nakon ponovnoga uviđaja osam godina kasnije (14.02.1984.) kada je konstatirano da je od ribe, na istom mjestu, nađena: samo babuška (80%) i uzgojni šaran (20 %). Radi usporedbe, nekoliko godina ranije, zabilježeno je: 13 vrsta, poimence: šaran, štika, som, američki somić, srebrni karas, linjak, kesega, crnooka, deverika, krupatica, pliska, uklija, grgeč i smud. Pretpostavlja se da je u međuvremenu najveći dio izumro uslijed trovanja vode. Što više, onečišćenje je doseglo toliki stupanj otrovnosti da više ni babuška ni ribnjačarski šaran nisu mogli preživjeti. U isto vrijeme, radi usporedbe, imamo Kopački rit gdje je voda *(kod ustave „Kopačevo“) normalno zelenkasto - sive boje uobičajenu za ovo doba godine.

Tekst se dalje, u spomenutom izvješću, usredotočuje na političke i gospodarstvene čimbenike – „da se već 15 godina vode besplodne rasprave o uređajima za pročišćavanje otpadnih voda PIK-a „Belje“ i posebice „Svinjogojske farme“. Vodoprivreda je istovremeno ponudila projektnu dokumentaciju prema kojoj bi se otpadne vode privremeno mogle upustiti u rijeku Dravu ukoliko se ne bi u realnom roku postavili spomenuti uređaji.

No ubrzo će se problem „zijeva ribe“ sa Stare biljske Drave prenijeti i na Kopački rit. Ovaj puta još većega razmjera. Službeno je zabilježen u mjesecu ožujku 1984. godine. Kasnije će biti proglašen ekološkom katastrofom i opisan od mnogih novinara i športskih ribolovaca. Kronologiju događanja

iznosi D. Getz u časopisu „Priroda“ (br: 9/10) „U jezero Sakadaš, najljepše umjetno jezero Zoorezervata, sručila se lavina onečišćene vode i za kratko vrijeme pretvorila jezero i okolne vodotoke u taložnicu gnojnice iz koje se okolinom širio neugodan miris. Agonija je započela 5. ožujka u 15.30 sati kada je podignuta brana Ustave „Kopačevo“. Dizanjem brane prljava se voda iza zaobalja Stare biljske Drave razlila jezerom, koje je ubrzo promijenilo boju u sepijasto crnu. Nakon toga na površini vode pojavile su se prve omamljene ribe, najprije uklije, pa bodorke, plotice, jezevi po koja štuka i šaran. Pučci riba prekrili su površinu pa se činilo kao da pada kiša. Bila su to, zapravo, bezbrojna usta riba koje su vapile za zrakom. Amonijak je u tom momentu porastao na 39 mg. po litri vode *(evidentiran max. 119,00 mg./l.). Kako je prolazilo vrijeme na površini su se počeli pojavljivati i krupni primjerci šarana, štuka, smuđeva. Drugi dan, 6. ožujka, uginule ribe bilo je posvuda. Mali zaton jezera Sakadaša bio je formalno prekriven uginulom i omamljenom ribom. Jak sjeverozapadni vjetar raznosio je ribu Novim kanalom, tako da su se pojedina mjesta bijelila od ribe. Na površini od 10 m² znalo se sakupiti i do tona ribe. U srijedu 7. ožujka nastupila je kulminacija. Preostatak ribe, one što još nije uginula i potonula, vjetar je odnio južno spomenutim kanalom gdje je došlo do stanovitoga razrijeđenja zatrovane vode. I na tim mjestima, na 1 m² površine izbrojeno je od 250 - 300 plutajuće ribe različitih uzrasnih struktura. U mnoštvu deverika, bodorki, uklija, pa i babuški zapažali su se krupni šarani, neki teži od 10 kg. Tada se dogodilo nešto zanimljivo, riba je izbezumljeno skakala na obalu pokušavajući se na taj način spasiti od lužnate otrovne vode. Neki primjerci nađeni su i dva metra od obale.

Narednih dana voda je već bila jednoliko zasićena amonijakom, što je prouzročilo gotovo totalno uginuće ribe. Samo manja količina ribe spasila se bijegom u južne dijelove Novoga kanala, zatim u Kopačko jezero i dalje kanalom Hulovo u Dunav. Našom grubom procjenom uginulo je 20 - 30 tona ribe, od toga 20 % komercijalno vrijedne kao što su šaran, štuka, smuđ i som. Posebna šteta nanesena je ribljem podmlatku, jednogodišnjem i dvogodišnjem. Grubim pregledom utvrđeno je uginuće 16 vrsta ribe.

Službenu procjenu uginule ribe (tzv. Mišljenje) izradio je ekonomist Krešimir Pažur ispred Fakulteta poljoprivrednih znanosti iz Zagreba. Metodologija procjene je bila preuzeta iz časopisa „Ribarstvo Jugoslavije“ (br.5/1975.), a osnovni podaci iz već spomenute tabele ulova od Ribarstva „Kopačevo“ za razdoblje 1958.-1977. i materijala koji mu je dostavljen.

Konstatira: „Ugibanje ribe dogodilo se na površini od 33,7 ha kanala Hulovo, Gorba, Čonakut i jezero Sakadaš (zaboravio je spomenuti Novi kanal). Analizu, pak vode obavio je OOUR Zavod za zaštitu zdravlja - Osijek koji zaključuje, da je ugibanje ribe bilo potpuno, 100%. Zatim, smatra da se u nizinskim vodama nalazi pet puta više ribe nego što iznosi godišnji lovni prirast koji je uzet kao baza za izračunavanje štete i da je ukupno uginulo 15.502 kg. Riba, od toga smuđa 175,17 kg., soma 751,85 kg., šarana 1.832,34 kg., štuke 1.297,52 kg., miješane ribe I. klase 8.715,22 kg., miješane ribe II. klase 874,32 kg. i bjelice 1.855,59 kg. Šteti se pribraja lovni prirast utemeljen na podatku *(Gucunski – Mikuske, 1979.) u vrijednosti od 92,05 kg./ha kroz onoliko godina koliko ribi treba da se prvi puta izmrijeti (od 2 do 6 god.), konkretno u ovom slučaju iznosi 9.342,31 kg. Sveukupno uginuće je 24.844,32 kg. raznih vrsta riba što je onda vrijedilo 4.894.865,20 jugo dinara. Pažur nije uzeo u obzir posebnost jezera Sakadaš, odnosno nenormalno veliku količinu ribe koja se ovdje (koncentrira) zadržava o čemu je već bilo rečeno i što su uočili IRC-i stručnjaci. Po nama količina uginule ribe bila je znatno veća.

Početak ove nevolje počeo je gradnjom Svinjogojske farme u Dardi 60-ih godina *(zapravo mnogo ranije). Prilikom gradnje nije se razmišljalo o količini životinjskog ekskreta ni njegovoj preradi u neškodljivi otpad. U početku je u turnusu bilo oko 2000 tovljenika, no uskoro je narastao na gotovo 85.000. Ako se računa da su organske izlučevine jedne prosječno odrasle svinje equivalent (Es) izlučevinama dvojici odraslih ljudi, preračunato radilo se otpadu manjega grada od 140.000 stanovnika koji se upustio u vodotok Stare biljske Drave i dalje u Kopački rit. Na problem zagađenja upozoravalo se od prvoga dana nastanka „Svinjogojstva“. Dolazila su od športskih ribolovaca, povjerenika za

zaštitu prirode i znanstvenika. Tako je Zlata Mikuska u jednom napisu Ribolovnoga godišnjaka iz 1980. napisala: „Rezimirajući rezultate provedenih ispitivanja zapaženo je stalno opadanje broja vrsta planktonskih organizama, što je posljedica utjecaja otpadnih voda koje ulaze u Staru biljsku Dravu. Također su utvrđene visoke koncentracije organskih tvari i amonijaka koji također nepovoljno djeluje na životne zajednice u vodi, a u odnosu na ribarstvo postoje granice onečišćenja koje se ne smiju prijeći. S obzirom da je kanal Barbara još uvijek odvodnik otpadnih voda, potrebno je spriječiti njen dotok u Staru Biljsku Dravu i na taj način omogućiti njihov normalni razvoj“. U tabelarnom prikazu vidljiva je visoka koncentracija amonijaka (119,00 mg/l vode).

Ribiči iz Bilja redovito su javljali o pomoru riba posebice nakon što bi Staru biljsku Dravu prekrilo led. Pokušaji da se razbijanjem leda omogućí ribi da dođe do zraka nisu uspjeli. Kada se slomio led naišlo se na mnoštvo uginule ribe. Sakupljena meredovima i izbačena na led poslužila je galebovima kao hrana.

O ugroženim beskralješnjacima (iz skupine fito i zooplanktona) nije se raspravljalo. Organizirani su sastanci, savjetovanja; u novinama su se svakodnevno mogli naći napisi o ugroženosti Stare biljske Drave i Kopačkoga rita. Na mnoge upite građana, pa i čelnika nekih uvaženih znanstvenih kuća, vlasnici Svinjogojstva, *(alias PIK „Belje“) ogradili bi se odgovorom da nemaju novca za pročišćivače. Često bi arogantno priopćili: „ako društvu (narodu) smeta smrad i sve ostalo, neka se potruže pronaći sredstva iz državnog proračuna i tako riješe problem“. Nisu ih brinuli ni zakonski propisi, ni žalbe zaštitara prirode, znanstvenika, ribara i ribolovaca. Pozivi na ekološku svijest nisu prošli, o njoj se tada nije ni razmišljalo. No kada se dogodila eko -katastrofa, trovanje faune Parka prirode Kopačkog rita, cijeli slučaj je dobio drugi smisao. Osim nadležnih inspeksijskih službi pokrenulo se i državno pravosuđe, policija, što bi se reklo cijeli državni sustav samoobrane. Čelnici Svinjogojstva bili su privođeni na ispitivanje i da skratimo, nekoliko osoba je okrivljeno i predano sudu i osuđeno. Proces se vodio pred Općinskim sudom u Belom Manastiru. Zanimljivo da su odgovorne osobe iz predmeta „Sakadaš -1984“. kažnjene za istovjetan prijestup iz 1980. godine u svezi zagađenja Stare Biljske Drave. Okružni privredni sud kaznio je „Svinjogojstvo“ s 10.000.00 dinara *(prevedeno to je 10 kuna.), a direktora s 1.000,00 dinara (1 kuna). Izrečena je zaštitna mjera zabrane javnog obavljanja poslova vezanih za uzgoj svinja. Što se tiče zaštite Sakadaša i Kopačkoga rita kazne su bile slične, prisjećamo se da se prijetilo zatvorom, ali od svega toga nije bilo ništa. Uostalom postojao je i žalbeni postupak pa vjerujemo da cijeli slučaj otišao u zastaru, što narod kaže „pojeo vuk magare“, međutim bilo je i malo koristi. Uostalom sudilo se sustavu, a manje ljudima. Premda su imenovani obnašali odgovorne dužnosti nisu mogli promijeniti uvriježena mišljenja i stavove a pogotovo isposlovati neka veća sredstva za rješenje problema. Sud je tada tražio svoga „Pedra za vješanje“ i dobio ga u trojici rukovoditelja „Svinjogojstva“ koji su rukovođenje firmom započeli godinu (ili dvije) dana ranije. Braneći se pred zakonom, „Belje“ je naručilo stručnu ekspertizu kojom je dokazano da u vrijeme osnivanja sličnih svinjogojstava u Jugoslaviji, nije bio običaj da se grade uređaji za pročišćavanje; sav otpad bi se ispuštao direktno u obližnje vodotoke i rijeke. Konstatira se, da se škodljivi efluent niže utoka u rijeku razrjeđuje, nastupa proces bio-razgradnje, samopročišćavanja tako da je voda nakon nekoliko stotina metara povoljna za opstojnost ribe i drugih životinja. Možda bi manje bilo problema, spekuliralo se, da se odvodni kanal „Svinjogojstva“ usmjerio direktno *(preko Topolika) u rijeku Dravu, a ne u Staru biljsku Dravu *58. Spomenuta ekspertiza navodi da sličnih uzgajališta ima u Njemačkoj i Švicarskoj (?) gdje je zaštita okoliša na višoj razini nego u Jugoslaviji u što se nije moglo povjerovati. Međutim, za PIK „Belje“ bio je ovaj sudski proces znak da se zakoni moraju uvažavati bez obzira što je politika bila naklonjena moćnim PIK-ovima koji su određivali smjernice gospodarstva nekog kotara ili regije. Osim toga odredbe zaštite prirode i okoliša našle su se i u Ustavu Republike Hrvatske, te u Krivičnom zakonu. Odlučeno da se problem mora riješiti što prije i na najjeftiniji način. Za početak pregrađen je odvodni kanal prema Barbari, a tok gnojnice (700 m³./dnevno) preusmjeren prema prirodnoj depresiji Luska – Njergeš. Ono što je najbizarnije, izgleda, da još danas, 2022. g. problem nije riješen.

Nakon izgradnje taložnica, ekološko stanje Stare biljske Drave krenulo je na bolje. O tome ponovno izvještava Z. Mikuska (1987.) „Od tada *(misli se na ekološku katastrofu; nap. aut.) do danas je mnogo toga učinjeno da se vodotok zaštititi od daljnega onečišćenja“. Pogon „Svinjogojstvo“ iz Darde odvodi otpadne vode u lagune gdje se obavlja primarno i sekundarno taloženje i odvajanje krute od tekuće faze. Prekinut je dovod otpadnih voda do kanala Barbare, zatim, pri Izvršnom vijeću Općine Beli Manastir osnovana je Komisija za otvaranje brane na Ustavi „Kopačevo“ zavisno od kvalitete vode Stare biljske Drave. Ustava „Kopačevo“ se može podići samo ako je kvaliteta vode u kategoriji koja ne može štetno utjecati na vodu jezera Sakadaš i na život populacija u toj vodi“. Dalje kaže „rezultati izvršenih analiza pokazuju da postoji lagana tendencija poboljšanja kvalitete vode Stare biljske Drave, nije došlo do znatne nestašice kisika, organska tvar se polagano smanjuje odnosno razgrađuje, a koncentracija dušikovih spojeva normalizira se“, te optimistički zaključuje: „Život u vodi Stare Drave se vraća i jednoga dana taj bi vodotok mogao postati mjesto gdje bi se sa zadovoljstvom mogli rekreirati mnogi stanovnici ovoga područja“.

Politika odvage, bešćutnost prema prirodi

Slučaj trovanja našeg najvećega Posebnoga zoološkoga rezervata i Parka prirode nije mogao proći i bez politike odvage i supremacije onih koji nisu marili za Zakon o zaštiti prirode i proglašenje Kopačkoga rita Parkom. Nasuprot njima bilo je javno mnijenje, ali i poneke firme, ustanove organi vlasti kao za primjer: Zajednica općina Osijek, Republički zavod za prirodu, neki saborski odbori, republički komiteti, zavodi, izvršna vijeća, znanstvene ustanove, zavodi za zdravlje pa i „Jelen“ i drugi. Pažljivi promatrač mogao je već tada isčitati političke stavove i opredjeljenja sudionika događaja koji su se u nekom rasponu kretali od jakog lokalnoga interesa do interesa onih na „Belju“ i u Općini Beli Manastir. Negdje u sredini se nalazila skupina neopredjeljenih kojima je bilo važno zaštititi riblji fond, interese sportskoga ribolova, odnosno onih koji su preferirali zaštitu Kopačkoga rita i njegove faune i flore.

Drugim riječima, mnogi u funkciji političke i izvršne vlasti Republike, općine, mjesne zajednice itd., gotovo su blagonaklono imponirali lokalnoj politici, postavljajući se oportuno i ziheraški, ne uključujući se previše u rješavanje problema. Pokušavali su forme radi bez nekih trzavica čuvati i ne ugrožavati svoje stečene pozicije u politici, jer su ovisili dijelom od glasača nižih općinskih struktura koje bi ih mogle opozvati ukoliko bi načinili neki politički gaf odnosno opredjeli se u korist zaštite prirode.

Odlučni u stavu zaštite Kopačkoga rita bilo je Okružno javno tužilaštvo, poimence: S. Zadnik, zatim tužilac L. Medvidović i napose Zlata Mikuska koja je ispred Zavoda za zaštitu zdravlja iz Osijeka, svojim kemijskim analizama vode na egzaktni način doprinijela tumačenju štete. Vrlo rezolutan je bio i Republički zavod za zaštitu prirode. U opširnom materijalu iz ožujka 1984. godine, pod naslovom *Onečišćavanje specijalnoga zoološkoga rezervata „Kopački rit“ i Parka prirode „Kopački rit“* konstatira: „Najveći problem Kopačkoga rita je direktno onečišćavanje Rezervata preko Stare biljske Drave i kanala Barbare. Vode Stare biljske Drave ulijevaju se preko ustave „Kopačevo“ u jezero Sakadaš, odatle jezerskim kanalom dopijevaju u Kopačko jezero; izvori zagađenja su: pogoni PIK-a „Belje“ OOUR „Svinjogojstvo“ u Dardi, Radna organizacija (RO) „Stočna hrana“, RO „Stočarstvo Darda“, RO „Mesna industrija“, naselje Bilje, individualni uzgajivači svinja, umjetno gnojivo s poljoprivrednih površina, insekticidi, herbicidi i ostala kemijska sredstva za razne kulture, fekalne vode septičkih jama, peradarske farme iz Meca“ itd. Zatim, dalje se u tekstu, navodi količinu otrovnih tvari, kemijska sredstva zasićena dušikom, fosforom koja se koriste na ratarskim površinama „Belja“, te zaključuje: „da su stalna i brojna upozorenja i prijedlozi Republičkoga zavoda za prirodu, zatim upozorenja LŠG „Jelena“, Pedagoškoga fakulteta iz Osijeka, Higijensko - epidemiološkoga zavoda Doma zdravlja, Prirodoslovno matematičkoga fakulteta iz Zagreba i drugih institucija - ostala bez rezultata.“

U nastavku teksta navode mjere koje će poduzeti; pri tome spominje prijave Sudu protiv nepoznatog počinitelja uz zaključak: „da bez obzira na ishod prijava ni u kojem se slučaju ne mogu vode Stare Drave upuštati u Zoorezervat, pa bile one i pročišćene, budući da nose veliku količinu nutrijenata koje nepovratno ubrzavaju eutrofizaciju cijeloga ekosustava“ te „ako se želi spasiti ovo područje mora se bezuvjetno izvršiti skretanje kanala Barbare u korito Drave nizvodno od Osijeka“.

Gospodarske jedinice LŠG „Jelena“ nisu bile jedinstvene; korektno se ponijela Radna zajednica zajedničkih službi iz Bilja koja je inicirala istragu, pomogla oko sakupljanja dokaznog materijala, tražila procjenu štete; ništa se nije zataškavalo bez obzira što su političke i osobne veze s „Beljem“ i njihovim čelništvom bile dobre. Međutim u Šumariji „Darda“ situacija je bila suprotna no ne i neočekivana, njezini čelnici pokušali su se pozicionirati dušobrižnicima „naroda“, kao zaštitari dardanskoga okoliša koji je „trpio neizdrživi smrad, onečišćenje okolnih voda i bunara, pa se postavlja pitanje“ kako su naglašavali, „da li su važniji ljudi ili riba?“. Tako u zapisniku na Sastanku Izvršnoga vijeća Skupštine općine Beli Manastir od 11.05. 1984. možemo naći repliku ondašnjeg upravitelja šumarije u kojoj on brani narod: rekao je: „mi ne možemo otpadne vode gledati s aspekta Parka prirode Kopačkog rita. Smrad i otpad dovodi u pitanje zdravlje mještana Darde, možda će doći do iseljavanja ljudi“ i sve tako u tom tonu i smislu. To dodvoravanje lokalnoj politici zapazilo se i kod drugih „jelenovaca“, koji nisu htjeli izgubiti povjerenje Mjesne zajednice u Dardi. S druge strane Dardani su se pošto - poto htjeli riješiti svinjogojskoga ekskreta i smrada ne uzbuđujući se puno da će on prouzročiti štetu mještanima Bilja i Kopačeva odnosno što će time izazvati ekološku štetu u Zoorezervatu. To „da li je važnija riba ili narod“ postala je izvjesna poštapalica koja se često čula na sličnim sastancima kada se odlučivalo o mjestu ispuštanja gnojnice, odnosno kasnije gradnji taložnica – laguna. Rješenja su postojala samo su bila skupa. Nažalost nitko se nije htio ozbiljnije eksponirati i potaknuti one u Saboru, Vladi da pronađu sredstva i to riješe.

Oportuna politika osječke Vodoprivrede

Stanovitu ulogu u događanjima zagađenja Kopačkoga rita odigrala je osječka Vodoprivreda, **(Radna organizacija za vodno područje „Drava – Dunav“ Osijek)*, odnosno ondašnji rukovoditelji. Nije im bilo teško dokučiti da se to zagađivanje Kopačkoga rita izrodilo u jedan dugoročni posao u kojem uvijek postoji mogućnost osobnoga probitka premda je ista funkcionirala na nivou Države, Sabora, vlade. Nedugo nakon toga objelodanjuju: „Prijedlog projektnoga zadatka odvodnje i pročišćavanja Baranje“ koji se šalje u kopijama na adrese nositelja republičke i općinske vlasti pozivajući ih istovremeno na sastanak na kojem bi trebali potpisati suglasnost na zaključke, poduprijeti projektni zadatak itd., („molimo da nam što hitnije, a najkasnije do 20.07.1984. godine dostavite vaše stručno mišljenje s eventualnim primjedbama, odnosno dopunama, kako bismo tako revidirani predmetni prijedlog mogli staviti na javnu raspravu odnosno usvajanje“).

Prijedlog projektnoga zadatka opširnoga naslova ***20**, napisan na nekih 16 stranica teksta, predlaže gradnju odlagališta Svinjogojske farme, nazvanim „sanitarne vode“ na lokaciji lijeva obala Drave, koje bi se kasnije ulile u odvodnu mrežu glavnog pročištača grada Osijeka. U prijedlogu se traži definicija trase zajedničkog kolektora i najpovoljniji sistem transporta **(otvoreni ili zatvoreni, kanal ili cjevovod?)*. U zaključku stoji da bi se time riješilo pitanje zagađivanja Kopačkoga rita i šire okolice Baranje. Projekt je koštao 15.000.000,00 jugo dinara.

Elaborat, odnosno „Generalno rješenje kanalizacije grada Osijeka s okolinom“ izradio je „Hidro-inženjering“ i u veljači 1989., potpisani: Igor Kos i drugi. Glavni projekt otpadnih voda „Svinjogojske farme“ izrađen u Institutu inženjera Paul Bileka u Gratzu, a tehnička dokumentacija tzv. „Pred-tretman otpadnih voda“ u „Hidroprojektu“ u Zagrebu.

Inače čelništvo ondašnje Vodoprivrede bilo je ideološki krajnje oportuno. Stjecao se dojam da im nimalo nije stalo do Kopačkoga rita. Smatrali su ga samo inundacijom Dunava koja služi kao stanovita naplavina u vrijeme povišenoga vodostaja Dunava. Svojom oportunom politikom, priklanjali su se jačem, odnosno Općini Beli Manastir i PIK-u „Belje“ od koga su imali veću korist nego od „Jelena“ i „onih“ u Zagrebu koji su inicirali zakonsku zaštitu i konačno samo proglašenje područja Parkom prirode. Svoj rezolutni stav, da se pošto poto mora otvoriti ustava na Sakadašu tumačili su: mogućim porastom podzemnih voda na oranicama „Belja“, zagađenjem bunara obiteljskih kuća, nedovoljno čvrstom Ustavom Kopačevo koja nije građena da izdrži kontra pritisak, zatim potrebom za čistom vodom koja je potrebna kulturama u razvoju. Lutajući među svojim „argumentima“ spomenuli su kvašenje nasipa „Drava – Dunav“ zbog čega bi moglo doći do njegovoga urušavanja u slučaju dugotrajnije poplave. Prešutno su prešli preko činjenice da vode Ribnjaka „Belje“ kvase baranjski nasip na relaciji Sakadaš - Sifonska linija gotovo deset mjeseci u godini i to tako sve od 1964. godine kada je napravljen i da za sada nasip ne pokazuje znakove urušavanja. Njihov predstavnik predlagao prepumpavanje u inundaciju Topolika prema Dravi, sa čime se nisu slagali Osječani, odnosno Centar SRD Osijeka.

I tako je slučaj trovanja ribe u Kopačkom ritu došao u pat poziciju: Republički zavod za zaštitu prirode i republička inspekcija zabranila ispuštanje otpadnih voda u Sakadaš. Zajednica općina Osijek i sama Općina usprotivila se pak ideji o prepumpavanju protoka kroz inundaciju Topolika u Dravu. Mjesna zajednica Darda nastojala se riješiti fekalija pa makar na štetu Mjesne zajednice Bilje i ribe u Staroj biljskoj Dravi i Kopačkom ritu. PIK „Belje“ i njegovo „Svinjogojstvo“ našlo se u tijeku istrage. Općina Beli Manastir je bila za pregovore, za bilo kakovi kompromis. Pritisnuti sa sviju strana „Belje“ i njegovo „Svinjogojstvo“ će uskoro pregraditi kanale prema Barbari, a zatim otpad skrenuti u depresiju Luska i u melioracijske kanale jugozapadno od Darde. U medijima je zabilježeno da su protestirali stanovnici Darde koji su se gotovo preko noći zatekli u okruženju smrdljive kaljuže, no nitko ih nije smatrao vjerodostojnima, ozbiljnima. Nekoliko mjeseci kasnije započela je gradnja taložnica Ring I. i Ring II. Tako je slučaj trovanja ribe i ugroze Stare biljske Drave i Kopačkoga rita počeo padati u zaborav. Od toga vremena prošlo je gotovo 38 godina; mnogi sudionici tih događanja nisu živi, pa ipak kod ostalih, živućih još uvijek izaziva gorčinu vezanu uz prošlost u kojoj se čovjek ponio vrlo nekorektno, bešćutno prema prirodi; zapravo van konteksta zdravog razuma.

II. (NE) REALIZIRANE IDEJE ZA UNAPREĐENJE RIJEČNO - RITSKOG RIBARSTVA

Ribolovni reviri u funkciji ekstenzivnoga ribarstva

U spomenutom stručnom prilogu prof. Plančića (iz 50.-ih), zatim studiji Crvenčanina i Pinčira (iz 60.-ih), i drugih autora, nailazimo na zaključak, da su ribolovni reviri Kopačkoga rita zapušteni i samo djelomice u funkciji nekog (ekstenzivnoga) ribarstva. U podnaslovu: „Mogućnosti povećanja prihoda od ribolova u Kopačkom ritu u perspektivi“, - Plančić zaključuje, da je ribarsko gospodarstvo u ritu slabo, korištenje ribljeg fonda nedovoljno i uz sve to ne poduzimaju se nikakve mjere za poboljšanje uvjeta razmnožavanja, rasta i lova ribe.

Objašnjava to dijelom nepovoljnim, neredovitim naplavlivanjima: „ako je poplava u proljeće kratkotrajna, riba će unatoč tome što se nije izmijestila, s opadanjem vodostaja napustiti rit. Ukoliko se i mrijestila, zbog naglog povlačenja vode, ikra i mladunci ostati će na suhom i uginuti. U takovim godinama propada jedna cijela generacija (klasa) ribe što je nepovoljno za cijelu populaciju. Riba je ugrožena i u kasno ljeto zbog nestanka vode, a posebno zimi ispod leda zbog pomanjkanja kisika“.

Da se to ne dogodi, Plančić predlaže podizanje brana na svim važnijim kanalima kojima riba iz rijeke ulazi na poplavno područje. Cilj bi im bio zapriječiti prerano isušivanje rita i zadržavanje ribe. Njihov značaj došao bi do izražaja u godinama kratkotrajnih poplava. Pri tome navodi neke optimalne vodostaje *(prema vodomjeru u Apatinu). Predlaže vodostaj od 4,5 metra, koji bi dosego kotu (terena) od 83,31 metar. U tom slučaju, uvjet mrijesta bio bi vrlo povoljan. Kao mogućnost uzima i niže vodostaje pri kojima bi bilo naplavljeno svega 1.500 hektara rita, uz uvjet da se voda zadrži do jeseni. I u tom slučaju uspjelo bi mriješćenje i rast podmlatka. Uz gradnju brana predlaže i gradnju nasipa i kanala. Mrežom kanala bile bi povezane sve depresije (bare) uključujući i Kopačko jezero najveću i najdublju baru na ovom području.

Zanimljivo je njegovo rješenje zadržavanja ribe nakon poplave. „Za vrijeme visokoga vodostaja riba uđe u rit. Proces je reverzibilan, pa čim vodostaj Dunava započne opadati ona bježi iz njega i to najprije ona krupna. Da bi se to spriječilo trebalo bi se duž obale postaviti pletar od granja i letava visok 1,5 metar. U isto vrijeme na branama se moraju postaviti visoke rešetke. U sve to uključiti kanal Hulovo. Na njegovom utoku (foku) treba također podići branu *(misli na branu kod Hulova na Dunavu; nap. aut.). U tom slučaju kanal bi poslužio kao sabirnik ribe slično onima na ribnjaku. Lov ribe u kanalu bio bi znatno jednostavniji nego na Kopačkom jezeru. Osim toga iz plitkoga Kopačkog jezera mogla bi se ukloniti manje vrijedna riba“, pa zaključuje „da bi se ovim zahvatima i radovima jako poboljšali uvjeti razvoja ribe, jer bi svake godine, bez obzira na veličinu poplave mriješćenje i uzgoj mlađa bio sigurniji. Ulov ribe ne bi toliko oscilirao, nestale bi tzv. „loše“ godine. Uzgoj mlađa bi i dalje varirao, ali u znatno manjoj mjeri. U godinama poplava duljih od tri mjeseca i vodostaja višeg od 4, 5 m., razvoj mlađa bio bi vrlo dobar i iznosio bi oko 100 kg. po hektaru, odnosno 500.000 kg., dok u godinama sa „slabom“ poplavom spao bi na 250.000 kg. Budući da je poznato da u razdoblju od 10 godina dolaze 3 „povoljne“ i 7 „slabih“ i posve „loših“ godina, to bi prosjek uzgoja mlađa bio 325.000 kg. godišnje. Povećao bi se i ulov konzumne ribe koji bi varirao od 400.000 kg. u „slabijim“ godinama i do 600.000 kg. u „povoljnijim“ godinama.

Nakon toga slijedi Plančićev proračun, novčani pokazatelji kojim pokušava egzaktno pojasniti svoje uvjerenje. Nije zaboravio spomenuti i koristi od ostalih životinja koje su se onda lovile i prodavale kao što su: žabe, pijavice, rakovi, školjke. Rakovima daje prednost zbog veće potražnje.

U svojem opisu područja nije zaobišao ni Biljski rit, kojem pripada i Stara biljska Drava, prepoznata u današnje vrijeme kao jedna od najzanimljivijih ribičko - rekreacijskih ribolovnih voda

u Baranji. O njemu piše: „Biljski rit je produžetak Kopačkoga rita prema zapadu. Poradi toga postoje isti uvjeti za ribarstvo, ali znatno manjeg značaja nego u Kopačkom ritu. Površina mu je oko 4.000 ha., teren je nešto viši pa vodu prima iz Drave, a ova nosi više muteža nego Dunav pa se teren jače nasipava. Području prijete isušnje. Kod nižeg vodostaja Biljski rit rijetko je poplavljen. Ulov konzumne ribe varira od 19.000 kg. do 80.000 kg. u „boljim“ godinama. Prema podacima Ribocentra Apatina, zadnjih 8 godina (od 1946.-1955.), dvije su bile s „povoljnom“ poplavom, pet sa „slabijom“, a jedna „bez poplave“.

Deset godina kasnije istu ideju o iskoristivosti Kopačkoga rita, promoviraju *(slučajno ili smišljeno) Crvenčanin - Pinčir (1965.) U studiji „Problematika apatinskog plavnoga područja“, u podnaslovu „Mogućnosti korištenja rita i razvoj ribarstva na ovim terenima“, konstatiraju da su unatoč zagađivanju rijeke otpadnim vodama, perspektive riječnoga ribarstva „svijetle“. Objašnjavaju to gradnjom umjetnih mrjestilišta, poribljavanjem, uvođenje polu - ribnjačkoga sustava i sl., ne zaboravljajući dotaknuti pitanje vlasništva nad ribolovnim terenima, „da onaj koji ulaže treba biti korisnik i upravljač tim vodama“, negirajući pri tome mogućnost zakupa, dvojnog korištenja i administracijske smicalice pojedinih općina, vjerojatno aludirajući na Kotar Osijek koji se svemu onome što je dolazilo iz Ribocentra Apatina žestoko opirao.

Da bi se povećao prinos, a što je ujedno značilo uravnoteženje klasa i stabilnost ulova kvalitetne ribe, predlažu *(kao najjeftiniju varijantu) melioraciju voda ribolovnog katastra. Dakle, prokopavanja i povezivanja kanala između depresija (bara, „jezera“), koji bi korespondirale s poplavom i vodostajem od + 250 cm. *(prema vodomjeru Apatin; nap. aut.). Rit bi se brže punio vodom (i ribom) čime bi se povećao broj plavnih dana. To bi pak omogućilo dulje razdoblje prehrane i dakako mrijest. Vjeruje se da bi prirodni prirast porastao na 200 kg./ha.

Kopački rit je u hidrološkom pogledu važna retencija Dunava koja za vrijeme poplave može primiti 40.000 m³ vode po 1 hektaru površine (dubine 3 - 4 m.), uz to svakih 100 ha. rita spušta vodostaj Dunava za 1 cm. Nažalost godišnje zasipavanje akvatorija je 3 - 5 cm., o čemu je navodno pisao i M. Borisavljević *(raniji upravitelj Ribocentra u Apatinu), koji je također došao do identičnih spoznaja.

Autori se dalje upuštaju u procjenu prihoda po 1 hektaru površine; nalaze, da se na toj površini godišnje proizvede: 25 m³. drveta, 50 kg. ribe, te oko 50 kg. školjki, pijavica, rakova i žaba. Tu je još prihod od lova na visoku divljač. Odnos 83:6:6:3. Vrijednost drveta znatno prevladava. U Kopačkom ritu sjekle su se dozrele šume po etatu i podizale nove. Bilo je više plantaža euroameričkih topola, te dva rasadnika. Sektor za uređivanje šuma uspostavio je proseke, formirao odjele i odsjeke.

Kao bolju, napredniju varijantu melioracije predloženo je polu-ribnjačko gospodarenje zatvorenoga tipa. Sustav bi zahtijevao gradnju ustava i nasipa do + 60 cm. i postavljanje žičanih ograda do + 700 cm. Ustave bi se zatvarale kod vodostaja od + 550 cm. Dosegnuti vodostaj trebao bi poslužiti za određivanje granice polu-ribnjaka. Gradnja bi uvjetovala izgradnju mrijestilišta i rastilišta za mlađ. Površine polu - ribnjaka bile bi potpuno odvojene od ostalih površina što bi omogućilo potpunu kontrolu rada. U rastilištima bi se uzgajao mlađ kvalitetne ribe kojim bi se nasađivali polu - ribnjaci. Izvan kontrole ostala bi bijela riba, kasnije bi se mogla reducirati na potrebni omjer.

Poluribnjaci bi bili prilagođeni uzgoju: a) šarana (šaranski tip) s pratećim: smuđem, radi održavanja određene količine bijele ribe, b) smuđa bez regulacije bijele ribe; radilo bi se o dubljim poluribnjacima kakvi odgovaraju ovoj vrsti ribe, c) soma, koristili bi se plići poluribnjaci u kojima bi se mogao uzgajati i šaran, d) štuke; za uzgoj bi se koristili tereni niskoga vodostaja obrasli barskom vegetacijom. U poluribnjacima voda bi se zadržavala 60 dana duže, što bi značilo da bi uzimanje hrane trajalo 150 - 180 dana, što je bitan faktor u rastu ribe. Računa se da bi prirast ribe bio dvostruko veći, odnosno u prosjeku oko 600 g. kod kvalitetne ribe. Pod pretpostavkom da će površina poluribnjaka

činiti oko 15.000 ha. s nasadom od 350 komada po 1 hektaru, uz gubitak od 15 % godišnji prirast bi mogao biti oko 180 kg./ ha. površine. Ovi poluribnjaci trebali bi davati godišnje oko 1.300 tona kvalitetne ribe plus, minimalno 200 tona divlje ribe. Daljnjim unapređenjem ovoga uzgajališta količina uzgoja ribe bi se mogla uvećati i za 75 %. U konačnici **poluribnjački** uzgoj ribe, imao bi sve odlike uzgajališta ribe kao u nekom ribnjaku. Formiranje ovih ribnjaka zahtjeva raznorodne hidro - tehničke intervencije na trasi glavnih obrambenih nasipa, a posebno u samom ritu ***82.**

Ideja o gradnji poluribnjaka u Kopačkom ritu nije nikada saživjela ili pokrenula neke aktivnosti u tom smjeru. Bilo je dosta oponenata, s jedne strane šumari i lovci „Jelena“ kojima se sve to činilo izvjesnom fantastikom, ulaganjem u problematičnu investiciju, a s druge pojavio se pritisak zaštitara prirode koji su tih godina postajali sve glasniji i uvjerljiviji i koji će kasnije inaugurirati politiku (dogmu) ne diranja u prirodu, prepuštanje divljine Kopačkoga rita čudima prirodne (evolucije), koja, kako se pokazalo, preobražava ekosustav u neku drugu kvalitetu u kojoj riječne ribe biva sve manje. Danas populacija riba u Parku prirode služi prehrani zaštićenih ribojednih ptica i najvjerojatnije krivo - ribolovcima kojima promjena vlasti, upravljanja ne znači mnogo.

Gospodarstvena i ekološka zapuštenost poplavnog područja

Kopački rit i šire područje je zakonski zaštićeno 1967. godine, zatim su 1984. ribari Rješenjem republičkoga zavoda za zaštitu prirode definitivno udaljeni iz Kopačkoga rita. Lovci i šumari nešto kasnije, nakon donošenja novoga Zakona o zaštiti prirode iz 1994. godine. Dakle, unatoč novijim zakonima i podzakonskim aktima Kopački rit od 70.-ih ihtiološko - gospodarstveno postepeno propada. Ribarske stanice se napuštaju, zatim slijedi krađa njihovog inventara. Odnosi se sve što ima neku praktičnu vrijednost. Nestaju i priručne „kapije“ na dunavskim fokovima, krađu se piloti od prijestora, teški lanci i mreže kojima su kapije bile zatvarane. Vremenom propala je i žičana ograda. Ostaci ograde mogu se još vidjeti kod nekadašnje ribarske kuće na kanalu Renovo, koja je sabotirana i zapaljena 1990. godine. Tri godine kasnije tijekom Domovinskoga rata u plamenu nestaju poznate ribarske kuće na Hulovu i Petrešu. Mnoge bare su zasute pa ih se još mogu „prepoznati“ na zemljovidima pod toponimskim oznakama ili iz zraka. Nakon povlačenja vode Bijelo jezero, Sarvaš i Isinj bara postaju bezlične površinom obrasle šašem i drugim biljem. Kanali: Pačfok, Dombofok, Kovačfok, Žemža, Galješnica, Ciganski bogaz jedva su prepoznatljivi i gotovo su se izravnali s ostalim terenom. U najboljem slučaju na nekim mjestima „pregrađeni“ su granama, lišćem ili stablima koja su se srušila u kanal ili ih je donijela poplava iz udaljenijih dijelova rita. U identičnoj situaciji našla se i čuvena: Mađarska bara, Ajzengraben, Borbaj, Janči rit nakon izgradnje nasipa „Dunav – Drava“ (18 km.). Bara Istrizina je nestala još u vrijeme gradnje nasipa. Obala Renovskoga kanala ušla je duboko u rit što je znak pojačanoga oplicavanja. Spomenimo i Kopačko jezero koje se nakon poplave, kasno u jesen pretvara u oveću baru što podsjeća na lokvu gledano iz zraka. Od onih 4 m. dubine što ih spominje Woyrnarovich u godišnjaku „Albertine“ iz 1943. godine ostao je duboki mulj koji nakon poplave gotovo dosegne lice vode ili periferno presuši i ispuca u manje ili veće segmente tla.

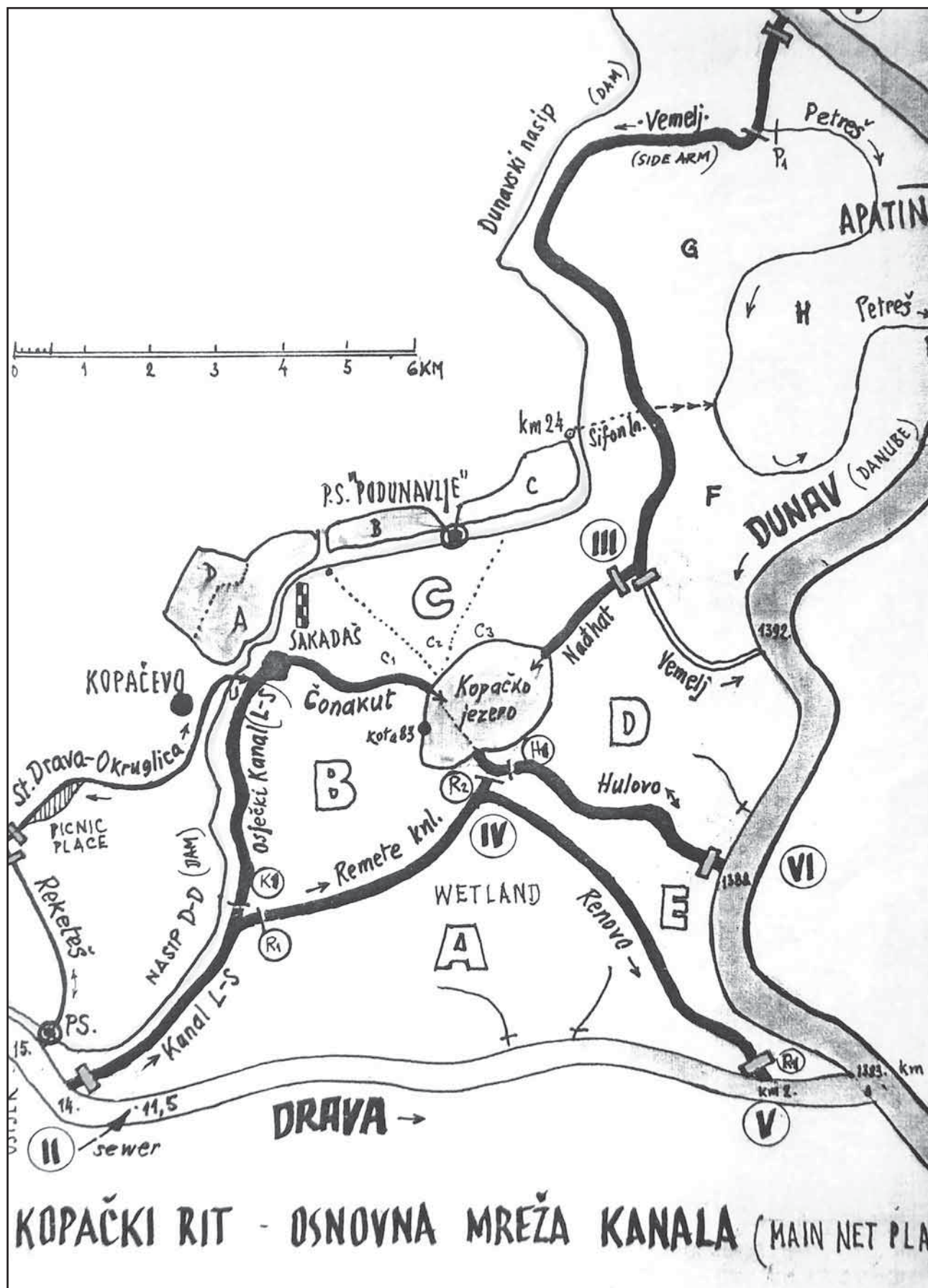
Poznati „Poluotok“ Kopačkoga jezera prekrila je (u jednom dijelu) vrbova šuma s brojnim gnijezdima kormorana. Vrba postepeno ulazi u jezero zbog čega površinski postaje sve manje ***59.** Tek u proljeće, dolaskom svježije vode, poplave, koja će trajati *(uz Božju pomoć; nap. aut.), bez većeg kolebanja do pred ljeto, riba će položiti jaja. Male ribice primijetiti će se u kasno proljeće i početkom ljeta. Nalazimo ih oko vodenoga bilja, no kasnije kada se voda ugrije, a vegetacija počne truliti i voda poprimi okus neke neprijatne pomalo „otrovne“ tekućine, nestati će i one. Takove otvorene površine nisu prikladne za život ribe, riba ih izbjegava i sklanja se u vodotoke i kanale ili na dublja mjesta preostalih bara, kasnije napušta i njih. Manje oprezne ribe i riblji mlađ često ostaju zarobljeni u plićim barama te postaju plijenom močvarica, divljih svinja, lisica i drugih karnivornih životinja.

Kopački rit, Upravljeni prirodni ekosustav

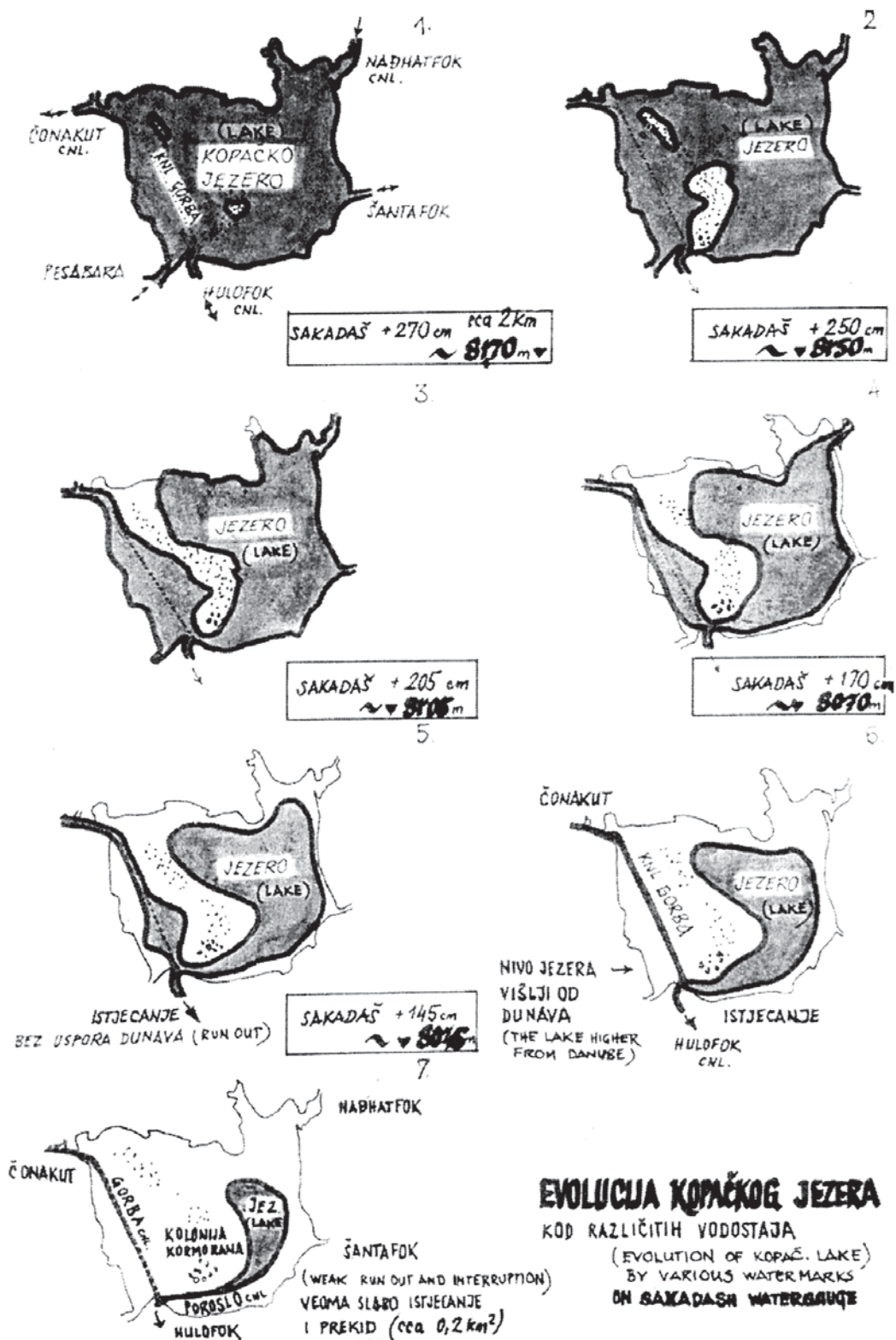
Obnova i restauracija ekosustava Kopačkog rita, njegove kanalske mreže i značajnih bara i jezera predmet je i omanja studija #Kopački rit, upravljeni hidro – ekosustav“. (Majstorović-Getz et al. 1967.) * **21.** Pošlo se od činjenica da su mnoge bare gotovo nestale, da je Kopačko jezero sve pliće i znatno drugačije od onoga iz 40-ih godina, što može dovesti u pitanje vrste i množinu populacija riba. Evidentno je da srednje vode zaliježu sve dublje u dunavsko korito, tok rijeka postaje pravolinijski, mnogi meandri koji su usporavali protok vode presječeni su prokopima, zapriječeno je prirodno javljanje poplava zbog izgradnje hidroelektrana „IBSS“ i Gabčikovo –Nagymaros“. Nije nepoznato da ove HE „sijeku vodene valove“, zbog čega korito Dunava na području Baranje još uvijek pokušava uspostaviti ravnotežu s većim padom, pa postoji tendencija daljnje erozije i sniženja dna, a time i brže nestajanje vode iz rita itd.

Po Majstoroviću, okosnica revitalizacije Kopačkoga rita bile bi kote terena: 81,5., 82,0 i 82,5 m.n.m., koje bi korespondirale s umjetnim hidrorožimom. To predviđa gradnju sekundarnih nasipa, kanala, reverzibilnih ustava, čišćenje obale i sl. intervencije. Najpovoljniji vodostaj ostvario bi se visinom kote 82.5 m. Kod toga vodostaja veći dio rita bio bi poplavljen. Kopačko jezero bilo bi dublje za 1,5 m. Izvan vode ostala bi oko 20 % površina, npr. „greda“ Remeta i veći dio obalne terase Dunava i Drave. Riba bi imala povoljne uvjete mriješta i zakloništa od grabežljivih ptica.

Vrbov ponik i mladici (malati) bili bi „ugušeni“ vodom ukoliko bi se vodostaj produžio na 4 – 5 mjeseci. Kretanje čamcima i sl. plovilima bilo bi olakšano. Zadovoljni bi bili i turisti koji bi imali priliku upoznati Kopački rit, što više i dijelove Dunava i Drave. Moglo bi se nesmetano doploviti do kojeg gnijezda orla štekavca ili poneke kolonije ptica močvarica.

Upravljeni hidro-režim Kopačkog rita

Izgled Kopačkog jezera kod različitih vodostaja

III. RAZDOBLJE OKUPACIJE BARANJE

Sakadaš, kolovoz 1991. godine, rat samo što nije počeo

Na terasi nekadašnje Turističke kuće Sakadaš, poprilici oko 9 sati mjeseca kolovoza 1991. vladao je prividni mir, ako isključimo onu potmulu grmljavinu topova i eksplozije koje su se čule na vodi, a dopirale su iz grada Vukovara. Sunce se već dobro izdiglo iznad obližnje šume i započelo onaj prepoznatljivi kružni put preko nasipa i Ribnjaka u pravcu Vardarca. Turista više nema, posljednji, Francuz Dominiq Robert, (ornitolog), još je tjedan ranije napustio Kopački rit i mjesta s kojih je iz neposredne blizine, sa svojim plivajućim šatorom fotografirao ptice. Oprostio se od nas rječima: „znate“ rekao je, na lošem njemačkom, „izgleda da se sprema kod vas sukob, nešto kao građanski rat, dobio sam obavijest od mojih kolega u Francuskoj, hvala Vam na svemu, a knjigu ću vam poslati poštom“. Na krovu kombija učvrstio je svoj „ploveći“ fotošator, mahnulo nam rukom i nestao iza vrata Dvorca u Bilju.

Nekoliko kilometara sjeveroistočno od Dvorca, na terasi Turističke kuće „Sakadaš“ *(nazvane „Komarac“), pijuci gotovo sam kavu, *(ako izuzmem konobarice Drenku i Stojanku), začuje se zvuk motornoga čamca i ne prođe nekih desetak minuta i na vratima Recepcije pojavi se Jozo Vujnovac zvani Mrvica, ribar s Dunava.

Nadimak „Mrvica“ kao da se nije odnosio na njega, jer se radilo o krupnom čovjeku visine preko 190 cm i teškom više od 120 kg. Po profesiji ribar (ranije nadzornik); do početka Domovinskoga rata bio je „ukotvljen“ u staroj ribarskoj kući na Petrešu. S njime u kompi ribarili su još dvojica ribara iz Osijeka. Bio je tu još i pas Dombo koji je čuvao kuću i skroman inventar koji se sastojao od nekoliko željeznih vojničkih kreveta, prekrivenih vojničkim dekama, starog kredenca sa staklenim bocama i vrećicama brašna, paprike, soli i drugih začina za spravljanje ručka ili večere. Još za mraka, ranim jutrom, obilazili bi mjesta postavljenih vrški, uzimali ulov i ponovno ih razapinjali na način da budu u funkciji lova ribe. Na prednjoj strani kuće, na verandi dugačkoj nekih desetak metara, a širokoj svega koji metar sušili bi svoju opremu, ribarske čizme, kabanice, pregače i ostalo. Našlo bi se tu neko oštećeno veslo koje je trebalo popraviti, ispolac, razne mreže, konopci svih dimenzija, poneka kuka za kačenje one najveće ribe i slično. Kuća je bila na povišenim stupovima od cigle tako da su prostorije za boravak bile izvan dosega i najviših poplava. Nedaleko od nje, reklo bi se, mirno je tekao Dunav, ne mareći nimalo za ribare, ribu, ni rat koji se približavao njegovim obalama.

Nekako te 1991. godine, mjeseca kolovoza kao da se sve promijenilo, ništa nije bilo kao prije. I ptica u zraku i na vodi bilo je manje nego obično, a rika jelena činila se nekako prigušenom nimalo silovitom. I ona prepoznatljiva druželjubivost apatinskih i baranjskih ribara kao da je došla u točku nedoumice, neizvjesnosti i pomalo straha. Šumari (iz Uprave u Apatinu) koji bi se čamcem uputili prema ribarskoj kući „Petreš“ uvjeravali su Jozu i njegove kolege da ne brinu brigu i da mogu i dalje ribariti i stanovati u ribarskoj kući. Tvrdili su, sve je to što se događa u Jugoslaviji dio je bezvezne politike koja njih, ribare, ne bi trebala brinuti i sve će se to ubrzo smiriti. Međutim Jozi je ta neuvjerljiva garancija bila znak da se makne s Petreša, te stoga već slijedećeg jutra sakupi mreže i ostalu opremu i krene čamcem prema ušću Drave, zapravo vikend naselju gdje će naći utočište kod starog prijatelja Pište također ribara. I osječki ribiči sve su se manje kretali. Lovili su ribu uz obalu svojih vikendica, s jednim ili dva štapa pobodenih uz obalu pomalo bez nazora. Rijetko tko od njih bi usudio se otići čamcem do Renova i dalje kanalom do početka Sarvaš bare i dalje prema Kopačkom jezeru. Kretanje preko Tikveša, Kozjaka do Bilja i dalje za Osijek bilo krajnje riskantno.

„Što kažete na sve ovo, ove potmule eksplozije“, reći će Mrvica, „ovi su izgleda naumili zbudati Vukovar. Da samo čujete te eksplozije na vodi, čuju se deset puta jače, imao sam osjećaj, prelazeći

jezero, kao da granate padaju stotinjak metara od mene. Bilo mi je nekako posebno neprijatno i doda, „po svemu sudeći ovo bi moglo doći i u Osijek“. Nakon toga ispriča kako je prošla noć, koliko je ulovo ribe i da jednu mrežu kod Hordovanja nije mogao naći. Spomene još da se premjestio na Ušće i da na Sakadaš neće više dolaziti. Na kraju: „ajd bok vidimo se u Osijeku“.

U tom trenutku kao da nam je netko rekao da je ovo posljednja kava što ju pijemo na terasi „Komarca“. Zapisujem: „Danas je 9. kolovoz 1991. godine, Kopački rit i Sakadaš postaje opasno mjesto koje treba izbjegavati. Na pomolu su promjene, da li na bolje ili gore, ne znam“. Definitivno se rastanak sa Sakadašem poklopio s paradigmom konačnog rješenja baranjskih ribara koji će poput posljednjega Mohikanca nestati s ovoga prostora. Jedan po jedan već kako im je osobno stalo vrijeme. Nakon njih u Kopačkom ritu nikada više neće biti kao prije.

Stisnuvši pedalu gasa krenem nasipom prema Osijeku. Auto poleti nekako življe, iza njega se podigne prašina, koju će blagi povjetarac odnijeti prema Mađarskoj bari. Trenutak kasnije pričiniti će se kao da ovdje nikada nikoga nije bilo.

Ukratko, nakon što su preko mosta na Dunavu imenom „51. Divizija“ nahrpile veće vojne postrojbe JNA i kojekakove pobunjeničke grupe, Baranja je formalno van nazora Republike Hrvatske. Kopački rit je, ako tako možemo reći, okupiran 22. kolovoza 1991. godine, međutim sve do akcije Samostalne uskočke satnije 26. siječnja 1992., koja je trebala srušiti spomenuti most u Batini, većim je dijelom bio pod nadzorom Hrvatske vojske. Nakon te akcije pobunjeni Srbi su shvatili opasnost koja im prijeti iz pravca Kopačkoga rita pa su pojačali liniju obrane, nakon čega je bilo opasno kretati se ritom posebice oko Kopačkog jezera, Hulova, Malog Bajera itd. Potpisivanjem Zagrebačkog sporazuma 29. ožujka 1994. uspostavljena je linija razdvajanja. „Granica“ se stabilizirala na prostoru južne Baranje uz rijeku Dravu *89.

Ribarstvo i ribarenje u tzv. SAO Krajini

Za vrijeme okupacije Baranje, organizirano riječno ribarstvo nije postojalo, baš kao i zaštita prirode; sve što se tada događalo u svezi ribe, divljači, šume, bilo je van zakona. Uostalom bio je ratni sukob, pravila igre nametnula vojna situacija. Informacije koje smo prikupljali od prognanika, a koji su stizali u Hrvatsku preko Mađarske bile su često šture, obojene emocijama, nepouzdanе, kontradiktorne. Međutim stvarno stanje moglo se naslutiti u kontaktima s onima koji su ostali u Baranji i koji bi povremeno otišli u Mađarsku i tamo se našli s izbjeglim Hrvatima i Mađarima. Tako se doznalo da je u okupiranom dijelu Baranje bilo dosta paravojnih postrojbi koje su djelovale po vlastitom nahođenju mimo zakona. Tako na primjer na Ribnjaku „Belje“ redovito su „krivo-ribarili“ vojnici neke postrojbe iz Kneževih Vinograda i Darde ne pitajući Upravu ribnjaka za dozvolu. Često bi u pomanjkanju vremena ili iz objesti bacili ručnu bombu ili bi uz pomoć poznatih ribokradica ušli u tablu i lovili mrežom. Čuvari su bili nemoćni, poneki, koji su se usudili prigovoriti prošli bi s batinama ili premlaćivanjem pogotovo ako bi se doznalo da su im članovi porodice u Hrvatskoj. Reklo bi se, vladala je potpuna pomutnja, bezvlašće.

Na Novom kanalu Sakadaša situacija ista, opasna za bilo kakove korisne aktivnosti kao u miru. I jedni i drugi bojali su se od iznenadnog nailaska protivničkih postrojbi, ribolov se obavljao načinom krivolova, uz što veću pozornost i sa što manje buke. Riba se lovila za vlastite potrebe, neki puta mrežom, a rijetko udicom. Za vrijeme poplave broj postavljenih mreža bio je znatno veći pa tako i ulovi. Ulov od stotinjak kilograma šarana, s dvije, tri maraže nije bio rijetkost. Pričalo se, da se ovom prisilnom lovostajom fauna riba „oporavila“, što zasigurno ne odgovara istini.

Na Dunavu i u Parku prirode ribarili su apatinski ribari: Josip Silađev „Bato“ *22, Petrović Đorđe, Lapu Stevan (Stevo), Lazarević (Lazo), neki Golub iz Borovog sela, Balog Đorđe, a na

Kopačkom jezeru nepoznati Romi iz Apatina i Srbi iz Grubišinoga Polja. Čifutski dunavac zaposjeo je ribar s nadimkom Pičok. Da li su ribu predavali Centrali u Apatinu ili su je prodavali za vlastiti račun manje je poznato, ali nije nemoguće. Na Dunavu su, osim spomenutih ribara iz Apatina, lovili i tzv. „ekstremisti“ vojna lica koja su mrežu i udicu zamijenili eksplozivom. Bacili bi ga, npr. kod Kovač foka, a ribu bi pokupili kod ušća Drave. Eksplozija na Kopačkom jezeru podigla bi jata divljih pataka i gusaka. Nekako u to vrijeme su zapaljene i uništene stare ribarske kuće, ona na Hulovu i Petrešu koje su prije rata predmijevane za zaštitu kao kulturni spomenici. Spaljeno ili fizički oštećeno mnogo kuća u Vikend naselju na Ušću Drave koje su pobunjenici okupirali. Malo koja je ostala pošteđena pljačke i oštećivanja.

Sliku događanja na Sakadašu i Ribnjaku „Belje“ upotpunio je prebjeg B. Bošnjaković koji se našao na hrvatskoj strani u srpnju 1994. U njegovoj izjavi stoji: da je radio u „Mesokombinatu“, a onda je premješten na Ribnjak „Belje“ (Podunavlje). Ribnjak je po Bošnjakoviću ostao u sklopu „Belja“. Glavni šef ostao je onaj isti od prije rata, a povremeno bi ga zamijenio tehnolog S. Janković. Od radnika koji su opsluživali Ribnjak većina ih je bila iz Kopačeva. Na posao su išli pješke ili su se vozili u cestarskoj baraki za alat postavljenoj na traktorsku prikolicu. Ribu su mogli kupiti po veletržnoj cijeni; zapisani iznos odbio bi im se od mjesečne zarade. Bivši upravitelj preselio se u Beograd, dolazio bi na Ribnjak zbog organiziranja mrijesta soma. Za one koji ne znaju, Ribnjak „Belje“, 90-ih je imao najsuvremenije mrijestilište ribe izgrađeno prije rata po ideji i stručnim rukovodstvom prof. Petrinca s Veterinarskoga fakulteta u Zagrebu.

Osim poslova na Ribnjaku, ribari su povremeno ribarili i na Sakadašu. Čamce bi dovozili traktorskom prikolicom. Za sigurnost ribolova bilo je zaduženo nekoliko čuvara od povjerenja koji bi u vrijeme ribarenja patrolirali Čonakutom. U jesenjem ribolovu 1993. ulovili su 2,5 tona ribe. Kormorane su plašili lemešima i bičem, rjeđe pucnjavom iz lovačkih pušaka. Čuvarima je bio ograničen broj patrona koji su smjeli koristiti.

Unatoč ratu redoviti gosti Uprave Ribnjaka bili su lovci iz Italije. Predvodio ih je V. Trombini. Bilo je, po Bošnjakoviću, mnogo gusaka koje su se zadržavale na oranicama Kozarca, Sokolovca, Eblina, no Talijani su se bacili na lov pjevica: trstenjaka, sjenica, poljskih vrabaca, strnadica, češljugara itd.; nitko ih nije ograničavao kako u pogledu trajanja lova tako i vrsta životinja koje su odstreljivali. Na Kopačkom jezeru nisu lovili, postajao strah od nenadanog nailaska „ustaša“, kako su pobunjeni Srbi nazivali hrvatske vojnike.

IV. MIRNA REINTEGRACIJA

Jezero Sakadaš i Novi kanal „izvan“ granica Parka prirode?

Nakon Daljskoga sporazuma, posjete ribolovaca (Sakadašu) iz Sombora, Bezdana, Prigrevice, Koluta, Bačkog Monoštora pa i Novoga Sada nisu se smanjivale. U obilnom ulovu prevladavala je babuška; samo neki bi ulovili po kojega bandara ili štuku. Međutim, paralelno s uspostavom hrvatske države i njenih institucija, te opomenama čuvara „Hrvatskih šuma“, broj im se počeo smanjivati, tako da je za nekih mjesec - dva, prestao svaki oblik, nazovimo ga, „inozemnoga“ udičarenja. No umjesto njih nadošli su domaći ribiči koje je netko pokušao indoktrinirati lažnim vijestima da je u Posebnom zoološkom rezervatu dozvoljen športski ribolov. Nekako istovremeno od Javne ustanove parka prirode, a koja je 1997. postala korisnikom Parka i Zoo rezervata potekla je inicijativa za izdvajanjem dijela jezera Sakadaš iz sustava Parka, opravdavajući to (pra) povijesnim dokazima katastra Austro - Ugarske o navodnoj protuzakonitoj nacionalizaciji što ne odgovara istini ^{*71}. Pozadina te inicijative, u negiranju zakonom utvrđenih granica Parka i Posebnog zoološkog rezervata nije sasvim razumljiva. Vjerujemo da je u pitanju bio neki privatni interes u korist privatnoga turizma. Postojeća Turistička kuća „Sakadaš“ bila je devastirana, a za novu nije bilo sredstava, pa je u taj nejasni intermedij trebala ući privatna inicijativa. Međutim zakonski to nije bilo moguće, jer su posjedovne knjige „Jelena“ i (i one Hrvatskih voda) bile usklađene sa Zakonom o zaštiti Kopačkoga rita, Zakonom o šumama, Zakonom o lovstvu i drugim zakonskim aktima i podaktima još za vrijeme Jugoslavije. Manje je poznato, da je „Jelen“ 50-ih, u vrijeme kada je započeo s objedinjavanjima lovno – šumskih posjeda, zamjenama ili isplatama riješio pitanje vlasništva u poplavnoj zoni Kopačkoga rita, današnjega Parka i Posebnoga zoološkoga rezervata. Za ritske površine oštećeni, pretežno Kopačani, dobili su kvalitetniju zemlju unutar Baranje ^{*}(kako se reklo u ataru), a izvan dosega poplava, u istim prostornim gabaritima i novčano značajniju vrijedniju. Pozivanje na katastar iz vremena Austro – Ugarske ili na Carafinu komisiju iz Carske Austrije nakon Domovinskoga rata iz 1686. jednostavno nije bilo primjereno vremenu u kojem smo se našli.

Faunistički status Kopačkoga rita, ekosustav pod stoljetnim utjecajem čovjeka

Kopački rit je nesumnjivo područje raznolike srednjoeuropske faune i flore. Zakonodavac je odredio da Park prirode pripadne ovdašnjim živim bićima koja bi se trebala u njemu nesmetano obnavljati. Međutim to nije moguće, jer i čovjek kroz stoljeća i sam postao dio toga ekosustava, bilo kao sakupljač gljiva, žaba, školjki, korisnik drveta, trstike, lovac, šumar ili ribar. Shvatilo se da je nužan upliv čovjeka koji ne bi išao na štetu faune i flore i samog ekosustava, već naprotiv trebao bi biti promotor njegovog razvoja i unapređenja. Ukoliko takvog upletanja neće biti, područje i njegov biljni i životinjski svijet znatno će se izmijeniti i odstupiti od onih spoznaja o ovom prostoru iz ranijih razdoblja, koja su prema povijesnim izvorima bila daleko bogatija u pogledu raznolikosti, brojnosti i množini vrsta nego ova danas. U današnje vrijeme razvoja posjetilačkog turizma mnoge vrste dobivaju na značaju i štite ih se hrvatskim i međunarodnim zakonima i konvencijama etabliranim u zemljama Europske unije. Za primjer u pogledu atraktivnosti ptica prednjače: čaplje, kormorani, gnjurci, divlje patke i divlje guske, orlovi štekavci, sokolovi, eje, lunje, kojima su uvjeti preživljavanja u Kopačkom ritu sve oskudniji. Po nekima biti će ih sve manje ukoliko se ne poradi na obnovi njihovih staništa uključujući i Ribnjak „Belje“. Turistima je općenito zanimljiva srednjo europska fauna sisavaca, posebice jelenska divljač i sve što je vezano uz uzgoj i lov i dakako pejsaži i baranjska gastronomija.

Dosadašnji odnos čovjeka prema prirodi, odnosno službeni i poluslužbeni svjetonazori koji se odnose na budućnost Kopačkoga rita kao vlažnog, poplavnog ekosustava ne obećavaju mnogo. S jedne

strane prevladavaju arhaični pristupi utemeljeni na idealističkim osnovama ne diranja u prirodu i postojeće stanje ili oni previše radikalni koja imaju tendenciju pretvaranja prostora u čisto turističku destinaciju. Naći korisnu sredinu je izazov. Međutim kako stvari stoje ni Država ni Europska unija nije spremna za nešto što izgleda vrlo koplicirano. Što više, ni za otklanjanje nanosa i mulja iz Kopačkoga jezera i plovnih kanala, a što bi nesumnjivo znatno pomoglo opstojnosti fauni riba, mrijestu i zadržavanju, ali i ptica močvarica *60.

Groblje u Kopačevu i Apatinu

Završavajući ovu studiju nameće se potreba odgovoriti čitateljima na pitanje gdje su danas ribari iz Kopačeva i Apatina? Nema ih, izumrli su, jedan po jedan onako kako im je vrijeme stalo. Na Apatinskom groblju može se pronaći po neki nadgrobni spomenik koji na njemačkom jeziku, goticom, uz datum rođenja i smrti, stoji urezano u kamenu i zanimanje. Na nekima je pisalo samo „ribar“ kod drugih moglo se pročitati ribarski majstor, meštar, itd. Njihovu nazočnost u ovom dijelu Podunavlja možemo pronaći u spisima gradske arhive ili u ponekom starom obiteljskom albumu sa slikama na kojima pradjed Josef *(ili Hans) stoji uz neku poveliku morunu *(vidi fotografiju ulovljene morune 1964.) ili soma ili je naprosto u grupi svojih kolega na jednoj od ribarskih (cehovskih) sastanaka ili zabava. Na grobovima kopačevskih ribara ni to, samo križ i ime ribara.

Upoznali smo ih krajem šezdesetih i družili se s njima poslovno i prijateljski desetak i više godina. Poneki puta navraćaju u snu; sjede u čamcu s veslom u ruci ili grijući se pored vatre Sakadaša u isčekivanju manipulanta i kamiona koji će preuzeti njihove ulove i odnijeti ih prema Novom Sadu, Osijeku i dr.

V. OSVRT NA ZNANSTVENA ISTRAŽIVANJA

Pregled istraživanja ihtiofaune; ekološki i drugi čimbenici

U mnogim publikacijama koje su tiskane po narudžbi Vlastelinstva „Belje“, ali i sličnima, nezavisnima, vidljiva je briga i značaj koji se nekada poklanjao riječnom ribarstvu kao značajnom izvoru prihoda. Na početku teksta smo rekli da je do stanovitoga preokreta došlo nakon kolonizacije Nijemaca posebice ribara s Rajne koji su *(početkom 18.st.) ribarstvu dali novi polet, ne samo inoviranim načinom ribolova, novim tehnikama i alatima već i organizacijom uključujući u sve to i društveni značaj formiranjem cehovskih udruga koje bi okupljale ribare i njihove obitelji dajući im neku sigurnost, posebno u trenutcima kada bi ribar doživio nesreću ili nije više bio sposoban za rad. Osim cehovskih knjiga postojali su i drugi pisani dokumenti važni za postojanje društva, koji su u ono vrijeme bili obilježje sličnih asocijacija građana vezanih uz neki obrt.

Vlastelinstvo „Belje“ važilo je kao europski poznato gospodarstvo kraljevskoga ugleda i tradicije, naprednoga vinogradarstva, šumarstva, uzgoja visoke divljači, lova, vodogradnje, željezničkog i riječnoga prometa pa i znanosti. Nije onda čudno da su se na „Belju“, povremeno, uz mnoge ugledne gospodarstvenike s diplomom bečkog, praškog ili budimpeštanskoga sveučilišta, susretali i mnogi znameniti prirodoslovci. Osim lovne divljači i ptica močvarica, mnoge od njih zanimala je fauna riba.

Vlastelinstvo je tako ugostilo i Augusta Mojsisovicsa profesora zoologije na Carskoj i kraljevskoj tehničkoj školi u Gratzu. U svezi toga piše: „Prije nego što napišem ovogodišnji izvještaj o radu koji sam razdijelio na „turistički“ i „znanstveni“, dužnost mi je zahvaliti se K. und K. Ministarstvu obrazovanja iz Beča za punu naklonost pri odobravanju subvencije, zatim direktoru Vlastelinstva „Belje“ gospodinu A. Rampeltu von Rüdenu i J. Hirschu, kao i šumaru Josephu Phennigbergeru s „Belja“, šumarskom inspektoru A. Starzykowski iz Darde za naročitu ljubaznost i susretljivost te dokazanu potporu u pogledu savjeta i mogega napredovanja“. Mojsisovicsu će Uprava staviti na raspolaganje: terensko osoblje (lugare i šumare), konjsku spregu s kočijašem, ne rijetko čamac s dva i više veslača itd. *(Getz, D. 2012., feljton o bari Palači i Kolođvarskom ritu) *78.

Spomenuto Ministarstvo mu je dodijelilo stipendiju, tako da je u ljeto 1882. mogao obaviti faunistička istraživanja manje poznatih dijelova Baranje. Istraživanja će nastaviti sve do 1889. Za to vrijeme, osim Baranje, obišao je dijelove Bačke, Fruške gore, Obedsku baru, Kolođvarski rit i glasovitu baru Palaču *(zanimljiv je njegov opis putovanja od Beča do Vukovara i dalje do Beograda i Novog Sada). Tijekom svojih znanstvenih i turističkih ekskurzija najveću pozornost posvetio je pticama, ali nije zaboravio ni ostale skupine životinja pa tako ni ribu. U jednom prilogu (Mitteilung) pod nazivom Fauna Belja i Darde opisao je 28 vrsta riba i dvije vrste paklara (kružnosta). Spominje jegulje koje po njemu imaju zanimljiv faunistički značaj, zatim varijetete kečige (*Acipenser ruthenus*) i pastruga (*Acipenser stellatus*) nađene na mjestima gdje ih se ne bi očekivalo. Šarane dijeli na jezerske i dunavske (riječne). U publikaciji (grupe autora): „Kopački rit, pregled istraživanja i bibliografija“ Mihaljević, M. 1999: nalazi se sažetak istraživanja prirodoslovaca od početka 19. stoljeća pa sve do danas, koji su u nekom razdoblju obišli „Belje“ i njegovo ritsko - močvarno područje. Spominje i A. Mojsisovicsa.

Fechtinger A. u svojoj disertaciji iz 1840. opisuje morunu (*Huso huso* Lin., 1758) uhvaćenu u Dunavu u blizini Zmajevca, ističući njezinu gospodarsku vrijednost. U skraćenom rezimeu postoji napomena, da su ovi lokaliteti bogati morunama; u vlasništvu kralja ili njegovih podanika koje je on njima darovao. Od riblje ikre spravlja se glasoviti kavijar (ali i drugi) kulinarški specijaliteti; posluživali su se za stolom uglednijih osoba Monarhije. Ova vrsta ribe navodno doseže i dužinu do 9 metara, a težinu do 1,5 tone. Lovila se uz ostalu ribu i na Dunavu kod Apatina i uzvodno. Kasnije će nakon regulacije Dunava, a posebno nakon izgradnje HE „Đerdap“ postati rijetkost. Posljednja veća moruna ulovljena je 28. travnja 1964. u okolini Apatina. * (vidi fotografiju). Bila je teška 185 kilograma.

Faunom riba bavio se i znameniti zoolog Heckel J.J. (1878.). U radu: „Slatkovodna riba Austrijske monarhije“ iz 1847. godine, spominje i Vlastelinstvo „Belje“, uz to i neku vrstu ribolovne mreže kojom se moglo, u jednom zahvatu *(„metu“) uloviti velika količina ribe. Tu je i uradak Singhoffera i Pejcsika (1892.) koji ističu, da je od ribolova živjelo 10.000 duša, a obradom ribe bavilo se još oko 1000 osoba.

U evidencijare novih ribljih vrsta baranjskoga Podunavlja ubrojili bi još Vutskitsa G. (1918.). Uz mnoge vrste riba na koje je naišao navodi i imena lokaliteta gdje je uzimao uzorke. Spominje: ušće Drave, Biljsko jezero, Kopačko jezero, Zmajevac i Apatin. Faunom riba bavili su se još Ledel J., Herman O. (1887.), Horvath J. (1896.) i drugi.

Do početka 20. stoljeća istraživanja riba svodila su se na otkrivanje novih vrsta, uz to nalazimo opise područja i načine ribolova. Promjene u istraživanju nastupaju nakon novijih spoznaja o značenju okoliša, biljnih i životinjskih zajednica, interakcijama živoga i neživog svijeta; tumači se kompeticija, konkurencija za prostor itd. Protagoniste toga suvremenog, modernoga pristupa ekosustavu naći ćemo u radovima znanstvenika okupljenih oko Biološke stanice „Albertina“ *(i časopisa istoga imena) koja je formalno počela djelovati 1943. a prestala dolaskom Titovih partizana u Baranju u studenome 1944. godine * **29**.

U uvodniku istoimenoga časopisa *(izašao je samo jedan broj; nap. aut.) pod naslovom: „Cilj i zadaća biološke stanice na Belju“, dr. Pongrazt A. piše: „glavni zadatak Prinz Albrechtove biološke stanice Ugarskoga nacionalnoga muzeja, „je istraživanje odnosa vrste prema fito - zoocenozi; zbog čega se npr. pojedine grupe životinja zadržavaju baš u nekoj određenoj zajednici (cenozi)“; i dalje „potrebno je ustanoviti minimume koji omogućuju pojedinoj skupini ili vrsti da baš ovdje živi“ te zaključuje: „nove ekološke metode ne služe samo otkrivanju novih vrsta faune i flore nego trebaju pokazati da pored evolucije djeluju još neki faktori unutar životnih zajednica bitnih za njihovu opstojnost. Pred istraživače su stavljene dvije zadaće faunističko i ekološko istraživanje poplavnoga područja Dravskoga ugla“ *(stari naziv za Kopački rit; nap. aut.)

U spomenutom časopisu Woynarovich E. iznosi svoja zapažanja za razdoblje od 17. i 22. kolovoza 1943. godine. Ispitivao je temperaturu vode, prozirnost, boju, sadržaj kisika, ionski sadržaj uspoređujući spomenute eko - faktore s brojnošću: praživotinja, (Protozoa), kolnjaka (Rotatoria) i nižih rakova. Između ostalog navodi, da je Beljsko jezero *(današnja Stara biljska Drava) veličine 3000 - 4000 k.j., da ima oko 50 k.j. otvorene površine i dubinu od 4- 6 metara (prosječno 3 m.). Imalo je izgled starog riječnog rukavaca. Obala je bila zarasla bujnim i raznovrsnim vodenim biljem koje je drugačije od onoga na Kopačkom jezeru. U obalnom pojasu do dubine od oko 3/4 metra nailazio se pojas plivajućeg bilja ispod čijih su se listova zadržavali brojni pužići, kukci i njihove ličinke koje su (dodaje) idealna hrana za ribice, a što se nije zamijetilo na Kopačkom jezeru. S rijekom Dravom korespondira samo za višeg vodostaja. Tada bi Beljsko jezero poprimilo izgled tekućice vezane kanalom uz selo Kopačevo i dalje kanalom Čonakut, s Kopačkim jezerom, Hulovom i Dunavom. Prozirnost vode bila je veća (iznosila je 92 cm.) nego na Kopačkom jezeru. Apsolutna koncentracija iona najveća je opet bila u Beljskom jezeru, pri čemu su kalcijevi ioni dominirali u odnosu na druge. Po broju planktonskih organizama opet je ispred Kopačkoga jezera. Unatoč tome, zaključuje, da su oba jezera relativno siromašna hranom, riba pomalo gladuje i jedva preživljava. Pokušao je dokazati kalorijskom vrijednošću hironomskih ličinki, njihovim brojem i rasporedom na dnu oba jezera, koja je po njemu bila izuzetno mala. Na dnu (418 m²) Beljskoga jezera i (79 m²) Kopačkoga jezera naći će se svega 100 grama hironomida što nije dovoljno (dnevno) za jednoga šarana srednje veličine. Dakako da se situacija znatno mijenja dolaskom poplave kada dolazi do nagloga razvoja planktona i drugih beskralješnjaka koji žive u vodi, a koji su hrana ribe.

Woynarovich, smatra, da je u ekonomiji ribarstva vrlo važno ustanoviti ekološke parametre, povući paralelu između količine ribe i produkcije planktona uključujući i prostranstvo naplavnoga prostora koje bi se moralo prilagoditi opstojnosti faune riba. Bio je jedan od poznatijih istraživača koji

je pokrenuo pitanje intervencije čovjeka u Kopačkom ritu. Između ostaloga predlaže da se na kanalu Hulovo postavi pregrada (Die Schleuse) čime bi se zadržala voda Drave koja ima učestalije visoki vodostaj od Dunava, a čime bi se postigao optimalniji vodostaj u ritu, kakav je potreban ribi. U višim vodostajima Drave, suvišna voda bi se putem crpne stanice mogla vraćati u rijeku. Zadržavanjem dravske vode postigla bi se bolja zasićenost kisikom što bi pomoglo razvoju planktona. S druge strane povišen i stabilan vodostaj odgovarao bi ribljem mlađu, bila bi to izvjesna mjera zaštite protiv napada grabežljivih ptica. I zaključuje, da bi tada nastupili pomalo idealni uvjeti života ribljih jata kao u nekom bolje održavanom ribnjaku.

U daljnjem nastavku uspoređuje Kopački rit s deltom Dunava pa piše; „ponekih godina visoki vodostaj je vrlo povoljan u odnosu na ostale ekološke parametre što će doprinijeti umnožavanju ribljih vrsta“, drugih godina, naprotiv, doći će do kolebanja, a što bi se moglo regulirati gradnjom spomenutih crpnih stanica, nasipa i slično. Zanimljivo je i stajalište ribara prema poplavnom području. Jedna stara poslovice tvrdi, da je u Ugarskom Podunavlju i Potisju, *(u nekim razdobljima) bilo više ribe nego vode“(?), te konstatira, „da zbog kolebanja vodostaja ptice močvarice čine veću štetu od svih ostalih skupine životinja, uz to im se pruža prilika da unište i veliku množinu ribljega mlađa. S druge strane to je dokaz da riba preživljava na granici ravnoteže, u uvjetima vrlo surovoga okoliša. Primjer je to kako uvjeti života mogu utjecati međusobno na njene članove.

Zanimljiv je opis i analiza ekoloških čimbenika po Nandoru Homonayu. Započeo je s istraživanjima u isto vrijeme kada i Woynarovich. „Te 1943.godine“, piše; „poplava je započela dosta kasno, početkom lipnja, kulminacija je bila sredinom srpnja, da bi već koncem mjeseca vodostaj počeo naglo opadati. Za mrijest ribe bilo je to relativno kratko vrijeme. U kolovozu veći dio rita bio je suh. Riba se sklonila u veće i dublje bare. Od 19.000 k.j. pod vodom, površina se ubrzo smanjila na svega 7- 8.000 k.j, tako da je došlo do nakupljanja ribe, a što je privuklo brojne ihtiofage. Na mjestima većih plićina i bržeg otjecanja vode našla su se jata kormorana. Daljnjim opadanjem vode broj ihtiofaga postaju je sve veći; na početku su to bila neformirana jata iz okolice, no krajem kolovoza već su počela pristizati veća jata selica. Tako se oko Kopačkoga jezera, Keresteša i Usonjija moglo izbrojiti: 3.000 kormorana, 2.000 riječnih galebova, 500 žutih čaplji, oko 1.000 čaplji danguba, 500 sivih čaplji, preko 3.000 pataka, 1000 bijelih roda *(vidi naša opažanja u svezi bijelih roda pod *61. Uz brojne prutke, čigre i galebove, na samom Kopačkom jezeru našlo se oko 16.860 ptica, na Kerestešu i Usonjiju još 12.900 ptica. Na cijelom području, uzevši u obzir i druge vrste bilo ih najmanje 100.000 što je oko 10 % od vrijednosti u vrijeme gniježđenja. Ako računamo da se od 16.000 ptica zabilježenih na Kopačkom jezeru polovica hrani isključivo ribom i ako svaka pojede u prosjeku 250 grama, a to je najmanje 2.000 kg. dnevno, što je daleko manje od stvarnoga prosjeka, jer samo kormorani pojedu dnevno oko 750 grama. Računajući da ih ima 3.000 broj stradale ribe je daleko veći. Pregledom sadržaja želuca ustanovljeno je da kormorani i sive čaplje isključivo jedu ribu, galebovi i žute čaplje hrane se ribljim mlađem koju love u velikim količinama ispod lišća vodenoga bilja posebice uz obalu jezera pored ribarske kuće. Postavlja se pitanje otkuda tako mnogo ribe i tako mnogo ptica koja će ju loviti sve do potpunoga isušavanja rita“?

Homonayi je to protumačio dolaskom (migracijom) ribe iz gornjega i donjega toka Dunava i Drave. Pokreće ih nagon prema mjestima velikih naplavlivanja; po njemu traže mjesta za mrijest i hranu. Što se tiče šteta od ptica zaključuje: „premda područje izgleda impresivno veliko, s povremenom velikom koncentracijom ribe i ribojednih ptica koje ju proždiru, gotovo je to beznačajno prema sveukupnoj veličini plavnoga porječja Dunava i Drave i ribljih jata koja ondje žive“.

„Neosporno je da Kopačko jezero i Beljsko jezero, odnosno sve dublje depresije gdje se preko zime zadržava voda, ima veliki ekološko ihtiološki značaj. Osim ribe u njima će preživjeti i druge vrste životinja, bez obzira na znatno smanjenje kisika i škodljive plinove koji se javljaju pri dnu. Takova mjesta slove se i kao stanoviti rezervoari raznovrsnih beskralješnjaka kojima se riba hrani.

Poplavno područje Dunavsko - Dravskoga ugla, njegov vegetacijski obrast, podvodno i plivajuće bilje i životinjske vrste koje se u njemu zadržavaju, krenuti će dolaskom poplave u novi životni ciklus. Poplava je blagodat onoj najmanjoj i onoj najvećoj ribi“. Nastavlja: „Na migraciju ribe snažno utječe opadanje vodostaja. Uznemirena kolebanjem vodostaja daje se u bijeg tako da je u ponekim slučajevima neće zadržati ni postavljene prepreke (reketzi, weijsevi) ni druge mreže. Šarani će kao od šale, u izvjesnom „stampedu“, preskočiti svaku mrežu u želji da se što prije dokopaju rijeke ili u nekim slučajevima Kopačkoga jezera i drugih dubljih mjesta u ritu. Mlade ribe su manje osjetljive pa će ostati još neko vrijeme unatoč opadanju vodostaja. Kada voda postane i suviše plitka potražiti će dublja mjesta kao što su spomenuto Kopačko jezero, dublji kanali gdje će ostati zarobljena do naredne poplave. Za ribare je to razdoblje sigurnoga i bogatoga ribolova. Tako su u jesen 1941. godine na Kopačkom jezeru ulovili gotovo 1.000 centi ribe (ili 10 vagona, 1 vagon = 10.000 kg = 10 tona), a 1942. kroz cijelu godinu ulovilo se 80.000 centi. Grupa od 10 - 14 ribara mogla je dnevno, na Dunavu, uloviti jedan vagon ribe bez obzira na kolebanje vodostaja. Unatoč svakodnevnom ribolovu i napadu velikog broja ribojednih ptica harmonija prirodne ravnoteže nije se poremetila“.

Dolazak ihtiologa dr. Mihayila Rotaridesa iz Nacionalnoga mađarskoga muzeja kojem se priključila Biološka stanica princa Albrechta, bio je između ostaloga zadatak utvrđivanje stanja ribljih populacija (Der Fischbestände), na dijelovima ugarskih voda tijekom pojedinih razdoblja godine. Zadatak je povjeren ondašnjem stručnjaku za ribarstvo Mihalju Rotaridesu. Tijekom 1943. godine obišao je Ribarsku centralu u Apatinu; osim što je tamo prikupio veći broj uzoraka ribe, koristio je priliku i napravio nekoliko zanimljivih fotografija ribolova na Kopačkom jezeru. Snimio je ribare u lovu ribe, ribarske barke u koje su, kako je napisao, kroz rupe za vodu ulazile ribice. Sakupio je 18 vrsta riba (od 9.-11. studenog 1943.). Uzorke je uzimao iz Dunava kod Apatina i iz Kopačkog i Beljskog jezera. Prikupio je niz zanimljivih podataka o ulovu egzemplarnih primjeraka štitonoša (*Chondrostei*) uhvaćenih na Dunavu. Tako su, navodi, početkom 1943. u Ribocentru u Apatinu za potrebe znanosti izdvojena dva primjerka pastruga (*Acipenser stellatus Pallas*) dužine oko 120 cm. koji su bili poslani u Nacionalni muzej na obradu. Zatim uzvodno Dunavom u blizini mjesta Dunapataj ulovljena je 18. ožujka 1936. moruna (*Huso huso L.1785.*) dužine 170 cm. i jedan primjerak jesetre (*Acipenser güldenstädti Brand*) u blizini Estergona. U Muzeju postoji još jedan primjerak križanca između kečige i pastruga (*Acipenser ruthenus L. x A. stellatus Pall.*) koji je ulovljen 20. rujna 1943. kod Ujvideka, te zaključuje da su zbog regulacije vodotoka Dunava ove vrste riba sve rjeđe.

O samoj Biološkoj stanici, financiranju, personalu koji je opsluživao, laboratorij *(da li je uopće postojao?) i samom boravku istraživača malo je poznato. Ostaje i pitanje gdje su boravili istraživači kada bi došli u Baranju, da li kod privatnika u Kopačevu ili u osječkim hotelima ili su imali boravište u prostorijama u Dvorcu, ostalo je također nepoznato.

Vraćajući se u prošlost možemo zaključiti da je prava šteta, što ti vrhunski ribarski mađarski stručnjaci, ihtiolozi, ornitolozi, entomolozi nisu nastavili radom u „Albertini“ u razdoblju koje je prethodilo. Vjerujemo da bi odnos prema resursima Kopačkog rita bio drugačiji, kako u odnosu na hidrotežim, šumu, divljač, ptice močvarice pa tako i na ribu. Stare ribare iz Kopačeva koje smo sretali 70.-ih godina, vrlo kritički bi se osvrnuli na Zakon o ribarstvu i lovostaji Republike Hrvatske. Znali bi reći: „Za vrijeme Mađara *(za Kraljevine Mađarske; nap. aut.), u vrijeme kada se očekivao početak mrijesta šarana, Ministarstvo bi iz Pešte; poslalo nekoliko ribarskih eksperata koji bi tijekom dva, tri, obilaska terena pregledali ribu. Ako bi zaključili da je riba u mrijestu zabranili bi ribolov na 15 do 20 dana, kasnije bi donijeli odluku o prestanku lovostaje. Nisu bili potrebni nikakvi zakoni o lovostaji i sl. A gledajte danas, šaran je u lovostaji do 31. svibnja, poplave još uvijek nema, a onda kada se pojavi, a to znade biti u mjesecu lipnju, šaran krene mrijestiti. A mi ga tada lovimo. „Mrijesti doslovce u našim mrežama i barkama koje su tada oblijepljene ikrom“.

Istraživanja nakon 1945. godine do Domovinskog rata 1991.

Operativno – naučni centar u Bilju (ONC)

Dolaskom Titovih partizana u Baranju i Apatin, prestala je svaka znanstvena aktivnost. Do šezdesetih godina ihtiologijom se bavio samo manji broj istraživača većinom vezanih uz postojeće institute i fakultete. U literaturi se često spominje Mihajlo Ristić koji je u časopisu Ribarstvo Jugoslavije (br. 3/4 iz 1963.) objavio rad o ribolovnim alatima i načinima ribolova. Ristić se bavio biologijom štitonoški (jesetri), ali i drugim vrstama riba. Zanimljiv mu je rad o dinamici populacije i optimalnim ulovima štuke na Dunavu za razdoblje 1921.-1966. Slično njemu je D. Janković, u radu „Geografsko-ekološka rasprostranjenost riba u jugoslavenskom dijelu Dunava“, spominje Kopački rit i ekološke čimbenike koji utječu na mrijest šarana.

U neku ruku istraživanje faune riba, ptica i divljači povezano je s osnivanjem Operativno naučnoga centra (ONC) u Bilju *30. Naime, već 60-ih godina u „Jelenu“ se ukazala potreba za osnivanjem manje znanstvene postaje koja bi okupila istraživače različitih sklonosti i „profila“, kako se onda govorilo, a posebno stručnjake za visoku divljač, biljne zajednice, ornitologiju i ribarstvo. Ideju su, po svemu sudeći, potpomogli ornitolozi Drago i Renata Rucner iz Zagreba, koji će 60-ih godina neformalno okupiti brojne istomišljenike i pokrenuti pitanje zakonske zaštite Kopačkoga rita.

Na zamolbu Odjela za zaštitu prirode Konzervatorskoga zavoda iz Zagreba, Rucnerovi su 1954., a po odobrenju LŠG „Jelena“ posjetili Baranju, Kopački rit i tu upoznali mnoge šumare između ostalih i Leonida Kolomicewa stručnjaka za uređivanje šuma koji će im između ostalog sugerirati podjelu baranjskih biotopa osnovom tipova šuma. Zatim su upoznali Šimu Miletića, bračni par Munkačević (Donku i Vinka), Jana Brnu stručnjaka za visoku divljač, Miroslava Majeru, Miloša Dubajića, Nikolandićeve (Đuru i Canu), Vladislavu Jović voditeljicu znanstveno istraživačkih projekata, te Miomira Vasića (entomologa) stručnjaka za zaštitu šuma i pasioniranog znanstvenika i direktora ONI-a. Ovdje su se susreli s Josipom Majićem poznavateljem ptica Kopačkoga rita kojega će kasnije uputiti u načine prikupljanja znanstvenog materijala i naučiti preparirati životinje.

Drago i Renata Rucner *23 započeli su istraživanje ornitofaune 1956. (17.-20.X), zatim su nastavili 1957. (25.VI-1.VII) i 1958. (17.VII - 23.VII). Bili su jedni od malobrojnih osoba iz znanstvenoga miljea Zagreba prihvaćeni od Uprave uzgajališta divljači (UUD) „Jelen“, s kojima će kasnije sklopiti ugovor o znanstvenoj suradnji. Iz toga vremena datira opsežan izvještaj Rucnerovih upućen Konzervatorskom zavodu N.R. Hrvatske (Odjelu za prirodne rijetkosti), kojim će se založiti da se Kopački rit zakonski zaštititi, (posebice ptice močvarice) i nastave znanstvena istraživanja *39. što se to ondašnjem rukovodstvu LŠG „Jelen“-a nije sviđalo. Kroničar je zabilježio: „Jelen“ se našao u nezavidnoj situaciji prema Zagrebu i njegovim znanstvenim institucijama prema kojima je gajio stanoviti animozitet. Na kraju nije im preostalo drugo nego se suglasiti s inicijativama, jer se radilo o teritoriju Republike Hrvatske. Ipak u svemu tome nastojali su očuvati vodeću ulogu, primat u upravljanju područjem, odnosno lovištem, šumom i ribolovnim područjem. (Pretpostavljamo), da spriječi eventualno osnivanje instituta ili neke biološke institucije koji bi im mogao nametnuti Sabor, „Jelen“ na brzinu osniva svoj vlastiti institut, spomenuti Operativno naučni centar (ONC)„ 16.04.1961. sa sjedištem u Bilju), odnosno kasnije od 70-ih preimenovati će ga u Operativno naučni institut „Dr. Ilija Đuričić“ *49. Tako je „Jelen“ etablirao vlastiti Institut; koji će imati ulogu servisa za potencijalne istraživače. U narednom razdoblju uspostavila se korektna suradnja s mnogim znanstvenim institucijama i znanstvenicima iz Zagreba, Ljubljane, Beograda i inozemstva.

S tom politikom suradnje mnogi se u „Jelenu“ nisu slagali. Protumačeno je to, kao stanovita infiltracija znanosti Zagreba, povratak Baranje Hrvatskoj, ako već ne pravno, a ono formalno. U tom košmaru 90-ih mnogi su se prisjetili Versajskog dogovora i Baranje u Dunavskoj banovini. Da je to štetilo ideji zajedništva južno slavenskih naroda pokazati će događaji koji će uslijediti. LŠG „Jelen“

će surađivati i s Prirodoslovno matematičkim fakultetom iz Zagreba. Da li je bio potpisan ugovor o suradnji nije poznato. Nekako od vremena osnivanja ONC-a studenti biologije, budući profesori i inženjeri će od te godine uz Plitvička jezera, Slapova Krke, Instituta za biologiju mora u Splitu i Rovinju, posjećivati i Kopački rit. Vodili su ih profesori Ivo Matoničkin i Zlatko Pavletić. *31. Jednom prilikom u razgovoru s dr. M. Vasićem i J. Brnom predloženo je da „Jelen“ zaposli jednog ili dvojicu biologa iz Zagreba koji bi mogli sudjelovali u različitim istraživačkim projektima i poslovima vezanim za lovstvo i ribarstvo.

Već 1967. došao je u „Jelen“ Darko Getz (Gec), a godinu dana kasnije Jožef Mikuska. *72. Getz se kao pasionirani sportski ribolovac želio baviti ribarstvom, a Mikuska pticama. Bile su to osobne želje, no rukovodioci „Jelena“ imali su svoje zamisli, pa su Mikušku usmjerili prema ribarstvu, kasnije lovstvu, a Getza prema niskoj divljači i lovnim močvaricama, odnosno fizičkoj zaštiti prirode i turizmu. Obojica su primljeni u stalni radni odnos u ONI-u. Tijekom vremena, te nakon reforme koje su provedene u „Jelenu“ 70-ih godina *83, Getz i Mikuska našli su se na brisanom prostoru, bez konkretnih radnih mjesta pa je zapravo malo nedostajalo da napuste Kopački rit i Baranju. Onda se ukazala prilika s Apatinom. Kako smo već spomenuli, „Ribocentar“ *(Uprava za lovstvo, šumarstvo i ribarstvo „Apatin“) istupio je iz „Jelena“ i pripojio se PIK-u „1 Maj“, zbog čega je izgubio ribolovne vode u Baranji, tako su se obojica našla u postupku osnivanja OOUR-a za ribarstvo „Kopačevo“ sa sjedištem u Bilju *24.

Mikuska J. je na temelju tabela godišnjih ulova Ribocentra, a koje su postavili raniji upravitelji *(pretpostavljamo Borisavljević i dr.), a preuzeli Crvenčanin i Pinčir, te tabelama ulova u donjem dijelu Dunava I., pokušao stvoriti sliku o ribljim populacijama. Uz to je upotpunio spomenute komercijalne tabele ulova s naknadno pronađenim podacima. Od koristi su mu bili ulovi riba OOUR-a „Kopačevo“ (1973.- 1979.) i ulovi Ribolovne jedinice „Podunavlje“ PIK-a „Belje“ (1979.-1984.) iz koje se mogla pratiti dinamika ribljih jata, nestajanje jednih, a povećanje (u ukupnoj masi) drugih vrsta i slično. Od pomoći su mu bili ribari iz Kopačeva mađarske nacionalnosti od kojih je prikupio mnogo korisnih informacija, jer je dobro poznao mađarski jezik.

Rezultat i napor dosad spomenutih istraživača sublimiran je u knjizi M. Mihaljevića u kojoj se navodi: „Zahvaljujući navedenim istraživanjima faune i ekologije riba na širem području Kopačkoga rita (Parka) i razvijenom ribarstvu iz prošlosti, danas su poznate neke osnovne činjenice. Na području Kopačkoga rita *(točnije Parka prirode i Dunava I. nap. autora) zabilježene su 44 vrste riba. U prošlosti, između 1914. i 1968., lovilo se prosječno 76 vagona ribe (1 vagon = 10.000 kg.). Ulov ribe po hektaru produktivne površine iznosio je prosječno 92 kg., a kretao se od 42 - 254 kg. U ulovu riba: šaran je bio zastupljen s 20,36 %, štuka 11,98 %, som 4,99 %, smuđ 1,99 %. Učešće predatora (štuke, soma, smuđa) kretalo se u intervalima od 4,68 - 40,93 %, računajući duža razdoblja iznosilo je 18,88 %. Najveće su se promjene u ribljem fondu zbile između 1975.-1977. pojavom srebrnoga karaša ili babuške (*Carassius auratus gibelio* (Bloch, 1782)). Učešće u ukupnom fondu poraslo na 41,69 % na uštrb ostalih vrsta. Kopački rit bio je i ostao najveće mrijestilište riba u srednjem Podunavlju“ (na Dunavu I. nap. aut.).

Istraživanja Istraživačkog razvojnoga centra za ribarstvo (IRC, Zagreb)

Istraživanje koje je dalo više uvida u odnose: ekosustav - kvaliteta vode – fitoplankton – zooplankton - riba, u Kopačkom ritu, proveo je Istraživačko razvojni centar (IRC) Fakulteta poljoprivrednih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, koji je s LŠG „Jelenom“ sklopio Ugovor (21. lipnja 1988.) za iznos od 25 milijuna (današnjih 25.000 kuna). Tijekom istraživanja koje će uslijediti 1988. godine, a koje će provoditi: S. Mišetić, D. Šurmanović, J. Popović i suradnici; M. Mrakovčić, D. Mavračić i K. Fašaić, došlo se do zanimljivih spoznaja.

Analizirajući fizičko - kemijske parametre na lokalitetima: Kopačko jezero, jezero Sakadaš, Novi kanal i Ustava „Kopačevo“, ustanovljena je razlika u temperaturi između postaja, slojevitost vode (stratifikacija). Tako je temperatura vode u jezeru Sakadaš (*u hipolimnionu = pri dnu*) na dubini od 7,5 metara iznosila +11,1° C i gotovo se nije mijenjala tijekom godine. Taj pridanski hladni sloj vode bio je poznat ribarima i čuvarima koji su u dokolici, na tom najdubljem mjestu hladili kašete s pivom. Na površini je temperatura u to vrijeme dosegla +24.5°C. Vjerujemo da se radilo o propusnosti donjih slojeva tla i stanovitoj korespondenciji podzemne vode Sakadaša s podzemnom vodom obližnjih Ribnjaka „Belje“ ili s nekim nepoznatim podzemnim vodotokom.

Zatim su došli do zanimljivog zaključka u pogledu stupnja trofije (*hranjivih organskih tvari u vodi*). Kopačko jezero je označeno kao mezoeutrofno, dok je Novi kanal, a posebno jezero Sakadaš kod Ustave „Kopačevo“ odgovaralo politrofnom tipu vode (*voda opterećena suvišnom organskom tvari*). Drugim riječima voda je bila znatnije onečišćena organskim tvarima što je i logično ako se znade da najzagađenije vode dolaze iz sjevero - zapadnog dijela Baranje. Prozirnost se mijenjala tijekom godine. Za vrijeme poplave voda je mutnija zbog disperzije čestica gline, ilovače i pijeska Dunava i općenito strujanja vode koja ih podiže s dna vodotoka i kanala. Koncentracija kisika je pod utjecajem temperature vode i aktivnostima površinskih fito i zoocenoza. Na vertikalnom profilu formirao bi se trofogeni sloj s visokom organskom produkcijom i dnevnim zasićenjem kisikom. S druge strane smanjena prozirnost vode, temperaturna podijeljenost po slojevima vode, oksidacijski procesi u pridanskom sloju bogatom organskim tvarima i pritjecanjem podzemne vode, dovodili su do deficita kisika u središnjem sloju ili ljetnu anoksiju do pet m. dubine, što će u kasno ljeto (*kasnoljetna homotermija*) izazvati deficit kisika i prouzročiti tzv. „zijev ribe“.

Iz svega proizlazi zanimljivo pitanje, da li Novi kanal i jezero Sakadaš s ovakvim ekološkim uvjetima, s tendencijom prema politrofiji može primiti veću količinu ribe koja treba preživjeti do naredne poplave? Kisika nije bilo u pridanskom i središnjem sloju, što nesumnjivo ograničava obitavanje ribe u (epilimnionu) gornjem sloju vode. Nesumnjivo u tako zbijenom prostoru, kao u nekom „zimovniku“, dio ribe će stradati od predatora, većih i otpornijih primjeraka štuke, dio ribe će izloviti ribokradice, jedan poveći dio proždrijeti će kormorani, a dio će uginuti za vrijeme „zijeva“.

IRC-ovi stručnjaci istražili su fito i zoocenoze. Ustanovili su da fito-plankonsku zajednicu čine: 18 % modro-zelene alge (*Cyanophyta*), 16 % euglena (*Euglenophyta*), 5 %, *Pyrrophyta*, 4 % zlatno-žute alge (*Chrysophyta*, *Chrysophyceae*), 21 % alge kremenjašice (*Diatomeae*) i 36% zelene alge (*Chlorophyta*). Najbogatija postaja algama bio je Novi kanal (89,7 x 10³ biljnih stanica po litri vode), a najsiromašnija jezero Sakadaš (11,7 x 10³ st/l.). Na osnovu kvalitativnoga i kvantitativnoga sastava zajednice fitoplanktona i indikatorskih vrsta, utvrđen je stupanj trofije, pa je tako voda ispred Ustave „Kopačevo“ mezo-eutrofna (srednje eutrofna), u Novom kanalu mezo-eutrofna i eutrofna. Na jezeru Sakadaš stupanj trofije povećava se od mezo-eutrofnoga prema eutrofnom.

Od beskralješnjaka *(pretežno zooplankton; nap. aut.) pronašli su 69 vrsta kolnjaka (Rotatoria), 12 vrsta rakova rašljoticalaca (Cladocera) i 7 vrsta rakova veslonožaca (Copepoda). Temeljem indikatorskih značajki kolnjaka, zatim frekvencijom pojavljivanja, te ukupnoga broja skupine i odnosa abundancije (mnoštva, brojnosti) i biomase, jezero Sakadaš, Novi kanal, kanal ispred ustave „Kopačevo“, pripadaju eutrofnim vodama, imaju viši stupanj trofije od Kopačkoga jezera. Na regulaciju zajednice zooplanktona utječu ribe koje se njime hrane.

Zajednice dna po IRC-u ovise od: kvalitete vode, sastavu staništa i prisustva bentofagnih (pridanskih) riba, pri čemu se kao primjer spominju Kopačko jezero gdje se na muljevitoj podlozi utvrdila najveća biomasa makroskopskih beskralješnjaka (188,8 kg./ha). Navodi, da većina vrsta riba u nekim godišnjim razdobljima izbjegava Kopačko jezero; u pravilu nakon poplave i u vrijeme niskoga vodostaja; zatim zbog visoke temperature vode, oplicavanja i ihtiofagnih ptica koje spominje i Homonayi. Drugim riječima splet ekoloških okolnosti utječu na brojnost pridanskih beskralješnjaka

u Kopačkom jezeru. Vrijednosti makrofaune *(životinja vidljivih golim okom) na ostalim dijelovima Zoorezervata kreću se od 1-1,77 kg./ha. Razlog su opet kvaliteta vode i karakter dna.

Pri određivanju kvalitativnih i kvantitativnih obilježja Kopačkoga rita, IRC se žali, da je vrijeme ispitivanja bilo prekratko, obuhvatilo je razdoblje mjeseca lipnja, kolovoza i studenog *(trajalo je godinu dana), pa stoga prikupljeni podaci ne mogu odgovoriti na mnoga pitanja vezana uz važne parametre opstojnosti ihtiofaune. Uz to kao problem u metodologiji nametnuo se ribolovni alat ribara koji ima isključivo selektivni karakter, a što je opet u svezi sa zakonskim propisima o najmanjoj dopuštenoj dužini ribe. Ekipa IRC-a koristila elektroribolovni agregat (Briggs et Stratton, 2,2 KW) i mreže „Barakude“ različitih veličina oka.

Evidentirane su 24 vrste riba iz 6 porodica: štika (*Esocidae*), šaranki (*Cyprinidae*), somova (*Siluridae*), sunčanica (*Centrarchidae*), grgeča (*Percidae*), glavača (*Gobiidae*), „što ne znači da je to konačni broj vrsta, ali s određenom sigurnošću možemo tvrditi da je kvalitetni sastav manji u odnosu na citiranu literaturu“, pri čemu misli na 44 vrste koje je zabilježio J. Mikuska *(vidi tabelu 3/17 Zastupljenost riba u Kopačkom ritu). Kao razloge manjem broju vrsta od očekivanog IRC navodi gradnju HE „Đerdap“, promjene fizičko kemijskih parametara i dovodi do smanjenja vrsta, eventualno pogoduje onima najprilagodljivijim kao što je srebrni karas ili babuška.

Kvantitativna struktura ulova određena je: osnovom ulova ribara (11.336,50 kg.) u vrijeme istraživanja, ulovima IRC-a (227,29 kg., odnosno 2035 kom.) i tabelama ulova Ribocentra 1958.-1980. konstatira: da su vode Kopačkoga rita šaranske (*cyprinidne*), sa zastupljenošću skupine od 82,19 %, a u masi sa 61,42 %. Na drugom mjestu nalazi se porodica štika (*Esocidae*) s učešćem u brojnosti od 8,09 % i u masi od 25,07 %. Brojnost porodice grgeča (*Percidae*: grgeč, smuđ, balavac) procjenjuje se na 5,87 % i masom od 9,60 %, somovi (*Siluridae*) po brojnosti na 0,45 % i u masi na 3,68 %. Od vrsta najbrojnija je bila uklija (*Alburnus alburnus* L.1758) sa 46,42 % u masi od svega 1,65 %. No zato je dominantna u masi babuški (31,46 %), posebno u ulovu ribara u masi od 70,76 % u odnosu na masu šarana (9,94 %).

Manjkavi iskazi ulova Ribocentra - Apatin i OOUR-a „Kopačevo“

Evidentirane su ekonomski značajne vrste (kečiga, smuđ, som, šaran, štika), dok su se ostale vrste navodile u komercijalnoj kategoriji „miješane I.“, „miješane II.“ i „bjelica“. U miješanju I. svrstane su deverika, jez, podust iznad 0,5 kg. težine, a u miješanju II., sve ostale vrste riba ispod 0,5 kg. uključujući bandare, linjake, bodorke, crvenperke, manje babuške, pastati; u bjelicu (?) se ubrajala sva ona (neprodana) riba, neprihvatljiva zbog oštećenja, a u ponekim slučajevima i vrijedna riba kao što je jez (jaz) od 1 do 3 kg., a za kojeg nije bilo kupaca, a bio se pojavio u velikim količinama. Prestorske mreže često su bile prepune jezera koji je krenuo u mrijest. Takva riba bi se iz komercijalnih razloga našla u I. mješanoj ili II. ili bjelici, što relativizira spomenute tabele ulova Ribocentra i OOUR-a „Kopačevo“. IRC još spominje nepoznavanje tzv. „ribarskoga napora“, pa jedino što se može koristiti u tu svrhu je pojava i isčeznuće pojedinih vrsta, te relativna promjena ihtiostrukture u odnosu na trenutnu situaciju. U statističkom pregledu kečiga je u ihtiomasi ulova zastupljena s: 0,02 % (vrijedi do 1973.), kasnije se u knjigama ulova ne navodi kao posebna vrsta, zatim smuđ s 1,14 %, som 3,17 %, šaran 12,52 %, štika 9,49 %, babuška (od 1975.) 41,48 %, ostale (miješana I., II. i bjelica) s 31,18 %. Konstatira se, da je količina smuđa (ali i šarana i soma) u ukupnoj ihtiomasi smanjena, što nije točno, jer se od strane pojedinih ribara otuđivao i prodavao „ispod ruke“ lokalnim ugostiteljima *(postoje i drugi razlozi). Zapravo nije ni došao do Ribocentra, odnosno manipulacije na Sakadašu, pa stoga nije mogao biti uveden u knjige ulova.

Babuška je, ne samo, poremetila stanje u populaciji šaranki, već je indirektno utjecala na službene tabelarne iskaze, pa je tako od 1975. ulov šarana smanjen za nekih 32 % u odnosu na stanje 1958.-

1975. Smanjio se i prividno ulov tzv. miješene II. za 85 % , što opet ne odgovara istini, jer se često, zbog cijene na tržištu, mijenjao službeni sastav ribe, pa se pod mješanom I. prodavala i babuška koja je inače u knjigama ulova imala zasebnu rubriku. Pod mješanu I., II. i bjelicu navodila se raznovrsna riba poneki puta i ona kvalitetna koja iz nekih razloga nije prodana. To komercijalno manipuliranje s babuškom, mješanom I. i II., bjelicom nesumnjivo znatno utjecalo na tabelarni iskaz. Mnoge vrste riba bez obzira na težinu i ekonomsku vrijednost ribe kao živežne namirnice (u razdoblju 1975.-1984.), nisu upisane u knjige ulova. Neprodanu ribu ribari bi odnosili kući kao hranu svinjama. S druge strane babušku je prihvatilo tržište pa se uz povećani napor lovila u Kopačkom ritu u količini od 33-151 tona *(zajedno sa I. mješanom, vidi komercijalnu tablicu ulova) godišnje; dakle samo djelomično stoji da se radilo o povećanoj ribljnoj masi, kao što navodi IRC. Uostalom to je na određeni način rečeno u zaključcima IRC-a: „Apsolutnu kvantitativnu procjenu ihtiofaune po jedinici površine nije moguće izvršiti zbog kompleksnosti problema, nedostatka vremena; nisu se mogli obuhvatiti svi slučajevi u promjenama ekoloških parametara koji utječu (direktno i indirektno) na ukupnu ihtiomasu“. Isto tako u knjizi ulova privrednih ribara za period 1958.-1980. nisu poznati neki temeljni parametri kao što je „ribolovni napor“, a koji su važni za procjenu apsolutne vrijednosti količine ribe po jedinici površine na bazi godišnjih ulova. To se može uočiti iz činjenice da je u 23. godišnjem razdoblju odnos najslabijeg godišnjega ulova prema najboljoj godišnjoj lovini iznosio 1:3.

S problemom kratkoće vremena suočili su se i kod prikaza dinamike rasta, pa je prikazan samo dio ihtipopulacije, zapravo segment iz života uglavnom onih vrsta kod kojih je utvrđen veći broj uzrasnih klasa. Nedostatak vremena pokazao se i prilikom opisa reprodukcije za utvrđivanje karakteristika spolnih produkata, npr. „ulov“ u periodu neposredno pred mriješćenje zbog potpunoga razvoja produkata kako u brojnosti tako i u svim ostalim karakteristikama. *(prema Kislijeviću poznata su 6 stadija spolne zrelosti; nap. aut.). Za utvrđivanje apsolutne plodnosti i njenih karakteristika potrebno je koristiti IV. i V. stadij koji nastupaju u različito vrijeme s obzirom na vrstu i ostale ekološke čimbenike. Tako na primjer nisu se uspjeli „uloviti“ spomenuti stadiji za štuke i smuđeve koji mriju u ranim proljetnim mjesecima, jer je ugovor s IRC-om potpisan 21. lipnja kada se najveći dio ihtipopulacije izmrijestio pa su se morali koristiti podaci drugih autora, što u nekim aspektima relativizira cijeli rad.

Komercijalna tablica ulova ribe, RC „Apatin“ (za cjelokupno ribolovno područje) i samo područje Kopačkog rita

Vrsta ribe / /lokalitet	kečiga	smuđ	som	šaran	štuka	Mješana riba I.	bjelica	Mješana riba II.	babuška	%	Suma kg.
RC Apatin 1914.-1935. prosjeck, kg	2.417	30.821	269.352	23.738	78.528	75.282	283.364	0.00	0.00		763.502
RC Apatin 1914.-1935. prosjeck, %.	0.36	4.51	3.62	33.74	9.90	10.62	37.22	0.00	0.00	100,00	
RC Apatin 1945.-1968. prosjeck, kg	1.987	19.757	29.882	166.768	92.077	148.080	299.621	0.00	0.00		758.172
RC Apatin 1945.-1968. %	0.26	2.60	3.94	21.00	12.14	19.53	39.53	0.00	0,00	100.00	
Kopački rit, 1958.-1980. prosjeck, kg.	48	2.886	8.066	31.797	24.104	19.435	51.294	11.038	105.394		254.062
Kopački rit, 1958.- 1980. prosjeck %	0.02	1.13	3.18	12.52	9.49	7.66	20.18	4.34	41.48	100.00	

Optimalni uvjeti za ihtiofaunu po IRC-u

U svojoj studiji IRC nije zaobišao pitanje održavanja i očuvanja postojećih ribljih populacija. U poglavlju 6 navodi Zakon o zaštiti prirode iz 1976., članak 20 koji ograničava sve aktivnosti u smislu poboljšanja uvjeta opstojnosti ribe; „nisu dozvoljene radnje koje bi mogle narušiti njegova svojstva zbog kojih je proglašen rezervatom: kao hvatanje i ubijanje životinja, unošenje stranih vrsta, melioracijski zahvati i razni oblici privrednoga i ostaloga korištenja“ i sl., što drugim riječima podržava ideju „zakonskog“ administrativnog održavanja prirodne ravnoteže i evoluciju ekosustava Kopačkog rita u pravcu koji će u konačnici škoditi razvoju i opstojnosti mnogih ribljih vrsta. IRC se nesumnjivo nije želio konfrontirati s ondašnjim nositeljima zaštite prirode u Hrvatskoj, odnosno djelatnicima Republičkoga zavoda za zaštitu prirode koji su inicirali njihov projekt, međutim nisu mogli zaobići i ne citirati neprikladne zakonske odredbe koji naglašavaju potrebu ne diranja u prirodne procese ekosustava, iz kojih se može isčitati, da to, što je, prikladno, npr. za Park prirode „Velebit“ ili Nacionalni park „Plitvička jezera“, nije i za „Kopački rit“ ***66.**

Međutim kasnije će priznati: „Našim istraživanjima ihtiocenoloških značajki ovoga područja utvrđeni su određeni poremećaji koji su neprirodni; za očekivati bi bilo da ovakva područja veće biološke produktivnosti, boljih fizičko – kemijskih karakteristika vode, potencijalno bi trebala biti idealna mjesta za život i razvoj ihtiocenoza, a to nisu, praktično su prazna. S druge strane u Novom kanalu i jezeru Sakadaš za koji je poznato da u pogledu bioloških i fizičko – kemijskih parametara zaostaje za drugim lokalitetima, dolazi do nagomilavanja ribe, moglo bi se reći, gotovo cjelokupne ihtiocenoze Kopačkoga rita. Tako preopterećen biotop nije u stanju održavati prisutnu ihtipopulaciju u njenim biološkim zahtjevima, sve se svodi na puko preživljavanje u najgrubljem smislu riječi. Stoga postavlja pitanje, koji to razlozi navode ribu na neprirodno okupljanje u spomenutim mjestima i drugo, zašto nema ribe u drugim dijelovima rita“, što dovodi do zaključka, da su nužne intervencije u prostoru u cilju poboljšanja uvjeta za razvoj i opstojnost faune riba.

Razlozi za okupljanja ribe u Novom kanalu i jezeru Sakadaš pripisuje velikom broju ihtiofagnih ptica, na spomenutim mjestima su manje izloženi napadu bez obzira na lošije fizičko - kemijske i biološke parametre vode i većeg antropogenog utjecaja uključujući i brojne ribokradice. Zaključuju, da će povećano nakupljanje ribe još više pogoršati ekološke parametre vode, što će rezultirati nestašicom kisika i pojavom tzv. „zijeve“, odnosno uginuća ribe. U te rizične parametre uvrštava i masovnu pojavu babuške koja se u ukupnoj ihtiomasi javlja s 35,00 %. *(a u ulovu ribara sa 71,00 %). Ona će kompeticijom na resurse prehrane i prostora, specifičnim načinom mrijesta, preživljavanja uz minimalnu količinu kisika ugroziti ostale vrste šaranki ***64.**

Da bi se stanje ihtiofaune dovelo u neke optimalne uvjete, IRC predlaže: obnovu kamenoga praga na Hulovu kod utoka u Dunav u cilju: „usporenja povratnih voda iz rita u periodu mrijesta i inkubacije, zatim spriječavanje bilo kakvih melioracijskih zahvata na području rita npr. izgradnjom kanala i slično *(nelogično, nap. aut.), u potpunosti zaštititi vodenu i priobalnu vegetaciju, uklanjanje svih prepreka koje onemogućuju i usporavaju migraciju riba i drugih vodenih životinja, uspostavu mira s ograničenjem nepotrebnoga kretanja, naročito u doba mrijesta, praćenje povlačenja ribljeg mlada u periodu opadanja vodostaja nakon poplave; po potrebi organizirati spašavanje istoga *(nema toga u Zoorezervatu; nap. aut.) u slučajevima kada mu je onemogućen povratak u veći vodeni sustav, zapriječiti bilo kakav unos riba bilo autohtonih ili alohtonih, obustaviti produbljivanje kanala i fokova (?), osigurati dovoljno kisika u zimskom periodu u području zimovališta i to otvaranjem leda, te čišćenjem snijega s njegove površine.

Protivili su se bilo kakvim intervencijama, načinima poboljšanja fizičko - kemijskih osobina vode *(kao što rade u ribogojilištima), ne navodeći pri tome stvarne razloge. Jedino odobravaju smanjenje ihtiomase: „strogo selektivni izlov babuške, uz ograničenje da taj odlov mora biti u suglasju

s ekološkim čimbenicima i prisutnoj ihtiomasi u datom trenutku“? Svrha takovih izlova ribe je poboljšanje fizičko - kemijskih parametara sredine, ublažavanje asfiksije kod autohtonih vrsta ribe, a ne komercijalizacija.

Za vrijeme postojanja OOUR za ribarstvo „Kopačevo“ (1972.- 1979.) i kasnije kada je ribolov u Kopačkom ritu preuzeo Ribnjak „Podunavlje“ (1979.-1984.), važile su zakonom propisane mjere; Mjere za zaštitu i uređenje Specijalnog zoološkog rezervata „Kopački rit“, u točki III u Mjerama za zaštitu ribljeg fonda naređuje se: „potrebno je iz voda Rezervata izloviti strane vrste riba, napose babušku“, tako da se nije tražila posebna dozvola za izlov, međutim nakon ukidanja gospodarskog (organiziranog) ribolova u 1984. za odlov ribe morao se podnositi pismeni zahtjev u kojem je između ostaloga navedeno koliko se ribe smije izloviti i koje vrste.

Nesumnjivo da elaborat IRC-a, unatoč nekim nedostacima, nelogičnostima, usto indoktriniran nekim idejama i stavovima bivšeg Republičkog zavoda za prirodu, nesumnjivo doprinio boljem poznavanju biljnih i životinjskih zajednica voda Zoološkoga rezervata „Kopački rit“, napose ribljih jata koje čine tu zajednicu. Njegovi nedostaci su proizašli iz nedostatka vremena, pritiskom zakonodavca i njegovog promotora spomenutog RZZP koji su inicirali ovaj projekt. Pri tome ne možemo ne spomenuti, da većina zakonskih odredbi Zakona o zaštiti prirode nije bila u funkciji korisnoga razvoja i ekosustava Kopačkog rita, jer bi u protivnom bilo napisano, da su kanali u Kopačkom ritu itekako potrebni, da ih treba održavati, čistiti, produbljivati, ako je potrebno prokopavati nove, međusobno ih povezivati u jedinstveni „vodoprovodni sustav“, zatim da je Kopačko jezero u katastrofalno lošem stanju te se mora očistiti i produbiti, da se vodni režim mora umjetno regulirati baš kao u ribnjacima i ako je potrebno pronaći način da se riba održava u životu i onda kada fizičko kemijski parametri poprime kritične vrijednosti.

Osvrnuli su se na značaj poplave, visinu vodostaja i dužinu njezinoga trajanja i pri tome se navodi rad Livojevića et al. iz 1967. g. u kojem autor dokazuje, da se srednji vodostaji Dunava u periodu mrijesta nalaze ispod prosječne plavne zone: budući da su visoki vodostaji relativno rijetki i kratkotrajni, za riblju produkciju naročitu važnost imaju oni dijelovi plavne zone čije se visinske kote nalaze ispod prosječnih visina plavne zone (depresije, kanali i sl.); i dalje, „u tim sustavima voda se zadržava duže i obično oni preuzimaju ulogu prirodnih rastilišta, no i ona su upitna, jer je zbog šumske vegetacije zapriječen razvoj travnatoga pokrivača, supstrata za odlaganje oplođenih jajašaca ciprinida. Uz sve to viša kopnena vegetacija usporava protok vode, što opet rezultira povećanom sedimentacijom mineralnih čestica (zasipava se), te tako plavna zona gubi osnovne karakteristike mrijesnoga područja. Zbog svega toga ihtioprodukcija varira od 9,9–53,0 kg./ha“.

Dakle, unatoč kontradiktornim razmišljanjima može se naslutiti potreba za hidro-tehničkim uređenjem cijeloga prostora, a ne zabranama gradnje i produbljivanja kanala, fokova, a što bi se moglo protumačiti nedovoljnim poznavanjem ekologije ovog ekosustava, a posebno njegove evolucije. Slične nedoumice možemo naći i u Ekološkoj studiji iz 2000. o kojoj će još biti riječi.

Znanstveni rad IRC-a bio je od velike koristi i prava je šteta, *(a što smo konstatirali i za istraživački tim Biološke stanice „Albertina“), da IRC-i nisu mogli nastaviti s istraživanjima barem narednih 10 godina, jer bi tek tada dobili pravu sliku o funkcioniranju hidro-ekosustava i ihtiocenoza koje ovdje opstoje, a što bi oni nesumnjivo uočili. Vjerujemo da bi tada i zaključci bili drugačiji.

Ekološka poredba: Palić – Ludoš - Kopački rit

Po prilici, u veljači 1974. godine pojavio se u Institutu u Bilju magistar znanosti Đula Seleši, po struci biolog i djelatnik Instituta za građevinarstvo iz Subotice. Došao je s prijedlogom da zajedno s ekolozima (limnologima) LŠG „Jelena“ ispituju i usporede u pogledu nastanka i ekologije tri panonska

jezera: Paličko, Ludaško i Kopačevsko. Radni naslov njegovog rada bio je: „Ubrzani uzroci eutrofizacije plitkih stajalih voda panonske nizije“.

Da skratimo *(vidi detaljnije pod točkom *65) u zaključcima stoji: Paličko i Ludaško jezero pripadaju politrofnim, a Kopačko jezero eutrofnim jezerima. Na visok stupanj trofije Paličkog i Ludaškog jezera utjecale su otpadne vode bogate prevelikom količinom hranjivih soli vezanih u spojeve ili samostalno. Pri tome se neizostavno nameće i morfometrija jezera; izrazito su plitka i velike površine, zatim tu su još nepovoljne temperature vode koje potiču razvoj autotrofnih organizama. Sedamdesetih godina Kopačko jezero bilo je pod utjecajem lokalnih zagađivača, no unatoč tome zadržalo je svojstva eutrofnoga jezera s velikim brojem planktonskih vrsta. Do kasnijih incidentnih situacija u pogledu opterećenosti organskim i anorganskim efluentima, moglo bi se reći, da je vladala stanovita ravnoteža između živoga i neživoga svijeta, karakteristična za prirodne bare, „jezera“, ovog dijela Podunavlja*25.

Fitoplankton Kopačkog rita

Prvi značajniji uvid u plankton Kopačkoga rita nalazimo u radu T. Hortobagyia *(Beitrag zur Kenntnis der Mikrophytobiocenose des Bellyeer Teiches im monat August), koji se u rujnu 1943. zatekao u Biološkoj stanici „Albertina“ u Bilju. U tri vodena sloja, površinskoga i onoga između 1–4 metra dubine pronašao je 172 svoje algi. Najviše vrsta algi našao je na Biljskom jezeru (140 vrsta). Pri tome je evidentirao dvije nove vrste: *Anabaena Scheremetievi var. hungarica* i *Rhabdoderma bellyense*. Alge su tijekom 1947. i 1948. godine istraživali D. Milovanović i A. Živković. Pronašli su 157 vrsta. Konstatirali su da broj vrsta ovisi od visokom vodostaju Dunava, odnosno poplavi.

Opsežnija istraživanja fitoplanktonskih algi obavila je prof. Dragica Gucunski *26. U njenim istraživanjima Kopačkoga rita često se spominju: jezero Sakadaš, Novi kanal (koji je ona prozvala „osječkim“), Čonak ut *(po njoj Sunčani kanal), kanal Hulovo, Renovo, bare: Kopačko jezero, Bijelo jezero, Sarvaš itd. Uspjela je povezati pojavu fitoplanktona s godišnjim razdobljima; u ponekim slučajevima s utjecajem antropogenih čimbenika, zatim s hidro-kemijskim i hidrološkim parametrima kao što je poplava, visina vodostaja, trajanje poplave itd. Njenom zaslugom načinjen je popis fitoplanktona Kopačkog rita u kojem, da podsjetimo živi: 36 vrsta modro-zelenih algi (*Cyanophyta*), 37 vrsta euglena (*Euglenophyta*), 3 kriptofite (*Cryptophyta*), 10 pirofita (*Pyrrophyta*), 119 zlatno-žutih (*Chrysophyta*) i 133 zelenih algi (*Chlorophyta*), ukupno 338 vrsta algi. Zajedno sa svojim suradnicima: Somođi I., Popović Ž., Benak J., Cesar V., Horvatić J., Mikuska J., Brajović J., Mihaljević M., navodi različite ekološke pokazatelje kao npr: saprobiološke analize, indexe saprobnosti, stupnjeve kvalitete vode (boniteta), bioindikatore, količine algi (broj jedinki u kubičnom decimetru vode ili kubičnom metru). Svaki od spomenutih lokaliteta određen je fizičko - kemijskim i biološkim parametrima, brojem vrsta fitoplanktona po godišnjim razdobljima što bi se moglo povezivati s pojavom pojedinih vrsta i jata riba.

Posebno zanimljiva su njena povijesno komparativna istraživanja kojima je dokazala znatno pogoršanje životnih uvjeta u Staroj biljskoj Dravi *(stariji naziv Beljsko jezero). Rezultate istraživanja iz kolovoza 1977., usporedila je s onima Hortobagijevima iz 1943. Ustanovila je da je ukupni broj vrsta fitoplanktona opao za 57 %. Među saprobiološkim indikatorima dominirali su β -mezosaprobn (87 %), zatim α -mezosaprobn (12,5 %), dok oligosaprobn nisu više nađeni, a što dokazuje pogoršanje kvalitete vode. Spomenuti Hortobagy je na primjer 1943. našao čak 23 % oligotrofna indikatora, drugim riječima godine 1943. voda je bila znatno višeg boniteta nego što je to bila u razdoblju 1967.-1984. Razlog je nataloženi mulj i otpadne vode beljskoga „Svinjogojstva“ i „Mesokombinata“, izvodi septičkih sabirnica sela Bilja i Kopačeva, o čemu svjedoče istraživanja J. Horvatić i D. Gucunski iz 1994. godine.

Vrlo zanimljiva istraživanja, a u svezi fitoplanktona Dunava obavljena su tijekom 1979. u suradnji s mađarskim i austrijskim biolozima (Hofmann, Schmid) koji su ispitivali aquatorij od 1.380 r.km. do 2.200 r.km. rijeke. Ekipa istraživača analizirala je uzorke po postajama: Engelhartszell (Austrija), Baje, Beča, Aljmaša, obrativši posebnu pozornost vrsti *Stephanodiscus hantzschii* kao najbrojnijoj vrsti u svim uzorcima. Kasnije će se (1988.) uzimati uzorci u mjestu Kilia (Rumunjska), kod Gabčikova u Slovačkoj, Novom Sadu gdje je nađen najveći broj vrsta koji nameće zaključak da je ta postaja najbliža Kopačkom ritu. Uostalom i posljednje ekspedicije vezane uz istraživanje hidroekosustava Dunava (Joint Danube Survey 2002.) pokazati će da je Dunav u granicama Hrvatske i Vojvodine (Bačke) u odnosu na floru i faunu najbogatiji dio Dunava na cijelom njegovom toku.

Novija istraživanja Drave, Dunava i Kopačkog rita

Prema novijim istraživanjima prof. A. Opačka, u Republici Hrvatskoj danas živi 137 slatkovodnih vrsta riba, svrstanih u 16 redova, 30 porodica i 75 rodova. Među njima je 36 endema, 19 stranih vrsta te 91 zaštićena vrsta. Nažalost, evidentirano je šest (6) izumrlih vrsta (jesetra, sim, pastruga, atlantska jesetra, moruna i gatačka gaovica). U rijeci Dravi, koja kroz Hrvatsku protječe u ukupnoj dužini toka od 323 km, živi 70 vrsta riba od čega je 15 stranih vrsta. Svrstane su u 11 redova i 22 porodice. U hrvatskom dijelu Dunava, na 188 km, živi 55 vrsta riba od čega je 13 stranih vrsta. Svrstane su u 9 redova i 18 porodica. Broj vrsta u hrvatskom dijelu Drave i Dunava je u posljednjem desetljeću prilično konstantan, uz povremenu i sporadičnu pojavu nekih novih stranih vrsta: pirane (*Piaractus brachypomus*), veslokljunke (*Polyodon spathula*), afričkog soma (*Clarias gariepinus*), ali i invazivnog bodljibradog raka (*Orconectes limosus*). Isto tako nekim rukavcima Drave oko Osijeka i Dunava u Baranji, te u samom riječnom toku Dunava, primjećena je i učestala masovna pojava različitih uzrasnih kategorija bijelog glavaša (*Hypophthalmichthys molitrix*), što upućuje na njihovo prirodno razmnožavanje.

Od mogućih 82 vrste riba koje se prema literaturnim navodima mogu utvrditi u tokovima rijeka Drave i Dunava (Ćaleta i sur., 2019), prema istraživanjima Opačka i sur. (2020.) u rijeci Dravi potvrđena je ukupno 41 vrsta koje su svrstane u šest (6) redova i 13 porodica. Najzastupljeniji red je *Cypriniformes* s 24 vrste što čini 58,53 % ukupno ulovljenih vrsta. Najbrojnija porodica je *Leuciscidae* sa 16 vrsta, što čini 39,02 % od ukupnog broja ulovljenih vrsta u rijeci Dravi u 2020. Najbrojnija riba u ulovu bila je uklija s 32,93 % od ukupnog ulova, a potom bodorka s 10,83 %, te bezribica sa 7,66 % itd. U masi dominiraju vrste reda *Cypriniformes* sa 74,8 % u ukupnoj biomasi ulovljenih riba. Od utvrđenih vrsta masom dominiraju: štuka s 12,24 %, bolen s 10,40 %, podust s 8,50 %, bodorka sa 7,80 %, babuška sa 7,77 % itd.

U Dunavu su potvrđene ukupno 32 vrste riba koje su svrstane u pet (5) redova i 12 porodica. Najzastupljeniji red je *Cypriniformes* s 20 vrsta što čini 62,5 % ukupno ulovljenih vrsta. Najbrojnija porodica je *Leuciscidae* s 11 vrsta, što čini 34,37 % od ukupnog broja ulovljenih vrsta. Najbrojnija riba u ulovu bila je uklija s čak 58,88 % od ukupnog ulova, a potom bodorka s 5,41 %, te babuška s 5,03 % itd. U masi dominiraju vrste reda *Cypriniformes* sa 77,14 % u ukupnoj biomasi ulovljenih riba. Od utvrđenih vrsta masom u ulovu dominiraju: babuška s 21,39 %, bolen s 19,06 %, šaran s 9,89 %, uklija s 8,25 %, som s 8,16 % itd.

Komparirajući istraživanja Fakulteta agrobiotehničkih znanosti iz Osijeka s istraživanjima Austrijanaca* (Schiemer i Waidbacher, 2006.), na njihovom dijelu Dunava, pri čemu su oni evidentirali 60-ak vrsta riba, naš broj ulovljenih i potvrđenih vrsta je znatno manji. Najčešći razlog ovakvih različitih rezultata može biti različit sastav ribljih zajednica, različitost metoda ulova, selektivnost ribolovnih alata, povoljne ili nepovoljne hidrološke prilike u razdoblju istraživanja itd.

Sastav ihtiocenoza rijeka Drave i Dunava, te međusobni odnosi pojedinih vrsta unutar riblje zajednice, vjerni su pokazatelji značajki određenog biotopa, te su odraz svih ekoloških čimbenika tog područja, uključujući i djelovanje čovjeka. Ove rijeke u Republici Hrvatskoj imaju sva obilježja nizinskih rijeka s karakteristikama zone deverike. Bogate su mješovitim ribljim populacijama, a potvrđene vrste riba pripadaju različitim ekološkim skupinama. Ovdje obitavaju ribe s euritopnim karakterom (babuška, bodorka, grgeč, bezribica, glavoči), a pripadaju reprodukcijnoj skupini litofila i fitofila. Slijede potom dosta dobro zastupljene reofilne vrste riba koje preferiraju brzi tok, niže temperature i u pravilu više otopljenog kisika (mrena, glavoč, vijun, krkuš, klenić, bolen, klen i sl.) te, također, brojne limnofilne (stagnofilne), one koje preferiraju stajaće vode i spori tok, velike oscilacije u temperaturi i količini otopljenog kisika, te visoke koncentracije hranjivih tvari u vodi (većina ciprinidnih vrsta, štuka, crni somić). Limnofilne vrste uglavnom preferiraju staništa sa stajaćom ili slabo protočnom vodom, tako da rijetko dolaze u samoj rijeci kojom se šire tijekom visokih vodostaja i poplava na okolna područja. U Dravi i Dunavu se zadržavaju na mirnim, lentičkim zonama gdje su i ulovljene tijekom uzorkovanja.

Najbrojnije strane vrsta u Dravi su: crni somić (*Ameiurus melas*), babuška (*Carassius gibelio*), bezribica (*Pseudorasbora parva*), glavočić okrugljak (*Neogobius melanostomus*), sunčanica (*Lepomis gibbosus*), keslerov glavočić (*Ponticola kessleri*).

U Dunavu od stranih vrsta najzastupljenije vrste su: babuška, sunčanica, crni somić, glavočić okrugljak, riječni glavočić (*Neogobius fluviatilis*), keslerov glavočić, bezribica, bijeli glavaš (*Hypophthalmichthys molitrix*), sivi glavaš (*H. nobilis*), amur (*Ctenopharyngodon idella*), pastrvski grgeč (*Micropterus salmoides*) dr.

Razmnožavanje pojedinih slatkovodnih vrsta riba koje obitavaju u rijekama Dravi i Dunavu odvija se, ovisno o reproduktivnim preferencijama, u samoj rijeci ili na poplavnom području. Neke reofilne vrste mriješte se na šljunku ili kamenju u gornjem dijelu rijeke Drave i Dunava gdje migriraju dok pojedine vrste preferiraju mirnija staništa s razvijenom makrovegetacijom kojom obiluju ove rijeke osobito u ravničarskim dijelovima koji često plave poput Kopačkog rita. Neke u vrijeme visokih vodostaja ili poplava migriraju lateralno na poplavno područje gdje se mriješte ukoliko se poplave događaju u vrijeme mriješne sezone tih vrsta riba. Šaranske vrste poput uklje, bodorke, crvenperke, deverike, babuške, podusta, jeza i sl., dominiraju na plitkom, litoralnom, priobalnom (mirnijem i plitkom) dijelu niske obale sa sitnim sedimentom, a karakterizira ih velika brojnost i relativno mala masa. To su uglavnom omnivorne vrste riba koje se hrane fito i zooplanktonom te vrstama bentosa koje pronalaze u priobalju pa ih ovakvo stanište i privlači. Osim toga, to su mirne i habitusom male vrste riba koje u dubljim slojevima i jakoj struji rijeke, sigurno ne bi mogle opstati. One, s druge strane, privlače i znatan broj riba grabljivica poput štuke i bolena. Na šljunčanim dijelovima plitke obale dominiraju grgečke, zatim, klen, podust, prugasti balavac te mrena. Na kamenim obalama i „špornjevima“ dominiraju glavoči, a slijede ih grgeči, manjić, crni somić, smuč i sl. vrste.

Biodiverzitet (raznolikost vrsta) odgovara osebujnoj ekološkoj strukturi područja. Od značaja je hidrologija Drave i Dunava koju često određuju brojne fizičke prepreke kao što su: mostovi, hidroelektrane, obalo-utvrde, luke i sl. Sve te prepreke znatno utječu na vodostaje nizvodno. Rijeka Dunav, osobito u poplavnoj zoni Parka prirode Kopački rit, te odvojenih rukavaca uz korito rijeke od hrvatsko – mađarske granice do Vukovara omogućuje proljetni i rano ljetni mriješt šaranki (*Ciprinida*). Kako je poznato uz Dravu i Dunav nalaze se brojni fokovi (utoke) koji korespondiraju kao dovodnici i odvodnici naplavnih voda. Tu su još i Dunavski „otoci“ – ade, strme obale i duboki limani, idealna mjesta za prezimljavanje riba, ali su i zaklonište velikim primjercima riba. Uz desnu obalu Drave postoje brojne bare i depresije obrasle različitim vodenim biljem (makro vegetacija) koja u vrijeme reprodukcije i visokih vodostaja omogućuje dobar mriješt fitofilnim ikrašicama. Na drugoj strani, nabujala rijeka taloži fini materijal što dovodi do gubitka plavnih površina za mriješt riba. Stoga

je ihtiofauna Drave i Dunava vrlo važan indikator morfologije spomenutih rijeka i njihovih poplavnih područja. Evaluacije ribljeg fonda svakako nisu iste prije i poslije izgradnje brana ili hidroelektrana na Dravi i Dunavu. Tako za primjer Kirk (2005.) navodi da je nakon izgradnje brane, fauna riba i ribolov značajno smanjeni. Vjerojatno bi topografske snimke iz doba ranije regulacije Drave i Dunava u usporedbi sa sadašnjom situacijom pokazale vrlo velik gubitak vodenih površina i promjene u riječnoj morfologiji; promjene obale i poplavne zone gdje su nazočne brojne mrtvaje, rukavci i slično. S obzirom na te spoznaje trebalo bi izraditi management (menadžment) plan za očuvanje ribolovnih područja Drave i Dunava te njihovih plavnih zona u Republici Hrvatskoj. Ove dvije velike i značajne rijeke s prisutnim vorlandom (forlandom) su jedan od najznačajnijih čimbenika očuvanja ekoloških vrijednosti ne samo u pogledu opstojnosti riba već i drugih životinja i biljaka.

Ako se sadašnje vrste riba ulovljene kontrolnim ribolovima u razdoblju 2003.-2020. usporede s ranijim nalazima, uočava se postojanost, izvornost faune riba. Iznimka su anadromski acipenseridi, porodica jesetri - *Acipenseridae*, koji su došli kao sezonske migratorne vrste iz Crnog mora u hrvatski dio Dunava, spomenimo morunu – *Huso huso*, sima – *Acipenser nudiiventris*, pastruga – *Acipenser stellatus*, jesetre – *Acipenser gueldenstaedti* i kečige – *Acipenser ruthenus*, čije je brojno stanje populacije znatno smanjeno zbog hidroelektrane Đerdap, zapravo prekida migracijskog puta, ali i zbog prekomjernog ribolova. Pregradnja Dunava očito je za neke migratorne vrste riba imala drastične posljedice u prekidu njihovih migracijskih putova, stoga ih u ovom sektoru Dunava, kroz Republiku Hrvatsku, nema ni približno kao ranije.

Prema našim istraživanjima frekvencija ulova reofilnih vrste riba, kao što su jez, podust, bolen i kesega bila je vrlo visoka. Od euritronih vrsta najzastupljenija je bila: deverika, potom babuška, grgeč, krupatica i som. Nešto slabije su se lovili krupniji primjerci bodorka i uklije, čija je sitna populacija uočavana gotovo u svakom ribolovnom naporu. Slično je i s ulovom štuke i smuđa, za razliku frekvencija ulova soma poglavito stajacim alatima bila dosta visoka. U slobodnoj i plovnoj dionici rijeke Dunav učestalo se u izlovima pojavljivao šaran s pojedinačnim krupnijim primjercima. Analiza ciprinidnih i grabežljivih vrsta riba pokazuje da se u plovnoj zoni Drave i Dunava (plovni put brodova) nalaze uglavnom krupniji primjerci tj. starije ribe koje očito ovdje nalaze povoljne uvjete u hranidbenom lancu.

Povlačnim mrežama i elektro - ribolovnim priborom u zoni obale naišlo se na dosta veliku brojnost ribljeg mlađa uz malu ihtiomasu. Od limnofilnih vrsta najučestalije su bile: crvenperka i babuška, dok se uopće nije lovio: linjak i zlatni karas. Udio riba grabljivica (grgeč, smuđ, štuca, som) je u relativno dobrom odnosu ihtiomase, koja je za Dravu iznosila 11,4%, a za Dunav 11,3%, u odnosu na manje vrijedne vrste riba koje čine značajnu prehrambenu podlogu grabežljivim ribama. Među grabežljivim ribama (za Dunav) dominira som (24,9 %), dok je u Dravi najzastupljeniji smuđ s 18,3 % ukupne ihtiomase.

Na migraciju i raspored ribljih populacija značajno utječe, osim vodostaja, struktura obale i tip sedimenta. Stoga visoki udjeli pojedinih šaranskih vrsta, kao što su babuška, crvenperka, bodorka i kesega, koje inače nalazimo u poplavnom području, nalazimo i u kanalima i dunavcima spomenutih rijeka. Na šljunčanim obalama dominiraju grgečke, te jez, klen i podust. Vrlo je zanimljiva rasprostranjenost deverike, čije se pojavljivanje iz dubljih slojeva u pliće očituje u proljetno - ljetnom razdoblju, a slično vrijedi i za bolena kojeg se također češće susreće u priobalju. Obje ove rijeke imaju dosta šljunčane i pjeskovite obale, što primarno odražava strukturu životnih zajednica, kojima se riba hrani. S obzirom na tu činjenicu brojne netipične vrste iz dubine riječnog korita u potrazi za hranom postaju privremeni stanovnici priobalja.

Zbog čestog manjka vode i niskih vodostaja spomenute vrste riba kojima je inače glavno stanište plavna zona i plitki rukavci, prisiljene su migrirati u dublje tokove rijeka. To upućuje na činjenicu da stanište ribama određuje uglavnom vodostaj. Važnu ulogu tijekom zime imaju dublji kanali i

dunavci. U njima riba prezimljuje („krtoži“), hibernira. Najuspješniji mrijest toplovodnih vrsta obavlja se u proljeće kada u pravilu započinje poplava koja u optimalnim prilikama zahvati cijelu zonu naplavlivanja. Nažalost te optimalne poplave često izostaju, pa se neke vrste spolno zrelih riba ne izmriju na vrijeme, što utječe na dinamiku prirasta slijednih generacija, odnosno ribljeg mlada, a o čemu je već bilo riječi u prethodnim poglavljima.

Prema ugroženosti najviše ulovljenih vrsta u Dravi pripada skupini osjetljivih vrsta (54 %) u koje pripadaju: kečiga, veliki vijun, piškur, zlatni vijun, karas, jez, nosara i sl., dok je ugroženih (crnka, mladica, šaran) i kritično ugroženih (prugasti balavac) po 8 %. Veliki udio osjetljivih vrsta (VU) obavezuje nas na oprez kod budućih zahvata u poplavnom području rijeke Drave. Ohrabrujuće je što je kumulativni udio ugroženih (EN) i kritično ugroženih (CR) vrsta svega 16 %, pogotovo kada se u obzir uzme činjenica koliko je rijeka Drava hidrotehnički izmijenjena u svom toku *(vidi tabelu 3/24 Ugrožene, endemične i zaštićene vrste riba u Kopačkom ritu). Stoga sve buduće revitalizacije treba planirati s ciljem stvaranja povoljnih stanišnih tipova upravo za ove ugrožene i kritično ugrožene vrste.

Zastupljenost vrsta ulovljenih tijekom uzorkovanja u 2020. u Dunavu prema ugroženosti upućuje kako najviše ulovljenih vrsta pripada skupini osjetljivih vrsta 50,0 % dok je ugroženih 17,0 % i kritično ugroženih 16,0 %. Ovakva struktura je posljedica dostupnih staništa rijeke Dunav, gdje je većina dunavaca odsječena od glavnog toka kod niskih vodostaja.

Republika Hrvatska proglasila je *Pravilnik o proglašavanju divljih svojti zaštićenim istrogo zaštićenim* (NN 07/06) na temelju Crvene knjige ugroženih vrsta životinja, biljaka i gljiva i stručne procjene Državnog zavoda za zaštitu prirode te obaveza preuzetih međunarodnim sporazumima, kojim su obuhvaćene i ribe. Spomenimo da je Republika Hrvatska potpisnica Bernske konvencije (Konvencija o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa), Bonnske konvencije (Konvencija o zaštiti migracijskih vrsta divljih životinja) i CITES-a (Convention on International Trade in Endangered Species of wild fauna and flora), pa je i po tome dužna štititi i faunu riba koje se nalaze na popisu spomenutih međunarodnih dogovora. U tom smislu predlažu se mjere revitalizacije (stanovita hidromelioracija, čišćenja i obnove) vodotoka, odnosno zakonska zaštita svih evidentiranih biotopa duž Drave i Dunava, jer će se time omogućiti povezivanje s riječnom maticom i nesmetani put riba. Osobito je to važno za razdoblje reproduksijskih migracija, gdje ribe ovisno o načinu života i mriješta traže pogodna staništa. Slične mjere zaštite predložene su našim ranijim studijama. Strateški i operativno potrebno je osim ovlaštenika ribolovnog prava i ribara uključiti i ostale korisnike ovih rijeka, kako bi se predložene mjere mogle i provesti. To se prije svih odnosi na: šumare, lovce, brodare i državne institucije, jer se radi o graničnim rijekama. Stoga će od značaja biti razgovori, izmjena informacija s relevantnim predstavnicima susjednih republika prije svega sa Srbijom i Mađarskom ***33.** (Izvornik: *Praćenje stanja u slatkovodnom ribarstvu u 2020. godini – Ribolovno područje Drava –Dunav, Završno izvješće Strana 12 od 45*).

Sektorska studija Park prirode Kopački rit - Plan upravljanja 2002.

Sistematični pregled ihtiofaune možemo naći u Sektorskoj studiji biodiverziteta izrađenoj po narudžbi Ministarstva zaštite okoliša i prostornoga uređenja iz 2002. U njoj između ostalog stoji: od ukupno 103 vrste koje se javljaju u cijelom dunavskom slivu, u Kopačkom ritu živi oko 44 vrste riba (43%). Od toga broja 35 vrsta (79,6 %) je autohtono dok je 9 vrsta (20,4%) alohtono. Šest vrsta riba: *Rutilus pirgo virgo*, *Gobio uranoscopus*, *Umbra krameri*, *Gymnocephalus baloni*, *Gymnocephalus schraetzer* i *Zingel zingel* su endemi šireg područja. Tako 24 vrste pripadaju među rijetke, a ugrožene su 22 vrste, dok 12 vrsta ima neku zakonsku zaštitu. Zaštićene su Pravilnikom o lovostaji ili prema Bernskoj konvenciji. Prema prijedlogu za Crvenu knjigu Hrvatske ugroženih vrsta, a prema IUCN-u na nivou ranjive do ugrožene su *Zingel zingel*, *Gymnocephalus schraetzer*, *Vimba vimba* i *Cyprinus carpio*.

Nestale su neke vrste *acipenserida*, kao obična moruna (*Huso huso*) i pastrug (*Acipenser stellatus*). U prošlosti su na ovom području obitavali još i sim (*Acipenser nudiiventris*), kečiga (*Acipenser gueldensrtaedtii*), te crnomorska haringa (*Alosa kessleri pontica*). Te su vrste uhvaćene uzvodno na Dunavu od Kopačkoga rita. U literaturi se za područje Kopačkoga rita spominje i koljuška (*Gasterosteus aculeatus*), crnika (*Umbra krameri*), klenić (*Leuciscus leuciscus*), belka (*Leucaspis delinaetus*), krkuš (*Gobio gobio*) i dvoprugasta uklija (*Alburnoides bipunctatus*). Neke od ovih vrsta dolaze na širem prostoru Dunava.

Prema reproduktivnoj strategiji i supstratu na koji odlažu ikru, a koji sigurno ima određenu ulogu u opstanku vrste kod promjena pojedinih čimbenika, 18 vrsta je fitofilnih, 12 vrsta litofilnih, 6 vrsta fitofilnih, 3 vrste su pelagofilne, a jedna vrsta svoju ikru odlaže u školjke. Nakon izbacivanja ikre, 34 vrste riba Kopačkog rita ne brinu dalje za nju, 5 vrsta je čuva, a jedna vrsta ju skriva i čuva. Ekološki gledano, jedna vrsta je katadromna selica (*Anguilla anguilla*), 2 vrste su anadromne selice (*Huso huso* i *Acipenser ruthenus*), 20 vrsta su stagnofilni holobionski migranti, 8 vrsta su reofilni holobionski migranti i 9 vrsta ne mijenja stanište. Alohodne vrste su porijeklom iz Sjeverne Amerike: *Salmo gairdneri*, *Ictalurus nebulosus*, *Lepomis gibbosus*, *Micropterus salmoides*. Iz Azije (Dalekog istoka) dolaze: *Ctenopharygodon iddeala*, *Carassius auratus gibelio*, *Hypophthalmichthys molitrix*, *Pseudorasbora parva*. Jedna vrsta pripada među katadromne selice (*Anguilla anguilla*), a dvije su vrste anadromne selice (*Huso huso* i *Acipenser ruthenus*).

Zajednica riba Kopačkog rita sastoji se od nespecijaliziranih omnivora (7 vrsta), oportunističkih bentofaga (22), ihtiofaga (8) i planktofaga (2 vrste). Jedna se vrsta hrani fitoplanktonom, a dvije se perifitonom i biljnom hranom. S povećanjem produktivnosti jezera produkcija mlađa se povećava. Većina vrsta su oportunisti i uzimaju hranu koja im se nađe u blizini. Općenito, raznolikost ribljih vrsta i njihovih reproduktivnih zajednica veća je u epotamonu i parapotamonu, a manja u pleiso i paleopotamonu. Ihtiomasa pokazuje obrnuti trend.

Broj u pojedinim biotopima kreće se od 3 do 17 vrsta. U zoni poplavnih područja ihtioproduktivnost je od 200-300 kg/ha. Ihtioprodukcija može u pojedinim godinama varirati u omjeru 1:5, ovisno o variranju ekoloških čimbenika u prostoru rijeke Dunava i poplavne zone. Tako u prostoru od mađarsko – hrvatske granice u okolini ušća Drave u Dunav, ihtioprodukcija, u smislu mogućeg viška u populaciji, varira od 9,9 53 kg/ha., a prosječno iznosi 25,8 kg/ha. Ukupni godišnji ulov na području Kopačkoga rita je 205.016 kg. Do pojave babuški kretao se oko 165.960 kg. Povećanje je za oko 23,5%. U ulovu profesionalnog ribara evidentirano je 13 ekonomski važnih riba. Riba nam omogućuju dobivanje analitičkih i sintetskih podataka o promjenama i uvjetima u vodenom okolišu. Ihtiološki indikatori za ovo područje su: bjelica (*Leucaspis delineatus*), trebala bi biti crnka (*Umbra krameri*), zlatni karas (*Carassius carassius*), čikov (*Misgurnus fossilis*), linjak (*Tinca tinca*) i crvenperka (*Scardinius erythrophthalmus*).

Na zajednicu riba utječu mnogi, geomorfološki, hidrološki i kemijski čimbenici, npr. onečišćenje vode itd., a njihovi kumulativni učinci često zavisni i naizgled pojedinačno mali, imaju jak utjecaj na populaciju riba. Od dosadašnjih aktivnosti na prostoru Parka, na raznolikost zajednica riba nepovoljno utječe intenzivna poljodjelska proizvodnja, odnosno ispiranje agrokemikalija kao i aktivnosti usmjerene na isušivanje vodenih površina (regulacije vodotoka, melioracije), te unošenje stranih vrsta.

Na kraju, prema našim saznanjima redovita bioekološka praćenja Parka prirode ne provode se, pa shodno tome ni praćenja zajednice riba. Monitoring bi trebalo započeti sakupljanjem informacija od preostalih ribara uz eksperimentalni izlov ovlaštenih institucija.

PREUZETO IZ: Plan upravljanja Parkom prirode Kopački rit, Sektorska studija, Biodiverzitet.

Rbr.	Porodica	Rod	Vrsta
1.	Salmonidae	<i>Oncorhynchus</i>	<i>Oncorhynchus mikiss</i> (Walbaum, 1792)
2.	Anguillidae	<i>Anguilla</i>	<i>Anguilla anguilla</i> (L., 1758)
3.	Gadidae	<i>Lota</i>	<i>Lota lota</i> (L., 1758)
4.	Acipenseridae	<i>Acipenser</i>	<i>Acipenser ruthenus</i> (L., 1758)
5.			+ <i>Acipenser stellatus</i> (Pallas, 1771)
6.		<i>Huso</i>	+ <i>Huso huso</i> (L., 1758)
7.	Esocidae	<i>Esox</i>	<i>Esox lucius</i> (L., 1758)
8.		<i>Cobitis</i>	<i>Cobitis taenia</i> (L., 1758)
9.		<i>Misgurnus</i>	<i>Misgurnus fossilis</i> (L., 1758)
10.	Cyprinidae	<i>Abramis</i>	<i>Abramis ballerus</i> (L., 1758)
11.			<i>Abramis brama</i> (L., 1758)
12.			<i>Abramis sapa</i> (Pallas, 1811)
13.		<i>Alburnus</i>	<i>Alburnus alburnus</i> (L., 1758)
14.		<i>Aspius</i>	<i>Aspius aspius</i> (L., 1758)
15.		<i>Barbus</i>	<i>Barbus barbus</i> (L., 1758)
16.		<i>Blicca</i>	<i>Blicca bjoerkna</i> (L., 1758)
17.		<i>Carrasius</i>	<i>Carrasius auratus gibelio</i> (Bloch, 1783)
18.			<i>Carrasius carrasius</i> (L., 1758)
19.		<i>Chondrostoma</i>	<i>Chondrostoma nasus</i> (L., 1758)
20.		<i>Ctenopharyngodon</i>	<i>Ctenopharyngodon idella</i> (Cuvier et Valen., 1844)
21.		<i>Cyprinus</i>	<i>Cyprinus carpio</i> (L., 1758)
22.		<i>Hypophthalmichthys</i>	<i>Hypophthalmichthys molitrix</i> (Cuvier et Valen., 1844)
23.		<i>Leuciscus</i>	<i>Leuciscus cephalus</i> (L., 1758)
24.			<i>Leuciscus idus</i> (L., 1758)
25.		<i>Pelecus</i>	<i>Pelecus cultratus</i> (L., 1758)
26.		<i>Pseudorasbora</i>	<i>Pseudorasbora parva</i> (Schlegel, 1842)
27.		<i>Rhodeus</i>	<i>Rhodeus sericeus amarus</i> (Bloch, 1783)
28.		<i>Rutilus</i>	<i>Rutilus pigus virgo</i> (Berg, 1932)
29.			<i>Rutilus rutilus</i> (L., 1758)
30.		<i>Scardinius</i>	<i>Scardinius erythrophthalmus</i> (L., 1758)
31.		<i>Tinca</i>	<i>Tinca tinca</i> (L., 1758)
32.		<i>Vimba</i>	<i>Vimba vimba carinata</i> (L., 1758)
33.	Gobiidae	<i>Proterorhinus</i>	<i>Proterorhinus marmoratus</i> (Pallas, 1811)
34.	Siluridae	<i>Silurus</i>	<i>Silurus glanis</i> (L., 1758)
35.	Centrarchidae	<i>Lepomis</i>	<i>Lepomis gibbosus</i> (L., 1758)
36.		<i>Micropterus</i>	<i>Micropterus salmoides</i> (Lacepede, 1802)
37.	Percidae	<i>Gymnocephalus</i>	<i>Gymnocephalus cernuus</i> (L., 1758)
38.			<i>Gymnocephalus schraetzer</i> (L., 1758)
39.		<i>Perca</i>	<i>Perca fluviatilis</i> (L., 1758)
40.		<i>Stizostedion</i>	<i>Stizostedion lucioperca</i> (L., 1758)
41.			<i>Stizostedion volgense</i> (Gmelin, 1878)
42.		<i>Zingel</i>	<i>Zingel streber</i> (Siebold, 1863)
43.			<i>Zingel zingel</i> (L., 1758)
44.	Ameiuridae	<i>Ictalurus</i>	<i>Ictalurus nebulosus</i> (Le Sueur, 1820)

Zastupljenost vrsta riba (Pisces) na području Kopačkoga rita

PREUZETO IZ: Plan upravljanja Parkom prirode Kopački rit, Sektorska studija, Biodiverzitet.

Redni broj	Hrvatsko ime	Latinski naziv svojte	Ugroženost u HR ¹⁾	IUCN 2000 Europa ²⁾	BERN Annex ³⁾	Habitat Directive Annex ⁴⁾	Endemi ⁵⁾
1.	Kečiga	<i>Acipenser ruthenus</i>	VU	VU	III	V	
2.	Pastruga	<i>Acipenser stellatus</i>	EX	EX	III	V	
3.	Moruna	<i>Huso huso</i>	EX	EN	II/III	V	
4.	Kalifornijska pastrva	<i>Oncorhynchus mykiss</i>					
5.	Jegulja	<i>Anguilla anguilla</i>	LC				
6.	Štuka	<i>Esox lucinus</i>	LC				
7.	Manjić	<i>Lota lota</i>	VU				
8.	Vijun	<i>Cobitis elongatoides</i>	NT		III	II	
9.	Piškur	<i>Misgurnus fossilis</i>	VU	LR	III	II	
10.	Koselj	<i>Abramis ballerus</i>	VU		III		
11.	Krupatica	<i>Abramis bjoerkna</i>	NT				
12.	Deverika	<i>Abramis brama</i>	LC				
13.	Crnooka deverika	<i>Abramis sapa</i>	NT		III		
14.	Uklja	<i>Alburnus alburnus</i>	LC				
15.	Bolen	<i>Aspius aspius</i>	VU	DD	III		
16.	Mrena	<i>Barbus barbus</i>	VU			V	
17.	Karas	<i>Carassius carassius</i>	VU	LR			
18.	Babuška	<i>Carassius gibelio</i>					
19.	Podust	<i>Chondrostoma nasus</i>	VU		III		
20.	Bijeli amur	<i>Ctenopharyngodon idella</i>					
21.	Šaran	<i>Cyprinus carpio</i>	EN	CR			
22.	Sivi glavaš	<i>Hypophthalmichthys molitrix</i>					
23.	Klen	<i>Leuciscus cephalus</i>	LC				
24.	Jez	<i>Leuciscus idus</i>	VU				
25.	Sabljarka	<i>Pelecus cultratus</i>	DD	DD	III		
26.	Bezribica	<i>Pseudorasbora parva</i>					
27.	Gavčica	<i>Rhodeus amarus</i>	LC		III	II	
28.	Bodorka	<i>Rutilus rutilus</i>	LC				
29.	Plotica	<i>Rutilus pigus</i>	NT	DD	III	II	Dun
30.	Crvenperka	<i>Scardinius erythrophthalmus</i>	NT				
31.	Linjak	<i>Tinca tinca</i>	LC				
32.	Nosara	<i>Vimba vimba</i>	VU		III		
33.	Mramorasti glavoč	<i>Proteorhinus marmoratus</i>	NT		III		
34.	Sunčanica	<i>Lepomis gibbosus</i>					
35.	Pastrvski grgeč	<i>Micropterus salmoides</i>					
36.	Balavac	<i>Gymnocephalus cernuus</i>	LC				
37.	Prugasti balavac	<i>Gymnocephalus schraetser</i>	CR	VU	III	II/V	Dun
38.	Grgeč	<i>Perca fluviatilis</i>	LC				
39.	Smuđ	<i>Sander lucioperca</i>	LC				
40.	Smuđ kamenjak	<i>Sander volgense</i>	DD	DD	III		
41.	Mali vretenac	<i>Zingel streber</i>	VU	VU	III	II	Dun
42.	Veliki vretenac	<i>Zingel zingel</i>	VU	VU	III	V	
43.	Patuljasti somić	<i>Ameiurus nebulosus</i>					
44.	Som	<i>Silurus glanis</i>	LC		III		

1) Predložena lista zaštićenih vrsta u Hrvatskoj

2) Prema IUCN popisu za Europu (VU=osjetljiva; EX=izumrla; LC=manja briga; EN=ugrožena; DD=nedovoljno podataka)

3) Prema Bernskoj konvenciji, u Aneksima II. i III.

4) Prema Europskoj direktivi za staništa, Aneksi II.-V.

5) Endemi dunavskog sliva

Ugrožene, endemične i zaštićene vrste riba na području Parka prirode "Kopački rit"

Zaključci

Publikacija „Ribari u Baranjskom Podunavlju“ govori o razlozima nestanka organiziranog riječno - ritskog ribarstva u Baranji i Kopačkom ritu. Riječno – ritsko ribarstvo je dio povijesti ovog kraja, stanovita tradicija vezana uz selo Kopačevo i Baranju. Od 60.-ih godina prošlog stoljeća postepeno zamire, međutim, od njega i dalje žive mnoge obitelji vezane za rijeke Dravu i Dunav.

Rad je podijeljen na tri veća poglavlja; I.) ribari u razdoblju 1967.-1984. (1997.), II.) za vrijeme okupacije 1991.-1997. (u tzv. SAO Krajini) i III.) u poslijeratnom vremenu. Spomenuta poglavlja dijele se dalje na 48 pod poglavlja s popisom ribara koji su bili u stalnom i povremenom radnom odnosu, datumima (poprilici) njihova rođenja i smrti. Kritički smo se osvrnuli na poneka znanstvena istraživanja te dali detaljniji opis i objašnjenja dijelova teksta.

Prilikom pisanja teksta poslužili smo se: našim opažanjima za razdoblje 1967.-1984. koja su većim dijelom povezana s datumom osnivanja OOUR-a ribarstvo „Kopačevo“, zatim razgovorima s ribarima, statističkim podacima RC „Apatin“ *(dnevnicima ulova i sl.) i konačno radovima istraživača, putopisaca i novinara koji su živjeli od sredine 19. do konca 20. stoljeća. Naveli smo njihove radove koji su pomogli u tumačenju problematike.

Prema podacima RC Apatina (Ribocentra) i našim promatranjima razlozi nestanka organiziranog riječnog ribarstva bili su:

- a) ne pridavanje dovoljnog značaja riječnom ribarstvu od strane (ondašnje) Države,
- b) razorna politika čelnika ribičkih društava posebice onih iz Osijeka *(iz etablišmenta sudaca, zubara, trgovaca, političara itd.), nešto manja iz Zajednice športskih ribolovnih društava Baranje,
- c) nedovoljna podrška „Jelena“ prema ribarstvu; izostanak financijske pomoći, kredita, ne prihvaćanje razvojnih planova, dopune inventara i sl. *(zbog čega je propao pogon konzervi i filetiranja riječne ribe posebice crvenperki; nap. aut.),
- d) promjene u ekosustavu, oplicavanje vodenih površina: bara, „jezera“, kanala, vodotoka,
- e) klimatske i hidrološke (ne)prilike; neredovite ili kratkotrajne poplave (ispod 30 dana), izostanak poplave u vrijeme mrijesta tržno vrednije ribe (smuđ, som, šaran, štika),
- f) ne prihvaćanje planova i mjera hidro melioracija uključujući predloženi sustav poluribnjaka, dogradnje dunavske ograde, ustava i sl.
- g) preveliki broj ihtiofagnih ptica posebno velikih vranaca koje je štitio (i zaštićuje i danas) Zakon o zaštiti prirode i Zakon o posebnom zoološkom rezervatu,
- h) ne ujednačeni ulovi ribe s prevagom na manje kvalitetnu tzv. bijelu ribu kao što su: jez, deverika, plotica, crvenperka, crvenookca, uklija, bodorka, babuška i dr., koju ondašnje firme za promet ribom na veliko (Ribarstvo „Osijek“, Ribarstvo „Novi Sad“, Ribarstvo „Sremska Mitrovica“ i druge) nisu htjele preuzimati po napadu, već selektivno,
- i) konkurencija ribogojilišta; nasuprot riječnom ribarstvu imaju sigurnu i ujednačenu proizvodnju kvalitetne ribe ponaosob šarana, štuke, smuđa, soma itd.,
- j) materijalne štete nastale uništavanjem i krađom ribolovnih alata, kao i krađom ulovljene ribe iz sabirnih ribarskih barki, mreža, ćućeva i sl.,
- k) nedovoljana podrška znanstvenika i znanstvenih institucija koji su trebali pomoći da se zadrži organizirani gospodarstveni ribolov na Dunavu i Dravi uključujući i Park prirode,
- l) onečišćenje (anorgansko i organsko) voda Dunava i Stare Biljske Drave; dotok fekalnih voda Svinjogojske farme iz Darde, Mesne industrije, septičkih jama iz sela Bilja i Kopačeva,

- m) smanjenje plavnih površina podunavlja zbog potreba agrara,
- n) raznovrsne hidro- tehničke intervencije na matici i zaobalju rijeka Dunavu i Drave. *86.

Kopački rit kao dio plavnog zaobalja rijeka Drave i Dunava je relativno iskoristivo ribolovno područje. Za vrijeme Vlastelinstva, kasnije Državnoga dobra „Belje“ te LŠG „Jelena“ i njegove Ribolovne centrale u Apatinu lovilo se godišnje, ovisno o godini i trenutnih hidroloških prilika, između 205–1.560 tona ribe (prosječno 750 t.), na cca 25.000 ha (od ukupno 31.000 ha) korisno-produktivne ribolovne površine. Nakon odvajanja iz sustava LŠG „Jelena“ i nastanka OOUR-a „Kopačevo“, ribolovni katastar RC Apatin smanjen je za dvije trećine (za 64 %) pa time i prosječni godišnji odlov. OOUR-a „Kopačevo“ je nakon 1972. preuzela dijelove matice rijeke Dunava i cijelo desno obalno zaobalje odnosno 20.362 ha., te 8 ribolovnih postaja od nekadašnjih 14. Prema gospodarskoj osnovi *(za unapređenje ribarstva za Park prirode „Kopački rit“ na području općine Beli Manastir za razdoblje 1988.-1994. tablica 11) prosjek ulova iznosio je 176.166,4 kg.

Zagovornici organiziranoga gospodarskog ribolova ističu važnost uloge ribara. U ovoj knjizi taksativno se navodi njihova nekadašnja uloga u održavanju ekosustava i riblje faune. Sportski ribiči, gorljivi protivnici gospodarskog ribolova nisu se slagali s mišljenjem ondašnjih službenih ekologa, a znanstvenih istraživanja o toj tematici nije bilo. Uostalom iz današnjeg rakursa organizirano riječno ribarstvo slično onom nekadašnjeg Ribocentra „Apatin“ ili OOUR za ribarstvo „Kopačevo“ ne bi moglo funkcionirati bez potpore Države i Fondova europske unije. Možda postoji i neki drugi model?

Nažalost, zakonodavac je veći dio područja stavio van održivog razvoja. Namjera mu je bila da Park prirode Kopački rit ostavi prirodi odnosno ovdašnjim živim bićima (biljkama i životinjama), koja bi se tu trebala nesmetano razvijati i opstajati bez utjecaja čovjeka.

S druge strane po mišljenju mjerodavnih stručnjaka Kopački rit, odnosno „Dravsko - Dunavski ugo“ trebao bi se najprije hidrotehnički urediti, odnosno dovesti u neko ekološki optimalno stanje održivog razvoja korisnog postojećoj fauni i flori, ali i suvremenom čovjeku. To uključuje i umjetno naplavlivanje Kopačkog rita vodom rijeka Drave i Dunava, ustroj regulacije vodostaja (gradnjom nasipa, brana, crpnih stanica) itd. Sve kanale potrebno je povezati u jedinstvenu mrežu sa središtem na Kopačkom jezeru. Poraditi na uklanjanju anorganskog i organskoga nanosa*87.

Spomenimo kontraproduktivne svjetonazore utemeljene na idealističkim načelima sagledavanja, izvorne (divlje) prirode, kojima se nastoji konzervirati postojeće stanje ekosustava Kopačkoga rita. Tako se indirektno utječe na mišljenja i stavove Europske unije (fondova) kojoj više odgovaraju konzervativna rješenja tipa status quo. U tom slučaju lako će odbiti svaki zahtjev za financiranjem, npr. hidrotehničkih radova u Kopačkom ritu. Uz sve to ni lokalni znanstvenici koji su projektima vezani uz Kopački rit, a djeluju pri institutima ili odjelima za biologiju i ihtiologiju pri hrvatskim sveučilištima nisu se dosada rezolutnije javili u inicijativama implementacije korisnih spoznaja i iskustva svojih starijih kolega.

Pokretačkih snaga očigledno nema, a oni koji i nešto napišu u svezi ove problematike ostaje mrtvo slovo na papiru, radovi koji završavaju u priručnim arhivima i služe kao materijal za novu papirologiju (L'art pour l' art), ili ti „znanost zbog znanosti“ opet za neke planove i programe, studije i doktorate bez vidnog utjecaja na mjerodavna ministarstva, eventualno donatore: Europska unija, WWF, IUCN-u ili Euronatur i druge koji su inače bili voljni financijski pomoći korisne inicijative slične našoj.

Ukoliko toga upliva neće biti, ekosustav, uključujući i njegovu faunu, razvijati će se (evolucijski) u pravcu koji neće pogodovati ribama. Sve će manje naličiti onom iz 50.-ih prošlog stoljeća ili onom iz ranijih razdoblja koje je prepoznato *(iz ranijih radova) po velikoj brojnosti vrsta i njihovoj množini (masi). Drugim rječima, biodiverzitet iz prošlosti bio je mnogostruko zanimljiviji i bogatiji nego ovaj danas

Park prirode i Posebni zoološki rezervat ima status zaštićenoga objekta prirode, konzervativnog obilježja u kojem se ekosustav prepušta prirodnoj evoluciji. Preporučujemo vraćanje starog zakona iz 1967., odnosno Upravljanoga prirodnoga rezervata sa stupnjevima zaštite tzv. „uže“ i „šire“ područje, koji bi najviše odgovaralo proklamiranom održivom razvoju. Javna ustanova Parka prirode bi u tom slučaju preuzela formiranje i vođenje odjela za ribarstvo, jer ima sposoban personal visokoobrazovanih inženjera poljoprivrede i biologije.

VI. TUMAČ OZNAKA I OBJAŠNJENJA

***01. Gospodarski ribolov**, ribarenje u Posebnom zoološkom rezervatu „Kopački rit“ dokida se Rješenjem Republičkoga zavoda za zaštitu prirode iz Zagreba pod br. UP/I^o-37-1984. od 13. rujna 1984. god.

***02. Joseph Payr (1824.) adjunkt i aktuar piše:** „istočno od Uprave „Belja“, na nekih pola sata hoda, nalazi se selo Kopačevo koje ima 1.146 duša i 169 kuća. Bave se poljodjelstvom, stočarstvom, a glavno im je zanimanje ribolov. Ribarenje se vodi djelomice u režiji Vlastelinstva, a djelomice je u zakupu ribara i njihovih družina. Ove su bile razasute po cijelom ribolovnom području stoga Vlastelinstvo nije htjelo voditi posebnu evidenciju o njima. U zakupu ribu love ribari iz Kneževih vinograda, Suze, Zmajevca, te oni na Dunavu i Dravi. U režiji Vlastelinstva su to ribari iz Bilja, Kopačeva, Vardarca, Luga, te iz Draža, Gajića, Topolja, Duboševce i Gornjih otoka.

Nadalje, „na području Vlastelinstva nalazi se 15 različitih ribnjaka, oko 100 rukavaca, potoka koje u Beljskom (Biljskom) okrugu nadzire 1 špan s 5 čuvara; u Draškom bio je 1 špan i 3 čuvara. Osim toga u svakom od spomenutih okruga djeluju 1 ili 2 ribarska nadzornika. Ribari u režiji Vlastelinstva dobivaju mreže i daje im se i 2/3 ulova. Gdje ribarenje nije uspješno dobivaju, osim mreža i polovicu ulova. Prema potrebi Uprava ih snabdijeva ribarskim štapovima i okvirima za vrške i mreže u vrijednosti od 4-6.000 forinti. Za kontrolu nadzora postoji još 9 španova i 8 čuvara ribolova. Postoje nadzornici ribnjaka oslobođeni urbanih podavanja. Ukupni troškovi ribarstva u vlastitoj režiji iznose 10.000 forinti. S druge strane prihod se kretao između 20-40 pa i 50.000 forinti, a u dobrim godinama bio je još i viši. Draški prihod u odnosu na Beljski je u razmjeru 1:5.

Da bi se ribarstvo u Draškom okrugu diglo na viši nivo, ribari su postavili 4.000 hvati ograde, čime su osigurali veći ulov ribe u vrijeme poplave. Postoji nada da će se prihod podići za 1.000 forinti, ukoliko bude više ribe u gornjem ritu. Istina je da ribari u dobrim godinama dobro zarađuju, međutim zaboravlja se na trud i napor koji su uložili pri postavljanju prestorskih mreža, pa još u izradi i popravku mreža, nabavi štapova i obruča za vrške itd. Često dobra godina ribolova nadoknađuje nekoliko loših.

Za uspješno ribarenje od značaja su bili tzv. „reketzi“. To su pletene ograde od ljeskovih šiba povezanih s divljom vinovom lozom u razmaku od 2 zolla slične ogradama od pletene trstike. Postavljaju se na putovima kretanja ribe. „To mora biti gotovo čim vodostaj opadne za 1/4 zolla“, piše J. Payr i dalje; „ukoliko je taj moment pogođen na vrijeme, to će biti izdašniji ulov ribe. Iz toga razloga postoje dano – noćna dežurstva. Samo u Kopačevu bilo je 80 promatrača. Kada su reketzi dobro postavljeni, riba će otići na dublja mjesta npr. na Kopačko jezero *(veliko 321 i 6/8 k.jutara) ili kanal *(vjerojatno Hulovo; nap. aut.), gdje će se kasnije moći loviti tijekom jeseni i zime“.

***03. „Primopredaja“** ribolovnog revira „Kopački rit“ po Dragi Lenardiću odvijala se ovim redoslijedom: „Negdje pred zoru probudila me je zvonjava kućnog zvonca. Doslovce kao da je netko legao na njega. Pomalo sanjiv otvorim vrata i na moje iznenađenje ugledam G.Lj. šefa ondašnje UDB-e (Policije) i uz njega još dvojicu obučanih u kožnate mantile, s kožnatim šapkama i visokim čizmama kakve su u ono vrijeme nosili pripadnici te specijalne policije. Na riječi „ideš s nama“ gotovo da sam izgubio tlo pod nogama, za trenutak u pameti mi se stvorio košmar, u kojem sam pokušao naći neku svoju političku pogrešku, nešto što nije bilo u suglasju s režimom, a što bi me moglo koštati glave ili dugogodišnje robije. Trebaš nam nešto potpisati, a onda si slobodan, doda. „Ta rečenica“ to „samo moram potpisati, a onda si slobodan“ u meni probudi neku nadu, javi se neko olakšanje. Ubrzo smo se našli u kancelariji policije. Na povećem masivnom stolu kakovi su krasili urede nekadašnjeg Gestapoa nalazio se papir, nešto poput ugovora, ni sam nisam znao o čemu se radilo? Ovdje potpiši, tu, ovdje ti je „bleišti“ i ljubazno će! Naravno da u tom trenutku nisam ni znao što potpisujem, a ni nakon dva tri potpisa istog teksta. „Eto, tako, bilo je jednostavno“ i doda G.Lj. – „druže Drago slobodni ste“. Hvala i doviđenja promucam i zatvorim vrata. Umjesto kući krenem u ured i tek nakon dvije, tri,

„prepečenice“ koju sam za takovu priliku držao u donjoj ladici šrajptiša, počeo sam razmišljati što sam ja to dovraga potpisao. U tom razmišljanju preduhitri me poslovođa Branko koji je ušao u kancelariju i već je sve znao, te mi s vrata: „znači šefe, od danas ne moramo u Baranju po ribu“. Kopački rit je sada njihov? Da, da, njihov je, -znači to, sine mi podsvijesno, to što sam potpisao je primo-predaja, ja im ga predajem, a oni ga primaju. Nazdravlje!

Negdje 50.-ih (1.II.1946.) LŠG „Jelen“ Beograd preuzeo je ribolovni revir „Kopački rit“, koji je do tada koristilo Poduzeće za otkup i promet ribom (POPR) „Šaran“ Osijek.

***04. Tvrtka „Hidroprojekt“**, Odsjek za poljoprivredno melioracione poslove Zagreb, Bilje - Kopačevo, a u svezi: Ekonomska dokumentacija melioracije, Projekt Hidromelioracije Kopačkoga rita, Zagreb, 1954, zapravo je pisani dokument koji je trebao dovesti do isušivanja Kopačkog rita, pretvaranje ritskih površina u oranice i livade, a koje je naručilo „Belje“. Na sreću zahvaljujući šumarima i lovcima i dakako predsjedniku Joži Brozu to se nije dogodilo. Da je kojim slučajem usvojen taj projekt, danas ne bi bilo ni Parka ni Posebnog zoološkog rezervata Kopački rit. *(vidi ranije radove autora).

*Kakva koincidencija, ista Tvrtka trideset godina kasnije nudi hidrotehničko uređenje odvodnje u dijelu Baranje. („Hidroprojekt“ Odsjek za poljoprivredno melioracione osnove, Zagreb, Bilje-Kopačevo, ekonomska dokumentacija melioracije, Zagreb, 1954.)

***05. Generalni direktor LŠG „Jelen“, Adalbert Berto Tićak**, zastupao je ideju jedinstvenoga upravljanja resursom šuma, divljači, ribom, u okviru jedne velike tvrtke kojoj bi se trebale priključiti sve manje sličnoga profila. Ideja se temelji na iskustvima i suradnji s sličnim firmama i institucijama u Jugoslaviji i inozemstvu.

***06. Pješčani plato Sakadaša** bila je stanovita „zamka“ (slikovito rečeno „živi pijesak“) za teška motorna vozila u koju su znali upasti. U sjećanju je slučaj kupca ribe (štuke) iz Njemačke. Da ribari nebi morali nositi teške kašete sa živom ribom na nasip, nagovorili su vozača, Njemca, da spusti kamion s bazenima na plato Sakadaša koji se činio sigurnim. Vozač je više puta ponovio da je transporter težak 30 tona („Meine Lastwagen hat 30 Tonnen!“). Da ga razuvjeri u čvrstinu tla vozač Ribarstva „Kopačevo“ počeo je skakati po tlu, želeći time reći, da ako on *(bio je težak oko 100 kg.; nap. aut.) ne propada u pijesak, neće ni šleper od 30 t. Međutim, dogodilo se ono najgore, silazeći niz nasip, s desetak bazena punim vodom, formalno je uplovio u pijesak. Kasnije će ga morati izvlačiti dva traktora, -jedan „Jon Dear“ spojen sa „Schlliter“-om.

***07. Na platou Sakadaša** pored trajno gorućeg vrbovog panja, mogli su se naći ušiljeni vrbovi štapovi, dužine 60-70 cm, debljine oko 1.5 cm., služili su za pečenje ribe najčešće štuke *(štuka na ražnju).

Priprema delicije „štuka na ražnju“: Neočišćena riba, nataknila bi se na štap i polako pekla. Nakon što bi joj se koža zajedno s krljušti odvojila od mesa, skinula bi se s pruta i rezom preko leđa otvorila. Utroba bi se bacila. U tako raspolovljenu štuku stavio bi se izrezani luk pomiješan s paprikom i soli. Riba bi se zamotala u novinski papir (ili slično) i ostavila nekih 10-ak minuta da se upari (dunsta). Zatim bi se odmotala; jelo bi se samo meso, eventualno luk, koža bi ostala na podlozi - papiru.

***08. Maloprodaja ribe je po Zakonu** o prometu živim namirnicama morala ići putem prodavaonice. Tražilo se da zidovi budu popločeni keramičkim pločicama. U prodavnici su morali biti bazeni za ribu s bocama za kisik ili komprimirani zrak; prisutna vaga - kantar baždarila se svake godine. Uz ormarić za prvu pomoć, nalazio se lavabo za pranje ruku te čisti ručnici. Prodavač je morao imati zdravstveno uvjerenje i biti osposobljen za prodavača ribe; nosio je bijelu kutu i kapu. Dakako, da je prodavnica znatno opteretila i tako skromni dohodaka OOUR-a. Prodavaonica se nalazila u Dvorcu u Bilju; vodio ju je Aleksandar Stojković, ranije vozač u „Jelenu“, *(bila je u funkciji od 1977.-1979).

***09. Roda imena Ket i Katica** bila je stalna „mušterija“ ribara i rezident Sakadaša. Po nekom njenom ptičjem shvaćanju polagala je pravo na onu sitnu i odbačenu ribu koja nije bila od koristi

ribaru. Čekajući da ribar izađe iz čamca, uskočila bi u njega i pokupila sav sitniš, a poneki puta bi od ribara dobila i po koji veći komad. Na žalost rode, a na radost ribara postala je predmetom kladenja. Tako bi joj ribari dobacili povećeg podusta ili bolena kojega je ona pokušavala progutati u komadu, međutim zbog veličine isti bi zapeo u ždrijelu, zbog čega bi izgubila dah i srušila se na tlo. Ovisno o tome da li je progutala ribu ili se srušila ovisila je oklada. U navijanju jedni bi dobili, a drugi gubili; gubitnik bi morao platiti sanduk piva ili „rundu“ pića „Kod Bake“ ili „Malog Melegeša“ ondašnjih krčmi u Kopačevu. A onda je roda promijenila taktiku pa bi tako veću ribu prije gutanja smekšala udaranjem kljuna, raskinula u više komada i tek tada pojela. Neki puta bi to zaboravila pa se kladenje nastavilo.

***10. Sredstva Samoupravne interesne zajednice**, (skraćeno SIZ-a; nap. aut.) nadzirao je Republički zavod za zaštitu prirode.

***11. „Der Ganspiel“ ili samo „ganšpil“**; vrlo stara naprava za izvlačenje brodova iz rijeke. Funkcionira je na principu arhimedovog koloturnika kojim se multiplicira snaga potezanja ili izvlačenja, npr. nekog teškog predmeta. S „ganšpilom“ su se izvlačili na obalu potopljeni riječni brodovi i šlepovi prije više od 200 godina. Sastoji se od povećeg kotura, nalik na onaj bunarski sa 4 poprečna držača za guranje koje bi posluživali ribari. Kotur je kontra koloturu bio učvršćen čeličnom sajлом za obližnja stabla (uporišna mjesta). Kotač je okretalo 5–8 ribara, ranije se za taj posao koristio radni konj. Dnevno se iz kanala Hulovo moglo izvući jedno stablo (presjeka do 50 cm.) zajedno s panjom i zemljom oko njega (vidi fotografiju). Težina stabla sa zemljom i korijenjem procijenjena je na 1000 kg. Izvlačenje je teklo je vrlo sporo zbog kosine kanala, no učinkovitost je bila zagantirana. Posuđeni ganšpil bio je u vlasništvu Brodogradilišta u Apatinu.

***12. Zgoda iz II. svj. rata, - potopljen šlep na Dunavu.** Prema pričanju Horvata *(i drugih starijih ribara), negdje, po prilici 1943. godine ruski zrakoplov Štormovik okomio se na jedan poveći šlep na Dunavu koji je iz Rumunjske prevezio brašno i druge potrepštine za vojsku u Mađarskoj i Austriji. Nakon uzastopnoga mitraljiranja šlep je bio oštećen i zaprijetilo mu je potonuće. Da se to ne dogodi, kapetan ga skrene na lijevu obalu (poviše Hulovskoga kanala) i tu ga nasuče. Zbog ratnih operacija u Srijemu i približavanja fronte prema Baranji, posada se razbježala i šlep je ostao formalno napušten. No ne zadugo. Teško je danas utvrditi tko ga je „otkrio“ kao i njegov sadržaj i pod kojim okolnostima. Ukratko za njegov dragocijeni teret doznali su Kopačani koji su pojedinačno ili u grupicama krenuli u „spašavanje“ svega onoga što se na njemu nalazilo. „Pretovar“ se odvijao noću, dan za danom tako da nije bilo kuće u Kopačevu koja se nije opskrbila zalihama brašna i svega ostalog što se nalazilo u utrobi broda. Za pretpostaviti je, da su za šlep znali i ondašnji žandari, ali su šutjeli, jer su i sami imali korist. Pa ipak bi tu i tamo nešto procurilo u javnost. Tako se spominje razgovor neimenovane kopačanke s nekom biljankom koja se tužila da nema kruha i ne zna kako će nahraniti djecu, na što se ova izlanula: „ako nemaš kruha daj djeci kolače“ što odgovara onoj sličnoj poštapalici francuske carice Marije Antoanete. Osobno u tu priču ne vjerujemo, po nama je to dio mašte ponekih ribara.

Što je bilo dalje sa šlepom? Neki tvrde da je ubrzo došla vojska, neki opet da su ga ispraznili Rusi za vrijeme napada na Batinu, neki opet da je nadošla poplava i potopila ga.

***13. U Zahtjevu za ribolov** na jezeru Sakadaš upućenom Republičkom zavodu stajalo je: „Nakon poplave, u jesen, u jezeru i kanalu Sakadaš, nakupila bi se veća količina ribe. Zbog nepovoljne hidro - ekološke situacije i razvoja kolonije zelenih (i drugih) algi uskoro bi mogao započeti „zijev“ ribe. Zbog toga se predlaže, odlov određene količine ribe, odnosno, rasterećenje ekosustava, jer će se smanjiti broj potrošača kisika, a time otkloniti opasnost od uginuća ribe i drugih hidro - bionta. U dozvoli za sanitarni ribolov stajalo je: a) može se izvršiti odlov u količini od 10.000 kg. ribe što pretpostavlja 1/3 populacije (utemeljene istraživanjem IRC-a iz Zagreba), b) u organizaciji Skupštine općine Beli Manastir, c) mrežama potegačama s najmanjim otvorom oka od 40 mm. Uz to stajala je preporuka da se riba može prodati živa za poribljavanje otvorenih voda, a prikupljena sredstva uplatiti na poseban

račun u korist istraživanja ihtiofaune. Ribolov treba završiti najkasnije do 15. listopada. Zatim slijedi popis obavještenih, osim državnih i općinskih organa vlasti, obavijest su dobili još i Istraživački centar, Povjerenici za zaštitu prirode Baranje i Slavonije, Mjesne zajednice. Novac koji se prikupio prodajom ribe, završio je najvjerojatnije na republičkom proračunu.

***14. Ribočuvar Lajoš Bajer** nije se mogao tući s rabijatnim ribičima iz Darde, no zato je revnosno zapisivao svaki njihov ilegalni posjet, svaku rečenicu kojom bi mu se prijetili. Sudac je htio – ne htio, svakoj novoj prijavi povišio novčani iznos, pa se tako nekima skupilo veći broj kazni, zbog čega će zatražili pomoć od pravobranitelja. Pred sudom su se pravdali da nisu namjeravali loviti ribu u Zoorezervatu, već samo isprobati funkcionalnost ribolovnog pribora. Udica je po njima bila prazna i kao takva nije mogla namamiti ni uloviti ribu. Stoga će L. Bajer u idućim prijavama, osim broja štapova, navoditi veličine udica i opise mamaca. Tako će keder – ribica osim narodnoga imena dobiti i latinsko ime, uz to joj je kao izmjerena dužina. Slično se postupalo s ritskom, odnosno običnom kišnom glistom itd. Uz opis gliste navelo se njeno fizičko stanje pa bi u prijavi stajalo da je glista već bila uginula ili da je od gliste ostala tek polovica, jer je onu drugu polovicu odgrizla riba. Uostalom tražila se vjerodostojnost, dokazi. Premda je sve to naličilo na zafrkanciju, nadmetanjem sa Sudom i ponekim sucem, koji je imponirajući ribičima tražio „dlaku u jajetu“, dokazi su bili uvjerljivi. Onda se netko dosjetio, da se zaštita riba u Kopačkom ritu ravna po Zakonu o zaštiti prirode, za koju u to vrijeme nije postojao odštetni cjenik pa je većina prijava završile „u košu“ za smeće. Nadmudrivanju sa Sudom i sucima Beli Manastira kao da nije bilo kraja.

***15. Za „redukciju“ kormorana u Zoorezervatu**, nabavljene su dvije malokalibarske puške kalibra 22 LR i 3000 komada streljiva. Zaduženi su dobili naputak da poštedeju odrasle jedinke, a odstreljuju mlade što počesto nije bilo moguće. Tako je u desetak obilazaka kolonije u Kopačkom ritu (Nadhat, Poroslo) odstrijeljeno 1200 mladih ptica, a u 1990.-oj tek stotina, jer su počele stizati anonimne prijave protiv Države i korisnika Kopačkoga rita. Bili su u pravu, Kopački rit je „azilno“ područje svih životinja, dakle i komaraca, obada, pijavica i kormorana i to je trebalo poštivati. Nekako u isto vrijeme skinuta je i zakonska zaštita kormorana kao ugrožene vrste u Republici, no ne i u zaštićenim objektima prirode. Ribnjaci su tako dobili slobodu protjerivati ih i ubijati. Međutim sve to nije pomoglo, jer se vrsta „otela“ kontroli; nije ju bilo moguće suzbiti i dovesti u neko optimalno stanje. Koje, ostaje pitanje bez odgovora? Uz to ne treba zaboraviti da su kormorani pametne ptice.

***16. Korumpirani djelatnici policije;** Stanoviti G.D. po struci ložać i njegov pomoćnik bravar B.S., bili su djelatnici Milicijske stanice u Osijeku. Netko im je dao dozvolu za gospodarski ribolov. Tko i pod kojim okolnostimana ostalo je nepoznato. Ukratko s ribom su snabdijevali djelatnike spomenute Milic. stanice, a ostatak su prodali za vlastiti račun. Koristili su alov dužine oko 100 m. S jednom takovom mrežom formalno su „očistili“ od ribe i baru Monjoroš. Mrežu će im nehotice oduzeti „Jelenovi“ čuvari ne znajući s kime imaju posla. Na intervenciju načelnika milicije mreža je ubrzo vraćena uz napomenu da će sva oštećenja na mreži morati popraviti čuvari o vlastitom trošku. Ova poluslužbena krivo - ribolovačka družina pod zaštitom Milicije, apropos je, „počistila“ i ostale bare u Dravskim ritovima kojih se odrekao „Jelen“ u korist osječkih ribiča. Sve prijave protiv navedenih ribokrdica, ukoliko ih je bilo, nisu nikada došle do suca za prekršaje. Ono što je najčudnije da su športska ribolovna društva u Osijeku, kao oštećena, prihvatila sve to blagonaklono, nije bilo nikakve intervencije, protesta ili prijave. Nije pala ni jedna teža riječ protiv Milicije i „ribara“ pod njihovim patronatom. Možda, po koja, u napušenoj dimom ondašnjoj krčmi „Bijele lađa“ u koju su navraćali i oni koji se nisu slagali s režimom i službenom politikom osječkih ribičkih društava i njihovih čelnika, a ni Državom.

***17. Šaran iz ribnjaka u Kopačkom ritu;** Iz zabilješki o ulovima ribe OOUR-a za ribarstvo „Kopačevo“ nalazimo, da se poneki puta u mreži nađe po koji primjerak „pitomog“, ribnjačkog šarana špiglera ili šupnera. Ribari bi takove unikate spremili u barku i prilikom prvog zajedničkog duženja

iskoristili kao dodatak fiš paprikašu. Navodno je uzgojeni šaran davao gustoću. Bio je to ujedno dokaz da poribljavanje umjetno uzgojeno ribom ribnjaka nije prihvatljivo. Konkretno spomenuti šupner i špigler nisu prilagođeni uvjetima divljine pa stradaju na razno razne načine.

***18. Riba vrijedna u gastronomiji** je smuđ. Gostioničari se formalno otimlju za njega, često ne pitaju ni za cijenu, a pogotovo ne za njegovo porijeklo. U tom pogledu ni ondašnje Ribarstvo „Osijek“ (70.-ih) nije bilo iznimka. Imati u skladištu veću količinu smuđeva značilo je zadovoljiti mušterije, držati ih na okupu i na neki način ih obvezati na lojalnost prilikom kupovine i sklapanja ugovora. Komercijalu je u to vrijeme vodio Mirko Ocolić. Kada smo mu javili za smuđeve ulovljene na kanalu Sakadaš najprije je pomislio da se radi o šali, a onda je na našu napomenu, da će smuđevi biti ponuđeni drugom kupcu, sjeo u kamion i dojurio na Sakadaš. Da bi smuđevi iz „zijeve“ izgledali privlačnije, ribari su im malo bojom uljepšali škrge. Riba se izvagala i otišla za Osijek. Kasnije smo objasnili Oceliću o čemu se radilo, a on se samo lakonski nasmijao i dodao: „i tako se glave sa škragama bacaju, na tanjur dolazi ostalo od smuđa i još uz umak“. Ipak je to bilo veliko iznenađenje i za ribare i za ribarske znalce ovoga područja. Otkud smuđevi u Novom kanalu kada se tvrdilo da lokalitet (habitat) nije pogodan za ovu vrstu ribe. U prirodi su uvijek moguća iznenađenja.

***19. Posljedice ekološke katastrofe 1984.** Nakon onečišćenja Stare biljske Drave i jezera Sakadaš došlo je do značajnih promjena u biljnim i životinjskim zajednicama. Ukupni broj vrsta fitoplanktona opao za 57 %. Među saprobiološkim indikatorima dominirali su β -mezosaprobni (87 %), zatim α – mezosaprobni (12,5 %), dok oligosaprobni nisu nađeni, a što dokazuje znatno pogoršanje kvalitete vode (vidi prethodne nastavke). Spomenuti Hortobagyi je na primjer 1943. našao čak 23 % oligotrofna indikatora, drugim riječima 1943. voda je bila znatno višeg boniteta nego što je to danas. Po svemu sudeći razlog je nataloženi organsko anorganski mulj Stare biljske Drave nastao u razdoblju 1969.-1984. koji potječe iz Svinjogojske farme i „Mesokombinata“ PIK-a „Belje“ *(istraživanja J. Horvatić i D. Gucunski 1994. nap. aut.)

***20. Projekt odvodnje i pročišćavanja** izradila je ondašnja Vodoprivreda iz Osijeka. Naslov projekta: Idejni projekt sistema odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda lijevo obalnoga dijela grada Osijeka, te područja južne Baranje s naseljima Darda, Mece, Bilje, Kopačevo, Vardarac te Poljoprivredno - industrijskoga kompleksa SOUR PIK „Belje“.

***21. Upravljeni hidro-ekosustav Kopački rit po V. Majstoroviću i suradnicima:** „tako bi kod kote 81,5 m.n.m. većina kanala bili pod vodom (puni vode); razlijevanje bi se svelo na veće i dublje depresije. Naplavljivanje prostora bilo bi oko 25 %. Plitki sloj vode prekrpio bi: Bijelo i Viktorijino jezero, Sarvaš i Isinj baru. Nepoplavljen bi ostao tzv. „Poluotok“ na Kopačkom jezeru i mnoge grede i dijelovi obalne terase Dunava, Drave, Vemeljskoga dunavca. Kanali bi ostali plovni; vodostaj bi omogućio razvoj postojećih biljnih zajednica. Nivo 81,5 m niži je za 0,5 m. od srednjih nivoa Drave i Dunava pa ga je moguće očekivati svake godine. Kod nivoa 82,0 m. bilo bi poplavljeno 50-60 % Kopačkoga rita *(+ 300 cm. vodomjera „Sakadaš“). To je prosječni nivo rijeke Dunava i Drave. Kod toga vodostaja središnji dijelovi Kopačkoga rita bili bi pod vodom. Gubitak vode evaporacijom i ocjeđivanjem iznosio bi do jeseni oko 30 %. Kretanje terenskih automobila i konjskih sprega bilo bi otežano tako da bi se morali formirati novi putovi i prosjeke s više mostića i propusta preko jaraka i kanala. Ovakav vodostaj još bi više pogodovao mrijestu i rastu ribe. Najpovoljniji vodostaj ostvario bi se visinom kote 82.5 m. Kod toga vodostaja veći dio rita bio bi poplavljen. Kopačko jezero bilo bi dublje za 1,5 m. Izvan vode ostala bi oko 20 % površine, npr. „greda“ Remeta i veći dio obalne terase Dunava i Drave, kanala Hulovo itd. Riba bi imala povoljne uvjete mriješta i zakloništa od grabežljivih ptica. Vrbov ponik i mladici (maladi) bili bi „ugušeni“ vodom ukoliko bi se vodostaj produžio na 4-5 mjeseci. Kretalo bi se čamcima i sl. plovilima. Turisti bi tako prepoznali Kopački rit kao poveću vodenu površinu. Moglo bi se nesmetano doploviti do kolonije kormorana i drugih naseobina močvarica u području Nadhata. Ustave bi se postavile *(vidi skicu) na: Vemeljskom dunavcu kod Kormanja (na kotu 79.5

m.n.v.), druga, niže od mosta na kanalu Nađhat i jedna na samom kanalu, zatim na kanalu Hulovo kod Dunava i jedna u blizini Kopačkoga jezera. Dalje, na kanalu Renovo i Novom kanalu koji bi se spojio s Dravom. Ustavama i pregradama te nekim manjim nasipima uspostavio bi se kontrolirani sustav kanala koji bi korespondirao s Dravom i Dunavom. Osnovu kanalske mreže činili bi: Vemeljeki dunavac - kanal Nađhat, zatim Novi kanal - Čonakut, i dalje Novi kanal - kanal Remete - Sarvaš bara, te kanali Hulovo i Renovo. Svi nabrojani kanali završavali bi u Kopačkom jezeru, odnosno u Dravi i Dunavu. Imali bi prikladne širine i dubine za plovidbu brodića kao što su „Orao 1“ i „Liska“. Za održavanje kanala trebao bi se nabaviti refulerski bager (senker - refuler) koji bi osim kopanja kanala imao zadatak odmuljivanja Kopačkoga jezera i drugih vodenih depresija. Dobro opremljen s posadom od 2-3 poslužitelja mogao bi održavati cjelokupnu kanalsku mrežu. Postao bi na neki način oponent zasipavanja i zamuljivanja Kopačkoga rita. O bageru za Kopački rit svojevremeno se raspravljalo s predstavnicima nizozemske vlade koji su nakon rata obišli ovo područje.

***22. Vrijeme mirne reintegracije.** U vrijeme (poodmakle) mirne reintegracije u srpnju 1997. ribar Josip Silađev, spremao se otići u Srbiju. U Starom Tikvešu imao sabirnu mrežu i barku za ribu. Slučajno nadošli, od njega smo kupili nekoliko šarana, jednoga smuđa i dva manja soma. Ribu smo platili kunama po nekoj vrlo niskoj cijeni. Da li nije znao koliko riba vrijedi ili je razmišljao po logici trenutka: „kada više nema ozbiljne trgovine daj što daš“, ili možda da nije pametno cjenkati se s baranjskim Hrvatima, frustriranim, zbog opljačkane imovine i svega ostalog. Nije želio ostati u Hrvatskoj i raditi za Javno poduzeće „Hrvatske šume“, novoga korisnika lovno-šumskoga područja Baranje.

*(Josip Silađev „Bato“, bivši djelatnik Nacionalnog parka „Jelen“ SAO Krajine od 1991.-1997., ranije šumski radnik OOUR-a za lovstvo i šumarstvo „Tikveš“ LŠG „Jelen“ Beograd; nap. aut.)

***23. Drago i Renata Rucner bili su prvi ornitolozi u Hrvatskoj** koji su 60-ih godina posjetili Kopački rit. Dobili su dozvolu od Uprave uzgajališta divljači „Jelen“ *(UUD „Jelen“, kasnije Lovno-šumskoga gazdinstva „Jelen“ Beograd, nap. aut.) da mogu istraživati ptice u Kopačkom ritu i Lovištu „Belje“. Rucneri su namjeravali najprije istražiti ornitofaunu Kopačkoga rita, a onda i druga staništa ptica u Baranji i na kraju predložiti njihovu zakonsku zaštitu. Nakon opširnoga izvještaja podnesenog ondašnjem Konzervatorskom zavodu za zaštitu kulturnih spomenika, pokrenut je proces za proglašenje Kopačkog rita i šire okolice zaštićenim objektom prirode i stavljanja istog pod ingerenciju Republike Hrvatske. Njihovi istraživački obilasci Baranje i Lovišta „Belje“ rezultirali su objavljivanjem dva znanstvena rada u ornitološkom časopisu „Larus“ *(Prilog poznavanju ornitofaune Kopačkog rita i okolice u Baranji, 1960.). Bio je to, moglo bi se reći, nastavak opisivanja i popisivanja ptica koji su započeli Pfennigberger, Mojsisovics, Rössler i kasnije nastavili neki drugi istraživači.

***24. Osnovna organizacija udruženog rada (tzv.OOUR) za ribarstvo „Kopačevo“** Bilje u sustavu LŠG „Jelen“ Beograd, formirana je 28. lipnja 1973., a ukinuta mjeseca listopada 1979. Godine. 1977. OOUR za ribarstvo „Kopačevo“ mijenja ime u: OOUR za unapređenje i zaštitu Kopačkog rita i ribarstvo „Kopačevo“ Bilje. Temeljem Zakona o zaštiti prirode, a Rješenjem republičkoga zavoda za zaštitu prirode (pod br. UP/I°-37-1984.) od 13. rujna 1984. ukida se gospodarski ribolov na području Posebnog zoološkog rezervata Kopački rit.

***25. Eko-usporedbe panonskih jezera.** Jezera Palić, Ludoš i Kopačko, bili su predmet istraživanja dr. Đule Selešija iz Instituta za građevinarstvo iz Subotice. Hidrološka ispitivanja obavio je u dva navrata, prvo 1965, a nešto kasnije 1969.-1971., posebno 1974. Ispitivao je: temperaturu vode, njezinu pH vrijednost, prozirnost, kisik, dušik, fosfor, nitrite, amonijak, primarnu produkciju odnosno klorofil „a“. Ustanovio: da je boja Paličkog i Ludaškog jezera intenzivno zelena, Kopačkog se mijenja u odnosu na poplavu, primijećen je u rujnu jači zeleni ton, prozirnost je Kopačkog jezera bila 110 cm., a kod Paličkog i Ludaškog svega 15-50 cm. Temperatura vode prati temperature zraka, miješanje vode zbog valova i male dubine vojvođanskih jezera stoga je kod njih izražajnija temperaturna stratifikacija. Kemijske su analize pokazale da oba jezera pripadaju limnohalinim vodama natrijum sulfatnoga tipa, dok je Kopačko jezero

svrstano u β -limno tip voda kalcij bikarbonatnoga karaktera. Nekada su Paličko i Ludaško jezero pripadali natrium bikarbonatnim vodama, no kroz 100 godina došlo je do promjene. Količina ukupnoga fosfora u Paličkom jezeru bila je veća na utoku otpadnih voda u jezero (7,45 mg/l); inače varira od 1,28–1,30 mg/l. Otpadne vode unose prosječno 10,13 mg/l. fosfora. Na Ludaškom jezeru bio je u rasponu od 1,26–3,85 mg/l. Srednja vrijednost fosfora na Kopačkom jezeru u 1974. iznosila je 0,21 mg/l. vode. Nadalje, kod utoka otpadnih voda u jezero količina ukupnoga dušika iznosila je 9,26 mg/l. vode, s druge strane kod kupališta se popela na 16,94 mg/l. Sama otpadna voda u prosjeku sadrži 53,42 mg/l. fosfora. Na Ludaškom j. srednja vrijednost iznosila je 16,03 mg/l., dok je ukupni dušik na Kopačkom jezeru bio znatno manji, ustanovljeno je kod utoka u kanal Hulovo iznosio je 2,16 miligrama po litri vode dok se nešto dalje prema sredini jezera kretao od 1,83–1,54 mg/l. Količina slobodno otopljenoga kisika pokazuje oscilacije tijekom 24 sata. Maksimalne vrijednosti zabilježene su ljeti u podnevnim satima (230 % zasićenost), minimalne u jutarnjim satima. Maximalna dano–noćna razlika izražajnija je na Ludaškom jezeru, zatim nešto manja na Paličkom, dok je na Kopačkom manje izražena. Temeljem ustanovljenoga „mineralnoga“ dušika, Paličko i Ludaško jezero uvrštena su u politrofna jezera, a Kopačko jezero u prirodno eutrofno.

Broj taxona fitoplanktona u Paličkom jezeru iznosi je 100, u Ludaškom. 190, a u Kopačkom jezeru 283 što pokazuje da su u baranjskom jezeru uvjeti života daleko povoljniji. Apsolutni broj fitoplanktonskih jedinki bio je najveći u sjevernom dijelu Paličkoga jezera (156.620 jedinki po mililitru vode), dok je u južnom dijelu Ludaškog jezera iznosio 140.710 jed./ml. Maksimalne vrijednosti u Paličkom jezeru dosežale su 31.415 jed./ml., a u Kopačkom jezeru 16.268 jedinki po mililitru vode. Srednja vrijednost fitoplanktona za Ludaško jezero varirala je od 38.364 - 61.488 jed./ml., u Paličkom jezeru je ona oko 12.380 jed./ml., dok je u Kopačkom jezeru 4.545 jed./ml.

Postoji sličnost (koleracija) između srednjih godišnjih vrijednosti fitoplanktona i količine natrijevih spojeva u Ludaškom i Kopačkom jezeru. Prema Felföldy, osnovom srednjih godišnjih vrijednosti, Kopačko jezero je eutrofno, a Paličko i Ludaško jezero eu-politrofno, te se na osnovu numeričkih vrijednosti fitoplanktona Ludaško jezero može ubrojiti u politrofna jezera. Drugim riječima organska produkcija Paličkog i Ludaškoga jezera izašla je iz okvira nekih optimalnih vrijednosti što je dovelo do „cvjetanja“ jezera i kasnije pomora ribe. Nasuprot tome ne postoje podaci da je Kopačko jezero ikada „procvijetalo“ i da je na njemu evidentiran pomor ribe* (osim one spomenute u tekstu ekološke katastrofe na Sakadaša u 1984. nap. aut.).

Srednja godišnja vrijednost klorofila „a“ je najveća u Ludaškom jezeru (647,22 miligrama po kubičnom metru vode), nešto manja u Paličkom j. (344,30 mg/m³), a najmanja na Kopačkom jezeru (57,52 mg/m³). Temeljem toga podatka Paličko i Ludaško jezero. pripadaju politrofnim, a Kopačko jezero eutrofnim vodama. Parametar je pouzdan pa se koristi pri određivanju trofije drugih jezera Panonske nizine. Osnovom vrijednosti primarne produkcije u Ludaškom jezeru (2.890 C mg. m⁻².dan⁻¹) i Kopačkom (277 C mg. m⁻².dan⁻¹), prvo pripada politrofnim, a drugo jezero mezotrofnim vodama.

Razlike su očite i u pogledu mikrofaune, broju vrsta, jer je u Kopačkom jezeru nađeno 54, u Ludaškom 34, a u Paličkom jezeru 26 taksona zooplanktona. Masovna pojava rašljoticalnoga raka *Daphnia magna* u svibnju 1971. u Paličkom jezeru potvrdila je „heterotrofn“ aspekt vode u kojem gotovo da nije bilo fitoplanktona zbog čega je voda bila vrlo prozirna (prividna oligotrofija), moglo se vidjeti dno. Nakon toga uslijedio je pomor ribe. Prozirnost vode ne znači da je voda čista i prikladna za opstanak ribe i drugih životinja i biljaka.

***26. Fitoplanktonom Drave, Dunava i Kopačkoga** rita bavilo se više znanstvenika Odjela za biologiju Filozofskoga fakulteta u Osijeku između ostalih i Dragica Gucunski. U istraživačkom radu pomogao joj je prof. Vlatko Pavletić s PMF-a Zagreb. Bila je redovni profesor Pedagoškoga fakulteta u Osijeku. Fitoplanktonom se bavila od 1970. - 1999. *(D.Gucunski,1973.,1976.,1979.). Potpisuje oko 60-ak znanstvenih radova i veliki broj znanstveno popularnih uradaka. Istraživala je u Baranji (Kopačkom ritu) i bližoj okolici Osijeka, na dijelovima Dunava, Drave i Vuke. Tijekom života usmjerila je mnoge studente prema istraživanju močvarnih ekosustava Panonske nizine

***27. Prof. dr.sc. Anđelko Opačak** djeluje pri Katedri za lovstvo i ribarstvo Fakulteta agrobiotehničkih znanosti u Osijeku, bavi se istraživanjima vezanim uz športski i gospodarski ribolov u ribolovnom području Drava-Dunav u Republici Hrvatskoj. Nije zaobiden ni Posebni zoološki rezervat Kopački rit lokaliteti: Kopačko jezero, Novi kanal (Osječki) i jezero Sakadaš, vodotok Čonakut, Gorba i Poroslo, Hulovo i Renovo. Istraživanja obuhvaćaju: praćenje stanja ribljeg fonda sa ciljem utvrđivanja sastava ihtifaune, osnovne morfometrije, dijagrama gustoće i biomase, ulova i broj jedinki po jedinici ribolovnog napora, procjenu godišnjeg prirasta, okvirnih higijensko sanitarnih uvjeta te ocjenu zdravstvenog stanja ihtiofaune, mjera za zaštitu i održavanje ribljih zaliha, količine dozvoljenog ulova u športskom i gospodarskom ribolovu, utvrđivanja kontaminata u mesu riba i sl. Na ribolovnom području Drava-Dunav, djeluje nešto intenzivnije od 2002. god. uz potporu Hrvatskog športskog ribolovnog saveza i Ministarstva poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja.

***28. Sakadaš 1979.** (iz rukopisa D.Getza) „U rano jutarnjim satima, Sakadaš i njegovu okolicu ispunjavao zrak osobitoga mirisa, neka mješavina trulog bilja pomiješana s ugodnim mirisom košenoga sijena, te još interesantnijega zvukovnog ugođaja nalik na neki „koncert“ s ponavljanim stavcima. U tom „koncertu“, u režiji prirode, nisu sudjelovale samo ptice koje se bude na prvo danje svijetlo, a po kojima je Kopački rit poznat u Europi, već i druge životinje posebno razni kukci. Prijelaz noćne orkestracije u jutarnju bio je nesumnjivo drugačiji. Kao da se radilo o nekoj nedovršenoj sinfoniji započetoj noću, a nastavljenoj ranim jutrom. Koliko je u tom orkestru bilo „glazbenika“, da li stotinjak, dvjesto ili tisuću ostaje zagonetkom. Radilo se o „koncertu“ koji nema početka ni završetka, već mu se samo mijenja ritam (*kao u Ravelovom Boleru*) u odnosu na dnevno i noćno svijetlo i eventualno promijene u vremenu do koje je moglo doći pred kišu, oluju ili tako nešto slično. Doduše mogla se jasno razlikovati rika jelena, krik liske koji podsjeća na udarac čekića u nakovanj ili kliktaj štekavca koji je također rano-ranilac.

Tu jutarnju orkestraciju neidentificiranih „muzičara“ redovito bi jutrom, oko pet sati, prekinulo lupkanje vesla o čamac, buka vanbrodskih motora ili bučniji razgovori ribara koji su pristizali iz rita. Povišeni tonovi, koji bi se eventualno čuli nesumnjivo su naviještali, moguću krađu ribe, nestanak mreža, čamca ili nesmotrenog zapletanja elise motora u mrežu. Razmiricu bi ubrzo smirio (manipulant) Mirko onim uobičajenim verbalnim potstrekom: „dajte ljudi malo brže, nemam vremena za slušanje vaših razmirica“. Uz ribare kojih je bivalo sve više došli bi i kupci: Peteri, Nikola, Juhas, Jocković te poneki puta i gostioničar Šunta iz Jagodnjaka. Ovaj bi, ne čekajući kraj prepirke otvorio prtljažnik auta (Varburga) i kao na nekom sajmu ponudio, besplatno, svježe pecivo i dakako domaću palinku. Za one slabijeg cuga ponio bi po koju butelju domaćega vina ili tako nešto slično. Za uzvrat ribari bi mu poklonili kašetu babuške zbog koje i došao. Vrijednija ga riba nije zanimala. Znao bi reći; „moji gosti u gostionici najviše vole babušku, onu reš pečenu i dobro zasoljenu. A onda i pri tome se malo zamisli, „na slanu ribu ide vino i ostalo piće“. Sve jasno, dakako!

***29. Biološku stanicu „Albertina“** osnovao je Fridrichov sin Albrecht Habsburg, vjerojatno na nagovor Szechenyia Zsigmonda, glasovitoga svjetskoga putnika, putopisca, lovca i dobrog poznavatelja mnogih nacionalnih parkova u Europi i Americi. Donio je internu odluku *(možda bolje zapovijed) o proglašenju dijela Vlastelinstva zaštićenim područjem, tzv. *Naturschutzgebietom*. Ostaju upitne granice, odnosno dali se zaštita odnosila na neki imenovani ritsko – šumski prostor dunavsko dravskog zaobalja ili na cijelo Vlastelinstvo „Belje“? Istovremeno se osniva Mađarski nacionalni muzej sa Biološkom stanicom koja će nositi ime „Albertina“. Stoga bi mogli reći da je princ Albrecht Habsburg, proglasio današnji Park prirode Kopački rit zaštićenim područjem 1943.godine.

***30. Operativno - naučni centar u Bilju (ONC) u sustavu LŠG „Jelen“** Beograd osnovan je 16.04.1961. Nekoliko godina kasnije, 7.12.1965. mijenja naziv u Operativno – naučni institut (ONI). U njemu je radilo 32 djelatnika; od toga 18 na različitim znanstvenim temama. Bilo je dosta vanjskih suradnika. U to vrijeme započinje izlaženje znanstvenoga časopisa „Jelen“. Negdje po prilici 70-ih, biti

će preimenovan u Operativno - naučni institut „Dr. Ilija Đuričić“. O intenciji osnivanja ONI-a postoje dosta oprečna mišljenja. Dok neki tvrde da je osnivanjem ONI-a „Jelen“ pokušao otkloniti prijetnju osnivanja Biološke stanice iz Zagreba, te infiltriranja hrvatskih znanstvenika (znanstvenih institucija) na ovo područje, po drugima „Jelen“ je, zapravo, imao višak obrazovanih djelatnika uz to i oporbenjaka (po upravama) pa da ih nekako skloni iz operative odnosno da s njima vodi spor, premješta ih u Institut i promiče ih u „naučnike“ kako se onda govorilo. I tu nije bio kraj sa umnožavanjem „naučnoga“ personala jer će direktor Adalbert Berto Tićak primiti u stalni radni odnos još dvadesetak (ili možda više) fakultetski obrazovanih osoba čime je, zapravo imponirao Joži Brozu krilaticom „eto nitko se ne brine za zaposlenje mladih ljudi osim nas u „Jelenu“. I onda kud će s njima nego u Institut, tako da su na nekim poslovima umjesto jednoga ili dvojice izvršitelja radilo njih deset.

S ONI-jem je surađivao: Zavod za ornitologiju iz Zagreba, Poljoprivredni fakultet iz Osijeka, Šumarski fakultet iz Zagreba i Beograda, Pedagoški fakultet iz Osijeka, Veterinarski fakultet iz Beograda, Prirodoslovno - matematički fakultet iz Zagreba, Prirodnačko - matematski fakultet iz Beograda i mnogi drugi. ONI je ukinut 1971. Razlozi: pomanjkanja financijskih sredstava, veliki broj „naučnika“, nezainteresiranost šumarija, stanovita netrpeljivost dijela šumara iz Uprave šuma „Darda“ i sl.

***31. Ideje, savjeti i prijedlozi iz Zagreba - neprihvatljivi.** Neosporna je činjenica, da savjeti, prijedlozi i ideje koje potječu iz znanstvenih krugova Zagreba nisu dobro došle u „Jelenu“, stoga su profesori i voditelji studentskih ekskurzija *(čitaj posjetitelji) bili na oprezu, prilikom iznošenja svojih stavova o zaštiti prirode, faune i flore ovoga područja. Posebno zaobilažeći pitanje zakonske zaštite Kopačkog rita. Taj oprez nalazimo u napisima prof. Matoničkina, Pavletića i drugih (1964.).

***32. Ribar Horvat** bio je osoba za pamćenje. Prisjećamo se slučaja topole na Sakadašu. Bila se nagnula nad kanal Čonakut (kod „vrata“) pod kutom od 45 ° i nije bilo načina da joj se jednostavnim pilenjem promijeni pravac rušenja i da ne padne u kanal. No Horvat je imao rješenje, te smo mu kao ozbiljnom ribaru dozvolili da ju sruši i iskoristi u domaćinstvu. Uz to se obavezao ukloniti, otpad od stabla, grane, lišće itd., a što je bilo u skladu s pravilnikom o šumskom redu. Bio je upozoren na nagib stabla i mogućnost da stablo završi u vodi Čonakuta zbog čega bi bila prekinuta plovidba kanalom, riba se ne bi mogla loviti, a nastale bi i druge neprilike, a što je on otklonio rezolutnim uvjerenjem da ima iskustvo i da će to obaviti uz vješte pomoćnike na najbolji način. Nije htio objašnjavati detalje što će sve poduzeti da se to ne dogodi. Međutim, na užas ribara motornom pilom presjekao je stablo koje se sunovratilo u kanal i izazvalo spomenute nedaće. Psovke koje su uslijedile od strane ribara, šumara i lovaca kojima je kanal služio za prijevoz gostiju i odstrijeljene divljači itd., bolje ne spomenuti. Ostalo je pitanje (na koje nismo dobili odgovor do današnjega dana?), da li se ponadao da će topola padom premostiti kanal pa će je lakše izrezati ili je htio negirati zakon gravitacije ili je po sredi bilo nešto treće? U svakom slučaju nakon toga u Upravi su postali oprezniji kada bi nešto predlagao ili iznosio mišljenje. Bio je inače izvrstan ribar.

Nakon (II. svj. rata) rata pao je u zarobljeništvo Amerikanaca. Ameri su mu dali radno odijelo pa se u njemu gotovo poistovjećivao s regularnim vojnicima. Godine 1993. podnio je zahtjev za (ratnu) štetu nanesenu zarobljavanjem koju je uputio Veleposlanstvu Njemačke ambasade u Zagrebu. Po njemu, zahtjev mu je bio utemeljen sporazumom SR Njemačke i Izraela o ratnim štetama nastalim za vrijeme III. Reicha. U razgovoru sa službenim atašoom bilo nam je neugodno objašnjavati, da je njegova vojna postrojba bila na strani Sila osovine i da unatoč tom traži odštetu, jer je kao zarobljenik dvije godine radio na obnovi Njemačke. Znali smo da od toga neće biti ništa. Da ga ne razočaramo napisali smo više zahtjeva u kojima smo isticali njegovo nepoznavanje politike i protuprirodno vojačenje u neprijateljsku vojsku.

***33. U okviru Poljoprivrednog fakulteta u Osijeku, a u svezi istraživanja baranjskih ribolovnih voda;** izrađeno je više stručnih studija. Spomenimo: „Monitoring ribljeg fonda dunavaca rijeke Karašice i Vuke za 2004.“, zatim: „Procjene stanja ribljeg fonda područja rijeke Dunav od hrvatsko

– mađarske državne granice do Iloka u 2006. godini“, te studiju „Praćenje stanja u slatkovodnom ribarstvu u 2007. godini za ribolovno područje Drava – Dunav“. Svrha ovih istraživanja bila je i pomoć ovlaštenicima ribolovnog prava, koji su po Zakonu o slatkovodnom ribarstvu dužni izraditi ribolovno gospodarske osnove, a za koje mnogi nisu imali sredstava.

***34. Majić Josip** bio je ornitolog, dermoplastičar i osnivač Zoološkog muzeja u Kopačevu. Dobro je poznavao ornitofaunu Kopačkoga rita. U LŠG „Jelenu“ je radio od 1956. do 1972. Neodobravajući „Jelen“-ovu politiku tijekom Hrvatskog proljeća, morao je napustiti „Jelen“ i Dvorac u Bilju i preseliti se u Društveni dom u Kopačevu. Kroz 17 godina Majić će izraditi stotinjak dermoplastičnih preparata ptica i sisavaca, sakupiti veliki broj ptičijih jaja, jelenskih rogova, lubanja i zubi divljih svinja, lisica, divljih mačaka, zatim sakupiti razno lovačko oružje, ribarske mreže, meredove, kuke za pridržavanje ribe, saonice, strukove, stare fotografije i drugi ribolovni pribor. Godine 2002. Muzej je rasformiran. Preparati životinja završili su u komunalnom otpadu. Za vrijeme Domovinskog rata (okupacije Baranje) nestalo je starinsko oružje, (puške kremenjuše, kubure), poznati mač princa Eugena Savojskoga kojega je on dobio na poklon od Poljskog kralja Fridricha Augusta I. (*August Jaki; bio je i izborni knez i kralj Poljske od 1697.-1704.). Navodno, ovi otuđeni izložbeni predmeti nalaze se u muzeju u Novom Sadu?

***35. U obrazloženju Privrednoga suda u Osijeku**, (a protiv OOUR-a „Kopačevo“) stoji: „da nije narušeno jedinstvo jugoslavenskoga tržišta, da se djelo ne može kvalificirati privrednim prijestupom djela špekulacije, jer ne sadrži element namjere stjecanja neosnovane imovinske koristi itd.“. Ukratko akcija protiv Ribarstva „Kopačevo“ koja započela godinu dana ranije, pompozno, kao u kakovom kriminalističkom filmu gdje su bile uključene sve postojeće inspekcije i policija iz Darde i Osijeka, dobila konačni epilog navedenoga sudskoga rješenja. Rekao bi narod: tresla se brda, a rodio miš.

Dakle, nekoliko dana prije stupanja na snagu Naredbe o lovostaju pojedinih vrsta riba i rakova, kojom se ustanovljuje lovostaja za šarana od 1. travnja do 31. svibnja, ribari su bili ranije ulovili nekih 300 kg. šarana kojega je trebalo otpremiti u Novi Sad. To se nije uradilo, dočekao se 1. travanj dan kada se po Zakonu o slatkovodnom ribarstvu ne smiju loviti šarani ni ulovljene puštati u promet kao živu namirnicu. Ribu je trebalo pustiti na slobodu, u prirodu, a to se nije uradilo i time je zakon prekršen.

Dakle, hladnjača koja je krenula prema Novom Sadu zaustavljena u centru Bilja. Oko „tamića“ Ribarstva „Kopačevo“ okupilo se sijaset znatiželjnika i dakako više policajaca, inspektora, u najmanju ruku kao da se radilo o terorističkom prepadu. Samo što nije letio helikopter JNA da bi iz zraka potvrdio opasnu situaciju? Zatim je riba odvezena u Osijek, gdje je „uhićenoj“ ribi pojedinačno izvagana težina i izmjerena dužina *(vjerujemo da je svakom primjerku inkriminirane ribe određen spol i dob i „osobno raspoloženje“ ribljoj fauni Kopačkoga rita, tako su tvrdili! U završnoj izjavi upravitelja stajalo je, da je daleko veći prekršaj dan ranije učinila Zajednica športskih ribolovnih društava u Belom Manastiru koja je bez valjanih dokumenata izlovila Topoljski dunavac i ribu prodala nekom veletrgovcu. No u tom trenutku to nije bio predmet za ovu raspravu, pogotovo za neku akciju protiv Zajednice koja je tada okupljala veliki broj baranjskih ribolovaca, jakoga političkoga statusa.

***36. El Dorado – Novi kanal.** Za osječke ribiče Novi kanal *(nalazi se u Posebnom zoološkom rezervatu Kopački rit; nap. aut) je bio stanoviti riblji mamac, „El dorado“ na kojem su mogle pecati samo povlaštene osobe po odobrenju Uprave šuma iz Darde (čitaj upravitelja) ili lokalnog ribočuvara (nazovimo ga) „Mufljuz“. Tako će npr. neki električar a pasionirani ribič platiti povlasticu električnim kabelima, raznim prekidačima, sklopkama „ziherunzima“, žaruljama, mesar pak svinjskim i telećim kotletima, sušenim kobasicama, kulenovima, zidar raznim građevinskim materijalom ili bi pomagao u gradnji Mufljuzove kuće u Bilju. Taj oblik zloporabe, nije bio po volji ostalim čuvarima, međutim kada su shvatili da nitko od mjerodavnih u „Jelen“-u ne reagira, prilagodili su se prilikama. O toj muljaži saznalo se u Osijeku, Bilju itd. Da se stvar nekako zataška, Mufljuz upriliči u Upravi u Bilju izvjesni performans, koji je mogao nositi naslov „Uspjeh jedne noćne akcije čuvara ribolova“, ili tako nekako, a što nije imalo veze sa zdravom pameti. Stoga će u Dvorcu u Bilju (svibnja 1984.) izložiti

nekoliko „oduzetih“, istrošenih mreža (maraža), dva-tri neupotrebljiva butoša (bacnja), nekoliko kilograma razne riječne ribe posložene po tržišnoj vrijednosti. Lijepo poredane uz nogostup kao na kakovoj izložbi trebale su stvoriti dojam da objede čuvara nisu točne. Ta šarada laži trajala je do početka Domovinskoga rata, a onda se lugarnica našla pod kišom granata, pa je „biznis - ribičija“ dokinuta višom silom, a čuvar je sa ženom strugnuo u Švedsku (ili Norvešku) potraživši tamo mirnu zaleđinu.

***37. Prvi pisani spomen o ribarstvu u Mađarskoj** zabilježen je 1001. Te je godine kralj Stjepan obznanio ispravu (diplomu) po kojoj panonhalmadskom području daruje određene vodene površine i ribnjake. U darovanju slijedi i vespermska biskupija 1008. zatim 1015. pečvaradski samostan; 1019. samostan u Zalavaru koji daruje neka mjesta za ribolov itd. Sve to svjedoči da je ribarstvo dobilo podstrek za razvoj i probitak. Tijekom XIII. stoljeća pravno ustrojstvo ribarstva bilo je različito. Evidentirani su ribari sa specifičnim namjerama i ciljevima, što je stvorilo razlike u statusu ribara pa se tako spominju: obični ribari, zatim samo ribari, te oni posebni (?). Nema spomena da su živjeli isključivo od ribarstva?

Arhivski dokumenti vezanim za XIII. st. govore postojanju ribarskih nastambi i sela čiji se stanovnici bave pretežno ribarstvom, te o uredima (službama) „visokog društva“ gospode koji su ih pratili. Ribari - kmetovi, odnosno, seljaci imali su pravo na neograničeni izlov ribe, a što je bilo sukladno uobičajnoj pravnoj praksi toga vremena. To pravo iz XIV. st. biti će kasnije znatno ograničeno. Da li zbog toga što je riba postala zanimljiva delicija, a što dokazuju i tadašnji kuharski priručnici ili iz vjerskih razloga kada postaje obavezna hrana u doba posta. U prilog tome govore naputci vezani za vjerske blagdane, primjerice za post (korizmu). Stoga već 1300.-e godine imamo reguliranu prodaju ribe na određenim mjestima. Potražnja ribe u životu ljudi bila je razlogom prepoznavanja ribarstva kao moguće gospodarske djelatnosti s tržišnim ciljem, a što je u daljem tijeku vremena pridonijelo većim ulaganjima u poboljšanje ribolova i plasmana ribe. Takav stav društva prema ribolovu u XIV. st. doveo je do nastanka ribarskoga prava i upliva građanskog staleža u poslove s ribom i ribarenjem. Ribarstvo dobiva društveni dignitet (nastanak ribarskih cehova) prije ostalih poljodjelskih aktivnosti. U poslovima ribarstva nailazimo na osobe koje imaju afinitet za organizaciju ribolova. Ribarstvo postaje profitabilno i daje sigurnost stalnog zaposlenja. Iz te činjenice proizlazi u XVI. st. i pravna regulativa koja se bavi vrlo sustavno i ozbiljno ovom djelatnošću.

U pisanim dokumentima koja prate ribarstvo kroz stoljeća, posebno se vrednuje kvaliteta ribljeg mesa. Tako nailazimo na uredbu kralja Sigismunda iz 1430.-e koji zamijenjuje jedan veći posjed za utvrdu grada Tata, u čijem se okružju nalazila i veća vodena površina bogata smuđem.

Postoji izvornik da je predstavničko vijeće Baranjske županije i općine Kopačevo zadužilo službenoga bilježnika da ribarima dozvoli, uz naknadu, da tamošnju livadu i sjenokos koji je u proljeće 1879. uništila poplava, pretvore u spremnik za ribu. Podatak koincidira s ranijom odlukom ministra unutrašnjih poslova, koji predosjećajući da će poplava ugroziti kmetovski posjed unaprijed dozvoljava ribarenje. Ujedno spomenuto Vijeće smanjuje ovlasti Vlastelinstva na neimenovanoj ribolovnoj površini koje su zatražili Kopačani i dožupan (Ferkov, J., 2006).

Sredinom 50-ih prošlog stoljeća ribolovno područje bivšeg Vlastelinstva „Belje“ (baranjsko – bačko podunavlje) iznosilo je 32.000 ha, od toga 19.000 ha. visoko-produktivnog.

Riba se lovila pletenim mrežama od kudjelje (alov, setka, buvar, vlak, laptaš, keca, sačmarica), prestorskim i običnim vrškama, udicama - strukovima, reketzima i weijsevima, odnosno plotovima od trstike i sl. Koristio se i harpun za ubijanje i pridržavanje veće ribe (soma, morune) za što je trebalo više ljudi. U Kopačkom ritu i na drugim ribolovnim mjestima uzduž Dunava i zaobalja podizane su kuće za boravak ribara, nazvane ribarskim stanicama.

Riba se prodavala svježa, usoljena, dimljena ili sušena na zraku. Neki od tih načina konzerviranja ribe još se i danas mogu naći u Baranji. Na cijeni je bila moruna (*Huso huso L.*) koja se sušila i izvozila u

veće gradove Europe. Osječki ribari bili su poznati po spravljanju dva riblja specijaliteta: trakancu, šaranu isjeckanom u trake i loparcu presječenom preko leđa. Svježa riba se prevozila barkama, tikvarama raznih veličina.

U prošlosti veći broj naselja u Baranji imao je neslužbenu oznaku „ribarskih“ kao: Bilje, Vardarac, Lug, Grabovac, Zmajevac, Suza, Batina, Draž, Topolje, Jagodnjak, Baranjsko Petrovo selo. Postojala su dva veća ribolovna područja: „karašičko“ i „beljsko“. Danas se koristi lijevo obalni pojas Dunava (Vojvodina), zajedno sa Specijalnim rezervatom prirode „Gornje podunavlje“. U Hrvatskoj, prema Zakonu o slatkovodnom ribarstvu u funkciji je desno obalno zaobalje Dunava i nosi naziv Donjodravsko – dunavsko ribolovno područje koje uključuje i dijelove Parka prirode Kopački rit. Na području baranjsko – bačkog podunavlja samostalno ribari oko 30-ak ribara iz Hrvatske i Vojvodine (Srbije). Karašičko ribolovno područje gotovo je nestalo nakon opsežnih hidromelioracija tijekom 19. i 20-og stoljeća.

***38. Upravljeni prirodni rezervat;** Godine 1967. ukazom Sabora Republike Hrvatske, NN 45 (god. XXII) od 30. listopada 1967. Kopački rit postaje Upravlja ni prirodni rezervat. Status „užeg“ područja dobivaju lokaliteti: Kopačko jezero, Bijelo jezero, Sarvaš bara, Isinj bara, Kan bara, Nadhat, Mali Bajar, Hulovo i sve ostale neimenovane bare i „jezera“, „grede“ prema ušću Drave. Dunavsko zaobalje sjeverno od Vemeljskog dunavca do riječnog pristaništa Kazuk ulazi tzv. „šire“ područje.

Po UNESCO-oj odluci od 15. rujna 2021. poriječje rijeka Mure, Drave i djelom Dunava kojem pripada i Park prirode Kopački rit, proglašeno je Rezervatom biosfere. Radi se o najvećem zaštićenom područje Europe veličine 930 tisuća hektara.

***39. Zakonska zaštita Kopačkoga rita i osnivanje biološke stanice.** Vrlo intenzivni pregovori o zakonskoj zaštiti Kopačkoga rita odvijali su se u razdoblju 1957. do 1966. godine. Osim LŠG „Jelen“-a i Konzervatorskog zavoda NR Hrvatske, uključen je bio Sabor NR Hrvatske, Izvršno vijeće i njegovi organi uprave i drugi. Korisnik prostora LŠG „Jelen“ je 1958. predložilo osnivanje Nacionalnog parka „Moša Pijade“. Prijedlog je uručen Zavodu za zaštitu prirode Republike Srbije, Kabinetu Predsjednika Republike, a čime se nije složio Konzervatorski zavod u Zagrebu.

U godini 1962., Zavod za zaštitu prirode Hrvatske uz potporu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (JAZU) ponovno aktualizira postupak zakonske zaštite Kopačkoga rita uz istovremeni zahtjev za osnivanjem biološke stanice. Za biološku stanicu pokazali su veliko zanimanje mnoge poznate znanstvene ustanove u Hrvatskoj.

Od Savjeta za znanstveni rad Hrvatske zatražena su sredstva za istraživačke projekte. U svezi toga Zvezdica Mikulić ispred RZZP je mišljenja, „Zaštita Kopačkoga rita je nužna, i ne sprovodi se dosljedno, jer korisnici područja vide samo svoj interes, predviđaju da će ih proglašenje Kopačkoga rita zaštićenim objektom prirode ometati u njihovim dosadašnjim aktivnostima“, *(a što se kasnije pokazalo točnim; nap. aut.).

U pregovore oko proglašenja Kopačkoga rita zaštićenim objektom prirode bili su uključeni: Sekretarijat za poljoprivredu Uprava za ribarstvo, Sekretarijat za šumarstvo, Uprava za vodoprivredu, kasnije Institut za slatkovodno ribarstvo, Kotar Osijek, Institut za biologiju i Institut za botaniku, Institut za šumarstvo i lovna istraživanja, Institut za slatkovodno ribarstvo, Hrvatski narodni zoološki muzej i drugi. Zapravo svi iz Zagreba.

U međuvremenu „Jelen“ šalje izvršnom vijeću i Republičkom zavodu tzv. „obrazloženje“ zapravo suglasnost da se područje zaštiti najprihvatljivijom kategorijom zaštite (citiramo): „s obzirom na izraženo privredno značenje Kopačkoga rita, a što pogoduje kategoriji upravljanog prirodnog rezervata u kojem se mogu dozvoliti izvjesne privredne aktivnosti i intervencije kao što je ribolov i lov“. To će ubrzati proces zakonske zaštite, tako da već 1967. Kopački rit i dijelovi Lovišta „Belje“ (odnosno LŠG „Jelena“) postaju Upravljanim prirodnim rezervatom „Kopački rit“.

***40.** Značenje riječi „**velika poplava**“, radi se o poplavi visokog vodostaja iznad 450 - 500 cm. *(prema vodomjeru u Apatinu „0“ kota = 78,84 mnm.), a koja traje u kontinuitetu najmanje 100 dana i preobražava (vizualno) Kopački rit u veliko jezero u kojem se gotovo ne naziru obale rijeka Dunava i Drave.

***41. Posebno obučeni čuvarski psi** poslužiti će za otkrivanje krivolovaca, ribokradica, njihove opreme, mreža, udica itd. Osim toga zaštitarski pas čuva čuvara u svakoj prilici. Ukoliko bi osjetio i malu dozu agresivnosti prekršitelja, zapeo bi ko' puška iskesio zube i da je ovaj, prekršitelj, pokušao dohvatiti neku motku, štap ili nož i napasti čuvara, pas bi u trenutku reagirao, zgrabio bi ga za ruku i spriječio u namjeri. Međutim, na sreću, do takovih situacija nije bilo osim tijekom vježbi sa markirantom.

***42. Rentna politika;** Prostrana ritsko – močvarna područja istočne Slavonije, s brojnim „jezerima“, barama, kanalima, vodotocima, su većim dijelom isušena koncem 19. stoljeća *(od druge polovice 19. st. do polovice 20. st.) i iskorištena u ratarske svrhe. Živjeti od rente bilo je korisnije i ugodnije nego baviti se nesigurnim ulaganjima u ribarstvo otvorenih voda. Ni Vlastelinstvo „Belje“ nije bilo izuzetak. Uz određena kritička mišljenja i stavove ne terba zaboraviti da je rentna politika (indirektno) dovela do sveukupnog napretka u gospodarstvu, kulturi, športu itd. Oni iz kraljevsko plemićkih krugova bili su u posjedu svih značajnih lovišta u Ugaraskoj, lovačkih dvoraca, kurija koje bi povremeno posjećivali u lovnoj sezoni. Bili su to događaji od važnosti za javnost često popraćeni medijskim komentarima.

***43. Lokalitet Međaja**, mjesto prekida protoka vode .Kada se nivo vode (lice vode) na kanalu Hulovo (kod Međaje) prekine zbog razlike u visini kote terena, - jedan će dio ribljih jata krenuti prema Kopačkom jezeru i onda Čonakutom prema jezeru Sakadaš i Novom kanalu, a drugi prema Isinji bari, kanalu Renovu odnosno Dravi i Dunavu. Dobar dio ribe završit će u kanalu Nadhat, odnosno u Vemeljskom dunavcu. Zadržavanje ribe u Kopačkom jezeru jedva da je moguće zbog plitkoće i velikog broja: kormorana, čaplji, orlova i drugih ihtiofaga. Nakon otplavlivanja većeg dijela, na širem prostoru nailazili smo na vrlo krupne primjerke šarana, deverika, štuka. Spomenuti Novi kanal i jezero Sakadaš funkcioniraju kao neki prirodni zimovnik, poveliko sabiralište ribe.

***44. Naplavljivanje - otplavljivanje;** U ranijim radovima ponekih autora, a u svezi istraživanja ekologije nekih skupina i vrsta močvarica, opisuju se i hidrološke prilike Kopačkog rita, između ostalog i slijed naplavljivanja i otplavljivanja (vidi literaturu).

***45. Na brzini otjecanja vode iz rita;** od presudne je važnosti visinska razlika terena. Najveći izmjereni pad vodostaja iznosio je 25cm/dan zabilježen na pregradi Hulovo. Pojava se ponavlja kada „veliki vodeni“ valovi Dunava i Drave napuštaju Kopački rit. (depresiono otjecanje). Inače u prosjeku pad vodostaja iznosi 9-11 cm./dan. Za 15 dana vodostaj se (prosječno) snizi za 1.7 m. Mjerni podaci iz 1984. ugrađeni su u dijagram gdje su vidljive dvije refrakcijske ritske akumulacije vode. Razlika u nadmorskoj visini aluvija oko Kopačkog jezera i dna Hulovskog kanala kod Dunava iznosi 2.5 m., tako da kanal povremeno sliči manjoj brzini riječi ranga dravske Karašice. Kod vodostaja +300 cm. (prema vodomjeru Apatin), kanalom teče 40 m³/sec., a kod +400 cm. cca. 100 m³/sec. vode.

***46. Kanali Kopačkog rita:**

Kanal **Hulovo** (Hulofok): dužina cca. 6 km., širina 30-40 m. dubina cca. 3.50-6.00 m. kod uobičajenih malih voda 0.30-2.00 m. Lijeva i desna obala ima sve karakteristike podunavske obalne terase, odnosno ritske „grede“, a što znači da je kraće plavljen i s više zraka u tlu. Tlo je prelazna aluvijalna parendzina obrasla šumom u kojoj nalazimo prastara stabla crne i bijele topole, jasena, veza i pokojeg hrasta lužnjaka (*Rubeto-Populetum nigrae*, *Corneto-Populetum nigrae*, *Ulmeto-Fraxinetum typicum*, prov., *Ulmeto-Fraxinetum quercetosum* i sl.). Ribari bi ga u ranijim razdobljima nakon poplave (poprilici krajem srpnja) pregradili drvenom pregradom dvostrukih flanki ispunjenu pijeskom. Nakon zatvaranja pregrade vodostaj bi se unutar rita povišio za cca 1 m., tako da su ribari s Hulova svakodnevno mogli doploviti do Kopačkog jezera i ribariti. Kanal se povremeno dopunjavao vodom Stare biljske Drave preko Kopačevskog kanala.

Kanal **Nagyhatfok** (Nadhatfok): dužina cca. 1800 m., širina 5-20 m., dubina 0,50-4.00 m., za niskog vodostaja presušuje. Povezuje Kopačko jezero s Vemeljskim dunavcem.

Kanal **Čonakut**: dužina cca 3 km., širina (u nekom prosjeku) oko 20-30 m., dubina 3-5 m., a kod niskog vodostaja od 0.80-1.00 m., tako da je plovni za ribarske čamce kroz cijelu godinu. Čišćen je refulerskim bagerom 1987. i 1988. Povezuje Kopačko jezero s jezerom Sakadaš.

Kanal **Gorba** je nastao nakon ulaska bagera „Ivan Milutinović“ u Kopački rit. Pruža se južnim dijelom Kopačkog jezera; povezuje kanal Hulovo sa Čonak - utom; za niskog vodostaja dubina mu ne prelazi 0,30 m. mjereno u blizini Hulovskog kanla.

Kanal **Poroslo** povezuje kanal Gorbu i kanal Hulovo s Kopačkim jezerom, dugačak je nekih 50 m., dubina mu ovisi o trenutnom vodostaju u ritu.

Kanal **Renovo** ili Pustafok je uz kanal Hulovo najjači odvodnik voda Kopačkog rita. Utječe u rijeku Dravu 2 km. uzvodno. Dužine je oko 3 km., širine cca 20 m., dubina mu varira zbog limana različitih dubina. U pravcu Kopačkoga jezera postaje sve plići i kod stare Ribarske kuće Renovo *(spaljena početkom Domovinskog rata; op. aut.) stopiti će se s kopačevskim plavnim područjem. Za niskog vodostaja plovni je koji kilometar, dok se kod višeg vodostaja može čamcem doći do Kopačkog jezera.

***47. Upravljeni prirodni rezervat.** Osnovom Zakona o zaštiti prirode Kopački rit je 1967. proglašen Upravljenim prirodnim rezervatom, a što po načinu upravljanja i korištenja vrlo dobro korepondira s današnjim proklamiranim održivim razvojem.

***48. Lovno-šumska Uprava Apatin,** Sektor za ribarstvo–Apatin (tzv. Ribocentar Apatin) izdvojio se 1972. g. iz sustava LŠG „Jelen“–Beograd i spojio se s Poljoprivredno –industrijskom kombinatu (PIK-om) „1 Maj“ –Apatin, zbog čega je izgubio pravo ribolova na desno–obalnim ribolovnim površinama Dunava i Kopačkog rita.

***49. Znanstvena stanica za lovstvo i zaštitu prirode.** Negdje po prilici 70.-ih god. prošlog stoljeća zaprijetila je opasnost da Kopački rit ostane bez djelatnika koji su se dotada brinuli o implementaciji mjera zaštite prirode u korpus zaštite Kopačkog rita i istraživačkog rada, stoga su prof. I. Matonićkin, prof. Z. Pavletić i D. Getz inicirali ideju o osnivanju biološke stanice s 2-3 djelatnika. Ideji su se priklonili: Kulturno - prosvjetno vijeće Sabora, Institut „Ruđer Bošković“, Biološki institut Sveučilišta u Zagrebu itd. Naprotiv u „Jelenu“ su smatrali da takova institucija nije potrebna jer je područje znanosti i istraživanja „pokriveno“ brojnim znanstvenim temama, a koje se dotiču i zaštite prirode. Stoga su osnovali vlastitu biološku stanicu naziva: Znanstvena stanica za lovstvo i zaštitu prirode sa sjedištem u Bilju. Dokinuta je 1991. Zakonom o šumama Republike Hrvatske.

***50. Ribokradice među pravim športskim ribolovcima.** Neosporna je činjenica, da su se među prave športske ribolovce infiltrirali ribokradice i nasilne osobe koji su ignorirali postojeće zakonske propise, odnosno: Zakon o ribarstvu, Zakon o zaštiti prirode, Sporazum sa šumarima i lovcima o korištenju ribolovnih voda u rubnim dijelovima Parka prirode itd. Time su naškodili svojim ribolovnim savezima, odnosno zajednicama.

***51. Mali trgovci ribom,** razvozili su kupljenu ribu mopedima po selima Baranje i Slavonije gdje nije bilo prodavaonica. Poimence: Peteri Joška iz Kopačeva ribom je snabdjevaao sela u Baranji, Nikola Milovanović okolicu Tenja, Juhas Jožef prodavao je ribu po papučkim selima i naseljima. Ribu su kupovali još i Zvonko Koljanin iz Podravlja i Aleksandar Jocković iz Vere. Nažalost zakonodavac nije imao razumijevanja za ovaj obrt pa su na koncu, završili na sudu optuženi za šverc. Kazna su bile vrlo visoke. Epilog, mještani zabitih sela i naselja u kojima nije bilo prodavaonice ribom ostali su bez svježe i jeftine ribe.

***52. Ribari – radnici.** Prema odluci Radničkoga savjeta OOUR za ribarstvo „Kopačevo“, novo obnovljenu ribolovnu grupu „Hulovo“ voditi će iskusni desetar Vulić koji se vratio iz Zapadne

Njemačke. Dogovoreno je da će ribariti na Dunavu i okolnim barama uključujući i Kopačko jezero. Za rad na otvorenoj rijeci nabavljen je novi čamac Laptaš od 9 metara s ugrađenim motorom „Torpedo“ od 9 ks, mreže itd; uz to je obnovljena Ribarska kuća Hulovo. Nažalost investicija se nije isplatila. Naime, većina ribara s Hulova nije se prilagodila novim uvjetima ribolova. Naučeni da petkom odlaze kući (u Apatin i Bački Monoštor), a vraćaju se tek u ponedjeljak, propuštali bi priliku zatvaranja prestora, pregleda mreža, sakupljanja ribe i predaje iste na manipulaciji Sakadaš. Stoga će mnoga zapletena riba do ponedjeljka uginuti ili ako se radilo o krupnijoj ribi onesposobiti će mrežu za ribolov. Vrijeme i okolnosti zahtijevale su promjene u ribarenju, manipulaciji ulovljenom ribom i rad praznicima i prema potrebi. Tome se nije mogao prilagoditi desetar Vulić i svi ostali ribari s Hulova; prilike su naprosto zahtijevale ribara koji je spreman raditi i 24 sata, po nagonu i iskustvu, koji će pratiti čudi prirode i loviti kada je zgoda bez obzira na vremenske prilike, dane u tjednu, praznike ili doba dana ili noći. Uz sve to veletrgovinu je zanimala tzv. „crna riba“ kao što je smuđ od 1 kile na više, som od 2-10 kg., a nešto rjeđe onaj od 30 kg naviše, šaran od 1 kg. naviše, isto tako štika i eventualno kečiga koja je postajala prava rijetkost. Riba je morala biti u svježem stanju ugodnoga izgleda, najbolje živa. Na tržnicu nije smjela dolaziti sa zakašnjenjima, uginula, počesto i ružno natučena. Hulovčani te uvjete nisu mogli ispuniti.

***53. Tako se jedan osječki odvjetnik** obrušio na ribare brojnim okružnicama i apelima koristeći se pogrđnim rječima i rečenicama kao (citiramo): „zloupotreba vršenja privrednoga ribolova“, „ekstremno ponašanje suprotno socijalističkom moralu“ *(kao da ga je bilo? nap. aut.), „beskrupulozno oštećivanje društva“, „izbjegavanje poreza“, „nezakonito ponašanje“, „privredni ribari i jataci u raboti“, „pogubna eksploatacija privrednog i društvenoga bogatstva“, „sprega neodgovornih pojedinaca u nadležnim organima“, „crno tržište“, „atak na zdravlje ljudi“, „ribarska mafija“, „ekstremno visoki profiti privrednih ribara“, „uništavanje faune i flore“ (od strane ribara), „bacanje dinamita i karabita“, „izlov ribljih matica“, „nezakonito i štetočinsko eksploatiranje društvenog prirodnog bogatstva“, „onemogućavanje zdrave i prirodne rekreacije građana“, „štetno raslojavanje građana“, „nezakonito ribarenje u Kopačkom ritu“, „ribari su ekološka katastrofa“ itd. u tom stilu.

***54. Zatiranje ptica močvarica** u Kopačkom ritu poneki puta bi prešla granicu zdravog razuma. Za malu nagradu ribočuvari bi u koloniji živim mladuncima odsjecali kljunove koje bi kao dokaz predavali Upravi „Apatina“ (Ribocentra) i „Tikveša“, a ove su ih nagrađivale s 10 dinara i 10 lovačkih patrona. Po pričanju Josipa Majića, ptice bi bez kljunova danima tumarale po koloniji prije nego bi uginule od gladi. Tako je 1954. godine kod Krstina (Keresteša) uništena imponantna kolonija čaplji, žličarki i blistavih ibisa. Slično tome je 1985. stradala kolonija čaplji danguba na ribnjaku „Podunavlje“ (tabla A2). Doslovce bila je pokošena strojem za sječu vodenoga bilja. Populacija se nije oporavila sve do danas. Tada su mnogim mladuncima bila amputirana krila, noge, neke su bile prepolovljene, a one preživjele postale su lakim plijenom grabežljivih ptica, pa i lisica koje su doplivale do „otoka“ (grede) gdje su se ove nalazile. Bilo je još nekoliko sličnih slučajeva koje je osudila javnost, ali i „Jelen“-ovo rukovodstvo koje će ubrzo donijeti Odluku o zabrani plašenja, rastjerivanja i ubijanja spomenutih ptica. Vidre su već ranije bile zaštićene sličnom Odlukom, prije nego što je donesen zakon o njihovoj zaštiti.

***55. Vlastelinski ribnjak – zimovnik**, nalazio se uz cestu Osijek – Bilje. O tom ribnjaku imamo zapis Josepha Payera (1824.): „U neposrednoj blizini ceste prema Osijeku bilo je izgrađeno spremište ribe *(neka vrsta većeg ribnjaka - zimovnika, nap. aut.). Izvedbom je osobno rukovodio viši upravitelj V. Wittman. Ribnjak - zimovnik bio je dugačak 175 hvati (332 m.) imao je isto toliku dužinu obodne jame, te 200 hvati (380 m.) dugačko korito za ribu kao i solidan „reketz“. U ribnjak je 1823. bilo stavljeno oko 100 centi (5600 kg.) ribe. Vlasnici su bili ovdašnji trgovci ribom koji ju nisu uspjeli prodati na vrijeme. Investicija se pokazala korisnom pa zaključuje, „ribnjak se ubraja među najuspjelije gospodarske poduhvate Vlastelinstva“. Riba u ribnjaku se čuvala za dane posta kada bi postigla najbolju cijenu. Tako je npr. 1 funta ribe (16,38 kg.) dosegla 12 krajcara, a 1 funta govedine samo 9 novčića“.

***56. Pod pojmom Kopački rit smatra se:**

A) poplavno područje ritova i bara koje se nalazi sjevero - istočno od grada Osijeka, u Baranji, u zamišljenom trokutu što ga čine rijeke Drava i Dunav. Rijeka Dunav je istočna, a rijeka Drava južna granica. Zapadnom i sjeverozapadnom granicom mogla bi se označiti zamišljena linija koja vodi cestom Osijek – Bilje - Kopačevo i kod Sakadaša se nadovezuje na nasip „Zmajevac – opačevo“ koji završava podno (lesne uzvisine) Zmajevačke planine, gotovo na 1.424 riječnom kilometru Dunava;

B) prema katastru Ribolovnog centra u Apatinu, Kopački rit je ribolovni revir istočno od sela Kopačeva veličine 4.360 ha (Crvenčanin- Pinčir, 1965.);

C) Prema Zakonu o zaštiti prirode iz 1967. Kopački rit je dio Posebnog zoološkog rezervata veličine 7.700 ha. Područje je dobilo ime po selu Kopačevu koje se nalazi na rubu vardaračke terase; cca 7 km sjevero -istočno od Osijeka.

***57. Ribokrađa na kanalu Remete.** Nakon bogatog ulova i punih vreća ribe koju su ulovili u kanalu Remeta u Kopačkom ritu, ribokradice bi se vraćali nasipom („Drava – Dunav“) u Osijek. Iz toga vremena prisjećamo se osječkoga ribolovca Zlatka K. Jednu vreću punu štuke stavio je preko „rama“ mopedu, drugu preko prtljažnika, a nešto manju u ruksak. Osim što je opteretio prtljažnik s vrećom ribe, drugi dio ribe podijelio je na dvije veće povorke koju je rasporedio na obje strane guverнала tako da je riba repom dodirivala tlo. Bio je mlad i snažan pa mu sve to nije bilo teško. Ostalo je pitanje kome je tu ribu poklonio odnosno prodao kada je Osijek formalno „mirisao“ (ili smrdio) po štuki; bilo ju teško pokloniti , a kamoli prodati. Biljani i Kopačani su je sušili ili na zraku ili u pušnici. Dopremali su je saonicama. Na njih bi smjestili 4-5 vreća, svaka s najmanje 20-ak kg. ribe. Za takav lov ribe rukama, ribokradice su koristili visoke ribarske čizme. Ulaskom u plitku vodu, te pipanjem rukama po koritu vodotoka lako ju je bilo uhvatiti.

***58. Otpadne vode iz „Svinjogojstva“** Darde slile su se 70.-ih u vodotok Barbaru, a ovaj u zapadni dio Stare biljske Drave na potezu: željeznički most Mece - Ustava „Bilje“. Zatim odavde u donji vodotok Stare biljske Drave do Kopačevskoga pašnjaka i Ustave „Kopačevo“. Stara biljska Drava je u nekim trenutcima bila, formalno, septički odvodnik „Svinjogojstva“ u kojoj se pri anaerobnim uvjetima stvarao amonijev hidroksid, sumporovodik i drugi otrovni spojevi koji su zatrli veći dio ribe i većinu beskralješnjaka.

Osim „Svinjogojstva“ Staru Biljsku Dravu onečišćuju otpadne vode septičkih jama kućanstva sela Bilja i Kopačeva.

***59. Kopačko jezero** je odavno izgubilo funkciju zakloništa i zimovališta (krtoženja) ribe. Zamuljeno je i postalo plitko. Od 1943.-1967. dubina mu je smanjena za najmanje 2 - 4 metara. Vrbov mladik formalno je ušao u jezeru, što je znak njegovog rapidnoga propadanja.

***60. Neunčikoviti lokalni zntstvenici.** Lokalni znanstvenici kao ni djelatnici Ministarstva kulture i Državne uprave za zaštitu prirode i ostalih ministarstava vezanih za ovu problematiku nisu do danas ponudili ništa značajnog i korisnoga u svezi obnove zapuštenih lokaliteta Kopačkog rita. Njihov dosadašnji rad i aktivnosti svedeni su na izradu koje – kakvih studija, planova i programa bez implementacije u konkretne zadatke, npr. čišćenje i održavanje plovnosti kanala, odmuljivanje bara i jezera. *(značajnih za opstojnost ribe; nap. aut). Pokretačkih snage nema, a svi ti materijali koji se prezentiraju na koje kakvim skupovima pa i onima „Kopački rit danas i sutra“ su zapravo mrtvo slovo na papiru koje završava u priručnim arhivima i služi kao materijal za novu papirologiju, opet za neke planove i programe napisane na stotinjak i više stranica. Ostaje još pitanje dali se radi na aktiviranju fondova EU za potrebe korisne za prirodu i njezin živi svijet, ne samo za turizam. U tom kontekstu je i oživljavanje organiziranog ritsko –riječnoga ribarstva.

***61. Bijela roda.** Na samom lokalitetu Kopačko jezero, u razdoblju 1967.- 1991., nismo ni jednom prilikom naišli na bijele rode. Ostaje pitanje zašto su rode izbjegavale Kopačko jezero i njegovu bližu okolicu?

***62. Riječni tokovi su regulirani**, nestale su one nepregledne plavne površine, tako da sveukupna količina ribe obiju rijeka je znatno manja od one nekadašnje prije hidro - melioracija. Relativno očuvanu prirodu izvornoga staništa moguće je još naći u Kopačkom ritu i nizvodno Dunavom u Rumunjskoj (Delta Dunava).

***63. Som iz svinjca**. U vrijeme velikih poplava, kakova je bila 1965., u Kopački rit ušla bi velika množina ribe, između ostale i oni najveći primjerci dunavskih somova. Jedan veći som zaglavio se u svinjcu Ištvana V. iz Kopačeva. U svezi toga isplela se cijela priča koja je objavljena u Glasu lova i ribolova. Naime, ribar Ištvan V. imao je svinjac u blizini kopačevskog kanala koji se za vrijeme poplave našao pod vodom. Vjerojatno miris mokrače i ekskret svinja namamio je povelikoga soma u svinjac. Tek kada je ostao bez vode počeo se okretati i lupati repom. Lomljava i lupa privukla je vlasnika, ali i susjede. U prvi mah nisu znali o čemu se radi, međutim kada su u svinjcu ugledali soma sve je bilo jasno. A onda su nazvali Ribocentar koji je došao po soma. Daljnji tijek događanja nije nam poznat, pa tako da li su soma utovarili u rinfuzi mrtvog ili su ga bez obzira na težinu stavili u bazen s vodom i otpremili do Apatina i tikvare na Dunavu. Ištvanu je som nesumnjivo dobro došao. Od novca koji je dobio za soma popravio je štalu i svinjac, a navodno je počastio svoje susjede.

***64. Biološke posebnosti srebrnog karaša** ili babuške su izuzetne. Rijetko će koja vrsta ribe izvan vode, na tlu, u hladnjači ili u kašeti preživjeti nekoliko dana. Zamjećeno je da je tijekom masovnog uginuću ribe u 1984., najmanje uginulo babuški. Premda je „hvatala“ zrak kao u zijevu i iskakala na obalu, veći dio populacije je preživio.

***65. Đula Seleshi**, dr. sci. istraživao je panonska jezera dotaknuvši se dijelom i Kopačkoga. U svezi toga objaviti će nekoliko znanstvenih radova; jedan dio odnosi se na njegovu doktorsku dizertaciju naslova: *„Prilog limnološkim istraživanjima nekih jezerskih ekosistema u panonskoj niziji s posebnim osvrtom na promjene sastava biocenoza uslijed ubrzane eutrofizacije“*, - koja obranjena na Prirodnačko - matematičkom fakultetu u Novom Sadu 1976.

***66. Ekološka pravila upravljanja** zaštićenim područjima (tzv.ekološki obrasci) ,a koje možemo naći u zakonima o zaštiti prirode, mogu u nekim slučajevima škoditi prirodi i njezinim ekosustavima. Tako Kopački rit koji je u kategoriji Parka prirode nije moguće uspoređivati s Parkom prirode „Velebit“ ili Nacionalnim parkom „Plitvička jezera“ Kopački rit je vlažno stanište, ekosustav koji funkcionira na način karakterističnim za ritove i močvare, te nimalo ne sliče onom Velebita. Nesmije se zaboraviti ni utjecaj čovjeka.

***67. Crveni križ**, ranije „Crveni krst“ ili još ranije za vrijeme Habsburgovaca „Rote Kreuz“ je poznat kao lokalitet u Lovištu „Belje“. Nalazi se u blizini Dunava između 1406. – 1407. rkm., u šumskom reviru „Kormanj“ *(utok Vemeljškoga Dunavca). Križ je bio postavljen na okuci koja podsjeća na slovo „S“. Po pričanju starijih Baranjaca na ovom mjestu dogodio se brodolom putničkoga broda koji je plovio od Constance na Crnom moru prema Beču. Naime te godine (nepoznata, negdje u 19.st.), u rano proljeće Dunav je bio vrlo visok. Poznato je da tada teče brže i silovitije nego obično, pa odnosi (dere) obalu i s njom povlači i velika stabla u maticu gdje onda plutaju rijekom. Izgleda da je jedno takovo stablo zapelo u pogonske lopatice broda te ga zaokrenulo i preusmjerilo ga prema desnoj obali rijeke. Stablo je (izgleda) blokiralo i kormilo zbog čega se brod zanio i prevrnuo na bok. Putnici su poispadali u rijeku, neki su se dokopali obale, a neke je odnijela rijeka. Oni koji su se našli na poplavljenoj obali počeli su lutati i tražiti pomoć. Za pretpostaviti je, da su poneki krenuli nizvodno prema Apatinu koji se nalazio nekoliko kilometara nizvodno, a drugi u unutrašnjost rita i tu se izgubili. Organizacija „Crveni križ“ je poslala dobrovoljce, šatore, odijela, hranu, liječnike, medicinske sestre i sl., što se inače u takovim prilikama radi. Stacionar je okupio i ribare i druge poznavatelje rita koji su započeli s pretragom. O tome kako je misija završila, koliko je ljudi spašeno, koliko se utopilo ili umrlo od posljedica podhladenosti ostalo je nepoznato.

Sjećanje na taj događaj obilježila je obitelj Habsburg *(vjerojatno nadvojvode Fridricha; op. aut.), velikim hrastovim križem koji je bio obojan crveno, podsjećajući istovremeno na tragediju i organizaciju „Crvenoga križa“ koja je pomogla nesretnicima. Križ su održavali i Karađorđevići, kada je navodno bio napravljen od željezne cijevi i ubetoniran u tlo. Za vrijeme Titove Jugoslavije nije postojala namjera obnove križa iz ideoloških razloga, a po svemu sudeći zanimanje za ovu nesretnu epizodu vezanu dijelom i za Baranju, ne pokazuje ni Republika Hrvatska. Crveni križ (ili krst) je poznat lokalitet krtoženja ribe.

***68. Ribolovno područje „Dunav I.“** *(starije tumačenje) je prostor otvorene rijeke i poplavnog zaobalja od granice s Republikom Mađarskom i Republike Hrvatske, određenije od 1.433 rkm., nizvodno do glavnih obranbenih nasipa na lijevoj i desnoj obali rijeke Dunav;

Po hrvatskim zakonima, ribolovna zona „D I.“ obuhvaća rijeku Dunav od državne granice s Republikom Mađarskom (rkm 1433+000) do sjeverne granice Parka prirode „Kopački rit“ (rkm 1412+100), uključujući Šarkanjski, Zmajevački i Monjoroški Dunavac).

***69.** Na samu Novu godinu 1993., Predsjednik nepriznate Republike srpske krajine preimenuje Park prirode Kopački rit u **Nacionalni park „Jelen“**.

***70. Za grupni ribolov koristila se vučna mreža, alov.** O ovoj mreži imamo opis Crvenčanin – Pinčir iz 1965. Koristi se na stajacim vodama, najčešće tijekom jeseni nakon povlačenja vode, kada dolazi do nakupljanja ribljih jata na dubljim mjestima rita. Alovom se može odloviti do 90 % ribe. Izlov ovisi o konfiguraciji i čistoći dna; da li je ono ravno ili ima zaostalih panjeva, potopljenih stabala i sl. Mreža se plela od sintetičkog konca br. 210/18 ili 210/24. U odnosu na dubinu vode najčešće se koristila ona s 700 oka dužine i dubine 100-300 oka. Veličina oka je 27 mm. Postavljanje mreže: liš mreže postavi se na jače gornje uže na tzv. „gornjak“. Zatim se svakih 5 oka veže u jedan bunt i stavlja se paraš. Ako su paraši teški onda se stavlja i po dva na bunt, ili pak svaki drugi ili treći što ovisi od kvaliteta paraša. Na donjak se stavlja duplo uže (donje uže) zbog većeg opterećenja. Na liš mreže, na svakih 5 oka složi se bunt, a olovo radi opterećenja postavlja se na svaki 10-i bunt. Odnos paraša i olova mora biti u ravnoteži. Paraši zbog više olova ne smiju tonuti, a s druge strane ako su lakši ne smiju se dići tako da donjak pliva. Mreže se sastavljaju na mjestu rada u ovisnosti od površine vode. Može ih biti 36 - 38. Više od ovoga broja ne preporučuje se, jer sporo izvlačenje mreže omogućuje bijeg ribi. Mreže se sastavljaju u odnosu na pad terena, može biti s postepenim padom i drugim strmijim, neravninama i sl. U prvom slučaju svaka naredna krilna mreža je plića, a u drugom slučaju uzimaju se krilne mreže, njih 2 - 3 komada iste dubine. Kasnije sve pliće, u seriji po nekoliko istih dubina. Krajevi mreža vezuju se za štapac koji je na kraju opterećen da bi stajao okomito i ne bi izdizao „dolnjak“. Na štapac se veže konopac potrebne dužine, pomoću kojeg se mreže vuku.

Prema Ferkovu (2006.) u prošlosti na području Mohačkog Dunava koristile su se: vrške, koš, košar, kogol, vuk, bubanj, verfer, vehter, jaz, garda, kotec, daljan, osti, ostave, ostone, bodve, vilice, sapki'n, bacač, bacanj, košar, sačmarica, sačma, potisk, orcaš, očaz, ričaglo, ričijak, tulac i neke druge vrste ribolovnih alata.

Uz ribolov u Kopačkom ritu spominju se dugački plotovi napravljeni od pletene trstike i šiblja tzv. reketzi i slični weijsevi. Prestali su se koristiti 70-ih. g. Razlozi: došlo je do promjene u načinu ribarenja; od kolektivnoga ribolova prešlo se na pojedinačni ribolov. Ribare pojedince više nije zanimao lov weijsevima koji su se morali često popravljati. Gotovo redovito nakon poplave morala se ukloniti: polomljena trstika, buntovi raznog skupljenoga bilja, granje, panjevi i koje kakovi predmeti prirodnoga porijekla. Kao problem pojavili su se i jeleni koji bi u rici, u nagonu snubljenja znali rasturiti pedesetak i više metara weijsa.

Nerijetko se mogao zapaziti jelen s vrškom u rogovima. Ulov šarana weijsevima bivao je sve slabiji, bijela riba se nije tražila. Nekako u isto vrijeme pojavila se babuška koja je postala zanimljiva veletrgovini, a

ona se lovila kolektivno alovom. Konačno iz wejsa se mogla lako otuđiti riba.

Osim spomenutog alova, u Kopačkom ritu su se najčešće upotrebljavale: vrške (raznih veličina oka i bubnja), prestori, metlice, maraže, butoši. Tu i tamo zimi bi poneki ribar lovio sačmaricom.

***71. Restitucija katastara iz vremena Austro-Ugarske.** Navodno je zemljište oko jezera Sakadaš bilo nacionalizirano, odnosno nasilno oduzeto Kopačanima za vrijeme Titove Jugoslavije zbog gradnje i rekonstrukcije nasipa „Zmajevac – Kopačevo“. Tvrdili su (oštećeni?) da je to „činjenično“ stanje (?) i da se to može provjeriti u knjigama Katastra iz vremena Austro – Ugarske. Bili su skloni pola prostora Sakadaša izdvojiti iz zakonske zaštite Kopačkog rita. Kompenzaciju za izvlašteni prostor Sakadaša predložen je dio šumskog predjela Ludaš (kod Sifonske linije), a koji se, apropos, već nalazio u granicama Parka? Vrlo nejasno, na sreću Država se time nije složila, uostalom zemljovid iz vremena K.und K. monarhije ipak su malo zastarjeli.

***72. Biolozi u Kopačkom ritu.** Unatoč službenim rješenjima o poslovima ispisanim u službenom Pravilniku poslova i radnih zadataka, obojica su se usmjerila prema problematici koja ih je najviše zanimala, Getz prema zaštiti ekosustava, njegovoj povijesti i evoluciji, zatim pticama močvaricama i problematici tzv. antropogenoga čimbenika, a Mikuška prema (ornitologiji) pticama i ribi. U knjizi Mihaljević, M. o Kopačkom ritu, na strani 98 nalazimo opasku o spomenutim istraživačima: „U razdoblju od 1968.-1984. ponovno se više pozornosti posvećuje ribama i ribarstvu u Kopačkom ritu. Getz (1968.,1973.) se prvenstveno bavi očuvanjem prirodnih mrijestilišta i utjecajem športskoga ribolova na zaštitu Kopačkoga rita, a Mikuška istražuje faunu riba, ekologiju i ekološke osobine riba u Kopačkom ritu, analizira kvalitativni i kvantitativni sastav ulova ribara, proučava riblju produkciju i promijene u ribljem fondu“.

***73. Športski ribolov u Posebnom zoološkom rezervatu** nije u skladu sa zakonom o zaštiti prirode, može se dozvoliti na rubnim dijelovima Parka prirode, na melioracijskim kanalima nekadašnjeg gospodarstva „Belje“. Uređenje cijelog prostora Parka prirode trebalo bi se odvijati po jedinstvenom planu i programu usuglašenom sa svim relevantnim spoznajama zaštite prirode.

***74. Čamac „Laptaš“,** dužine 8 do 9 m. služio je za prijevoz ribe, odstrijeljene divljači i druge terete. Napravljen je od prosušene hrastove daske; međuprostori između dasaka ispunili bi se sušenom mahovinom te utvrdili metalnim zakovicama tzv. engijama. Imao je specifični arhaični izgled s izvjesnim „ukrasom“ na pramcu gdje su se spajale flanke. Čamci laptaši izrađivali su se u radionici Ribolovnog centra u Apatinu. Mogao je ponijeti 300 do 400 kg. ribe u rinfuzi. Posluživala su ga 2-3 ribara. Kasnije, 50.-ih godina u mnoge laptaše počeli su se ugrađivati Dizelovi motor od 9 ili 24 ks. marke „Torpedo“. Lako se mogao potopiti ukoliko je bio na neprikladnom privezu. Na onom sa Sakadaša skidali su dijelove motora, na koncu je namjerno potopljen. Još je tamo, na suprotnoj obali jezera u dubokom mulju. Trebalo bi ga izvaditi, renovirati i pokazati turistima.

Ribarski čamac ili čikl prosječne dužine oko 3,5 do 4,5 metara. Izrađivali su ga sami ribari najčešće od crvene vrbe ili trešnje koja se slovila kao otpornija na vodu i na habanja. Uz sve to čamci od crvene vrbe, trešnje ili čamovine bili su znatno lakši za plovidbu. Zbog relativno mirne ritske vode nije imao dasku talasnjaču. Po plovnosti bili su ravni onima iz Apatina. Prije stavljanja u vodu, a zbog zaštite od škodljivih kukaca i gljivica, premazivali su se otopljenim katranom. Prije toga se u pukotine i razmake dasaka stavljala suha mahovina, a preko nje metalne engije. Kasnije će se umjesto mahovine koristiti kučina na koju bi se navukla tanka aluminijska traka učvršćena sitnim čavlima. Nutarnji dio čamca također bi se premazao katranom, recitolom (derivatom katrana) ili nekim sličnim zaštitnim sredstvom. Stoga nije čudno da su neki čiklovi „doživjeli“ sto i više godina. Sredina čamca bila je pregrađena poprečno položenom pregradom; prednji dio služio je za ulovljenu ribu i prijenos vrški i drugih mreža, a u drugom dijelu nalazio se kanister s gorivom, kabanica, torbica u kojoj je bilo nešto hrane, te oprema za popravak mreža, vezivanje ribe i sl. Kada su se 60.-ih počeli koristiti vanbrodski

motori (tzv. „Lame“ točnije Tomos T-4 ili T-3,5) ribari su stavljali na krmu *prečku debljine od 4-5 cm. na koju bi pričvrstili motor.

Relativno čvrste, ali teške čamce *(od hrastovine) izrađivao je spomenuti Pogon brodogradnje „Ribocentra“ na osnovu starih mjera iz 18. stoljeća. Bili su neprikladni za ribolov u zatvorenim vodama jer su bili preteški. Takove čamce koristili su lovci i šumari.

***75. Utovar ribe.** Dvojica ili trojica ribara tijekom utovara bila su zadužena za mrežu čuvaricu prozvan „krevet“. Dvojica bi skupljala mrežu, a treći bi meredovom grabio ribu i stavljao u čamac, a onda iz čamca, na obali, u ribarske kante te u kamion, odnosno u bazen s vodom i kisikom. Za nepunih pola sata, s dva puna bazena žive ribe, „TAM“-ić OOUR-a mogao je na put za Novi Sad. Interes veleprodaje za babušku bio je velik pa je bilo slučajeva da su ribari ponovno krenuli u ribolov kako bi zadovoljili kupce koji bi se pojavili na Sakadašu. *(kante - kiblovi s ribom težile su oko 50 kg.; nap. aut.)

***76. Nesporazum sa ribolovcima.** Kronologiju nesporazuma opisao je jedan osječki sudac (1973.). Započinje s 1945., kada je 25. lipnja Osječki športski ribolovni klub (ORŠK) ispunjavao anketu Ministarstva poljoprivrede i šumarstva u svezi donošenja novoga Zakona o ribarstvu kojom traže i mišljene ORŠK-a. Ovi pak u anketi predlažu mjere kojim bi se iskorijenili privatni ribari *(pazi na riječ iskorijeniti; nap. aut.). Uz svako godišnje izvješće postoji dodatak u kojem se opisuju nesporazumi pa i sukobi s ribarima Ribocentra, koji su pojedinih godina poprimili pomalo dramatičnije tonove. Najčešće bi čuvari Ribocentra i lugari LŠG „Košutnjaka“ (kasnije LŠG „Jelen“-a) protjerali ribiče iz šumskih revira u kojima se nalazila poneka bara ili kanal, branili im ribolov na mjestima gdje se moglo udičariti, poneki puta bi im oduzeli ribu, ribolovne štapove i udice, podnosili prijave za nedopuštenu kretanje šumom i lovištem. Kao razlog navodilo se uznemiravanje i plašenje divljači te infiltracija pravih krivolovca koji bi među ribičkim štapovima sakrivali prerađene lovačke puške što će se kasnije potvrditi na sudu u Belom Manastiru suđenjem tzv. krivolovcima „mesarima“ iz Osijeka. Uz neke prijave upisivala se i konkretna šteta npr. krađa šumskoga drveta, nastrel divljači, krađa vrški, mreža ili što više riba iz barki, - sve se to pripisivalo ribičima, što opet samo djelomice odgovara istini.

Ribiči su se žalili na: Ribocentar, na Lovno šumsko gospodarstvo „Košutnjak“ iz Bilja (kasnije LŠG „Jelen“ Beograd), PIK „Belje“, „Ribarstvo Osijek“, PD „Erdut“, Ribarsku zadругu „Šaran“ iz Kopačeva, Državno poljoprivredno dobro „Podunavlje“ itd. Sukobi će se vremenom izgladiti, tako da u kasnijim godišnjim izvješćima nalazimo pomirljive tonove. Sukobljeni sve češće pokušavaju riješiti sporna pitanja dogovorom. Tako u izvješću s godišnje skupštine u 1960. nalazimo opasku da je OŠRK naišao na veliko razumijevanje „Ribarstva Osijek“. U ratu s LŠG „Jelen“-om, SSRD je ostao do 1966. godine kada je bivši generalni direktor „Jelena“ (Adalbert Tićak) naredio upraviteljima šumarija da s ribičima uspostave korektniji odnos i smanje tenzije na terenu. Prethodio je sastanak Odjela za privredu kotara Osijek kojemu su nazočili manje – više svi relevantni čimbenici od: SSRD Hrvatske, Instituta za slatkovodno ribarstvo iz Zagreba, Centar SRD Osijek, RC Apatin, LŠG „Jelen“, Poljoprivrednoga instituta - Odsjek za ribarstvo Osijek, predstavnici Kotarskoga komiteta SK Osijek, Poduzeća za promet ribe „Ribarstvo Osijek“, Općinske skupštine Beli Manastir, OS Osijek i Odjela za privredu Skupštine kotara Osijek. Od značaja su bili zaključci: a) utvrđivanje elemenata za izradu nacrtu programa za unapređenje i razvoj slatkovodnog ribarstva na području općina Osijek i Beli Manastir, b) prilazni putovi kroz lovište kojima bi se dolazilo na ribolovnu vodu, a pri tome se nebi uznemiravala divljač i druge životinje, c) osnivanje jedinstvene čuvarske službe.

U izvješću Godišnje skupštine iz 1966. nailazimo na pomirljive tonove (citiramo): „Poslije ovoga sastanka lugari nisu više pravili smetnje ribičima“. Nažalost do manjih sukoba doći će i kasnije, jer LŠG „Jelen“ nije bio zadovoljan sporazumom sa „Centrom“ SRD Osijek i Zajednicom SRD Beli Manastir. U sukobu koji je bio na pomolu morao je intervenirati Republički sekretarijat za privredu kojemu se žalilo 150 ribiča iz ŠRD „Drava“, jer su bili tjerani s dogovorenih ribolovnih voda. Konačno na inicijativu Savjeta za poljoprivredu i šumarstvo Općine Beli Manastir dogovoren je sastanak u Upravi

LŠG „Jelen“ u Bilju gdje su određena pravila ponašanja, riješeni su razlozi nesporazuma pa je 20. rujna potpisan zajednički sporazum o korištenju baranjskih i osječkih ribolovnih voda i prilazni putovi k njima. Te godine ribiči su uz ribolovnicu dobili zemljovid s označenim barama, kanalima, „jezerima“ i prilaznim putovima. Formirana je zajednička ribočuvarska služba pa su tako čuvari LŠG „Jelen“-a uz ostala službena ovlaštenja dobili i iskaznicu Zajednice SRD Beli Manastir i CSRD Osijek. Dogovoreno je između ostaloga da se na kanalu Sakadaš (Novom kanalu) može pecati desnom, prinasipnom obalom do kraja šume na Fizešu (cca 200 metara) i u istoj tolikoj dužini na kanalu Renovo (do Ribarske kuće).

U Osijeku su 70.-ih bila poznata dva veća sportska ribolovna društva: Osječki športski ribolovni klub (OŠRK) i Športsko ribolovno društvo „Drava“ u Donjem gradu *(SRD „Drava“). Smatralo ih se predstavnicima centra sportskih ribolovnih društava Osijeka, a Zajednicu sportskih ribolovnih društava iz Belog Manastira predstavnicima ribolovnih društava iz Baranje.

***77. Somići u korijenu vrbe.** Jednom prilikom čisteći „ganšpilom“ kanal Hulovo, našlo u korijenu izvučenog stabla na tisuće malenih somića dužine 1-2 cm koji bi iskakali iz žilja na kosinu obale i u vodu.

***78. Vidi rad:** Prilog poznavanju močvara Kolodvar i Palača u Istočnoj Slavoniji, Promjene u ekosustavu i ornitofauni nakon hidro – tehničkih intervencija u krajoliku; (D. Getz, 2012).

***79. Sudbina čuvarskih pasa** sorte njemački ovčar: kuja Oli poklonjena Pograničnoj Komandi JNA u Belom Manstiru, pas ovčar (?) ostao je kod voditelja Vučićevića (no ubrzo je uginuo), a ovčar Nero postao je pas čuvar na lancu kod lovočuvara Lisića Ahmeta u Kopačevu. Doživio je 10 godina.

***80. LŠG „Jelen“ Beograd.** Nakon dolaska Titovih partizana u Baranju, studenog 1944. godine beljske šume i lovište preuzela Direkcija šuma u Somboru (Vojvodina). Narednih godina slijede brojna rješenja i odluke sve do osnivanja Lovno šumskog gazdinstva „Jelen“ Beograd u 1952/59. godini. U međuvremenu Ministarstvo poljoprivrede FNR Jugoslavije Rješenjem (od 2.11.1945.) lovište i poljoprivredne površine vraća Državno dobru „Belje“. Glavna uprava državnog dobra „Belje“ osniva Šumsko odjeljenje koje upravlja šumama i lovištem do 1.1.1950., kada se osniva Šumsko gospodarstvo „Košutnjak“ sa sjedištem u Bilju (Dvorac E. Savojskog), kao samostalna poslovna jedinica u sustavu „Belja“. Slijedi Rješenje Vlade FNRJ br. IV-0444 od 4.2.1952., kojim se Savezna lovišta pri Savjetu za poljoprivredu i šumarstvo prenose na Vladu FNRJ. Nekako u isto vrijeme slijedi odluka Generalnog sekretara Vlade FNRJ br. IV-521/52 od 22.3.1952. kojom se Vladi NR Srbije predaje dio iločkog lovišta „Srijemski borac“, koji se nalazio na teritoriju NR Srbije, dok sva ostala lovišta ostaju i dalje u ingerenciji Predsjedništva Vlade FNRJ odnosno u nadležnosti Uprave saveznih lovišta.

U dogovoru, Vlada NR Hrvatske Rješenjem POV 287/52 od 2.06.1952. prenosi na Vladu FNRJ: Poljoprivredno dobro „Zlatna Greda“ (Kneževi Vinogradi), zatim Poduzeće za ribolov i preradu ribe „Dunav“ u Apatinu sa svim ribolovnim vodama osim Stare Drave (Biljski rit – Dravica) i Dunavca na Puškašu. Nadalje na Vladu se prenosi Šumsko gospodarstvo „Košutnjak“ (Bilje), osim šuma Šarkanj, Busiklica, Haljevo, Biljski rit i pilane u Kneževu. Vlada će zatim Rješenjem br. IV-2590 od 28.07.1952. proglasiti Upravu saveznih lovišta Beograd privrednom ustanovom sa samostalnim poslovanjem. *(Uprava Saveznih lovišta je zapravo LŠG „Jelen“ u osnivanju; nap. aut.). Slijedi još Rješenje Saveznog izvršnog vijeća (SIV) br. 431. od 18.10.1954., kojim se ukida spomenuta Uprava saveznih lovišta i osniva Uprava uzgajališta divljači „Jelen“ Beograd sa samostalnim financiranjem. Tek 1959. Rješenjem SIV-a br. 295 od 24.11.1959. Uprava uzgajališta divljači „Jelen“ mijenja naziv u Lovno šumsko gazdinstvo „Jelen“ Beograd (kasnije dobiva i umetak „poljoprivredno“). Postoji do 1991. kada se ukida Zakonom o šumama, a lovno šumski teritorij i sve ostalo prenosi na Republiku Hrvatsku odnosno njenu firmu „Hrvatske šume“ d.o.o Zagreb. Otada se govori o Lovištu „Hrvatskih šuma“ Zagreb, sa sjedištem u Osijeku (Podružnica Hrvatskih šuma, Uprava šuma Osijek).

***81. Problematične odredbe lovostaja.** Na osnovu našeg iskustva ne možemo se suglasiti s lovostajama ribe koji propisuju Zakon o slatkovodnom ribarstvu Republike Hrvatske. Za primjer mnogo puta se

dogadalo da su ribari nakon lovostaje donosili pune čamce šaranskih matica punih ikre; čamci su formalno bili obljepljeni ikrom i mliječi ribe. Riba u Kopačkom ritu je očekivala vodu i kada je ona nadošla i započela mrijestiti, prestala je lovostaja. Mislimo da je učinjena velika šteta. Kasnije smo se dogovorili da šarane ne lovimo barem tjedan dana, no tu našu internu odluku nisu poštovali brojni ribokradice.

Stariji ribari su nas upozorili kako se taj problem rješavao u prošlim vremenima, kada su Baranjom upravljali Mađari. U slučajevima kada je poplava kasnila, a riba se nije izmrijestila iz Instituta za ribarstvo iz Budimpešte poslana je ekipa ihtiologa koji bi osnovom zbivanja na terenu odobrila ili zabranila ribolov na nekih 15 dana prateći virulentnost jaja - ikre matica i ostale parametre vezane za mrijest. Kada bi po njima mrijest završio odobren je nastavak ribolova.

***82. Opstojnost Ribnjaka „Belje“.** Uostalom tih je godina (1965.) unutar zaštićenoga područja izgrađen Ribnjak „Belje“ *(ili „Podunavlje“, nap. aut.), koji će uz financijske i organizacijske napore opstojati na granici rentabilnosti, zbog troška dovoda vode, ihtiofagnih ptica, posebice kormorana iz Kopačkoga rita. Da li je izgradnja ribnjaka „Belje“ bila inicirana idejom spomenutih autora (Plančića, ili Crvenčanina - Pinčira i drugih) ili je i ovaj ribnjak bio nastavak trenda gradnje ribnjaka u Jugoslaviji 70.-ih, mišljenja se razilaze.

***83. Do promjena u LŠG „Jelen“** došlo je nakon donošenja Ustavnih amandmana XX- XLII iz 1971. i Zakona o udruženom radu 1976. Po svemu sudeći netko je „odozgo“ dao do znanja da od onih masivnih investicija i donacija Saveznoga izvršnoga vijeća (SIV-a), Vlade, neće biti ništa i da će stoga šumarije, odnosno OOUR-e morati same pronaći načine samofinanciranja. Situacija je 70.-ih bila vrlo naelektrizirana, postavilo se zapravo jednostavno pitanje preživljavanja. Šumarije kao nositelji gospodarstva postale su faktor odlučivanja, odnosno tko ostaje, a tko odlazi iz firme. Prvi za odlazak iz Firme bili su djelatnici Radne zajednice zajedničkih službi (RZZS) u Bilju, zatim djelatnici (ONI) Instituta, pa personal Direkcije u Beogradu, tehničko i administrativno osoblje Ribocentra itd. Nadošlo je novo vrijeme, nitko nije želio vidjeti sebe na ulici u potrazi za radnim mjestom. Parola tzv „ekonomske računice“, „čistih računa“ mogla se čuti na svakom mjestu Uprave, a ponajviše kod onih koji su se sebe vidjeli u novoj upravljačkoj mašineriji LŠG „Jelena“.

Svremenom se sve nekako posložilo. „Jelen“ je dobio novog direktora, ONI Institut je ukinut, Ribocentar je otišao u PIK „1 Maj“ veći dio Tićakovog personala napustio je Firmu. SIV je za sebe izdvojio iz državnoga katastra Lovački dvorac Tikveš s pratećim objektima i parkom, oko 2 ha. S novim „Jelenom“ potpisan je ugovor o lovnim uslugama, plaćanju odstrijeljene divljači po komercijalnom cjenovniku neovisno da li se radi o lovcu strancu ili „kvotnom“ lovcu iz najviših jugoslavenskih struktura. U tu igru oko naplate kvotnih usluga splela se i povelika količina nekurentnog bagremovog drveta koju je „Jelen“ fakturirao SIV-u, a koji će kasnije poslužiti kao stupovi poznate „beljske“ ograde ***88**. Drugim riječima, ograda je pokrila spomenute kvotne novčane iznose lovaca koji su bančili, lovili, pili i jeli na račun države. Naravno, to nitko nije primjetio? U igri oko prevlasti u kvotnoj politici i prelasku ovlasti nad lovištem na Republiku Hrvatsku pojavili su se hrvatski političari (M. Cvetković, J. Blažević i J. Vrhovac) koji su, kako se ispostavilo, trebali umanjiti utjecaj Slovenije odnosno osobno Stane Dolanca udomaćenog lovca u Lovištu Tikveša *(bio je član Predsjedništva SFR Jugoslavije; nap.aut.).

U „fartutmi“ promjena u „Jelen“-u 70.-ih, iz Direkcije u Beogradu otišli su: direktor Adalbert Tićak^{*1} i veći dio njegovoga personala. Poneki po vezama završiti će u područnim šumarijama, neki će unutar „Jelen“-a osnovati nove OOUR-e i tako riješiti svoje radno mjesto. U funkciji novog „Jelen“-a ostati će Radna zajednica zajedničkih službi u Bilju s osobljem Sektora lovstva, zatim djelatnici neimenovanog servisa tipkačica; ostati će i dio operative pravne službe i graditeljstva te ribari i njihovi voditelji (Mikuska i Getz) u novo osnovanom OOUR-a za ribarstvo „Kopačevo“.

(^{*1} Adalbert Berto Tićak je zanimljiva figura povijesti „Jelena“. Bio je aktivni pripadnik OZN-e i kasnije UDB-e, u dvijema najrespektabilnijih vojno - političkim postrojbama koje su na koncu stvorili

Titovu Jugoslaviju. Kod Jože Broza uživao je veliko povjerenje, pa je u Dvor na Dedinju ulazio uz salutiranje čuvara na porti. Joži je znao upriličiti zagorsko kolinje, da ne govorimo o organizaciji lova u Tikvešu. Na sve moguće načine mu je imponirao; spektar toga dodvoravanja je opsežan i premalo je prostora da ga detaljnije prikazemo. Firmu „Jelen“, vodio je od 1954. do 1972. u funkciji generalnoga direktora. Kada je smijenjen otišao je u mirovinu. Umro je u Beogradu gdje je i sahranjen. Porijeklom je iz Bribira, Novog Vinodolskoga. Zalagao se za razvoj riječnoga ribarstva, odnosno integralnog upravljanja prirodnim resursima lovno – šumskog područja Baranje

***84. Ribe Božja stvorenja.** Propaganda voditelja nekih ribičkih društava protiv ribara, a koja je prevršila mjeru normalne edukacije pionira i omladine zasmetala je upravitelju J. Mikuški., pa je parafrazirajući stav ribiča i samu ribičiju prikazao na nešto drugačiji način. Okrenuo je i onu drugu stranu medalje ovog „športa“. Napisao je (poprilici): „ribe su božja stvorenja pripadaju kralješnjacima kao i ljudi, imaju: mozak, kralježnicu, leđnu moždinu, nervaturu, usta, probavni trak, organe za izlučivanje i varenje. Dišu na škrge, koriste kisik iz vode kao čovjek iz zraka. Umjesto ruku imaju peraje iz kojih je evolucijski nastala ruka današnjega čovjeka itd. Radi se o stvorenjima izuzetne morfologije i fiziologije, unatoč tome ribiči ju love bez imalo sućuti, često ne zbog hrane već iz zadovoljstva, zabave. Stoga se postavlja pitanje zašto to rade?“ Pri tome se služe metalnom kukom zvanom udica, na nju stavljaju mamac često malu živu ribicu. Ta kuka ili udica povezana je najlonskom niti s poduljim štapom i kada riba pojede hranu - mamac on trzne štapom, nakon čega se udica – kuka zabija u usta ili jednjak ribe - žrtve. Nakon što ju je tako zakvačio, nemilosrdno ju izvlači na obalu pa joj tu još besćutnije čupa udicu - kuku iz usta poneki puta zajedno sa cijelim jednjakom i želucem. Na obali će joj kroz usta i škrge („pluća“?) provući povorku i onako izmrcvarenu vratiti u vodu. Riba krvari i pri tome trpi nepodnošljivu bol. Ako ima sreću umrijeti će za kratko vrijeme, ako ne, agonija će se produžiti za neko dulje vrijeme“.

***85. Propadanje kulturno-povijesnih dobra Baranje;**

*Dvorac **Eugena Savojskoga** u Bilju u vrlo je lošem stanju, zarušava se krov, vlaga posvuda, na fasadi nailazimo na oštećenja (rupe) tzv. sonde koje je učinio Zavod za zaštitu spomenika kulture u Osijeku ali ih nije sanirao. S podrumskih prozorčića skinuta je zaštitna metalna rešetka, zatim porušen je zaštitni zid ulaza u dvorac *(nekome je trebala cigla od ograde; nap. aut.). U Dvorac je provaljeno sa sjevero - zapadne strane, otuđena su mnoga vrata, prozori i drugi inventar. Krenulo je „paljetkovanje“ svega što se može iskoristi. Problem obnove i čuvanja započeo je kada su Hrvatske šume poklonile dvorac Osječko - baranjskoj županiji, a ona ga je nakon toga poklonila siromašnoj općini Bilje. Ova ga pak namjerava obnoviti fondovima EU i staviti u neku korisnu funkciju. Trenutno se radi na projektu obnove (već nekoliko godina!). Mišljenja smo, da će se Dvorac prije zarušiti nego što projekti budu gotovi. Kada se to dogodi vjerujemo da ni Država ni EU neće htjeti uložiti potrebna sredstva za njegovu obnovu. Dvorac je vrlo značajni objekt zanimljive povijesne i kulturne prošlosti Baranje.

*Većina starih **dunavskih i dravskih lugarnica i ribarskih stanica (Hulovo, Petreš)** iz vremena Austro-Ugarske su porušene, neke su napuštene, a poneke spaljene za Domovinskoga rata, ukratko ne obnavljaju se.

*Monumentalni **Crveni križ na okuci Vemeljškoga dunavca**, koji je bio postavljen nakon brodoloma putničkoga broda i pogibije velikog broja putnika sredinom 19. st., a postavili su ga Habsburzi, obnavljali Karađorđevići; više ne postoji kao i namjera da se obnovi.

***Mađarski narodni dom iz 1812. u selu Kopačevu**, kasnije sjedište Ribarske zadruge Kopačeva pa onda poznata krčma „Kod Melegeša“ * (poslužila je u filmu Duga mračna noć, režisera Antuna Vrdoljaka) je srušen, po odluci Općine Bilje. Nitko se nije sjetio ili nije htio da je to obilježje Mađarskoga digniteta u Baranji treba obnoviti.

***Prirodoslovni muzej u selu Kopačevu** osnovala je nekadašnja Općina Beli Manastir i ornitolog i dermoplastičar Majić Josip. U Muzeju se nalazio i mač princa Eugena Savojskoga, poklon Poljskoga

kralja Augusta Fridricha, zatim stotinjak dermoplastičnih preparata rjeđih vrsta ptica močvarica, kolekcija jaja, stare lovačke puške i pištolji - kubure iz 17. stoljeća, novije lovačke puške, jelenski rogovi, stare fotografije, ribarske mreže i druga ribarska oprema, koja je dijelom u vrijeme Domovinskoga rata i prijelazne UN uprave, odnesena u Novi Sad. Do danas nitko od državnih i lokalnih nadležnih institucija nije potraživao povrat otuđenih predmeta. Muzej više ne postoji, preparati ptica i drugih životinja bačeni u smeće bez volje za obnovom. Prostorije, gdje su se nalazili eksponati su prenamijenjene u druge svrhe.

*Na privezu na jezeru Sakadaš **nema više ciklova, ribarskih barki, mreža** koji su simbolizirali, riječno ribarstvo vezano uz selo Kopačevo i Kopačane. Umjesto njih na privezu plutaju limeni i plastični čamci. Također lokacija stare „manipulacije“ (primo-predaje) ribe kod reformatorske crkve u selu Kopačevu nije obilježena nekom tablom i sl. što zasigurno zaslužuje.

***86. Vodo-građevine** : nasipi koji zaprečavaju poplavu, riječna pera u svrhu usmjeravanja riječnog toka, presjecanje riječnih meandra, utvrđivanje obale kamenom i fašinama, kanalizacija vodotoka, itd.

***87. Bager oponent zasipavanja vodenih površina rita.** Bagerom tipa refuler moglo bi se očistiti i produbiti Kopačko jezero i značajnije bare, kanali, vodotoci. Prijedlog je to ekspertene grupe Nizuzemaca koji su koncem 80.-ih posjetili Kopački rit.

***88. Beljska ograda.** Početkom 1975. godine donesena je odluka o podizanju zaštitne ograde uz granicu posjeda PIK „Belje“ i LŠG „Jelen“ u Baranji i Bačkoj. Troškovi izgradnje 56. km. duge ograde u Baranji u iznosu od 9.700.000. dinara podijeljeni su na „Belje“ i „Jelen“. Ograda se isplatila, jer su nakon njene izgradnje štete prestale. Na jednom sastanku kolegija spomenut je slučaj oranica OOUR „Mirkovac“ gdje su u 1975. štete procijenjene na 7.200.000 dinara, godinu dana kasnije, 1976., nakon izgrađene ograde više nisu postojale. U 1977. godini podignuta je istovjetna ograda između posjeda „Jelena“, OOUR „Apatin“ i PIK-a „1.Maj“ u dužini od 27 km., a u 1978. nastavak ograde u dužini do 60 km. uz lovište OOUR-a „Bački Monjoroš“ u Bačkoj. Time je konačno riješen problem šteta od divljači na društvenim i privatnim imanjima. Prestao je i rad komisija, sastanci su svedeni na dogovore o popravcima ograde.

***89. Linija razdvajanja.** Na baranjskoj strani, gdje su se nalazili pobunjeni Srbi, crta razdvajanja pratila je Dravski nasip, zatim se kod tzv. „trokuta“ nasipa odbila na vodotok Barbaru, Vodar i prešla kod željezničkog mosta Mece u područje općine Bilje. U nastavku, išla je vodotokom Stare biljske Drave do južne strane sela Kopačeva te ušla u prostor Dravice kod nasipa „Drava–Dunav“ na 16 km. i dalje uz Posebni zoološki rezervat „Kopački rit“. Negdje u blizini Fizera (Fizesha), prema Hordovanju naglo je skrenula prema Dravi i kod Sarvaša prelazi na slavonsku stranu. Hrvatske postrojbe nalazile su se oko 2–5 kilometara južnije, točnije kod Zoološkog vrta, u naselju Tvrđavici i Podravlju na 12 km. nasipa „Drava – Dunav“. Pod nadzorom hrvatske vojske bio je veći dio Dravice, poimence bare: Janči rit, Olajo, dio Novoga kanala, rijeka Drava gotovo do sela Sarvaš. Možemo reći i dio Lutonje, Remete, no taj dio teritorija bio je nesiguran, često bi se tu nepredviđeno našle postrojbe pobunjenika zbog čega je stradalo nekoliko hrvatskih boraca *(između ostalih voditelj brodića „Liske“ Joška Gerber i dr.). Pod hrvatskim nadzorom nalazilo se nekih 1000 hektara Baranje.

***90. Povoljna poplava za mrijest ribe;** ukoliko traje najmanje 90 dana, uz optimalnu temperaturu vode +20 do + 30 C°, svjetlo i optimalne vrijednosti slobodno otopljenoga kisika s uobičajenim vrijednostima pH 7,5 do 8,2

VII. IZVORNICI (Literatura):

- Antalfi, A. - Tolg, I.**(1971.): ABC ribarstva Prijevod Ana Dužardi – Šmit 1974., „Glas Slavonije“ s poslovnim udruženjem slatkovodnog ribarstva jugoslavije „Kornat – import“ Zagreb, Osijek.
- Antipa, G.**(1932.): Pescarille si reginua inudabila a Dunarii in cadrul ekonomei nationale si mondiale, Bukurest.
- Bojčić, C.et al.**(1982.): Slatkovodno ribarstvo, Jugoslavenska medicinska naklada, Ribozajednica, Jumena, Zagreb.
- Bojčić, C.-Bunjevac,I.**(1982.): „100“ godina Ribogojstva na tlu Jugoslavije, Poslovna zajednica slatkovodnog ribarstva Jugoslavije, Ribozajednica Zagreb, pp136, Daruvar.
- Bukvić, M.** (1969.): Apatin kroz vekove, Izdavač: Kulturno - prosvjetna zajednica iz Apatina, Štamparija Merkur, Apatin.
- Dujmušić, A.** (2000.): Hrvatsko ribarstvo - ispod površine, Ribarstvo -Hrvatske, Kastmüller d.o.o., Zagreb.
- Fakultet agrobiotehničkih znanosti** (2020.): Praćenje stanja u slatkovodnom ribarstvu u 2007. godini za Ribolovno područje Drava – Dunav, završno izvješće, str. 12-45, Osijek.
- Fechtinger, A.** (1840.): Animalia vertebrata Hunngariae obtutu pharmacologica considerata, Disertatio inaguralis medica etc., Buda.
- Ferkov, J.**(2006.): Adatok a Mohács környéki halászhathoz. Múzeumi kutatások Csongrád megyében, Móra Ferenc Múzeum Szeged.
- Gec, D.** (1968.): Čuvanje prirodnih mrijestilišta na baranjsko slavonskom području, Jelen 37, pp 28-33, Beograd.
- Gec, D.** (1972.): Prilog poznavanju gniježđenja patke divlje (*Anas platyrhynchos* Linn.,1758) na području Kopačevskoga rita, Larus, Vol. 24, pp 79-110, Zagreb.
- Gec, D.** (1973.): Značenje i zaštita Kopačkoga rezervata, Glasilo saveza sportskih ribolovnih društava SR Hrvatske, br. 1, pp 8-9, Zagreb.
- Gec, D.** (1973.): Ugrožene baranjske vode, Glasilo Saveza ribolovnih društava SR Hrvatske, br.3, pp 40-41, Zagreb.
- Gec, D.** (1973.): Problem sportskog ribolova u Upravljanom prirodnom rezervatu Kopački rit, časopis Priroda, Hrvatsko prirodoslovno društvo, dvobroj 8-9, God. LXII., pp 256- 260, Zagreb.
- Gec, D.** (1973.): Utjecaj čovjeka na stanište i njegov živi svijet u Kopačkom rezervatu, časopis Priroda, Hrvatsko prirodoslovno društvo, br. 2, God. LXII., pp 43-47, Zagreb.
- Gec, D.**(1978.): Čišćenje kanala Hulovo, (aktualno u našem ribnjačarstvu), časopis Jelen, informativni list radnika osnovnih organizacija udruženih u LŠG „Jelen“ Beograd, br.16, God.IV, pp 16, Beograd.
- Gec, D.** (1980.): Organiziranje privrednoga ribolova na području Parka prirode Kopački rit, prijedlog, LŠG „Jelen“, Beograd.
- Gec, D.** (1984.): Ekološka katastrofa u Zoorezervatu Kopački rit, časopis Priroda, Hrvatsko prirodoslovno društvo, br.9-10, God. LXXII., pp 260 -262, Zagreb.
- Gec, D.**(1989.): Riječno ribarstvo je nužnost baranjsko - bačkog područja, časopis „Jelen“ Informativni list radnika osnovnih organizacija udruženih u LŠG „Jelen“ Beograd, br.56, God.XIV., pp 13, Beograd.
- Gec,D.** (1991.): Ugroženost Kopačkog rita, Priroda, Hrvatsko prirodoslovno društvo, brojevi :4,5,6,7,8, God. LXII., Zagreb.

- Getz, D.** (1998): Zaštita prirode Beljskoga lovišta (Parka prirode i Posebnoga zoološkoga rezervata „Kopački rit“) u kontekstu povijesnih zbivanja na tlu Baranje od druge polovice 18. stoljeća do Domovinskoga rata 1991.-1995. godine, Šumarski list, 5-6,CXXII (1998), 245- 260, Zagreb.
- Getz, D.** (1998.): Barbarski lov na prirodu, Uništavanje močvarica na Ribnjaku „Podunavlje“, (Belje), mjesečnik Hrvatske šume, 15, pp.11-14, Zagreb.
- Getz, D.** (1999.): In: **Mihaljević, M. et al.:** Kopački rit - pregled istraživanja i bibliografija, Iz povijesti Kopačkoga rita, HAZU, Zavod za znanstveni rad, Osijek.
- Getz, D.** (2003.): Kamo je nestalo tradicionalno ribarstvo u Podunavlju, Mjesečnik Hrvatske šume,79/80, God.VII., pp.18-22, Zagreb.
- Getz, D.** (2004.): Glasovito lovište „Belje“, časopis Povečalo, Zavod za baranjsku povjesnicu Beli Manastir, Arhiv Belja, pp 135-148, Beli Manastir.
- Getz, D.**(2006.): Ribički almanah Saveza ribolovnih društava Baranje i Slavonije, Osječko - Baranjske ribolovne vode, Osijek.
- Getz,D.** (2007.): Srednjovjekovni krajobraz Baranjskog podunavlja,časopis „Povečalo“, Zavod za Baranjsku povjesnicu Beli Manastir, Arhiv Belje, pp 53 - 70, Beli Manastir.
- Getz, D.** (2007.): Poribljavanje otvorenih voda, enigma koja nas opterećuje, Glasnik lova i ribolova Glas Slavonije, god.VII. br.56, Osijek.
- Getz, D.** (2011): Invazija kormorana počela u Europi 70-ih godina prošlog stoljeća; Glasnik lova i ribolova Glasa Slavonije, god.IX., 98, Osijek.
- Getz, D.** (2012.): Prilog poznavanju močvara Kolođvar i Palača u istočnoj Slavoniji; Promjene u ekosustavui ornitofauni nakon hidro - tehničkih intervencijau krajoliku, Povečalo, časopis za povijest i prosudbe o povijesnoj zbilji, UDK 949, svezak 4-5, 6-7, pp 60-78, Beli manastir.
- Getz, D.** (2015.): Športsko ribolovne vode Baranje Dravskog sliva; Glasnik lova i ribolova, Glasa Slavonije, god. XIII., br. 142, Osijek.
- Getz, D.** (2015.): Stara Biljska Drava; Glasnik lova i ribolova Glasa Slavonije, god. XIII., br. 143,Osijek.
- Getz, D.** (2017.): Prilog poznavanju promjena u području Parka prirode Kopački rit i njegove bliže okolice za razdoblje 1965.-2000. Granice i identiteti, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa, 11.ožujka 2016, pp 147-168, Beli Manastir-Vukovar.
- Gonyey, S.,A.**(1942.): Drávaszög néprajzi elkűlőnései.Pecs szabat kiraly varos Majorossy Imre emlékmuzeumának 1942. Evi értesítője , 38-64, Pecs.
- Gucunski, D.,**(1973.): Prilog poznavanju planktonske flore u zaštićenom području „Kopački rit“. Acta Bot. Croat. 32, 205-216.
- Gucunski, D.,** (1973.): Sezonske oscilacije fitoplanktona u zaštićenom području „Kopački rit“. Acta Bot. Croat. 33, 163 - 173.
- Gucunski, D.,** (1976.): Dinamika faktora biotopa fitoplanktona u zaštićenom području Kopačkog rita. Zbornik radova Pedagoške akademije u Osijeku 2, 187 – 197.
- Gucunski, D., Mikuska, J.** (1979.): Prilog poznavanju bioprodukcije poplavnog područja Dunava u Specijalnom zoološkom rezervatu „Kopački rit“. Drugi kongres ekologe Jugoslavije, Zbornik radova, 515-525, Zadar.
- Heckel, J.J.- Kner, R.,**(1878.): Die Süßwasserfische der Oesterraichischen Monarchie, Wilhelm Engelmann, Leipzig.

- Heckel, J. Jakob**, (1847.): Magyarország edesvizi halainak rendszeres atnevezése s az új fajok rövid leírása. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók VIII. nagygyűlésén evkönyve, Budapest.
- Herman, O.** (1887.) A magyar hálászati könyve, I. i II., Budapest.
- Herman, T. D.** (2017.): Zagubljene pustare, Beli Manastir, 2017.
- Homonnay, N.** (1944.): Biológiai összefüggések a Bellyei rét állatéletében (Biologische Zusammenhänge im Tierleben des Überschwemmungsgebietes der Herrschaft Bellye) Albertina, I, 13- 33, Pécs.
- Horvath, J.** (1896.): A cisztertői rend bajai kath. Főgymnásium halkiálitása, Baja.
- Horvatić, J. et al.** (2002.): Sektorska studija (biodiverzitet); Park prirode Kopački rit Plan upravljanja; Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Pedagoški fakultet - Zavod za biologiju, pp: 73-74, 98-99, 101, 114-115, 121-122, 144, 149, 152-153, 156, 159, 165, 167, 175, 180, 185-186, 198, 215, 240-241, 244, 272-273, Osijek.
- Izvešće o stanju okoliša**, 1988., -1977. Pujin i sur., 1988. Mikuska i sur., 1982. Opačak i sur., 1990. Opačak i sur., 2000., Osijek.
- Ledigs, W.-Vogt, D.** (1979.): Die Süßwasserfische Europas und Kaspischen Meer, Zweite neubearbeitete Auflage; Paul Parey, Hamburg und Berlin.
- LŠG „Jelen“** (1977.): Prijedlog mjera zaštite i unapređenja Posebno zaštićenog objekta prirode Specijalnog zoološkog rezervata „Kopački rit“, rukopis, Bilje.
- LŠG „Jelen“**, (1988.): Ribolovno gospodarska osnova za unapređenje ribarstva za Park prirode „Kopački rit“ na području općine Beli Manastir za razdoblje 1988.-1994., Bilje.
- LŠG „Jelen“**, (1972.): Časopis „Jelen“, Jubilarno izdanje povodom 20 godina rada Lovno-šumskog i poljoprivrednog gazdinstva „Jelen“ Beograd, Poljoprivreda i ribarstvo, Ulov i prerada ribe, pp 79-83, Beograd.
- Keller, T.** (2010.): INTERCAFE Kormoran „Toolbox“, Methoden zur Reducierung von Kormoranproblemen an Fischgewässern, Der Falke, Jurnal für Vogelbeobachter, pp 32-37. Wiebelsheim.
- Majstorović, V.- Getz, D.** et al., (1997.): Kopački rit - upravljani hidro ekosustav, Ekološko-turistička studija, izdavač Ekološko društvo „Zeleni Osijek“, Osijek.
- Mihaljević M.** et al., (1999.): Kopački rit, pregled istraživanja i bibliografija, Biblioteka Slavonije i Baranje, Knjiga I., Zagreb-Osijek.
- Mikuska, Z.** (1987.): Ribolovni godišnjak br.11 „Osijek.
- Mikuska, J.-Lakatos, J.** (1977.): Podaci o rasprostranjenosti i ekologiji vranca velikog *Phalacrocorax carbo* (L. 1758) u Jugoslaviji, Larus 29-30 pp 141-151, Zagreb.
- Ministarstvo zaštite okoliša i prostornoga uređenja** (2002.): Projekt obnove istočne Slavonije, Baranje i zapadnoga Srijema, IBRD 4351-hr, Park prirode kopački rit, Plan upravljanja, Sektorska studija, biodiverzitet, Osijek.
- Mojsisovics, A.** (1884.): Zur Fauna Bellye und Darda, II. Theil, Mitteilungen des Naturwissenschaftliche Vereines für Steiermark, 19, 122-170, Graz.
- Opačak, A. et al** (2006.): Biodiverzitet ihtiofaune ribolovnog područja Drava – Dunav, Zbornik radova, IV. Nacionalno znanstveno - stručno savjetovanje s međunarodnim sudjelovanjem, Poljoprivredni fakultet Osijek, pp 24-28, Osijek.
- Opačak, A. et al.** (2016): Ribolovno gospodarska osnova, JUPP „Kopački rit“, Poljoprivredni fakultet Osijek, studija, str.83.

- Opačak, A. et al. (2015):** Status populacije srebrnoga karasa - babuške (*Carassius gibelio* Bloch, 1783.) u ribljoj zajednici Kopačkog rita, 4. Simpozij s međunarodnim sudjelovanjem, Kopački rit, jučer, danas, sutra 2015., Zbornik sažetaka, str. 39., Tikveš, Kopačevo 2015.
- O.Š.R.K. (1973):** Pedeset godina udičarskoga sporta u Osijeku; Izdanje Osječkoga športskog ribolovnog kluba, Osijek.
- Payr, J. (1824):** Opis Vlastelinstva „Belja“ iz 1824. godine (rukopis), prijevod s njemačkog A. Horvat, 1954. Zagreb.
- Pejcsik, S., I. (1892.):** Hazanák halaászata, Budapest.
- Pinčir –Crvenčanin (1965.):** Problematika apatinskog plavnoga područja, u podnaslovu „Mogućnosti korištenja rita i razvoj ribarstva na ovim terenima“, studija, LŠG „Jelen“ Beograd.
- Piwernetz, D. (1996.):** Das Kormoranproblem, Wild und Hund, Nr. 16.3 August C7329, pp 26-29, Hamburg.
- Plančić, J. (1954.):** In: Hidroprojekt, Odsjek za poljoprivredno – melioracione osnove, Zagreb, Bilje – Kopačevo, Ekonomska dokumentacija melioracije, Zagreb.
- RO Fakultet poljoprivrednih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, (IRC) OOUR Istraživačko razvojni centar za ribarstvo - Zagreb, (1988.):** Ponuda istraživanja zoološkog rezervata „Kopački rit“, Zagreb.
- Rotahrides, M. (1944.):** Biologiai összefüggések a Bellyei rét állatéletében (Biologische Zusammenhänge im Tierleben des Überschwemmungsgebietes der Herrschaft Bellye), Halászat a Drávaszökletben, Albertina, I., 185-191, Pecs.
- Rucner, D. (1960.):** Prilog poznavanju ornitofaune Kopačkog rita i okolice u Baranji, Larus 14, Godišnjak oddjela za ornitologiju Instituta za biologiju Sveučilišta u Zagrebu, pp 84 -119, Zagreb.
- Schrecken, E.- Dersinske–Schultz, A. (1998.):** Utjecaj kormorana na šarane u nezaštićenim ribnjacima i u ribnjacima zaštićenim mrežama, Ribarstvo 2, vol. 56, pp 65- 81, Zagreb.
- Seleši, Đ. (1976.)** Uzroci ubrzane eutrofizacije plitkih stajaćih voda Panonske nizije (Sekely vizek felgyorsulo eutrofizaciojanak okai a Pannon –medenceben), Vode Vojvodine, sz 365-388, Novi Sad.
- Sladaček, V. (1973.):** Ergebnisse der Limnologie, System of Water Quality from the Biological point of View, E. Schweizerbart'sche Verlagbuchhandlung (Nägele und Obermüller, Stuttgart.
- Smederevac, M. et al. (2006.):** Pregled gazdovanja ribolovnim resursima u Dunavu, Savi, Tisi, na području Srbije u periodu od 1995.-2005., Zbornik priopćenja, IV Nacionalno znanstveno, stručno savjetovanje s međunarodnim sudjelovanjem, Poljoprivredni fakultet u Osijeku, pp 14-30, Osijek.
- Stanković, S. (1961.):** Ekologija životinja, Univerzitet Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd.
- Taslidžić, D. (2002.):** Prostor šutnje (vremenu usprkos!), Zavod za Baranjsku povijesnicu, Biblioteka Zrcalo povijesti: sv. 1, Beli Manastir.
- Tutis, V.- Radović, J. (1996.):** Šaranski ribnjaci i zaštita ptica močvarica u Hrvatskoj, Zbornik priopćenja s radnog sastanka, Hrvatsko ornitološko društvo u suradnji sa Državnom upravom za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Zagreb.
- Vuković, Ž., Opačak., Florijančić, T. (2006.):** Ribolov i zaštita prirode, Zbornik priopćenja, IV. Nacionalno znanstveno, stručno savjetovanje s međunarodnim sudjelovanjem, Poljoprivredni fakultet u Osijeku, pp 71-77, Osijek.
- Vutskits, G. (1918.):** Pisces Fauna regni Hungariae, Regia societas scientiarum naturalium Hungarica, 1-42, Budapest.

Vollmann – Schipper, F. (1975.): Transport lebender Fische; Abfischen, Hältern, Sortiren, Verladen, Verlag Paul Parey, Hamburg und Berlin.

Woynarovich, E. (1944.): Biologiai összefüggések a Bellyei rét állatéletében (Biologische Zusammenhänge im Tierleben des Überschwemmungsgebietes der Herrschaft Bellye) Albertina, I, 34 - 64, Pecs.

Zavod za zaštitu okoliša, prirode i prirodne baštine, (1991): Specijalni zoološki rezervat i Park prirode Kopački rit, radni materijal, ožujak, Zagreb.

Zimmerman, H. (1995.): Die Invasion der Wasserkrebse, Bestandsentwicklungen und Schutzfragen des Kormoran in Mecklenburg - Vorpommern, Wild und Hund, 4. Feb. pp 30-33, Verlag Paul Parey.

SAŽETCI

A historical overview of sustainability of river fishing in Baranja and Kopački Rit Nature Park

Author: Darko Getz

THE FISHERMEN OF THE DANUBE REGION

The chronology and the causes of the disappearance of organised river and wetlands fishing in Baranja with a special overview of the fishermen from the village of Kopačevo, 1967 – 1984 (1997)

Summary

Our arrival to Baranja and Kopački Rit *56. happened at the same time when this area was declared Managed Nature Reserve *47. It coincided with the beginning of the end of river fishing which had existed in this area of the Pannonian Plain since the early Neolithic. There was not enough time to make necessary changes and ensure that the previous state of affairs is restored. Many unfortunate events concerning the fishermen and their economic activities had occurred, which prevented any opportunity to act. Therefore, one should consider this book as both a factual overview as well as a farewell to a time now in the past, when fishermen of Baranja, foremost those from Kopačevo, played an important role in the economy of that region.

Little has been written about the river fishermen of Baranja and Kopačevo. The topics covered mostly dealt with problems concerning sport fishermen or fish trading, damages caused by poachers and other similar issues. This book was written under local-political circumstances when the leitmotif of the dispute between the Kopačevo fishermen and city fishermen of Osijek and Beli Manastir began. The latter were asking for the same rights as professional fishermen. They could not come to terms with the fact that the fishermen were allowed to fish at the contemporary Managed Zoological Reserve *38., whereas they were not allowed the same activities. A lot of disputes would end up in court, the parliament, or municipal councils. This situation lasted until 1984, when the Republic Institute for Nature Conservation *(today the Ministry of Environment) issued the Decision on Complete Prohibition of Professional and Sport Fishing in the Area of Nature Park and Special Zoological Reserve of Kopački Rit *01. This proved to be the final blow for organised river fishing and undoubtedly a severe damage and injustice brought about to the people living in this area. Moreover, a continuity of an interesting economic activity and trade that had existed for centuries was ended.

While writing this text we have used our notes for the 1967 – 1991 period. We have also included accounts passed by word of mouth by the fishermen of Kopačevo. Furthermore, we have used statistical data of Hunting and Forestry Management of Apatin (also known as Fishing Headquarters or “Ribocentar”), catch logs of the Basic Organisation of Associated Labour (BOAL) Fishing Kopačevo (for the 1973 – 1979 period), and finally the work of various researchers from the 18th, 19th, and 20th centuries (see Literature).

The first part of the text covers the past: historical documents that mention fishing, fishing tools, the relationship between fishermen and the feudal land “Belje”, as well as contemporary laws and regulations concerning the fishermen of Kopačevo. Furthermore, we mention fishing guild and their importance for the fishermen’s sustainability, organising apprenticeship, acquiring fishing tools and maintain fishing dignity when compared to other crafts and craftsmen of that time. They also played an important role in taking care of widows and children of deceased fishermen.

Then we gave an overview of their everyday lives at the fishing stations of Hutlovo, Petreš, Nadhat,

Milšval, and Batina in the 1960 – 1984 period. We described their activities concerning floods, closing the gates, placing various types of fishing nets, restoring fishing plots (“reketz” and “weis”) and fish trading. We witnessed fishermen retiring and, finally, we saw the complete ending of organised fishing in Baranja and Kopački Rit.

We described why organised river fishing had disappeared: from general state and local lack of support to fish trading. Fisheries that started to grow at that time contributed to these processes. Their advantages over organised river fishing lay in equal fish distribution to trading centres, both wholesale and retail. River fishing could not keep up. Nature itself also played an important part. The catch varied: at certain times there was too much fish, while at others too little. Finally, the wetlands had changed. Some swamps, ponds and canals completely disappeared or became too shallow. Kopačko Lake, the largest body of water, became four meters shallower when compared to the one in 1943. Flooding became irregular, and often short-term (less than 30 days), which did not provide enough time for spawning. We also mentioned hydromelioration, embankment and canal construction. According to some calculations, the flooding area of Baranja had been reduced by around 44,000 ha since the beginning of the 18th century. Ichthyophagous birds, such as cormorant, came under law protection in the 1970s, and they began overbreeding. The area of Kopački Rit became protected in 1967 as Managed Nature Reserve. Later it was renamed to Nature Park, which also included the Special Zoological Reserve.

We used historical data to describe the events at the time of Feudal Land “Belje”, then State Land “Belje”, followed by the military committees at the end of World War II, the Management of Federal Hunting Grounds in 1954, i.e. Hunting and Forestry Farm “Jelen” Belgrade, Forestry Department “Apatin” (“Ribocentar”), and finally the withdrawing of the Fishing Sector from “Jelen” in 1972 and its becoming part of the agricultural company PIK 1. Maj – Apatin. We analysed the Decision made by the Municipality of Beli Manastir stating that “Ribocentar” is not allowed to fish in Baranja and Kopački Rit. At the same time, Basic Organisation of Associated Labour (BOAL) was founded. Its main task was organising commercial fishing and taking care of the fishermen in this area. 19 fishermen-workers were employed, as well as 20 seasonal workers under the contract of fish redemption. Fish redemption prices that were favourable to both the fishermen and BOAL was agreed upon. The permanent fishermen were first stationed at “Hulovo”, Nadhat”, “Batina”, and “Kopačevo-Sakadaš” Fishing Stations.

The second part deals with the occupation of Baranja (1991 – 1997) and the fishing activities under the management of the so-called SAO Krajina (Serbian Autonomous Region of Krajina). Information about fishermen and their fishing activities were shared by refugees, i.e. those who managed to escape to Croatia via Hungary, as well as during meetings with acquaintances, friends and families in Hungary. The border between the so-called SAO Krajina and the Republic of Croatia was approximately at the 16th km of the “Drava – Danube” embankment. We would meet soldiers there who would go fishing in the periods of ceasefire.

The third part gives an overview of scientific research in Kopački Rit, parts of the Danube and Drava. We critically analysed the results of some authors, i.e. scientific institutions, that have been officially invited to help clarify the functioning of the ecosystem, its protection, as well as the protection of fish fauna.

prof. Ivana Kirin

RECENZIJE

Povijesni pregled opstojnosti riječnog ribarstva na području Baranje i Kopačkog rita

RIBARI BARANJSKOG PODUNAVLJA

/Prilog poznavanju kronologije i uzroka nestanka organiziranog riječno-ritskog ribarstva u Baranji s posebnim osvrtom na ribare iz sela Kopačeva, 1967.-1984. (1997.)/

Lokalno ribarstvo i ribari vezani za područje Kopačkog rita kao mreža zaštićenih prirodnih područja uz povjesnicu tih događanja ujedno potiče kako ojačati učinkovito očuvanje karakteristika biološke raznolikosti stvaranjem ekološki međusobno povezane mreže zaštićenih područja i na tlu regije Baranja.

Kroz iznimno burno povijesno razdoblje čovjek je svojim načinima pristupu životu, pa i samoj prirodi u kojoj je zacijelo bio sudionik, umnogome tek pokušao se suprotstaviti s manje ili više uspješnosti. Poplavna područja na potezu Dunava i Drave, poglavito u vremenima kada se započelo s aktivnostima uređivanja toga slivnoga područja utjecali su na sam krajobraz tada netaknutog prirodnog sklada.

Slične ekološke prilike, zacijelo podudarne zajednička prošlost dijelova Dravskog trokuta, ali i onoga što je stoljećima bio u istom sastavu, danas tek upozoravaju na isti slijed u prirodi, jer ona se nije mogla tako munjevito mijenjati kao što je to činila aktualna politička zbilja. Da bismo ipak nastavili tu nedjeljivu prirodnu usklađenost, i ovaj rad upozorava na sve mijene kroz prošlost, a glede prirodnog potencijala bavljenja ribarstvom. Tema je stoga upravo i vezana za njen povijesni tijek i razvoj.

Darko Getz, stvara ovim radom ozračja da na lokalnoj razini kroz popunjavanje rupa u znanju o ekologiji i ribarstvu, prikaže stanja i situacije koje su se događale u vremenskom nizu 1967.-1984. (1997.) na području Baranje.

Dakle, rad je podijeljen u tri temeljna poglavlja: povijesni pregled kojega vezujemo za razdoblje Vlastelinstva Belje, drugo: razdoblje privremeno zaposjedanja Baranje iz vremena Domovinskog rata (1991.-1997.) treće: pregled znanstvenih istraživanja na području Kopačkog rita, djelu Dunava i Drave.

Autor Darko Getz, magistar znanosti, donosi rad koji s relevantnim vrelima potvrđuje se kao novo djelo naše sveukupne ribarske literature.

Zbog sveobuhvatnosti, ali ujedno i raznolikosti materije koju obuhvaća, tu se eksplicitno javlja privredno (gospodarsko) ribarstvo i njezin sastojak slatkovodno ribarstvo. Razne okolnosti su tijekom prošlosti imale i različite konotacije na samo ribarstvo, ali i ribare koji su bili sastavnica bogate povijest bavljenja ovom granom proizvodnje na našem kopnu, poglavito baranjskim rijekama, ali i zaštićenom prirodnom kompleksu Kopački rit.

Getz u ovom radu unosi mnoštvo stručnih spoznaja kao osobnu stečevinu kao rezultat više desetljetnog rada u tom području. Rad je pisan prije svega stručno, ali razumljivo i iznimno seriozno.

Velika je vrijednost su priložene fotografije, tablice, skice što čitatelju olakšavaju razumijevanje iznijete tematike. Stoga je predajemo na uporabu i ocjenu čitateljstvu uz nadu da će uvelike doprinijeti istraživanju bogate povijesti bavljenja ribarstvom u Dravskom trokutu boljitku našeg ribarstva, posebno onog slatkovodnog što je kroz povijest imalo brojne poteškoće. Autoru i knjizi zaželimo sretan put do čitatelja. Rad preporučujem za tisak kao novi isječak povijesti ribarstva u Baranji.

dr. se. JAKAB FERKOV

RECENZIJAZ RUKOPISA UDŽBENIKA I DRUGE ZNANSTVENO-NASTAVNE LITERATURE

Vrijednost ovog jedinstvenog djela prvenstveno je u holističkom pristupu koji je autor primijenio u obradi naslovne teme o gospodarskim ili privrednim ribarima u baranjskom Podunavlju. Autor razumljivim

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

**Fakultet agrobiotehničkih
znanosti Osijek**

i realnim jezikom te na sigurnim uporištima govori o povijesnim razlozima nestanka organiziranog riječno-ritskog ribarstva u Baranji na Dunavu i Kopačkom ritu, koje je značajno povijesno obilježje, tradicija, kulturna i prirodna baština ali i izvor prihoda za dio stanovnika Baranje, osobito ribara koji su živjeli u selu Kopačevo. Ovo djelo sadržajno je dobro strukturirano u tri veća poglavlja prema tematskim cjelinama. U prvom poglavlju - ribari u razdoblju 1967.-1984.(1997.), autor, kao vrstan i iskusan znanstvenik biolog, ekolog i gorljivi zaštitar prirode, organizator, rukovoditelj, praktičar te izvrstan poznavatelj i neposredni sudionik i svjedok ukupnog života Baranje i Kopačkog rita, s osobitim senzibilitetom za ekologiju, vlastitim stručnim i književno umjetničkim stilom posvetio se i na ovaj način, sačuvao od zaborava ribare, toponime hidrološke mreže, svaki kanal, baru i sl. na ovom području Baranje, istaknuvši značaj poplavnog područja za opstojnost i bogatstvo ribljeg fonda. Autor se kroz svoj rad nije upoznao samo s florom i faunom, već i s ljudima koji su izravno bili uključeni i vezani za korištenjem prirodnih resursa Baranje: šumarima, lovcima, i ribarima.

Kroz kronologiju društvenih tokova jednog vremena potkraj 20. stoljeća, u ovom baranjskom prostoru, autor nadahnuto obrađuje ribare i sve ono zanimljivo i važno vezano za njih: ribolovi, otkup ribe, vrste ribe, trgovci s obje strane Dunava od Osijeka, Apatina do Novog Sada. Vrlo vjerno oslikava ribare kao središnje junake ove knjige i njihovu ulogu u životu rita, kroz godišnja doba te smiješne strane upečatljivih likova, donoseći tako duh vremena, čuvajući riječi ribarskih alata i lokalni govor mađarsko-srpsko-hrvatski i manje njemački te jela i način života ribara, povrtlara i stočara, vezanih za lovstvo i šumarstvo.

Gospodarski ribolov u Kopačkom ritu završio je prestankom rada OOUR-a Ribarstvo „Kopačevo“ pri LŠG „Jelen“ 1979., a službeno od 1984. godine dekretom Republičkoga zavoda za zaštitu prirode iz Zagreba, kada su ribari već bili zaposleni na Ribnjaku „Belje“, (odnosno Ribnjaku Podunavlje). Nije ukinut samo ribolov već primjerice i Operativno naučni institut u Bilju, što je dovelo u pitanje radno mjesto autora ove knjige ali i njegovog kolegu i suradnika uglednog biologa prof. J. Mikuske. Od 1985. u kolopletu političkih, društvenih i ekoloških okolnosti, političari su odlučili ukinuti ribolov u Kopačkom ritu, ali je dopušten samo športski ribolov. S druge strane autor, kao svjedok vremena, proživljava i emotivno iznosi svoje vlastito mišljenje i viđenje stvarnosti odnosno svu bijedu, jad ali i moć, licemjerje, dvoličnost i korupciju tadašnje partijske aktualne komunističke vlasti gdje je nacionalnost i pripadnost partiji bilo jedino mjerilo za određenu funkciju i položaj. Nebriga vlasti za ekologiju, niska ekološka svijest koja je ustuknula pred partijskim privilegijama koristoljublja od prirode, rezultirala je okorjelom korupcijom i krađom „svega što se moglo ukrasti od alata, opreme do drva i krivolova ribe i divljači“, bez skoro bilo kakvih sankcija nadležnih institucija. Kolika je bila niska svijest za očuvanje prirode i kako je flora i fauna u bila drugom planu, ukazuju ekološke katastrofe trovanja ribe i drugih karika prehrambenog lanca poput fito i zooplanktona od ispuštanja organske mase svinjogojskih farmi u ribolovne vode u Baranji. Borba društva i tadašnje politike za proizvodnju hrane i nebrige za okoliš (nisu bili obvezni ugrađivati pročistače), potisnuli mišljenja znanosti, ekologe i biologa koji su se borili za zaštitu prirode kao i osviješteni pojedinci u različitim sferama društva, kojih je bilo. Traganje za rješenjima zbrinjavanja otpadnih voda opisana su kao sprega vlasti i pojedinih direktora tvrtki koje su gurale projekte u svom interesu a ne u zaštiti Kopačkog rita. Doprinos gašenju riječnog ribarstva u Kopačevu i u Kopačkom ritu doprinio je razvoj šaranskih

ribnjaka u Jugoslaviji te stabilizacija tržišta ponudom žive ribe, osobito šarana, štuke, soma, pastata i sl. Napuštanjem konzerviranja slatkovodne ribe i proizvodnje ribljeg brašna i ulja u Ribocentru Apatin, prestaje riječno ribarstvo. Ribojedne ptice (osobito kormorani) i druge životinje iz reda vodozemaca, gmazova i sisavaca ribu koriste za jelo kao dio ekosustava što doprinosi opstanku ali i šteti ribljem fondu. Tu su i ribokradice-mrežari kako ih naziva autor, koji je opisao njihovo ponašanje, vrijeme i načini krivo-ribolova s različitim alatima kojih danas više nema. U poglavlju II za vrijeme okupacije 1991.-1997. (u tzv. SAO Krajini) temeljem dnevnčkih zapisa, autor je prikazao turobnu atmosferu i napetost, neizvjesnost i strah na obalama Dunava u ljeto 1991. godine. Kretanje, ribolov i sve drugo je odjednom stalo, pa čak nekako je i ptica bilo manje na vodi, primjećuje autor. Vrijeme okupacije Baranje od strane pubunjenih Srba, JNA i četničkih postrojbi iz Srbije, sve što se tiče ribolova i lova bilo je van ikakvog nadzora i zakona, pa i ribolov u Kopačkom ritu kao i lov ptica pjevice od strane talijanskih lovaca koji su dolazili na lov na beljske ribnjake u Podunavlju. Autor sagledava dosadašnje loše ponašanje čovjeka prema prirodi Kopačkog rita i s uljudene distance ne očekuje u budućnosti puno od njega u zaštiti tih prirodnih resursa. Što više, ni za otklanjanje nanosa i mulja iz Kopačkoga jezera i plovnih kanala, a što bi nesumnjivo znatno pomoglo opstanku riba ali i ptica močvarica te druge faune. Sa sjetom, autor se pita, gdje su danas ribari iz Kopačeva i Apatina? Izumrli su. Nema ih više. Na grobljima su u Apatinu i Kopačevu, u arhivima, obiteljskim albumima, a ponekad i u snovima autora. Kao dio arhive napravljen je popis ribara koji su bili u stalnom i povremenom radnom odnosu, datumima (približnim) njihova rođenja i smrti.

U trećem poglavlju koje se odnosi na poslijeratno vrijeme, autor se kritički i razumljivim stilom osvrnuo na dosadašnja znanstvena istraživanja navodeći najvažnija zapažanja o ribama i ekologiji Kopačkog rita koje su naveli pojedini autori u svojim istraživanjima i tumačenje oznaka i objašnjenja dijelova teksta. Autor kao vrstan poznavatelj mehanizama kretanja vode u, i iz Kopačkog rita, o kojem ovisi život brojnih zajednica flore i faune, često polemizira s nelogičnostima u prijedlozima pojedinih stručnjaka i znanstvenika, koji su samo povremeno i inventarskim radom zaključili što treba Kopačkom ritu za poboljšanje uvjeta života njenih stanovnika.

Sadašnje vrste riba ulovljene kontrolnim ribolovima u razdoblju 2003.-2020. godine usporede s ranijim nalazima, uočava se postojanost, izvornost faune riba. Iznimka su anadromski acipenseridi, porodica jesetri - Acipenseridae, koji su došli kao sezonske migratorne vrste iz Crnog mora u hrvatski dio Dunava, (moruna – *Huso huso*, sim – *Acipenser nudiiventris*, pastruga – *Acipenser stellatus*, jesetra – *Acipenser gueldenstaedti* i kečiga – *Acipenser ruthenus*), čije je brojno stanje populacije znatno smanjeno zbog hidroelektrane Đerdapa, zapravo prekida migracijskih putova, ali i zbog prekomjernog ribolova. Autor sasvim razumljivo upozorava kako nedostaje sustavno istraživanje, odnosno monitoringa ihtiofaune u Kopačkom ritu, što sugerira na nebrigu nadležnih institucija i države kao vlasnika tih resursa. Nedostaju tako originalni, izvorni podatci za taj važan segment faune koji je indikator ekološkog stanja Kopačkog rita. Ova vrijedna, poučna, povijesna i tematikom jedinstvena knjiga koristit će studentima različitih fakulteta i visokoškolskih i znanstvenih ustanova kao važan izvor podataka te turističkim i kulturnim djelatnicima koji tradicijske vrijednosti Baranje promatraju kao vrijednu kulturnu baštinu koja je nezaobilazan segment u razvoju održivog turizma Slavonije i Baranje. Knjiga je svakako koristan izvor informacija za stručnjake u slatkovodnom ribarstvu i zaposlenike u javnim ustanovama i tijelima državne uprave u čijem djelokrugu je tematika zaštita prirode i gospodarenje prirodnim dobrima, kao što je to Park prirode Kopački rit.

Tekst je ispravno napisan na hrvatskom jeziku, s usklađenom nomenklaturom svih obrađenih vrsta riba, te uz ispravno korištenje pojmova i definicija iz pravnih propisa. Knjiga sadrži veliki broj kvalitetnih povijesnih fotografija. Svi slikovni prilozi ispravno su opisani uz obvezno navođenje izvora ili pripadajućeg autorstva.

Zaključno, veliko mi je zadovoljstvo preporučiti objavljivanje knjige: Ribari u Baranjskom Podunavlju.

Fakultet agrobiotehničkih znanosti Osijek – Obr_ID_4_Recenzentski obrazac

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

**Fakultet agrobiotehničkih
znanosti Osijek**

U Osijeku, 21. lipnja 2021.

Recenzent:

Prof.dr.sc. Anđelko Opačak

VIII. POPIS RIBARA U STALNOM RADNOM ODNOSU I RIBARA SEZONACA, 1972. - 1979. GODINA

(1.) Munkaš Sandorka Istvan iz Kopačeva, *19.09.1923. + 16.06.1996. u Kopačevu, (2.) Juhas Franjo Josip iz Kopačeva, *? ? 1921. + 28.05.1987. u Kopačevu, (3.) Kuruc Mladena Stevan iz Kopačeva, *23.01.1922. + 20.02.1998. (4.) Takač Mihalja Đuro iz Kopačeva *20.04.1940.+_____ (5.) Kristof Istvana Istvan iz Kopačeva *poprilici 1920, + 19____. (?), (6.) Faraho Jene –Joška (otac Jencike) iz Kopačeva, *po prilici 1920. g. + 19____(?), (7.) Farao Julijana Jene - Bača, iz Kopačeva, *po prilici 1910., + 19____(?), (8.) Faraho Jenea Jene - Jencika iz Kopačeva, *16.09.1942. + 10.10.1986. u Kopačevu, (9.) Bognar Joseph Joseph iz Kopačeva, *? ? 1935. + 8.11.1990. u Kopačevu, (10.) Toth Lajos iz Kopačeva, *? ? 1906., + 28.09.1987. u Kopačevu (11.) Lacko Janosa Janos iz Kopačeva, *21.07.1931., + 12.10.2015. u Kopačevu, (12.) Horvat Janos iz Kopačeva, *? ? 1923., + 06.08.2015. u Kopačevu, (13.) Sandorka Istvan iz Kopačeva, *? ? 1922., + 21.11.1983. u Kopačevu, (14.) Sandorka Janos - Jovan iz Kopačeva *7.06.1924., + 01.06.2006. u Kopačevu, (15.) Demetar Janos – Mucer, iz Kopačeva *20.11.1924., + 17.07.2003. u Kopačevu, (16.) Vas Janos iz Kopačeva, *po prilici 1915.,+ u Kopačevu 19____, (17.) Valkay Denes iz Kopačeva, *20.07.1919., + 28.11.1993. u Kopačevu, (18.) Valkay Wilmoš - Vilika iz Kopačeva, *22.01.1956., (19.) Czevek Imre –Pente, *po prilici 1915.,+ u Kopačevu 19____, (20.) Csapay Imre iz Kopačeva, *9.04.1920. + 15.11.1990. u Kopačevu, (21.) Balog Janos iz Kopačeva *15.04.1928., + 12.10.1997. u Kopačevu, (22.) Seke Franjo iz Kopačeva, *po prilici 1930.,+ u Kopačevu 19____, (23.) Varga Istvan - Pištika iz Kopačeva *? ? 1930., + 01.09.2003. u Kopačevu, (24.) Varga Zoltan - Zolika iz Kopačeva, *18.07.1947., + 23.03.2008. u Kopačevu, (25.) Golub Mihalj iz Kopačeva, *10.09.1956., (26.) Toth Imra Žandar iz Kopačeva, *22.11.1947. (27.) Čižmar Josip iz Bačkog Monoštor, *poprilici 1930.,+ 19____u Bačkom Monoštoru, (28.) Šeremešić Augustin iz Bačkog Monoštor, * po prilici 1930., + 19____, u Bačkom Monoštoru, (29.) Balaž Marin iz Bačkog Monoštor, *rođ. po prilici 1940.,+ 19____u Bačkom Monoštoru, (30.) Ivanković Vlado, iz Aljmaša, *po prilici 1935., + 1978. u Aljmašu, (31.) Vuletić Ivan iz Apatina, *po prilici 1935.,+ 19____u Apatinu, (32.) Roža Sandor iz Kopačeva, * po prilici 1925.,+ 19____, (33.) Mate Istvan-Kengur, * po prilici 1910.,+ 19____, u Kopačevu, (34.) Viragos Janos (?) iz Kopačeva, *po prilici 1910.,+ 19____u Kopačevu.

OSTALI DJELATNICI OOUR „KOPAČEVO“ - BILJE; 1972.-1979. g:

(35.) Lazić Vojislav, *1927., + po prilici 1995. ? u Mađarskoj; vozač „Tamove“ hladnjače iz Bilja, (36.) Marunica Antun, *po prilici 1950.-e, radio na poslovima primopredaje ribe i čuvanja Zoo rezervata, (37.) Vranešević Mirko iz Osijeka, *po prilici 1950. u Osijeku, radio je na poslovima primopredaje ribe (manipulacija), (38.) Bajer Ljudovit iz Bilja, *po prilici 1930.,+ 20____, radio na poslovima zaštite i čuvanja, (39.) Pantelinac Mirko *po prilici 1925.,+ 19____u Bijelom Brdu, radio na poslovima zaštite i čuvanja, (40.) Tomić Miljenko, Wikend naselja Ušće Drave, *po prilici 1930.,+ 19____, radio na poslovima zaštite i čuvanja, (41.) Prakatur Stjepan iz Draža *po prilici 1935., + 19____u mjestu Draž u Baranji, ribočuvar, (42.) Stojković Aleksandar iz Bilja, *po prilici 1935.,+ 19____, prodavač ribe u Ribarnici „Dvorac“ u Bilju, (43.) Mikuska Jožef iz Osijeka, *28.04.1942. +26.08. 2006., prvi upravitelj OOUR-a, (44.) Getz Darko iz Osijeka, *19.11.1938. + 20____, drugi upravitelj OOUR-a, (45.) Umolac Janko, * po prilici 1936., a + 90.-ih god. prošlog stoljeća. Sahranjen je u Dardi, (46.) Janković Stephan ili Stevan, *po prilici 1938., a + u Mađarskoj kamo se preselio 1990. godine.

Legenda: (*) dan, mjesec i godina rođenja,

(+) dan, mjesec i godina smrti,

(_) nismo došli do podataka rođenja i smrti.

CURRICULUM VITAE

Getz Darko, born on November 19 th, 1938. in Osijek (Croatia). Since 1939. he had lived with his parents in Zagreb where he had attended primary school. In 1955. he had signed Secondary school for forestry in Karlovac and he finished it in 1959.

In the year 1962. had became student of Faculty of Science at University of Zagreb, Department for biology (zoology). He had finished his study with graduation thesis „Supplement to knowledge of saprobiotic relations of Medveščak stream in Zagrebačka gora“.

In 1967. he had started to work in Hunting- forestry and agricultural estate (LŠG „Jelen“), part of Operational scientific institute „Ilija Đuričić“ in Bilje (Baranya) as an officer of low and swamp birds.

In the period from 1973. until 1975. he had worked as an officer in charge of fishery in Basic organization of joint work OOUR for protection and improvement of „Kopački rit“ and fishery „Kopačevo“ that was part of LŠG „Jelen“ - Bilje. In the year 1988. ,with decision of Council of OOURs for Science and Education – Departments for Natural Sciences of Faculty of Science at University of Zagreb (on assembly held on 28th of April 1988.) promoted in scientific and research profession of scientific assistant.

With implementation of the new Forestry law in 1990.,staff and belongings of LŠG „Jelen“ with date of 1st. of January 1991. become part of Public company „Hrvatske šume“ (Croatian forests) - Zagreb. Since then until 2004 he was working in „Hrvatske šume“ in the Department for ecology and environment protection as an expert counselor (adviser) for ecology. From 2004. he is retired and has been working as President of Non-government organization of Slavonian and Baranian ecologists named „Fluvius“.

During his life, he had published 25 scientific and 120 scientifically – popular works. Most of those works concern protection of environment, birds and fish of Kopački rit, Našički ribnjaci, Ribnjaci Lipovljani.

Osijek

Fotografije:

Portreti ribara iz 1979. godine

Područje Sakadaša za poplave, 1984.

Područje Sakadaša nakon poplave, Sakadaš, 1984.

Ustava Kopačevo, 1984.

Ribarski čamci-čiklovi, barke čuvarice i ribar Vaš Janoš, Sakadaš, 1979.

Ribolov na Kopačkom jezeru, 1973.

Ribar Valkaj Deneš sa ulovom ribe, Sakadaš, 1973.

Ribari R. S. „Milšval,, s morunom t. 185 kg., ulovljenom 28. 04. 1964. g., na Dunavu, Tikvara, u Apatinu

Srebrni karas - babuška u mreži, Sakadaš, 1989.

Munkaš Ištvan sa ulovom soma, Sakadaš, 24. 05. 1979.

Ribar Bognar Jožef, Kopačko jezero, 1980.

Baranjski odred na 16 km. nasipa „Drava-Dunav”, 1994.

Športski ribolovac MFUR sa ulovom mlađa štuka, Sakadaš 1973.

Primopredaja ribe („manipulacija„ Sakadaš), jezero 1979.

Na „ganšpilu,, ribari iz Kopačeva, kanal Hulovo, Poroslo., 1. 11. 1978.

Getz Darko i Munkaš Ištvan, Kopačko jezero, 30. 07. 1972.

Sušenje mreže - alova na „iflama,, RS, Hulovo, 1960.

Ribarska stanica „Hulovo,, 1964.

„Prestor,, naprava za lov ribe, kanal Hulovo, loco. RS „Hulovo,, 1980.

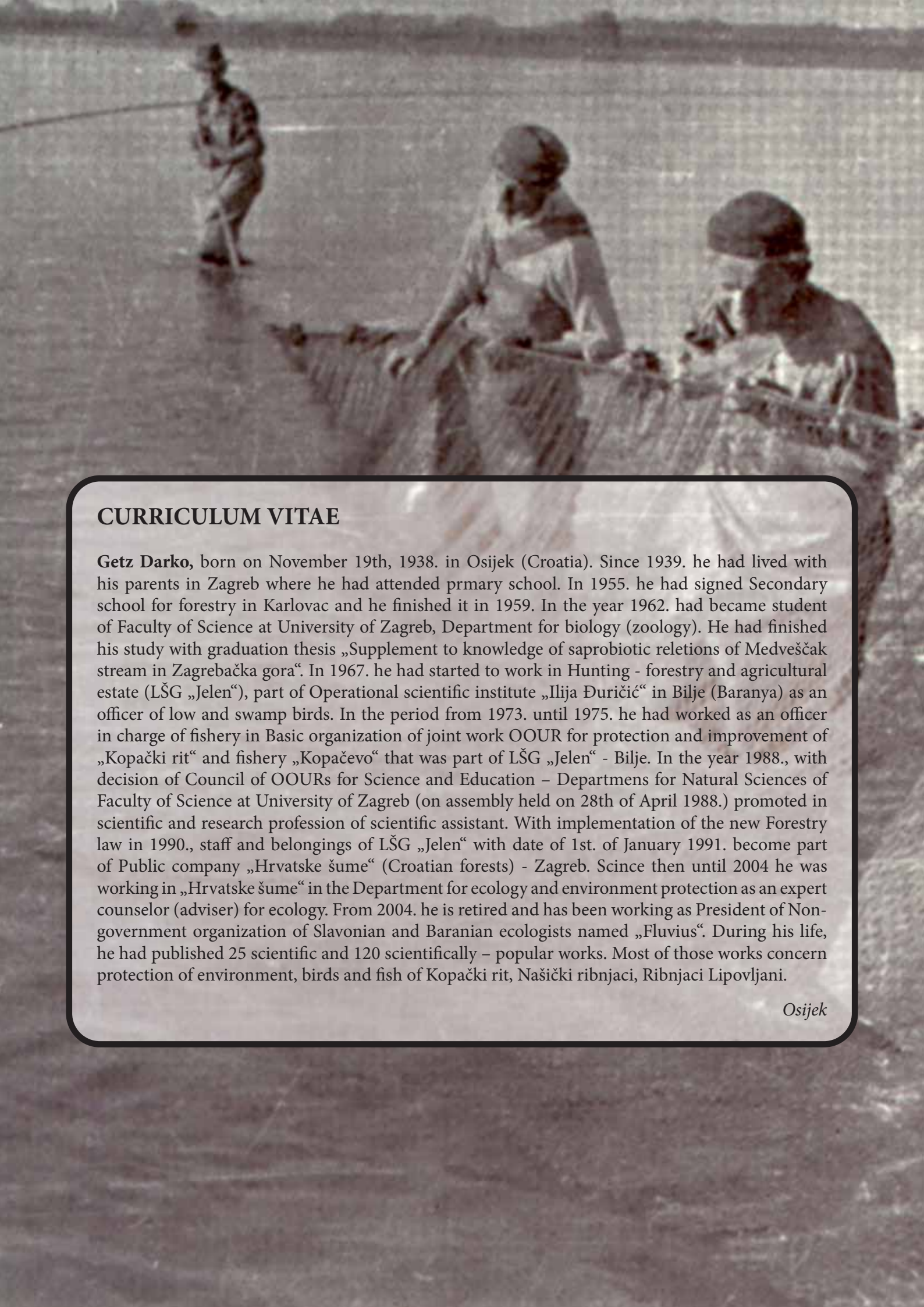
Kamion hladnjača OOUR-a Kopačevo, Batina, 1979.

Ribar Toth Lajoš, pored čikla i vrški, Sakadaš, 18. 05. 1973.

Čuvari i ribokradice, Novi kanal, 1970.

CURRICULUM VITAE

Getz Darko, born on November 19th, 1938. in Osijek (Croatia). Since 1939. he had lived with his parents in Zagreb where he had attended primary school. In 1955. he had signed Secondary school for forestry in Karlovac and he finished it in 1959. In the year 1962. had became student of Faculty of Science at University of Zagreb, Department for biology (zoology). He had finished his study with graduation thesis „Supplement to knowledge of saprobiotic relations of Medveščak stream in Zagrebačka gora“. In 1967. he had started to work in Hunting - forestry and agricultural estate (LŠG „Jelen“), part of Operational scientific institute „Ilija Đuričić“ in Bilje (Baranya) as an officer of low and swamp birds. In the period from 1973. until 1975. he had worked as an officer in charge of fishery in Basic organization of joint work OOUR for protection and improvement of „Kopački rit“ and fishery „Kopačevo“ that was part of LŠG „Jelen“ - Bilje. In the year 1988., with decision of Council of OOURs for Science and Education – Departments for Natural Sciences of Faculty of Science at University of Zagreb (on assembly held on 28th of April 1988.) promoted in scientific and research profession of scientific assistant. With implementation of the new Forestry law in 1990., staff and belongings of LŠG „Jelen“ with date of 1st. of January 1991. become part of Public company „Hrvatske šume“ (Croatian forests) - Zagreb. Since then until 2004 he was working in „Hrvatske šume“ in the Department for ecology and environment protection as an expert counselor (adviser) for ecology. From 2004. he is retired and has been working as President of Non-government organization of Slavonian and Baranian ecologists named „Fluvius“. During his life, he had published 25 scientific and 120 scientifically – popular works. Most of those works concern protection of environment, birds and fish of Kopački rit, Našički ribnjaci, Ribnjaci Lipovljani.

Osijek